

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Збірник наукових праць

*Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Актуальні питання безпеки фінансової системи держави»
(м. Харків, 21 лютого 2014 року)*

Харків 2014

УДК [351.72+336.1](063)(477)
ББК 67.9(4УКР)302.0я431+65.9(4УКР)261я431
А43

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова – ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук *Гусаров Сергій Миколайович*.

Заступники голови:

радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ, академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор *Бандурка Олександр Маркович*,

перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор *Головко Олександр Миколайович*,

завідувач кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій, доктор економічних наук, професор *Носова Ольга Валентинівна*.

Члени оргкомітету:

декан факультету права та масових комунікацій *Московець Валерій Іванович*; заступник декана факультету права та масових комунікацій *Синегубов Олег Васильович*; професор кафедри економіки та фінансів *Глуценко Віктор Володимирович*; професор кафедри економіки та фінансів *Ковальов Євген Володимирович*; професор кафедри економіки та фінансів *Садиков Мурат Абдикасович*; професор кафедри економіки та фінансів *Вовк Вікторія Яківна*; доцент кафедри економіки та фінансів *Баранова Валерія Вадимівна*; доцент кафедри економіки та фінансів *Маковоз Оксана Сергіївна*; провідний співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності *Бугайчук Костянтин Леонідович*; начальник відділу організації наукової роботи *Мірошниченко Оксана Станіславівна*; начальник відділу міжнародних зв'язків *Осятинський Станіслав Олександрович*; заступник начальника інформаційно-технічного відділу *Полховський Олександр Миколайович*; начальник відділу зв'язків з громадськістю *Щербакова Ірина Васиївна*.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 1/1 від 29.01.2014.*

Наукові праці друкуються в авторській редакції. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

ЗМІСТ

ГУСАРОВ С. М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ	12
---	----

БАНДУРКА О. М.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗМІЦНЕННІ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ	14
---	----

ЛЕКАРЬ С. І.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПІДҐРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	19
--	----

ОЛІЙНИК В. М.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	23
---	----

ОЛІЙНИК Р. В.

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	25
---	----

АЙНАБЕК К. С.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БАНКОВСКОГО И РЕАЛЬНОГО СЕКТОРОВ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОЙ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ	27
--	----

ГРИЦЕНКО А. А.

АРХИТЕКТОНИКА БЕЗОПАСНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМ УКРАИНЫ	30
---	----

МОСКОВЕЦЬ В. І.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	35
---	----

НОСОВА О. В.

РОЛЬ ФИНАНСОВЫХ ИНСТИТУТОВ В ТРАНСФОРМАЦИИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ	38
--	----

АНДРЕЙКІВ Т. Я.

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ	41
--	----

АНДРЕЄВА О. Б.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ»	44
---	----

БАНДУРКА С. С. ПОНЯТТЯ І ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	47
БАРАНОВА В. В. БЕЗПЕКА НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА ТА ЇЇ МІСЦЕ У БЕЗПЕЦІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ....	50
БИЛОНОЖКО М. М., ПИРЯТИНСКАЯ И. В. АСПЕКТЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА ...	54
БОЖИДАЙ И. И., ПИРЯТИНСКАЯ И. В. ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА.....	57
БОРИСЕНКО В. В. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	61
БЄЛОВ О. В. УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	64
БЄЛЯЄВА Л. А. СИСТЕМА ЗАХИСТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	67
ВАСЕНКО В. К. МЕХАНІЗМИ ТА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	71
ВЛАСЮК В. Є. ТЕОРЕТИЧНІ УСВІДОМЛЕННЯ ВПЛИВУ РІЗНОРІДНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОЦЕСИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	74
ВНУКОВА Н. М. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ	78
ВОВК В. Я. РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	81

ВОВЧАК О. Д., СЕНИЦЬ П. М.	
ЗМІЦНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИКА БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ.....	85
ВЯДРОВА Н. Г.	
ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ	88
ГАНІЧЕНКО П. М.	
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРАХ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ І ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ.....	91
ГЕТМАНЕЦЬ О. П.	
БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	93
ГЛУЩЕНКО В. В.	
ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	96
ГОЛОВЧЕНКО О. М.	
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	99
ГРАЧЕВА А. А.	
ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ.....	102
ГРЕЧЕНКО В. А.	
ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УРЯДІВ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ.....	106
ГРИЦЕНКО Е. А.	
ИПОТЕЧНЫЙ КРИЗИС В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	109
ГУЛА А. С.	
КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	113
ДОЛЖЕНКО К. І.	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ	116

ДРОНІК С. В. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ	119
ЄВСТРАТ Д. І., СТРУКОВА В. Є. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ	123
ЖЕЖЕРУН Р. О. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	127
ЖЕЖЕРУН Ю. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	130
ЖУКОВА Л. М. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА ЛОКАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	134
ЗАГУМЕННА О. В. ПРАВОВА ПРИРОДА ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	138
ЗУБЕНКО Т. М. АКРЕДИТИВНА ФОРМА РОЗРАХУНКІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПЛАТІЖНО-РОЗРАХУНКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	140
ІВАНЧУК А. П., ГОЛОВКО-МАРЧЕНКО І. С. ЗАГРОЗИ І МЕТОДИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	142
КАРЧЕВСЬКИЙ К. А. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ.....	145
КОВАЛЬОВ Є. В., ЛЕОНОВА О. О., ГОЛУБ С. А. ФІНАНСОВО-АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І РЕГІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	148

КОВАЛЬОВ Є. В., ЛЕОНОВА О. О., МАКЄЄВ С. Л.	
ДИНАМІКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	151
КОЛЕСНИКОВА Н. М.	
ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	154
КОЛОДІЗЄВ О. М.	
УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИБОРУ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ І КРИТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	158
КОНДРАШОВ И. Б., КРАПИВИНА Е. С., КАРАГОДИН А. В.	
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ НАЛОГОВЫМИ ОРГАНАМИ КАМЕРАЛЬНЫХ ПРОВЕРОК ВОЗМЕЩЕНИЯ НДС	160
КОРОЛЕНКО В. В.	
ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ.....	163
КОСТЮЧЕНКО О. Є.	
КЛЮЧОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	165
КРАВЧУК Ю. Б.	
РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	168
КРЕМЕНЬ В. М.	
СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ	171
КУБАХ Т. Г.	
ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	173
ЛАТУНОВА К. Б.	
ОПТИМІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА	176

ЛИПОВ В. В.

ГЕТЕРОГЕНІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАД ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА БЕЗПЕКА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ У МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	179
---	-----

ЛИТВИНЕНКО А. А.

ПРАВОВІ УМОВИ УСУНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ПРЯМОМУ ОПОДАТКУВАННІ В УКРАЇНІ	183
---	-----

ЛУК'ЯНИХІНА О. А.

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ЯК ЗАПОРУКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	185
---	-----

ЛУКІН В. О.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	189
---	-----

ЛІГОНЕНКО Л. О.

РОЛЬ ТОРГІВЛІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	191
--	-----

МАКОВОЗ О. С.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В БЕЗПЕЦІ БАНКУ	194
---	-----

МАЛЕНКОВА Л. А.

ВНУТРЕННИЙ КОНТРОЛЬ КАК ЭЛЕМЕНТ БЕЗОПАСНОСТИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ХОЗЯЙСТВУЮЩЕГО СУБЪЕКТА	198
---	-----

МАНЖАЙ О. В.

РОЗСЛІДУВАННЯ ІНЦИДЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	201
---	-----

МАРЧЕНКО О. С.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ: ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ ТА ЗАГРОЗИ	203
---	-----

МАСЛОВА А. Ю.,

МУСІЄНКО О. М.

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ БАНКУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ	207
---	-----

МИШАНОВА Е. В.

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ЗА ФИНАНСОВЫЕ НАРУШЕНИЯ, ВЫЯВЛЯЕМЫЕ
В ПРОЦЕССЕ ВНЕШНЕГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ РОССИИ И УКРАИНЫ...210

НОСОВА Т. Ю.

РОЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
КРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ213

НОСОВ В. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДІВ СОВІТ®5 В УСТАНОВАХ
ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА ЯК СИСТЕМНЕ ВИРІШЕННЯ
ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....217

ОГІЙ О. С.

ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ220

ОСАДЧИЙ І. А.

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БАНКІВСЬКОМУ
СЕКТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКУ ФІНАНСОВОЇ
СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ.....222

ПАВЛОВ К. В.

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗНЫХ РЕГИОНАХ РОССИИ .226

ПОЖАР Т. О.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....229

ПОПОВА Л. М.

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ231

ПОПОВА С. М.

РОЛЬ МІНІСТЕРСТВА ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ
НАСЕЛЕННЯ234

РЕДЬКО А. О.

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ237

РУДЕВСЬКА В. І.

ВПЛИВ КОНСОЛІДАЦІЇ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ
НА БЕЗПЕКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ240

РЯБУШКА Л. Б. ВПЛИВ МЕХАНІЗМУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН НА БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ.....	244
САДИКОВА О. В. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО ПТАХІВНИЦТВА ТА ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ	246
САДИКОВ М. А., КОЛОМІЄЦЬ Н. О. СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	248
САМБОРСЬКИЙ В. О. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХІДНИХ МЕТОДИК ОЦІНКИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	251
САПИЧ В. І. ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВИХ НАДХОДЖЕНЬ	254
СВЄЖЕНЦЕВ О. О. ПОБУДОВА СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ.....	258
СЕЛИВАНОВСКАЯ Ю. И. ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА ГОСУДАРСТВА КАК ОБЪЕКТ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ.....	260
СЕМЕНОГ А. Ю. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	263
СИНІГУБОВ О. В. ЗМІСТ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ.....	265
СОБОЛЄВ В. М. ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ПІДРИВУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ	269
СТРУКОВ В. М. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У КІБЕРПРОСТОРІ.....	271

СЮРКАЛО Б. І.	
ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	272
СІДЕЙ О. В.	
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	274
ТКАЧЕНКО С. О.	
ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБІГУ	277
УРУСОВА С. С.	
ОЦІНКА ЗАГРОЗ БАНКІВСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	279
ФИЛИППОВА Д. Г.	
ПУТИ УКРЕПЛЕННЯ БЕЗОПАСНОСТИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА	281
ФУРСА В. А., АБЕЛЕНЦЕВА Е. В.	
СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ НА МИРОВОМ УРОВНЕ	283
ФІЛАТОВ В. М.	
СТАБІЛІЗАЦІЯ РОБОТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕКИ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ	287
ЧЕРЕДНИЧЕНКО В. Б.	
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА КІБЕРЗБРОЯ	291
ШАМОВ С. О.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КЛІЄНТІВ БАНКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ (ЛЕГАЛІЗАЦІЇ) КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ	295
ШЕВЧЕНКО В. В.	
ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ПРИОРИТЕТНОСТИ ПРОГРАММ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЖКХ УКРАИНЫ	298
ШЕВЧЕНКО Л. С.	
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	302
ЯКОВЛЄВА О. В.	
ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	305

УДК 351.72

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

*ректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Від імені Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ вітаю Вас на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави». Тема конференції присвячена актуальним проблемам фінансової безпеки як складної багаторівневої системи, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку.

За сучасних умов питанням безпеки фінансової системи держави значну увагу приділяють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Слід відзначити вагомий внесок науковців Харківського національного університету внутрішніх справ у галузях економіки, права, соціології, психології та інформаційної безпеки в розробку та вирішення проблеми безпеки фінансової системи держави в усіх її ланках.

Одним із основоположних чинників незалежності суверенної держави за сучасних умов господарювання є стан її фінансової безпеки. Через швидку зміну ринкової кон'юнктури на світових фінансових ринках та взаємопов'язану систему економічних відносин у структурі світового господарства стан вітчизняного фінансового сектора дедалі складніше контролювати з огляду на нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища. За такої ситуації постає потреба в комплексній превентивній оцінці зовнішніх та внутрішніх факторів, що прямо чи опосередковано впливають на фінансовий сектор країни. Розвиток української економіки можна забезпечити за рахунок розширення взаємовідносин між національними та міжнародними фінансово-кредитними установами, інтеграції до світового ринку.

Фінансова безпека є забезпеченням такого розвитку фінансової системи і фінансових відносин, а також процесів в економіці, при якому створюються необхідні фінансові умови для соціально-економічної та фінансової стабільності країни, збереження цілісності та єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютні системи), успішного подолання внутрішніх і зовнішніх загроз України у фінансовій сфері.

Фінансова система повинна мати певний запас міцності на випадок непередбачених і надзвичайних обставин, з тим щоб державні органи

могли оперативнo і своєчасно відреагувати на виникнення будь-яких загроз і по можливості запобігти, нейтралізувати або звести до мінімуму потенційні соціально-економічні втрати.

У нинішніх умовах розвитку економіки, посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів на перше місце виходить питання забезпечення національної безпеки держави. Фінансова безпека є найважливішою її складовою, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, які стоять перед державою. Останнім часом фінансова безпека України перебуває під впливом низки зовнішніх та внутрішніх загроз: фінансові кризи, геополітична ситуація, вплив діяльності міжнародних організацій, інфляційні процеси, нестабільність правової системи тощо.

Відсутність фінансових коштів призводить до нездатності фінансової системи забезпечувати державу фінансовими засобами, достатніми для виконання її внутрішніх і зовнішніх функцій і в цілому становить загрозу національній безпеці.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачають, перш за все, визначення факторів, що впливають на стан фінансової безпеки, зовнішніх та внутрішніх загроз, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною композицією структури.

Останнім часом увага вчених була зосереджена на комплексному дослідженні проблем забезпечення національної безпеки, проте в умовах подолання наслідків глобальної фінансової кризи все більш наукових робіт присвячено забезпеченню фінансової безпеки держави.

Відповідно до теми інтернет-конференції було виокремлено наступні напрями дослідження безпеки фінансової системи держави:

1. Теоретичні аспекти безпеки фінансової системи держави.
2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки фінансової системи держави.
3. Протидія злочинам у сферах електронних розрахунків і захисту інформації фінансової системи держави.
4. Управлінські механізми зміцнення безпеки фінансової системи держави.

Проблеми забезпечення безпеки фінансової системи держави як визначального чинника сталого розвитку на теоретичному рівні потребують фундаментального, ґрунтового теоретичного та комплексного дослідження.

Саме тому сьогодні зібрались провідні фахівці з різних наукових галузей.

Бажаю плідної роботи учасникам конференції, натхнення та успіхів.

УДК 351.743:336(477)(043.2)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, президент Кримінологічної асоціації України

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗМІЦНЕННІ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Ситуація, що складається на сьогоднішній день у державі в умовах світової економічної кризи, і тенденції її розвитку свідчать про наявність низки факторів, які загрожують конституційним правам і свободам громадян, громадській згоді, реалізації політичного та економічного курсу України. Тому існування і прогресивний розвиток нашої країни як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики визначила Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [1].

Концепція національної безпеки України повинна забезпечувати:

- єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки;
- поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки.

Правову основу національної безпеки України становлять Конституція [2], Закон України «Про основи національної безпеки України» [3], міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання цих законів інші нормативно-правові акти.

Глибокі процеси глобалізації та регіональної інтеграції призводять до розмивання національного суверенітету й інтернаціоналізації зовнішніх і внутрішніх загроз держави. Якщо врахувати, що сьогодні для України практично не існує прямої воєнної загрози, а можливості політичного тиску з боку іноземних держав хоча й існують, але обмежені, національна безпека нашої держави зазнає, як підкреслює нова редакція Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» [4], впливу внутрішніх загроз. Перш за все це стосується економічної безпеки країни. Не випадково стаття 17 Конституції України проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави.

Саме тому сьогодні питанням економічної безпеки присвячено багато праць провідних науковців країни, таких, як О. І. Барановський,

В. М. Гєєць, М. О. Кизим, М. В. Куркін, В. І. Мунтіян та інші. Однак постійні кардинальні трансформації, що відбуваються у світі на початку ХХІ століття, постійно підвищують увагу до цієї проблеми. Тому одним з ключових напрямків реформ, що відбуваються в Україні, є зміцнення безпеки фінансової системи держави.

Досліджуючи питання фінансової безпеки держави, вітчизняні науковці підкреслюють, що сутність фінансової безпеки полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, у можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісному включенні її до світової економічної системи [5]. Розглядаючи безпеку фінансової системи України, слід зупинитися на економічній безпеці якоїсь іншої держави.

Економічна безпека будь-якої держави та окремих суб'єктів господарювання є неможливою без системи заходів дотримання законодавства у галузі господарської політики. На жаль, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній і фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу економічній безпеці країни. Економіка завжди була предметом злочинних посягань, особливо у трансформаційні періоди, коли радикально змінюються відносини власності та форми господарювання.

Сьогодні стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів, зумовлених високим рівнем тінізації економіки, зокрема поширенням тіньової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання.

Результати досліджень вітчизняних та іноземних фахівців свідчать про те, що тіньова економіка (економічні процеси, що приховуються її учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі державною статистикою) в Україні створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на суспільне життя: економіку, політику, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини тощо.

Сьогодні масштаби тіньової економіки, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, що обертаються у цьому секторі господарства, вже не можуть не враховуватися під час прийняття управлінських і законодавчих рішень на всіх рівнях владних структур. За оцінками фахівців близько 55 % підприємств повністю або частково працюють у «тіні». Розрахунки питомої ваги тіньового сектора із застосуванням різних методик свідчать, що він становить близько 40–50 % внутрішнього валового

продукту. При чому, на думку вітчизняних і західних експертів, цей рівень тіньової економіки можна вважати її нижньою межею. Для порівняння: в Італії рівень тіньової економіки становить 27,8 %, у Франції – 14,9 %, в Німеччині – 16,3 %, у США – 8,9 % ВВП.

Найбільш небезпечним наслідком розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства в цілому, що призводить до втрати державою своїх регулюючих і контролюючих функцій та зниження рівня економічної безпеки. Такі поняття, як криміналізація і тінізація економіки тісно пов'язані між собою: тіньовий сектор є наслідком криміналізації економіки та суспільства в цілому, і в той же час – однією з причин цього процесу та його каталізатором.

Сьогодні економічні злочини значно відрізняються від тих злочинів, що були притаманні командно-адміністративній системі. Якщо раніше економічні злочини за способом скоєння були досить простими (розтрата, оплата праці «мертвих душ», спекуляція, розкрадання державної власності), то сьогодні економічна злочинність, особливо у банківській сфері та сфері зовнішньоекономічної діяльності, набула інтелектуального характеру.

Сучасні економічні злочини мають такі риси:

- вони охоплюють різноманітні зловживання економічної влади на різних рівнях управління, які зазіхають на порядок ведення економічного управління;
- здійснюються у більшості випадків у процесі професійної діяльності;
- завдають значної економічної шкоди інтересам держави, більшості підприємницьких структур та населення.

Захист законних економічних інтересів особи, підприємства, суспільства і держави від таких загроз є завданням, насамперед, правоохоронних органів і спецслужб.

Законом України «Про державний захист суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів» [6] до правоохоронних органів, у широкому розумінні, віднесено «органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». І хоча за чисельністю міліція, служба безпеки, прикордонна служба та інші правоохоронні органи суттєво більші, ніж відповідні установи [7], рівень гарантій конституційних прав на захист та законних економічних інтересів особи сьогодні не відповідає європейським стандартам і вимогам правового, демократичного суспільства й держави. Тому кардинальне реформування правоохоронних органів є ключовою

умовою подальшого суспільного поступу України та успіху демократичних перетворень. А економічна безпека держави багато в чому залежить від ефективності боротьби з економічними злочинами. Взірцем у цьому плані, на думку О. І. Барановського [8], можуть слугувати Сполучені Штати Америки, де у Міністерстві фінансів функціонує спеціальний відділ по боротьбі з фінансовими злочинами.

Правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, що мають чітко визначені завдання та виконують певні правоохоронні функції. Мета, завдання та функції правоохоронних органів у цілому полягають у забезпеченні законності та правопорядку в усіх сферах життєдіяльності нашої країни. Щодо забезпечення економічної безпеки, то діяльність правоохоронних органів у цій сфері здебільшого зводиться до боротьби з економічною злочинністю – запобігання та викриття правопорушень у всіх галузях економіки України.

Місце органів внутрішніх справ (далі – ОВС) у системі правоохоронних органів необхідно визначати з огляду на їх компетенцію з питань запобігання злочинам та іншим правопорушенням. ОВС є найчисельнішою ланкою в системі правоохоронних органів. Вони не тільки в організаційному, але й у функціональному плані посідають найважливіше місце в системі правоохоронних органів. Понад 80 % злочинів, що фіксуються у кримінальній статистиці, становлять злочини, які виявляються і розслідуються органами внутрішніх справ. Останні є центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, а також є провідними органами у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України.

Систему органів внутрішніх справ України становлять: міліція, діяльність якої регламентована Законом України «Про міліцію» (у складі якої діють слідчі підрозділи, які здійснюють свою діяльність на основі норм Кримінально-процесуального кодексу, а також підрозділи для боротьби з організованою злочинністю, створені на підставі Закону України «Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю»); внутрішні війська, які функціонують на основі норм Закону України «Про внутрішні війська»; підрозділи паспортної, міграційної та реєстраційної служб. Найбільшим підрозділом ОВС є міліція, а тому переважна частина положень Закону України «Про міліцію» стосується всіх підрозділів ОВС. Будучи державним органом, міліції притаманна ціла низка специфічних рис, що відрізняють її від інших органів.

Якщо основною метою діяльності всієї міліції є захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, навколишнє середовище, інтереси суспільства та держави, то у сфері

забезпечення економічної безпеки основною метою діяльності міліції є захист від протиправних посягань на власність, навколишнє середовище, інтереси суспільства і держави. У цьому разі міліція здійснює правоохоронну діяльність, що полягає у запобіганні виникненню умов і причин суспільно небезпечних діянь та їх припиненні, а також у ліквідації наслідків протиправного діяння та відновленні порушених прав громадян. Система ОВС України будується відповідно до цієї мети і напрямів їхньої діяльності.

Органам міліції, а також спеціальним підрозділам Міністерства внутрішніх справ і служби безпеки України також надано певні повноваження у боротьбі з економічною злочинністю, зокрема:

- 1) заводити оперативно-розшукові справи;
- 2) на письмові вимоги одержувати від банків, а також кредитних митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб;
- 3) залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів контролюючих і фінансових органів;
- 4) одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та баз даних, створених Верховним судом, Генеральною прокуратурою, міністерствами, відомствами, іншими державними органами України.

Оперативно-розшукова діяльність регламентується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [9]. Основним завданням цієї діяльності правоохоронних органів є пошук та фіксація фактичних даних протиправної діяльності окремих осіб і груп в інтересах безпеки держави та суспільства.

На сьогоднішній день економічні правопорушення набули інтелектуального характеру. Вчиняють ці порушення, як правило, особи добре підготовлені в юридичному, економічному і організаційному планах, які мають знання комп'ютерної техніки і технології, володіють кількома мовами. Тому боротися з ними повинна надійна система правоохоронних органів та спецслужб, які, крім юридичних, мають спеціальні пізнання у галузі фінансів, ціноутворення, кредитування, бухгалтерського та податкового обліку і, особливо, організації дієвого фінансово-господарського контролю.

Список використаних джерел:

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Урядовий кур'єр. – 1997. – 6 лют.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996 – № 30. – Ст. 141.

3. Про основи національної безпеки України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

4. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : затв. указом Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 // Урядовий кур'єр. – 2012. – 26 черв.

5. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / за ред. В. М. Геєця. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

6. Про державний захист суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

7. Порошенко П. Реформування правоохоронних органів і спецслужб – ключове завдання нової влади / Петро Порошенко // Урядовий кур'єр. – 2005. – 20 серп.

8. Барановський О. І. Фінансова безпека держави / О. І. Барановський // Фінанси України. – 1998. – № 11. – С. 19–34.

9. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Одержано 29.01.2014

УДК 338.242

Сергій Іванович ЛЕКАРЬ,

заступник Міністра внутрішніх справ України – керівник апарату, кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, заслужений економіст України

ФІНАНSOVA БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПІДҐРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Фінансова безпека держави характеризує динамічний розвиток фінансової системи і досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих концепцій, стратегій і програм в інвестиційній сфері. Дослідження поняття фінансової безпеки держави потребує, перш за все, комплексного вивчення пріоритетних національних інтересів, а відтак – і основних загроз, які виникають на цій основі. Фінансова безпека держави залежить від сприятливості інвестиційного клімату, тобто сукупності політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних і закордонних інвесторів. Однак питання системної кількісної оцінки рівня фінансової безпеки держави ще недостатньо висвітлені, що пов'язано з їх складністю та взаємозв'язком.

Проблеми фінансової безпеки посідають важливе місце у широкому спектрі проблем економічної безпеки України. Потрібно враховувати, що багато фінансових проблем для України є якісно новими, оскільки сучасна національна фінансова система формується паралельно із трансформацією економіки та системи державного управління. До того ж, в умовах переходу до відкритої економіки Україна потрапляє під вплив потужних зовнішньоекономічних чинників, що також істотно впливає на її фінансову безпеку [1].

За сучасних умов вплив світової фінансової системи на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень. Враховуючи провідну роль фінансів у сучасній економіці, особлива увага приділяється управлінським впливам через фінансові механізми, за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів та у фінансових цілях. А глобалізація саме і створює умови для встановлення особливої фінансової влади, яка за допомогою володіння світовими грошима і розпорядження вартістю, управління фінансовими потоками дозволяє впливати як на весь світовий господарський простір, так і на окремі держави. Тому з позицій стандартних теоретико-економічних пояснень не можна знайти вичерпні відповіді на питання: чому в країні саме такі, а не інші платіжний баланс, валютний курс, кризові явища, державний бюджет, державний борг, облікова ставка, ціни, доходи тощо. Важко охарактеризувати й кредит, наданий державі, який може бути: партнерським або експлуаторським, об'єктивно потрібним або суб'єктивно надуманим, добровільним або обов'язковим, продуктивним або перерозподільним тощо. І це лише деякі аспекти впливу глобальних фінансів на окрему країну.

Фінансова безпека держави – основний критерій її здатності здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів. Ця безпека обумовлена здатністю державних органів забезпечувати стійкість розвитку держави проти:

- впливу світових фінансових криз;
- умисних дій учасників загальносвітових фінансово-економічних відносин (держав, транснаціональних корпорацій тощо);
- впливу тіньових (кланово-корпоративних, мафіозних тощо) структур на національну економічну й соціально-політичну систему, розповсюдження злочинів та адміністративних правопорушень у фінансовій сфері, зокрема, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- значного витоку капіталів за кордон;
- «втечі капіталу» з реального сектора економіки;
- конфліктів між чиновниками різних рівнів з приводу розподілу та використання ресурсів національної бюджетної системи. Все перелічене також можна подати як завдання органів державної влади й управління

відповідно до загальної цілі забезпечення безпечного та ефективного функціонування не лише елементів фінансової системи держави, але й усіх взаємопов'язаних із нею ланок державного управління [2].

Сьогодні ситуація, що складається у державі в умовах світової економічної кризи, та тенденції її розвитку свідчать про наявність низки факторів, які загрожують конституційним правам і свободам громадян, громадській згоді, реалізації політичного та економічного курсу України. Тому існування і прогресивний розвиток нашої країни як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики визначила Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [3].

Правову основу національної безпеки України становлять Конституція [4], Закон України «Про основи національної безпеки України» [5], міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також видані на виконання цих законів інші нормативно-правові акти.

Відповідно до цих нормативно-правових актів Президентом України розроблено «Стратегію національної безпеки України» (затверджену Указом Президента України від 12.02.2007 № 105/2007). На жаль, на думку Ради Національної безпеки і оборони, ця Стратегія не стала керівним документом для практичної діяльності органів державної влади, чому завадила їх зосередженість на досягненні короткострокових політичних і економічних цілей та нехтування потребами стратегічного розвитку суспільства і держави. Внаслідок цього посилилися загрози національній безпеці та послабилася спроможність України захищати свої національні інтереси.

Тому в червні 2012 року Радою національної безпеки і оборони України була прийнята нова редакція Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» [6], яка визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Причому глибокі процеси глобалізації та регіональної інтеграції призводять до розмивання національного суверенітету та інтерналізації цих загроз. І якщо врахувати, що сьогодні для України практично не існує прямої воєнної загрози, а можливості політичного тиску з боку іноземних держав хоча існують, але обмежені, національна безпека нашої держави зазнає, як підкреслює нова редакція Стратегії, впливу внутрішніх загроз. Це, перш за все, стосується економічної безпеки країни. Не випадково ст. 17 Конституції України проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави.

Саме тому сьогодні питанням економічної безпеки присвячено багато праць провідних науковців країни, таких як О. М. Бандурка, О. І. Барановський, В. М. Гесць, М. О. Кизим, М. В. Куркін, В. І. Мунтіян

та ін. Однак постійні кардинальні трансформації, що відбуваються у світі на початку XXI ст., постійно підвищують увагу до цієї проблеми. Тому одним з ключових напрямків реформ, що відбуваються в Україні, є зміцнення системи економічної безпеки.

Основною ознакою економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або швидко поновлювати нормальний рівень суспільного відтворення в умовах кризових ситуацій зовнішнього та внутрішнього характеру.

Економічна безпека будь-якої держави та окремих суб'єктів господарювання є неможливою без системи заходів дотримання законодавства у галузі господарської політики. На жаль, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу економічній безпеці країни. Економіка завжди була предметом злочинних посягань, особливо у трансформаційні періоди, коли радикально змінюються відносини власності та форми господарювання.

Тому сьогодні стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів, обумовлених високим рівнем тінізації економіки, зокрема, поширенням тіньової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Москаль І. І. Ризики і загрози фінансовій безпеці держави в інвестиційній сфері / І. І. Москаль // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Вип. 23. – 2013. – С. 78–82.
2. Підхомний О. Чинники фінансової безпеки України в умовах глобалізації / О. Підхомний, О. Білецька, Я. Шевцова // Вісник Львівського університету. Серія «Економічна». – Вип. 39. – 2008. – С. 424–426.
3. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : схвал. Постановою Верхов. Ради України від 16.01.1997 № 3/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр>. – Редакція від 22.07.2003.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996 – № 30. – Ст. 141.
5. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
6. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : затв. указом Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 // Урядовий кур'єр. – 2012. – 26 черв.

Одержано 29.01.2014

УДК 342.9:351.74

Володимир Миколайович ОЛІЙНИК,

*народний депутат України, заступник голови
Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної діяльності*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Оскільки економіка є основним видом діяльності суспільства, держави та особистості, то економічна безпека – найбільш важлива складова громадської безпеки України. На сьогодні національній економічній безпеці загрожує не вирішеність наступних проблем [1]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;

- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання у структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

Вирішення означених проблем потребує проведення відповідних дієвих заходів на рівні регіонів як основних елементів забезпечення національної економічної безпеки країни.

Економічна безпека регіону – це здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення. Економічна безпека на регіональному рівні – це також спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища. Економічна безпека регіону – це діапазон рівнів

економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко [2].

Складовими економічної безпеки на регіональному рівні є:

- виробнича, яка характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують інтеграційні процеси, сформованістю системи відтворення з урахуванням спеціалізації регіону;

- фінансова, що характеризується стійкістю фінансової та регіональної бюджетної системи, здатністю забезпечити соціально-економічну стабільність і розвиток регіону;

- науково-технічна – динамікою впровадження результатів НТП у соціально-економічну сферу, рівнем модернізації виробництва, кваліфікацією та чисельністю персоналу, зайнятого в наукових дослідженнях і розробках;

- соціально-демографічна – рівнем соціальної диференціації суспільства, рівнем бідності, депопуляції населення, доступності освіти, культури, медичного обслуговування, житла, послуг зв'язку тощо;

- реструктуризація регіонального ринку праці – галузевою регіональною спеціалізацією, зміною потреби у фахівцях відповідної кваліфікації, рівнем безробіття, системою завдань і функцій, що реалізуються спеціалістами;

- громадська – у відсутності криміналізації суспільства, тіньової економіки, корупції тощо;

- продовольча – рівнем забезпеченості регіону продовольством, якістю продуктів харчування;

- екологічна – її порушення проявляються у перевищенні допустимих норм забруднення довкілля, у великих витратах на ліквідацію наслідків техногенних катастроф.

На наш погляд, в усьому різноманітті проблем національної економічної безпеки країни чітко визначається регіональний аспект. Тому система економічної безпеки регіону повинна бути орієнтована на забезпечення економічної незалежності, стабільність і стійкість, здатність до саморозвитку і прогресу. Її основними принципами мають стати комплексність і системність, гнучкість, порівнянність витрат щодо забезпечення безпеки та майбутніх збитків від загроз. Запровадження системного підходу в управлінні економічною безпекою регіону дозволить сформулювати гнучку організаційну структуру, поєднати в єдиному управлінському циклі сукупність дій, необхідних для досягнення цілей комплексної програми економічної безпеки регіону, надаючи можливість враховувати зміни та забезпечувати адаптивне реагування. Взаємодія регіональних органів управління та господарюючих суб'єктів у системі програмно-цільового управління економічною безпекою повинна будуватися на основі застосування сукупності економічних регуляторів господарської діяльності, пов'язаних із економічними інтересами

суб'єктів господарювання регіону. Селективна політика при використанні різних регуляторів має спиратись на достовірну та об'єктивну оцінку соціально-економічної значущості та фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання регіону, що дозволить приймати відносно них ефективні управлінські рішення, а також реалізовувати промислову та інвестиційну політики, формувати бюджети розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.

2. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов / под ред. В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. – Ровеньки ; Луганск : Наука, 2007. – 330 с.

Одержано 29.01.2014

УДК 34(477)

Руслан Володимирович ОЛІЙНИК,

*прокурор Черкаського району Черкаської області,
здобувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави.

Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки держави є: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, громадяни України та їх об'єднання.

Діяльність прокуратури України спрямовано на утвердження верховенства права, і її завдання, відповідно до ст. 4 Закону України «Про прокуратуру», полягає в захисті від протиправних посягань закріплених Конституцією України незалежності держави, суспільного й державного

ладу, політичної і економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень, гарантованих Конституцією України соціально-економічних, політичних й особистих прав і свобод людини, основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих рад, органів територіального громадського самоврядування.

У структурі Генеральної прокуратури України на відділ захисту фінансово-економічних інтересів держави покладаються такі повноваження в цій сфері: організація та безпосереднє здійснення наглядової діяльності щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави від неправомірних посягань із питань додержання законодавства: у бюджетній сфері, у тому числі під час здійснення державних закупівель; у сфері державного та комунального майна, законності його приватизації і відчуження, банкрутства суб'єктів господарювання; у сфері паливно-енергетичного комплексу; у сфері оподаткування, зокрема законності адміністрування та відшкодування податку на додану вартість; у кредитно-фінансовій сфері, у тому числі банківській, у сферах надання інших фінансових послуг, обігу цінних паперів та фондового ринку; у зовнішньоекономічній та інвестиційній сфері.

Органи прокуратури постійно вживають заходів щодо захисту інтересів держави та громадян у банківській сфері. За даними Генеральної прокуратури, встановлені службові особи банків, які діяли умисно або недбало, внаслідок чого фізичні та юридичні особи зазнали мільйонних збитків. Так, прокуратура Києва встановила, що службові особи одного із комерційних банків створили низку підприємств з ознаками фіктивності, яким перераховано понад 50 мільйонів гривень. За цим фактом розпочато кримінальне провадження за ч. 2 ст. 205 Кримінального кодексу України («Фіктивне підприємництво»).

Аналогічні випадки мали місце у Дніпропетровській та Одеській областях. Також виявлений факт злочинної недбалості службовців банку, внаслідок чого клієнтам фінансової установи було завдано шкоди. Так, прокуратура Миколаївської області розпочала кримінальне провадження щодо службових осіб одного із відділень банку. Вони не повідомили органи виконавчої служби про відсутність кредитних зобов'язань позичальниці перед банком, в результаті чого її нерухоме майно було реалізовано з прилюдних торгів. Клієнтка банку зазнала збитків на суму більше 200 тис. гривень. Досудове розслідування триває.

З метою захисту інтересів держави в банківській сфері прокурори вживають також заходів не кримінально-правового впливу. Так, прокуратура Дзержинського району міста Харкова внесла подання до одного з банків про усунення порушень, допущених під час здійснення валютно-обмінних операцій, а також стягненні простроченої заборгованості за

банківськими кредитами. Прокурори Івано-Франківської та Тернопільської областей також відреагували на факти бездіяльності посадових осіб одного з банків під час стягнення ними боргу в межах Закону України «Про виконавче провадження» та розподілу коштів на поточний рахунок зі спеціальним режимом використання. На сьогодні всі вказані подання розглянуті і задоволені, а винні особи притягнуті до відповідальності.

Протягом минулого 2013 року за результатами перевірок у кредитно-фінансовій системі органами прокуратури України розпочато 91 кримінальне провадження, з яких 37 спрямовано до суду. За результатами розгляду 51 подання відшкодовано понад 13 млн грн, до дисциплінарної відповідальності притягнуто 12 посадових осіб.

Одержано 29.01.2014

УДК 330.341.42

Куандык Салихулы АЙНАБЕК,

директор Научно-исследовательского института новой экономики и системного анализа при Карагандинском экономическом университете Казпотребсоюза, доктор экономических наук, профессор, действительный член Международной академии информатизации, полный член Европейской академии естествознания

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БАНКОВСКОГО И РЕАЛЬНОГО СЕКТОРОВ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОЙ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ¹

Постановка проблемы заключается в том, что в данной работе разрабатываются теоретические и методологические аспекты формирования финансовой модели взаимодействия банковского и реального секторов в условиях нестабильной макроэкономической среды. Это позволит усилить, углубить и расширить теоретическую часть в исследовании взаимосвязи финансового и реального секторов экономики и выработать систему методов повышения эффективности взаимодействия банковского и реального секторов национальной экономики.

Проблемы нарастания противоречий между финансовым и реальным секторами экономики, которые обнаруживаются через взаимодей-

¹ Работа подготовлена в рамках выполнения фундаментальной темы «Инновационная модель взаимодействия банковского и реального секторов экономики в условиях нестабильной макроэкономической среды» по договору грантового финансирования № 666 Комитета науки МОН РК.

ствие ряда факторов, рассматриваются различными авторами, в частности М. Бинсвангером, Дж. Тобином, Дж. Стиглицем, С. Стренджем, Х. Минским, Й. Шумпетером, Дж. М. Кейнсом, П. Самуэльсоном и др. Однако в их трудах отсутствует исследование взаимосвязи финансового и реального секторов экономики на основе экономических показателей определения объективно предельных величин затрат и доходов с увязкой цели общественного производства.

К нерешенным ранее составляющим общей проблемы относятся определение сопоставимых показателей макроэкономики для выявления соотношения финансового и реального секторов национальной экономики на основе общего знаменателя. Далее необходимо рассмотреть инвестиции во взаимосвязи с потреблением реального сектора экономики, сбережениями, чистым национальным продуктом и другими экономическими категориями. Особо нужно отметить исследование кредитной системы, построенной на принципах деятельности исламских банков, которая отличается устойчивостью развития, альтернативными принципами кредитования, основанными на законах шариата из священной книги «Коран», которые предопределяют хозяйственную, торговую, финансовую деятельность.

Цель исследования состоит в выработке системы моделей и методов повышения эффективности взаимодействия банковского и реального секторов национальной экономики.

Формирование финансовой модели взаимодействия банковского и реального секторов в условиях нестабильной макроэкономической среды требует определения единых показателей экономического роста, общие критерии оценки и другие сравнимые инструменты в исследовании и анализе.

Чтобы осуществить сопоставление показателей за определенные периоды в масштабе макроэкономики, необходимо использовать: а) методы определения общественно необходимых или объективно предельных затрат труда; б) методы определения уровней и темпов роста Y и ВВП, производительности труда и других показателей.

Применение методов определения общественно необходимых или объективно предельных затрат труда на основе взаимосвязанных способов расчета и математических формул, отличающихся исходным положением, в котором учитываются все затраты общественного производства, как материальной, так и нематериальной сферы, финансового и реального секторов экономики позволяет выявить общие критерии оценки в экономике, или «общий знаменатель» (см. табл. 1).

Основное содержание методологии представляется в модернизированной модели определения общественно необходимых или объективно предельных затрат, символах и математических формулах. Содержание

символов: i – отрасли; $\sum i_n$ – общее количество отраслей; $\frac{\sum i_n}{n}$ – средняя величина; n – количество; Y – выпуск валового общественного продукта; W – совокупные затраты общественного труда; a_ϕ – амортизационное отчисление физического износа основных средств производства; C_1 – амортизация основных средств производства; $ППП$ – промежуточное потребление; C_2 – промежуточный продукт; $ДС$ – добавленная стоимость; $(V + m)$ – затраты живого труда; k – коэффициент приведения индивидуальных затрат труда к общественно необходимой величине; Y^1 – общественно необходимая величина выпуска валового общественного продукта; W^1 – общественно необходимая величина совокупных затрат общественного труда; (+) – символ заполненной клетки цифровыми данными; (–) – символ отсутствия данных.

Таблица 1

Модель определения объективно предельных затрат труда на основе отраслей (финансового и реального секторов экономики)

№	i	Y	a_ϕ	$ППП$	$ДС$	$\frac{a_\phi + ППП}{ДС}$	k	Y^1	$Y - Y^1$	$\frac{Y}{Y^1} \cdot 100 \%$
		W	C_1	C_2	$V + m$	$\frac{C_1 + C_2}{V + m}$	k	W^1	$W - W^1$	$\frac{W}{W^1} \cdot 100 \%$
I	i_1	+	+	+	+	+	+	+	+	+
II	i_2	+	+	+	+	+	+	+	+	+
n	i_n	+	+	+	+	+	+	+	+	+
n_1	$\sum i_n$	+	+	+	+	+	–	+	+	+
n_2	$\frac{\sum i_n}{n}$	+	+	+	+	+	–	–	–	–

Предложенная методология определения развития национальной экономики, взаимосвязи финансового и реального секторов экономики на основе общего знаменателя оценки позволит выявить финансовые пузыри в структуре национальной экономики и отдельно в каждой отрасли и секторе экономики. Знание индивидуальных и общественно необходимых затрат труда позволит при сопоставлении определить отклонения первых от объективно требуемых. Макроэкономические показатели на основе учета общественно необходимых или объективно предельных величин в качестве общего критерия оценки хозяйственной деятельности на мезо- и макроуровнях позволяют выявить диспропор-

ции и пути балансировки совокупного спроса и предложения как на уровне отраслей, финансового и реального секторов экономики, так и в целом по национальной экономике. В связи с этим здесь отметим: чтобы привести в соответствие уровень развития производительных сил масштабам общественного производства, необходимо приведение в равновесие не только совокупного спроса и совокупного предложения в целом по национальной экономике, а также и по всем отраслям в отдельности. Только тогда равновесие совокупного спроса и совокупного предложения в макроэкономике будет способствовать развитию соответствия производительных сил масштабам общественного производства. А это значит, что государство и общество овладели и могут использовать механизм функционирования рыночной экономики, взаимосвязи финансового, банковского и реального секторов экономики. Мировой экономический кризис начала XXI в. показал многие изъяны западных финансовых систем. Поэтому международные экономические эксперты находятся в поиске путей коренного изменения функционирования финансовой системы во благо прогрессивного развития мировой экономики. Они, видя позитивные результаты исламской экономики, опыт Китая, акцентированно начали обращать внимание на пути развития экономики стран Востока.

Одержано 10.01.2014

УДК 330.11:330.34

Андрей Андреевич ГРИЦЕНКО,

*заместитель директора Института экономики
и прогнозирования Национальной академии наук Украины, доктор
экономических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины*

АРХИТЕКТОНИКА БЕЗОПАСНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМ УКРАИНЫ

Глобальный кризис обострил проблемы экономической и финансовой безопасности стран. Процессы глобализации и финансовизации экономики в своем единстве породили механизмы накопления экономических и финансовых диспропорций, которые проявляются в целой системе локальных кризисов (ипотечный, банковский, долговой, производственный, строительный, кризисы в отдельных странах, регионах и т. д.), периодически сливающиеся в глобальный дестабилизационный процесс.

Есть достаточно оснований полагать, что происходящие изменения в мировых цивилизационных основаниях, экономике и финансах, механизмах зарождения и развертывания кризисов, их материальной основе,

факторах, определяющих параметры цикличности, и т. д. модифицируют финансово-экономическую динамику в целом и ее составляющие. Некоторые кризисные явления будут развиваться, и общество не выйдет из них в пределах обозримого будущего, некоторые достаточно быстро исчезнут, а некоторые будут иметь затяжной характер. В целом характер цикличности существенно изменится. Цикличность останется в том смысле, что периодически, раз в несколько десятилетий, будут происходить глобальные кризисы, между которыми будет целая цепь разнообразных локальных (отраслевых, технологических, региональных, финансовых, страновых и пр.) кризисов.

Кризис станет дискретно-непрерывным, т. е. разные кризисы будут постоянно возникать и исчезать в различных локальных пространствах мирового хозяйства. В этом смысле цикличность исчезнет. Но периодически будет возникать ситуация распространения кризиса за рамки локальных пространств, соединения цепочки локальных кризисов и формирования глобального кризиса. Периодичность таких глобальных кризисов не будет определенной. Она будет зависеть от параметрически непрогнозируемых факторов. Можно сказать, что такие кризисы неизбежно будут, но нельзя сказать, где и когда они возникнут.

В этих условиях выработка мер противодействия механизмам возникновения и развертывания кризисов, создания системы финансовой и экономической стабилизации развития стран и мировой экономики представляет собой важную и неотложную задачу. На это, в частности, направлены решения G20, меры, принимаемые ЕС по совершенствованию регулирования финансовой системы. Для отдельных стран эти проблемы приобретают форму обеспечения своей финансовой и экономической безопасности. Решение этих задач предполагает знание оснований и механизмов развертывания кризисов.

Современные процессы глобализации и локализации экономических процессов являются исторически развитой формой диалектики совместно-разделенного труда как исходного социально-экономического отношения, из которого развились современные формы взаимосвязи разделения и кооперирования, специализации и концентрации, обособления и обобществления труда. Современные высокоспециализированные производства являются одновременно высококонцентрированными и пространственно диверсифицированными сетевыми структурами, охватывающими весь мир. Они нуждаются в постоянном росте мобильности. Эту мобильность дает глобализация финансов, отделившихся от реальной экономики, ставших самостоятельной и основополагающей сферой движения ресурсов.

В процессе финансирования экономики происходит оборачивание основания: финансы родились из потребностей реального сектора и для его

обслуживания, но потом приобрели основополагающее значение и стали определять движение всей экономики. Финансовый сектор обособился от реальной экономики, превратился в саморазвивающуюся структуру, лишь в исходных пунктах связанную с реальным производством стоимости. Эта функциональная локализация виртуального движения стоимости преодолевает пространственную ограниченность предметно-вещественных форм воплощения стоимости и является адекватной общему процессу глобализации экономического пространства.

Однако этот процесс финансовой глобализации капитала, открывая последнему все новые возможности, наталкивается на ограничения пространственной локализации материальных и трудовых ресурсов и связанных с этим потребностей и спроса. В результате возникают глобальные диспропорции, проявляющиеся в нарушениях соотношения спроса и предложения, стоимости и денег, доходов и финансовых обязательств. Не только отдельные производства, но целые города, страны и регионы становятся жертвами этих диспропорций, выпадая из звеньев финансовых глобализационно-локализационных процессов, попадая в финансовую зависимость, становясь безнадежными должниками и банкротами, имея при этом реальные ресурсы для развития производства.

Все это – конкретные формы проявления противоречия между производством реальной стоимости и движением ее денежных и финансовых форм. Между тем проблематика стоимости как особой реальности, отличной от ее денежных и разнообразных финансовых форм, вообще выпала из современного мейнстрима, исчезла из учебников, что закрывает возможности адекватного теоретического осознания реальной ситуации и поиска действенных средств выхода из кризиса.

Механизм накопления диспропорций в экономике в процессе ее глобализации и финансизации включает в себя рефлексивное взаимодействие монетизации (как способа разрешения противоречия между реально созданной стоимостью и необходимым количеством денег для ее реализации), капитализации (как способа разрешения противоречия между возрастающим спросом и следующим за ним предложением, создаваемым растущим капиталом) и секьюритизации (как способа разрешения противоречия между доходами и финансовыми обязательствами, позволяющего превратить срочную задолженность в текущий доход).

Возрастание прибылей в процессе развития экономики влечет за собой увеличение капитализации, которая неизбежно содержит в себе фиктивную стоимость. Увеличение капитализации создает дополнительный спрос на деньги для обслуживания возрастающего оборота стоимости, что приводит к росту монетизации экономики, которая, в свою очередь, создает дополнительные возможности капитализации. Возникающие в процессе хозяйственного оборота и кредитования отрица-

тельная стоимость (долги) и основанная на ней секьюритизация органически вплетаются в процесс капитализации и служат дополнительным фактором монетизации. На этой основе возникает отрыв движения финансовой составляющей экономики от реальной динамики, и образуются финансовые пузыри. Если процесс этого взаимодействия становится достаточно динамичным, то возникает рефлексивный эффект взаимоотсвечивания и взаимостимулирования монетизации, капитализации и секьюритизации. В таком случае ситуация становится неконтролируемой и возникает кризис, преодолеть который уже нельзя с помощью только рыночных сил. Возникает необходимость вмешательства государства в экономику с целью ее стабилизации, что мы и наблюдаем в настоящее время.

Принимаемые меры по обеспечению финансовой и экономической безопасности Украины носят спорадический и несистемный характер. Они реагируют на острые кризисные явления, но не касаются экономико-финансовых оснований обеспечения безопасности, несмотря на то, что эта проблематика достаточно активно разрабатывается украинскими учеными и выработан целый ряд важных практических рекомендаций, реализация которых существенно улучшила бы ситуацию.

Наиболее глубокие основания, порождающие диспропорции, риски и кризисные ситуации в Украине, имеют структурный характер и состоят в следующем. Украина в результате инверсионного типа рыночной трансформации, соединенной с глобализационными процессами, не построила своего внутреннего рынка, не создала соответствующего потребительского и производственного спроса и предложения, не удовлетворила базовых потребностей населения, а сразу в определяющей части приспособилась на основе рыночных механизмов к определенным сегментам мирового рынка в качестве сырьевого придатка. Ее структура в своих основных моментах определяется не внутренними потребностями экономического развития, а внешним спросом сырьевого характера.

Эта базовая деструкция проявляется в ряде производных деструкции и диспропорций: экономический рост на основе рыночных механизмов означает для Украины ухудшение структуры экономики (повышение доли сырьевых отраслей) и подготовку более глубокого кризиса; Украину лихорадит больше, чем другие страны, от сокращения внешнего спроса, у нее одни из самых низких, даже среди стран бывшего СССР, заработные платы (хотя экономический потенциал, несмотря на потери, еще высокий); ее ВВП колеблется в зависимости от мировых цен на металлы, а не в ответ на экономическую политику правительства, она не может обеспечить должным образом экономический суверенитет, рост доходов ведет не к развитию внутреннего рынка и производства, а к росту импорта, ухудшению торгового баланса, повышению нагрузки на Государственный бюджет и накоплению долгов; льготные

режими для населения предоставляют больше преимуществ состоятельным гражданам, чем бедным, и т. д.

Еще одним следствием инверсионной рыночной трансформации является формирование двойной институциональной структуры общества и субъектов хозяйствования, нацеленных не на развитие производства путем конкуренции и применения инноваций, а на быстрое обогащение за счет различных схем. Двойственность институциональной структуры состоит в том, что за формально правильными нормами скрывается противоположный им смысл. Теневая экономика прикрыта легальными формами. Типичными являются откаты, отбор бизнеса, выполненный по формально правильной юридической процедуре, использование политической власти для роста собственного бизнеса и, наоборот, использование бизнеса для получения власти и т. д.

Поэтому главная задача обеспечения экономической и финансовой безопасности Украины лежит в плоскости структурного реформирования и заключается в создании базового хозяйственного комплекса внутреннего развития и соответствующей ему институциональной архитектоники, которые бы стали основой развития внутреннего рынка, изменения правил игры в экономике и обществе, решения социальных проблем и наращивания экспортного потенциала, но уже на здоровой, а не деформированной структурной основе. Такой комплекс не может быть создан лишь на базе рыночных принципов (они направляют развитие структуры в уже сформированном сырьевом направлении). Это требует целенаправленной государственной экономической политики.

Построения механизмов обеспечения экономической и финансовой безопасности Украины должно опираться, прежде всего, на преодоление базовой деструкции и начало сбалансированного структурного развития. Эти механизмы должны исходить из оценки реальных потребностей (не спроса) населения, субъектов хозяйствования и государства, с одной стороны, материальных и трудовых ресурсов, с другой стороны, обеспечить соответствующую монетизацию этих потребностей (формирование спроса) и движения ресурсов для их удовлетворения (формирование предложения), предусматривать существенное изменение парадигмы и механизмов денежно-кредитной и фискальной политики и быть нацеленными на решение трех приоритетных задач: 1) решение базовых проблем воспроизводства жизнедеятельности людей (питание, жилье, здоровье); 2) развитие инфраструктуры (дороги, транспорт, связь); 3) создание условий для инновационного развития (образование, наука, инновации). В институциональном плане это предполагает выстраивание системы правил, норм и организационных структур, способных обеспечить решение этих задач.

Таким образом, архитектура экономической и финансовой безопасности Украины в ключевых моментах совпадает с архитектурой сбалансированного социально-экономического развития страны. Ее специфика

состоит в создании механизмов реагирования на отклонения от предполагаемой траектории движения слагаемых социально-экономической системы, включая взаимосвязь ее финансового и реального секторов. Исходя из законов архитектоники (закон равновесия, закон усреднения и закон золотого сечения), отклонения до 15 % от средних значений предполагаемой траектории движения являются нормальным способом осуществления процесса, который всегда включает в себя определенные колебания, а отклонения, превышающие этот параметр, должны служить сигналом для применения мер для стабилизации процесса. Сама траектория движения слагаемых процесса структурного сбалансирования экономики и, соответственно, повышения уровня безопасности ее составляющих и системы в целом должна быть выстроена с учетом законов архитектоники.

Одержано 20.01.2014

УДК 340.1(477):340(321)

Валерій Іванович МОСКОВЕЦЬ,

декан факультету права та масових комунікацій

*Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Впродовж останніх десятиріч Україна виборолa свою незалежність і утвердилася як самостійна держава у світовому співтоваристві. Вона робить упевнені кроки в напрямку оновлення всіх сфер суспільного життя, його демократизації, залучення до надбань сучасного цивілізаційного розвитку, європейських цінностей.

Важливим чинником успішного просування шляхом глибинних демократичних перетворень є розширення соціальної бази діяльності держави, делегування окремих функцій держави інститутам громадянського суспільства та органам місцевого самоврядування. Зазначений підхід до реалізації завдань та функцій держави вимагає перегляду організаційної побудови держави, дослідження основних напрямків взаємодії механізму держави з недержавними об'єднаннями громадян, які спільно створюють надійну систему щодо задоволення різнобічних потреб та інтересів людини і громадянина, добробут українського суспільства.

Потреба в удосконаленні правоохоронної системи України зумовлює використання теоретичних підходів і практичного досвіду становлення та реформування правоохоронних систем країн Центральної Європи, зокрема на етапі їх підготовки до вступу в Європейський Союз. Тому з'ясування відповідного правового досвіду в країнах дослідження

допоможе уникнути цілого ряду помилок у організації і законодавчому забезпеченні системи правоохорони в Україні.

Правоохоронна функція сучасної держави – це самостійний і пріоритетний напрям державної політики, котрий за допомогою юридичних засобів здійснюється для досягнення такого соціального ефекту, як захист права загалом, основ конституційного ладу, в тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина та інших об'єктів, зміцнення законності і правопорядку, і одночасно виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства і держави.

Визначаються ознаки правоохоронної функції держави:

1) правоохоронна функція є саме державною політикою;
2) правоохоронна функція держави заснована на законі (вона здійснюється компетентними суб'єктами виключно на основі чинного законодавства і в межах, визначених ним);

3) правоохоронна функція здійснюється за допомогою юридичних і організаційних засобів;

4) правоохоронна функція спрямована на об'єкти, склад яких залежить від конкретного етапу історичного розвитку суспільства і, природно, від політичних факторів, тобто від задуму законодавця та інших суб'єктів, від волі яких залежить визначення напрямів правоохоронної діяльності;

5) правоохоронна функція, її зміст органічно пов'язані з правом та праворозумінням у суспільстві;

6) специфічною ознакою правоохоронної функції виступає та обставина, що цей напрям державної діяльності безпосередньо опирається на можливість застосування державного примусу;

7) у правоохоронній функції держави найбільш чітко виражається нерозривний зв'язок держави і права, їх взаємовплив;

8) правоохоронна функція сучасної держави формується і реалізується під впливом цілого комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів: 1) на процес здійснення правоохоронної функції держави впливають характеристики носіїв загрози об'єктам правоохорони, в тому числі їх кількість, якісні параметри, місцезнаходження тощо; злочинність як суспільне явище, її інтенсивність, організаційні можливості; 2) істотний вплив на правоохоронну функцію держави вчиняє рівень економічного розвитку суспільства; 3) наявність підготовлених кадрів у правоохоронній сфері; 4) ставлення до процесу здійснення цього напрямку діяльності держави населення, іншими словами, стан правосвідомості якраз у цьому аспекті; 5) ефективність здійснення правоохоронної функції держави залежить від здатності політичного керівництва держави приймати ті чи інші рішення у цьому напрямі.

Об'єктами правоохоронної діяльності в сучасній державі виступають: 1) невід'ємні (природні) права і свободи людини та права людини у позитивістському розумінні (суб'єктивне право і законні інтереси);

2) основи конституційного ладу, в тому числі основи суспільного і державного ладу, визначені конституційними нормами, та основи місцевого самоврядування; 3) режим законності у суспільстві; 4) правопорядок як стан суспільних відносин; 5) питання безпеки особи, суспільства і держави; 6) стан правосвідомості і правової культури в суспільстві.

Правовими формами здійснення правоохоронної функції держави виступають правотворення та правореалізація. Зокрема, через правотворчу форму здійснення правоохоронної функції держави досягається такий соціальний ефект: а) закріплюються основні права, свободи і законні інтереси людини і громадянина та окреслюється чіткі правові рамки інших об'єктів правоохоронної діяльності (основи конституційного ладу, наприклад); б) встановлюються конкретні види забороненої поведінки (дій або бездіяльності); в) встановлюються заходи впливу до осіб, винних у вчиненні правопорушень, зміст і обсяг таких заходів (юридична відповідальність); г) встановлюються форми державного контролю за дотриманням прав, методи виявлення, попередження і припинення правопорушень. Для цього створюється спеціальний законодавчий комплекс – законодавство про правоохоронну діяльність, яким урегульовується діяльність правоохоронних органів, зокрема визначається обсяг їх компетенції; г) врегульовується порядок притягнення правопорушників до юридичної відповідальності; д) врегульовується порядок відновлення порушених прав або законних інтересів людини та інших учасників правовідносин, відшкодування або компенсації протиправно завданої шкоди.

Правоохоронна діяльність сучасної держави поділяється на такі види, як: правосуддя; конституційний контроль; прокурорська діяльність, в тому числі нагляд за додержанням законів; поліцейська діяльність (виявлення і розслідування злочинів, кримінальне переслідування); адміністративно-юрисдикційний контроль (контроль виконавчої влади); надання юридичної допомоги індивідам та організаціям; надання охоронних послуг населенню.

Досліджуючи європейський досвід, головним фактором, який впливав на процес становлення і трансформації судових систем, виступав фактор підготовки цих держав до вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС). Як засвідчує досвід держав Центральної Європи, правоохоронна функція держави, незважаючи на вступ до ЄС і передачу частини суверенних прав до міждержавного союзу, й надалі здійснюється переважно на рівні національної держави. При цьому ефективність реформи правоохоронної системи залежить від таких факторів: 1) якісного стану суб'єкта реформи (політичної еліти), її мотивації до перетворень та рівня правової культури; 2) визначення задачі перетворення конституційних основ правоохорони як першочергової і пріоритетної; 3) відмови суб'єкта реформи від намагань поєднати соціалістичну правову традицію з сучасними тенденціями розвитку правоохоронної системи та його

зосередження на чітко визначених цінностях і пріоритетах; 4) належного законодавчого, концептуального і фінансового забезпечення.

Для підвищення ефективності правоохоронної функції держави на сучасному етапі необхідно окреслити, що:

1) першочерговим кроком реформи правоохоронної системи України має виступати внесення змін і доповнень до Конституції України та до відповідних законів України;

2) зміст реформи правоохоронної системи має враховувати поступову інтеграцію України до правового простору ЄС. Врахування інтеграційних процесів під час впровадження реформи має здійснюватися як у площині юридичної термінології законодавства, що буде готуватися, так і в площині змісту конкретних правових норм.

Список використаних джерел:

1. Горінецький Й. І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Горінецький Йосип Іванович. – К., 2005. – 20 с.

2. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дубінчак Валентина Миколаївна. – К., 2010. – 20 с.

3. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ковальська Віта Володимирівна. – К., 2009. – 37 с.

4. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Онопенко Петро Васильович. – К., 2005. – 16 с.

5. Харченко Н. П. Міліція в механізмі української держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Харченко Наталя Петрівна. – К., 2011. – 20 с.

Одержано 20.01.2014

УДК 330.332:346.543(477)

Ольга Валентиновна НОСОВА,

*заведующая кафедрой экономики и финансов
факультета права и массовых коммуникаций
Харьковского национального университета внутренних дел,
доктор экономических наук, профессор*

РОЛЬ ФИНАНСОВЫХ ИНСТИТУТОВ В ТРАНСФОРМАЦИИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Неопределенность и турбулентность на международных финансовых рынках, замедление темпов экономического развития в Украине

делают актуальным исследование роли финансовых институтов в трансформации финансовой системы. Проведение финансовой либерализации сопровождалось устранением ограничений в деятельности банков и других финансовых учреждений при оказании финансовых услуг в конце XX века. В качестве основных отличий современного этапа развития выделяют вмешательство государства в процесс предоставления ликвидности центральных банков, а также открытость финансовых рынков. На необходимость решения глобальных финансовых проблем указывают ученые А. Арсеев, Д. Архипов, А. Гриценко, Дж. Даннинг, П. Ещенко, В. Иноземцев, Дж. Миши, В. Онищенко и т. д., которые в качестве основной проблемы рассматривают развитие национальной банковской системы, институтов развития, а также фондового рынка.

Мировому финансовому кризису предшествовал период бурного экономического развития мирового хозяйства в начале XXI века. Среднегодовые темпы роста ВВП увеличились до 4,2 % в 2000–2007 годах. Для сравнения в предыдущие 20 лет они составляли в среднем 3 %. Проведение политики открытия финансовых рынков привело к возрастанию трансграничных финансовых потоков, стиранию границ между национальными финансовыми рынками и появлению стран-лидеров и аутсайдеров в привлечении и аккумулировании капитала.

Анализ темпов прироста мирового ВВП в 2010 году – 5,1 %, в 2011 году – 4,3 % указывает на тенденцию постепенного восстановления мировой экономики. В соответствии с оценкой экспертов МВФ рост мировой экономики составил 3,3 % в 2012 году. Согласно данным на 2013-й год рост мировой экономики составил 2,1 %. При этом существует вероятность снижения темпов глобального подъема в 2014 году до 2 %. Последнее предполагает рецессию в развитых странах и серьезное замедление темпов экономического развития в развивающихся странах. Следует отметить озабоченность бизнеса непредсказуемостью экономической ситуации в США и жизнеспособностью единой европейской валюты. К такому повороту событий могут привести две предпосылки: нерешительность властей мировых стран в принятии мер по снижению напряженности в кризисных экономиках и «финансовый обрыв» в США, отголоски которого ощущают остальные государства. В качестве основной проблемы выделяется снижение доверия инвесторов в развитых странах. Эксперты МВФ снизили прогноз роста стран БРИК – Китая, Индии, России и Бразилии в 2013 году.

Западные эксперты отмечают целесообразность реализации «политики полного восстановления доверия и стабильности». Они считают, что на нынешнем этапе функционирования мирохозяйственных связей

развитие мирового финансового рынка может стать катализатором экономического роста реальной экономики при соблюдении соответствующих условий. Одним из факторов выступает качество институтов, которое обеспечивает повышение доверия к финансовым институтам и стимулирует экономический рост. К функциям базовых национальных институтов относятся защита и гарантия прав собственности, укрепление юридической системы, сокращение коррупции, качество информации, улучшение системы корпоративного управления, прозрачность финансового регулирования, надзора и контроля в банковской системе. Деятельность финансовых учреждений в Украине регулируется Законом Украины «О финансовых услугах и государственном регулировании рынков финансовых услуг», который устанавливает общие правовые основы в сфере предоставления финансовых услуг, осуществления регулятивных и надзорных функций за деятельностью по представлению финансовых услуг. Неэффективные и негибкие расходы, рост обязательств относительно бюджетных ресурсов, слабое управление государственным долгом, непрозрачность финансовой отчетности относятся к причинам несбалансированного характера финансовых ресурсов и существования финансовых угроз в обществе. Развитие национального финансового сектора должно быть направлено на использование экономическими субъектами механизмов сбережения накопленных финансовых ресурсов.

Международные валютно-кредитные и финансовые организации располагают большими полномочиями и ресурсами, регулируют международные финансовые отношения и обеспечивают целостность и стабильность функционирования мировой финансовой системы. Участие в работе международных финансовых институтов открывает свободный доступ к использованию международных финансовых ресурсов.

Дальнейшее изучение особенностей проведения трансформации финансовой системы и роли в ней финансовых институтов будет способствовать достижению координации и согласованию действий международных финансовых организаций, преодолению последствий финансового кризиса и уменьшению напряженности в мире. Обеспечение прозрачности финансовых потоков на основе использования международных стандартов относится к определяющему фактору эволюционного развития финансовой системы государства.

Список использованных источников:

1. The future of the global financial system. A near-term outlook and long-term scenarios // WEF World scenario series. – February. – 2009. – P. 65–69.
2. Handbook of Institutional approaches to International Business / ed. by G. Wood, M. Demirbag. – Edward Elgar Publishing, 2012. – 640 p.

Одержано 15.01.2014

УДК 336.71

Тетяна Ярославівна АНДРЕЙКІВ,

доцент кафедри фінансів та кредиту

Львівської комерційної академії, кандидат економічних наук

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. мала негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України. Криза засвідчила вразливість вітчизняної фінансової системи, її залежність від зовнішнього впливу. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набуває особливої ваги.

Безпека у фінансовій сфері включає питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору, податковій сфері, сфері фінансів реального сектору економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору. Характерними ознаками безпеки у фінансовій сфері є збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Найважливішою сферою фінансової системи будь-якої країни виступають державні фінанси як розгалужена система фінансових відносин між державою, юридичними та фізичними особами з приводу формування і використання грошових доходів і фінансових ресурсів держави та щодо управління і розпорядження державною власністю. Саме вони забезпечують державу фінансовими ресурсами, необхідними для виконання нею економічних, соціальних та політичних функцій.

Накопичення системних проблем у бюджетній сфері, проведення популістської бюджетної політики урядом та ігнорування викликів світової фінансово-економічної кризи призвели в Україні до розбалансування системи державних фінансів і, як наслідок, до виникнення загрози стабільності та стійкості всієї фінансової системи.

Стан безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави.

До явищ і чинників, що можуть призвести до створення зовнішніх загроз безпеці у фінансовій сфері належать:

- обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків;
- значна залежність від експортно-імпоротної діяльності;

© Андрейків Т. Я., 2014 у зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій;

- значна залежність від зовнішніх кредиторів;
- вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

До явищ і чинників, що можуть призвести до створення внутрішніх загроз безпеці у фінансовій сфері, належать:

- нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері;

- нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон;

- відплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату;

- низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи;

- збільшення обсягу державного боргу;

- тінізація економіки;

- недостатній рівень золотовалютних резервів;

- значний рівень доларизації економіки;

- істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів;

- слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку;

- недостатній рівень капіталізації фінансової системи.

Формування цілісних підходів, визначення заходів та критеріїв проведення бюджетної політики дасть змогу розв'язати накопичені раніше системні проблеми та уникнути загроз фінансовій стабільності в майбутньому.

Для посилення позитивного впливу бюджетної політики на забезпечення стабільності фінансової системи слід:

- забезпечити відповідність цілей бюджетної політики фінансовим можливостям держави;

- посилити контроль за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів;

- забезпечити дотримання індикативних прогнозних показників державного бюджету на середньострокову перспективу;

- завершити проведення пенсійної реформи з метою збалансування бюджету Пенсійного фонду України та забезпечення його бездефіцитності;

- припинити надання державної підтримки державним монополіям як шляхом виділення коштів безпосередньо з бюджету, так і шляхом утримання цін на їх продукцію на економічно необґрунтованому рівні та надання інших привілеїв.

Протягом останніх років в умовах кризових явищ у світовій економіці та умовах зростання рівня дефіциту сектору загальнодержавного управління відбулося різке збільшення обсягу державного боргу та обсягу гарантованого державою боргу.

У 2011–2013 рр. Україна забезпечувала утримання таких обсягів в економічно безпечних межах, однак подальше їх збільшення може спричинити зростання навантаження на державний бюджет, негативно вплинути на рівень відсоткових ставок та розвиток реального сектору економіки у зв'язку з погіршенням умов запозичень суб'єктів господарювання.

З огляду на зазначене політика управління державним боргом та гарантованим державою боргом повинна бути спрямована на виконання таких завдань:

- запобігання виникненню пікових навантажень на державний бюджет, що пов'язані із здійсненням платежів за державним боргом;
- забезпечення розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів;
- використання державних гарантій виключно як інструмента підтримки реалізації проектів, які відповідають державним завданням і пріоритетам.

Виконання зазначених завдань дасть змогу забезпечити утримання на економічно безпечному рівні державного боргу та гарантованого державою боргу, а також прозоре і ефективне управління ними у середньо- та довгостроковій перспективі.

Однією з основних загроз у податковій сфері є виведення фінансового капіталу з України та приховування суб'єктами господарювання значних сум доходів від оподаткування.

Для запобігання відпливу капіталів за кордон і зменшення суми недоодержаних державою доходів у вигляді податків та зборів державна політика у податковій сфері повинна бути спрямована на:

- проведення аналізу економічної співпраці українських резидентів із суб'єктами підприємницької діяльності, які зареєстровані в офшорних зонах, та удосконалення нормативно-правової бази у податковій сфері;
- проведення інвентаризації міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, що не відповідають сучасним стандартам Організації економічного співробітництва та розвитку, і внесення змін до положень таких договорів у частині розширення вимог щодо обміну інформацією.

Умовою стабілізації державних фінансів є подальше проведення податкової реформи за напрямками удосконалення системи податкового

адміністрування, розроблення ефективного механізму здійснення контролю та звітності, взаємодії між суб'єктами податкової системи [1].

З огляду на це, реалізація поставлених завдань дасть змогу:

- вирішити питання щодо забезпечення захисту національних інтересів держави у разі виникнення та поглиблення загроз у фінансовій сфері;

- розробити механізм державного управління ризиками у фінансовій сфері;

- мінімізувати наслідки глобальних загроз у разі їх виникнення, що сприятиме збалансованості фінансової сфери і забезпечить ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.

Одержано 27.01.2014

УДК 338.2(477)

Ольга Борисівна АНДРЕЄВА,

професор кафедри загальноправових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ»

Функції держави у забезпеченні економічної безпеки за сучасних реалій суттєво ускладнюються. Під економічною безпекою розуміється, з одного боку, знадність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення та держави, а з іншого, – як здатність протистояти дестабілізуючим чинникам, що створюють загрозу розвитку держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання також входить до складових економічної безпеки [1].

Іншими словами, економічна безпека є триєдиною функцією, кожна складова якої є одночасно і суб'єктом і об'єктом процесу її забезпечення. Інститути держави, підприємства, громадяни (об'єднання громадян) шляхом складної взаємодії формують систему відносин, соціально-економічну й суспільно-політичну модель свого співіснування.

Успішність чи неуспішність цієї моделі, здатність взаємодіяти з іншими акторами економічного життя як в окремому регіоні, так і у світі в цілому, – фактори, що визначають рівень розвитку держави, конкурентоспроможність галузей виробництва чи окремих підприємств та, найголовніше, – рівень © Андреева О. Б., 2014 дянина цієї держави.

Держава, в зв'язку з цим, розглядається як інструмент перерозподілу валового внутрішнього продукту. Пріоритети такого розподілу залежать від ступеня впливу держави на економічні процеси. Десять років тому органи державної влади взяли на себе зобов'язання забезпечити громадянам України пристойний рівень життя, здійснюючи одночасно з цим трансформацію успадкованого від СРСР господарського комплексу в умовах відкритої конкуренції з розвиненими ринковими економіками іноземних держав.

Ефективність процесу забезпечення економічної безпеки залежить як від рівня адекватності державних інституцій завданням покладених на них Конституцією функцій так й від характеру й масштабів зовнішніх загроз та викликів

Як відомо, за Конституцією поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу. За умов глобалізації контролюючи та розподільчі функції в національній економіці та (найголовніше) спроможність відстоювати інтереси власних громадян всупереч будь яким іншим інтересам зберегли далеко не всі держави.

Здатність держави на власний розсуд здійснювати економічну політику в інтересах виключно власних громадян і визначає рівень забезпечення її економічної безпеки. Контроль над невідтворюваними природними ресурсами країн Третього світу поступово взяли на себе ТНК. Національні уряди виконують в цій модернізованій системі неоколоніалізму майже виключно декоративні функції, а громадяни – дешевої некваліфікованої робочої сили.

Пострадянські країни (як і більшість країн ЦСЄ) десять років почали самостійно вирішувати завдання по забезпеченню своєї економічної безпеки. Деякі з них наближаються до вступу в ЄС. Інші намагаються кооперувати зусилля з Російською Федерацією. Український механізм забезпечення економічної безпеки вкрай важко оцінити адекватно.

Необхідно нарешті визначити в чому полягає основна причина в цілому незадовільного забезпечення економічної безпеки в Україні, що виявилось у відставанні нашої держави за всіма основними макроекономічними показниками від більшості країн Європи, Азії та Латинської Америки та вкрай незадовільній демографічній динаміці, одному з найнижчих показників рівня життя українців. Якщо смертність щорічно перевищує народжуваність, трудова (і будь-яка інша) еміграція є факто-

ром існування активної частини населення, оплата (цілком буденних для мешканця будь-якої індустріальної країни) комунальних послуг унеможливлена для більшої частини всіх інших громадян, коли серед оцінок впливу незалежності на рівень їх життя 59 % громадян-респондентів відносять себе до категорії «Нам не вистачає грошей навіть на їжу» [2], то виникає запитання про спроможність органів державної влади виконувати соціальні функції, що покладені на них відповідно до Конституції України.

Світова практика доводить, що не існує (крім відверто тоталітарних режимів) повного контролю держави над всіма економічними процесами, як не можливо на 100 % розглядати вільний, нічим і ні ким не обмежений ринок в якості інструменту соціально-економічної організації в суспільстві. Досвід соціалістичного тотального планування довів неспроможність механізму перерозподілу матеріальних благ ефективно вирішувати завдання підвищення соціальної ефективності економіки. Це при тому, що державна власність у всіх секторах радянської економіки була абсолютною, а «розвинений соціалізм» самим змістом свого існування визначив потреби людини.

Десять років економічної трансформації в Україні призвели до суттєвих змін у структурі власності. Спроба впровадження антикризової програми економічних трансформацій так звана «соціально-орієнтована економіка» не призвела до позитивних змін соціально-економічного становища в Україні. Деякі експерти навіть переконані у свідомій деструктивній направленості економічної реформи в Україні, направлених насамперед на вирішення олігархічних бізнес проєктів вузької групи осіб.

Складність процесу забезпечення економічної безпеки у контексті реалізації «Європейського вибору» багато в чому пов'язана з фактичним розподілом економічних пріоритетів головних економічних акторів нашої держави у напрямках, відмінних від задекларованого загальнодержавного.

Іншими словами, серед економічних еліт, що формують основи внутрішньої та зовнішньої політики держави, існують принципові розходження щодо ключових напрямів розвитку національної економіки.

Український господарський комплекс, потенційно нагадує ЄС в мініатюрі. Більшість виробництв можливо зосередити на внутрішній ринок. Експортний потенціал національної економіки зорієнтовано в основному на ринки країн СНД та держав «Третього світу». Роль ЄС у процесі забезпеченні економічної безпеки України, на наш погляд, реально розглядати в якості своєрідного лакмусового папірця, що повинен продемонструвати рівень розвитку національної економіки. Принаймні рівень економічних проблем об'єднаної Європи за будь-якого розвитку внутрішньополітичної ситуації в Україні є насамперед справою потужних ТНК, які в жодному випадку не зацікавлені у зміцненні економічного суверенітету нашої держави.

Між тим Україна має всі підстави для реалізації нової економічної парадигми з огляду на наявність потужного внутрішнього технологічного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах : монографія / Я. А. Жаліло ; РНБО України ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 1998. – 144 с.

2. Десять років соціально-економічних перетворень в Україні: спроба неупередженої оцінки / [О. Білоскуранський, І. Бураковський, О. Гончаренко та ін.] ; за ред. Ігоря Бураковського ; Київ. центр Ін-ту Схід-Захід. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2002. – 120 с. : табл.

Одержано 27.01.2014

УДК 332.15(477)

Сергій Сергійович БАНДУРКА,

студент 3-го курсу юридичного факультету

Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

ПОНЯТТЯ І ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективність розвитку господарської діяльності багато в чому залежить від правильного застосування такої юридичної форми, як адміністративно-правовий режим. Він забезпечує якісну взаємодію держави та суспільства шляхом встановлення певних правил поведінки. З метою встановлення адміністративно-правових режимів у контексті господарської діяльності постійно приймаються нормативні акти різної юридичної сили. Проте існує ще дуже багато прогалин, які порушують результативність господарської діяльності.

Вивченням питання адміністративно-правових режимів займалися: В. Б. Авер'янов, Т. С. Васильєва, Ю. П. Битяк, М. В. Ковальова, О. П. Рябченко, Н. О. Саніахметова, Л. В. Шестак, О. Ф. Андрійко, О. Ю. Волкович та ін.

Складність цього правового явища зумовлює відсутність єдиного підходу до визначення поняття «адміністративно-правовий режим господарської діяльності».

На думку З. Р. Кісіль, адміністративно-правовий режим – це консолідоване поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, підібраних та застосовуваних у зв'язку з ситуацією, що склалась, задля оптимального вирішення поточної проблематики шляхом централізованого кооперування, застосування імперативного методу правового впливу та диференціації сетентів компетенції кожного з суб'єктів адміністрування [1].

Проте потрібно зауважити, що таке визначення є досить складним у розумінні та тягне за собою додаткове тлумачення використаних у цьому понятті слів.

© Бандурка С. С., 2014 зму Ю. П. Битяк вважає, що адміністративно-правне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, що виявляється в централізованому порядку, імперативному методі правового впливу та юридичній нерівності суб'єктів правовідносин [2].

Своєрідність адміністративно-правового режиму виявляється в особливому порядку виникнення й формування змісту прав і обов'язків учасників адміністративно-правових відносин та їх здійснення, наявності специфічних санкцій, особливих засобах їх реалізації, а також у дії єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на цю сукупність правових норм [2].

Визначення поняття адміністративно-правового режиму господарської діяльності неможливе без розгляду поняття «господарської діяльності».

Так, відповідно до п. 1 ст. 3 Господарського кодексу України господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3].

Проаналізувавши вищезазначені поняття, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий режим господарської діяльності – це система способів, засобів, правил та процедур діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва щодо реалізації своїх прав та обов'язків і нагляд за дотриманням встановлених законодавством правил.

Як бачимо, адміністративно-правовий режим господарської діяльності є видом адміністративно-правового режиму, а тому першому притаманні всі ознаки та елементи адміністративно-правових режимів, а також особливості, що виділяють їх серед інших режимів.

Оскільки господарська діяльність включає велику сукупність заходів для її здійснення, можна виділити декілька видів адміністративно-правових режимів. Проте в науковій літературі не існує єдиного підходу до класифікації адміністративно-правових режимів господарської діяльності.

На думку Т. С. Васильєвої, потрібно враховувати такі критерії класифікації адміністративно-правового режиму господарської діяльності: 1) отримання прибутку (некомерційна господарська діяльність та підприємництво); 2) форма власності (публічна власність та приватна); 3) засоби правового регулювання; 4) напрямки економічної політики держави (структурно-галузевий, інвестиційний, інституційний, ціноутворення, антимонопольно-конкурентний, бюджетний, податковий, валютний, грошово-кредитний, зовнішньоекономічний) тощо [4].

У свою чергу М. В. Ковальова вважає, що критеріями класифікації адміністративно-правових режимів господарської діяльності визначено: 1) використання різних засобів адміністративно-правового регулювання (прості та комплексні); 2) види правовідносин у сфері підприємницької діяльності, на які спрямовано адміністративно-правове регулювання. Зазначається, що останній критерій може використовуватись для встановлення напрямків реалізації адміністративно-правових режимів підприємницької діяльності. У залежності від виду правовідносин у сфері господарської діяльності, на які спрямовано адміністративно-правове регулювання, виділено режими: державної реєстрації; забезпечення безпеки підприємницької діяльності громадян, суспільства та держави; регулювання податкових, митних відносин тощо [5].

З огляду на це, серед видів адміністративно-правових режимів господарської діяльності, можна виділити такі:

- режим державної реєстрації суб'єкта господарської діяльності;
- режим ліцензування та видачі дозволів на здійснення певних видів господарської діяльності;
- режим забезпечення економічної конкуренції і обмеження монополізму;
- режим стандартизації та сертифікації у сфері господарської діяльності;
- режим припинення діяльності суб'єкта господарювання та ін.

Крім того, можна також виділити адміністративно-правові режими, які забезпечують внутрішню безпеку суб'єкта господарювання:

- режим забезпечення екологічної безпеки;
- режим забезпечення пожежної безпеки;
- режим забезпечення охорони праці і здоров'я громадян;
- адміністративно-правовий режим забезпечення енергетичної безпеки;
- адміністративно-правовий режим забезпечення безпеки гідротехнічних споруд;
- адміністративно-правовий режим забезпечення радіаційної безпеки;
- адміністративно-правовий режим обліку та збереження матеріальних цінностей і фінансових ресурсів та ін.

Як бачимо, господарська діяльність – це широке поле для застосування адміністративно-правових режимів різного характеру. Необхідно зазначити, що адміністративно-правовий режим охоплює велику сферу регулювання суспільних відносин у господарській діяльності, а тому є невід'ємною складовою останнього.

Список використаних джерел:

1. Кісіль З. Р. Адміністративне право : навч. посіб. / З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 696 с.
2. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 520 с.

3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

4. Васильєва Т. С. Адміністративно-правовий режим господарської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Васильєва Тетяна Станіславівна. – Х., 2011. – 21 с.

5. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ковальова Марина Вікторівна. – Х., 2007. – 22 с.

Одержано 28.01.2014

УДК 338.2

Валерія Вадимівна БАРАНОВА,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

БЕЗПЕКА НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА ТА ЇЇ МІСЦЕ У БЕЗПЕЦІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Останнім часом увага вчених була зосереджена на дослідженні проблем забезпечення саме економічної безпеки, проте ситуація змінюється і з'являється все більше робіт присвячених забезпеченню фінансової безпеки держави.

Наявність розвиненої та повнофункціональної фінансової системи є запорукою економічного зростання країни. До початку світової фінансової кризи небанківський фінансовий сектор України розвивався досить динамічно: впевнено зростали кількість небанківських фінансових установ, вартість активів, попит на послуги з боку споживачів.

Поява та розвиток небанківських інститутів на ринку фінансових послуг сприяють, як правило, три причини: ріст доходів населення; активний розвиток ринку цінних паперів; надання цими установами спеціальних послуг, яких не можуть надавати банки [1; 2].

Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років мала негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України. Такий стан справ змушує заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямках удосконалення механізмів їх реалізації.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV під національною безпекою розуміється [3]: захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потен-

ційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Криза засвідчила вразливість вітчизняної фінансової системи, її залежність від зовнішнього впливу. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набуває особливої ваги. Стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави [4].

Насамперед необхідно відзначити, що фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки держави. При цьому, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання [5].

Безпека небанківської системи є складовою національної системи країни, і їй належить істотна роль у формуванні фінансової та економічної політики. Водночас, забезпечення небанківської системи є закономірним явищем у суспільстві з ринковими відносинами. З огляду на це безпека небанківської системи набуває ознак самостійного виду діяльності та потребує відповідного правового статусу та регулювання. Важливою її складовою є безпека фінансової небанківської діяльності як виду безпеки бізнесу в Україні [1].

Іншими словами, безпека небанківських фінансових установ як стан – це наявність таких правових, організаційних, фінансових умов, що дозволяють забезпечувати законну реалізацію фінансових інтересів без виникнення протиріч з інтересами інших суб'єктів, взаємин різних форм власності, стійко функціонувати й протистояти реальній і потенційній внутрішній і зовнішній загрозам та впливам.

У функціональному відношенні безпека небанківських установ повинна розглядатися як процес забезпечення досягнення єдності життєво важливих інтересів, виявлення і попередження загроз, протидії їм, що сприятиме створенню умов надійного функціонування національної фінансової системи та її розвитку. Тому, під забезпеченням безпеки небанківських установ розуміється процес створення умов для стабільного фізичного розвитку, економічного суверенітету установи; попередження й усунення загроз, умов та інших факторів, здатних виявити негативний, дестабілізуючий вплив на процеси фінансової системи установи, усунення протиріч між інтересами держави та окремих не фінансових установ.

Досягнення мети безпеки небанківської діяльності забезпечується шляхом розв'язання таких завдань: профілактики та запобігання правопорушень і злочинних посягань на власність, персонал та імідж установи; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз, вживання заходів щодо їх нейтралізації; оперативного виявлення змін і негативних тенденцій у сферах діяльності, інтересів та інформаційної уваги, своєчасне реагування на них; виявлення та формування сприятливих умов для реалізації установою своїх інтересів; виховання та навчання персоналу з питань безпеки; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців з підриву безпеки; збереження і ефективного використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів фінансової установи [6].

Поглиблення кризових явищ в економіці України вимагає об'єктивної і неупередженої оцінки з точки зору фінансової безпеки політики фінансової стабілізації, яка здійснюється відповідно до вимог міжнародних фінансових організацій і негативно позначається на стані забезпечення економічної безпеки. Фінансова стабілізація не дала поштовху громадянському обіговим коштів та інвестиційній діяльності. Натомість на тлі кризи платежів відбувається руйнація виробництва, «втеча» українського капіталу за кордон. Працює потужний насос висмокткування залишків потенціалу державного сектора і відбувається концентрація багатств у руках незначної групи людей. Вирішення зазначеної проблеми неможливе без внесення коректив в політику економічних реформ, життя адекватних дій з боку уряду.

Одним із основоположних чинників незалежності суверенної держави за сучасних умов господарювання є стан її фінансової безпеки. Через швидку зміну ринкової кон'юнктури на світових фінансових ринках та

взаємопов'язану систему економічних відносин у структурі світового господарства стан вітчизняного фінансового сектора дедалі складніше контролювати з огляду на нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища. За такої ситуації постає потреба в комплексній превентивній оцінці зовнішніх та внутрішніх факторів, що прямо чи опосередковано впливають на фінансовий сектор країни.

Список використаних джерел:

1. Проблеми функціонування кредитних спілок у фінансово-кредитній системі України [Електронний ресурс] / М. С. Федорець // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – Т. 3. – № 2. – С. 197–203. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_2_3/197.pdf.

2. Сучасний стан діяльності лізингодавців на фінансовому ринку України [Електронний ресурс] / С. Ю. Кучеренко // Економічний вісник університету. – 2012. – № 19/1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Kucheren.pdf.

3. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=352861&cat_id=54063.

5. Фінанси : підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеев та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.

6. Гроші та кредит / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : КНЕУ, 2002. – 598 с.

Одержано 20.01.2014

УДК 336.12.8

Марина Михайловна БИЛОНОЖКО,

*аспирант кафедри економіки Харківського національного
університету будівництва і архітектури,*

Ирина Викторовна ПИРЯТИНСКАЯ,

*ассистент кафедры экономики Харьковского национального
университета строительства и архитектуры*

АСПЕКТЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Важной составляющей финансовой политики государства является обеспечение ее финансовой безопасности. Особенно это актуально для стран с транзитивной экономикой, в которых система государственных финансов не является достаточно устойчивой. Прежде всего, это касается Украины.

Проблеме обеспечения финансовой безопасности государства посвящены работы многих как отечественных так и зарубежных ученых. Такие ведущие ученые, как Л. Абалкин, В. Амитан, В. Гейц, Г. Пастернак-Таранюк и другие в своих работах систематически отражают различ-

© Билоножко М. М.,
Пирятинская И. В., 2014

я финансовой безопасности государства. В работе подошли А. Барановский, Н. Ермошенко, А. Сухоруков и О. Ладюк и ряд других ученых. А. Барановский разработал теоретические основы формирования системы финансовой безопасности, определил методические подходы оценки уровня финансовой безопасности и предложил механизмы формирования такой системы. Н. Ермошенко, А. Сухоруков и О. Ладюк особое внимание обратили на проблемы финансовой безопасности Украины с позиции регулирования финансового механизма. Основные направления обеспечения стабильности финансового сектора Украины определены В. Мищенко, и С. Мищенко. при этом некоторым теоретико-методическим аспектам обеспечения финансовой безопасности государства уделено недостаточно внимания. Так, требует глубокого рассмотрения вопрос оценки взаимодействия финансового механизма в условиях глобализации и формирование необходимого потенциала обеспечения финансовой безопасности страны с позиции института финансово-кредитных отношений.

Под финансовой безопасностью государства понимают защищенность интересов государства в финансовой сфере, или такое состояние бюджетной, налоговой и денежно-кредитной систем, которое гарантирует способность государства эффективно формировать, сберегать от чрезмерного обесценивания и рационально использовать финансовые

ресурсу країни для забезпечення соціально- економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань.

Фінансові відносини настільки різноманітні, що розподілення їх по сферах фінансової системи до сих пор відноситься до дискусійного питання. Більш розповсюдженою позицією вітчизняних учених є виділення п'яти сфер: міжнародні фінанси, державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок.

Для забезпечення фінансової безпеки пріоритетну важливість має модель фінансових відносин, згідно з якою держава реалізує свої функції по оптимізації фінансового потенціалу. Фінансова модель в ринкових умовах з позиції глобалізації об'єктивно націлена на економічні пропорції розподілення, відображає в такій найважливішій частині сфери державних фінансів як публічні фінанси. Саме ця сфера грає стратегічну роль в збалансованості фінансової системи як головного умови ефективного управління фінансовим потенціалом. В сфері публічних фінансів проявляються найскладніші суперечності, так як фінансові відносини складаються не тільки під впливом ринкових механізмів, а й під впливом адміністративних рычагів управління, застосування яких може здійснюватися без урахування економічних законів і закономірностей. Особливе становище сфери фінансів суб'єктів господарювання може спостерігатися в час кризових явищ, коли руйнується система господарських зв'язків і сфера в цілому стає стратегічно важливою, так як саме тут знаходиться джерело формування фінансових ресурсів для інших сфер фінансової системи.

В сучасних складившихся умовах система інституту фінансово-кредитних відносин повинна бути задана такими рівнями фінансової стабілізації як бюджетна політика, грошово- кредитна політика, податкова політика, політика фінансової стабілізації підприємств, політика підприємницького бізнесу (рис 1).

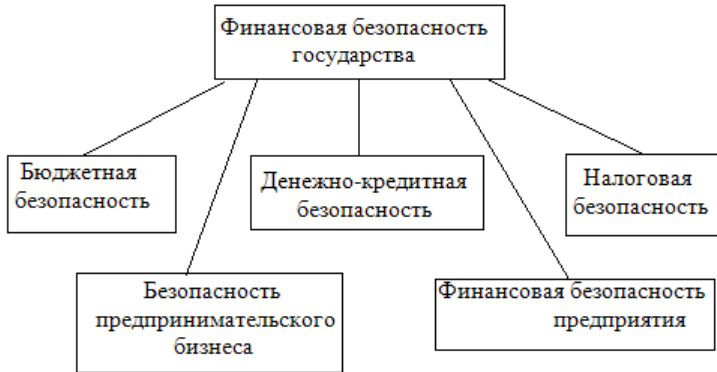

Рис. 1. Структурно-логическая схема финансовой безопасности Украины

Представленные уровни и определяют центры управления финансовой безопасностью в условиях глобализации.

Дифференцируя финансовую безопасность по представленным уровням, определим бюджетную безопасность, денежно-кредитную, налоговую и так далее.

Условия обеспечения финансовой безопасности государства специфичны для каждой из сфер финансовой системы. Возможности государства по управлению финансовой системой в целом ограничены, так как не все функции управления могут быть задействованы по отношению к каждой из сфер финансовой системы. Но государство может эффективно осуществлять функции финансового контроля и финансового регулирования социально-экономического развития страны на основе мониторинга:

- структуры доходов и расходов по отношению в ВВП, соответствующей избранной модели финансовых отношений;
- индикаторов финансовой безопасности отдельно каждой из сфер финансовых отношений и финансовой системы в целом.

Поэтому возникает необходимость в определении системы таких индикаторов и поиске оптимальных механизмов формирования структурных пропорций в сфере финансовых отношений в целом.

При этом особое внимание необходимо уделить возможностям денежно-кредитного регулирования на финансовом рынке.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.342:336(477)

Ирина Игоревна БОЖИДАЙ,

ассистент кафедры экономики Харьковского национального университета строительства и архитектуры,

Ирина Викторовна ПИРЯТИНСКАЯ,

ассистент кафедры экономики Харьковского национального университета строительства и архитектуры

ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В Украине, вступившей в третье тысячелетие, сложилась крайне напряженная ситуация в сфере обеспечения финансовой безопасности, основным фактором которой явились объективно детерминированные проявления масштабной социальной дезорганизации, неизбежные для ломки старого и утверждения нового, сопровождаемые серьезными субъективными ошибками и просчетами, допущенными на старте реформ; ослабление системы государственного регулирования и финансового контроля; несовершенство правовой базы и отсутствие эффективной финансовой политики. Обеспечение финансовой безопасности государства является важной задачей, значимость которой особенно повышается в переходные периоды.

Основным элементом обеспечения эффективного функционирования финансовой системы Украины должна быть налоговая система. Но это возможно только за обеспечение безопасности сферы налогообложения (налоговой безопасности). Достичь последней можно только в случае ликвидации такого явления, как уклонение от налогообложения. Оно, в основном, связано с сокрытием доходов, непредоставлением финансовой и налоговой отчетности, незаконным использованием налоговых льгот, несвоевременной уплатой налогов, завышением расходов производства и т.д. Уклонение от уплаты налогов является существенной угрозой для финансовой безопасности Украины, поскольку государство

© Божидай И. И., не средства, которых в первую очередь не хва-

Пирятинская И. В., 2014 юциальных программ. Массовое уклонение от уплаты налогов в нашей стране можно объяснить чрезмерным фискальным характер налоговой системы, несовершенством законодательной базы, низкой налоговой культуры в обществе, ненадлежащим выполнением своих функций частью работников ГНАУ, коррумпированностью определенных государственных служащих и др. Поэтому крайне необходимо принять новый Налоговый кодекс, либерализовать налоговую систему Украины, приблизив ее к требованиям ЕС.

Уменьшение объемов уклонения от налогов снизит отток финансов в теневую экономику, которая в Украине уже превысила критический уровень (35–40 % ВВП). Если уровень критической массы такой экономики в стране будет превышен, теневая экономика меняет свои характеристики. Она теряет автономность и становится органическим элементом воспроизводственного процесса. Соответственно, вся экономика страны становится хронически больным, виртуальной (по определению А. С. Гальчинского). Таким образом, вся экономика Украины сегодня развивается не по законам рыночного хозяйства, а по законам «дикого» капитализма XIX – начале XX вв. Понятно, что в таком случае необходимо сильное и своевременное государственного вмешательства в хозяйственные процессы, прежде всего для прекращения «олигархизации» украинской экономики, для борьбы с отмыванием «грязных» денег, для недопущения нецелевого использования бюджетных средств (особенно за незаконного возмещения НДС). Такие негативные явления все больше угрожают финансовой безопасности Украины, поэтому целесообразно применить опыт других стран в борьбе с этими проявлениями теневой экономики.

Надо помнить, что многие страны мира отстали в своем развитии, своевременно не остановив процессы «олигархизации» своей экономики. Подобное сейчас происходит в России, Украине, некоторых центральноазиатских республиках бывшего СССР. Типичным для олигархической группировки является наличие политического синдиката (печатные издания, контроль определенных телеканалов, опека над партиями и блоками партий), представленность в парламенте, в центральных органах исполнительной власти и органах местного самоуправления. По оценкам западных экспертов, экономику Украины ныне контролируют около десяти кланов (финансово-промышленных групп), или около 100 «олигархов». Между ними идет постоянная «война» за близость к представителям верхних ступеней власти, а некоторые из них серьезно претендуют на высшие должности. Подобные явления соответствуют условиям, при которых действует закон Кеннета Эрроу, согласно которому в условиях незрелой демократии политические решения относительно использования бюджета всегда будут недостаточно эффективными, если есть более двух альтернатив его использования. Поскольку уровень демократии в Украине является недостаточным, то можно ожидать неэффективное использование значительных сумм бюджетов разных уровней. Показательным примером является сегодня ситуация с возмещением НДС из бюджета, предоставлением разнообразных льгот и т. п. Довольно часто налоговые и другие финансовые льготы предоставляются предприятиям и отраслям, за которыми стоят определенные финансово-промышленные группы. В этом аспекте можно, например, рассматривать эксперимент в горно-металлургическом комплексе

Украины, от проведения которого бюджет недополучил значительные суммы, хотя сам эксперимент способствовал росту доходности этого комплекса. Но полученный прирост доходов в значительной мере распределялся между крупными акционерами, крупнейшими из которых являются представители нескольких олигархических группировок Донецкой, Днепропетровской, Запорожской областей и г. Киева.

Существенным негативным фактором, что ослабляет финансовую безопасность Украины, е коррупция власти и бизнеса. По уровню коррупции западные эксперты включают нашу страну в десятку самых коррумпированных стран мира.

К распространенным источникам питания коррупции в Украине специалисты относят:

1) систему прямого подкупа должностных лиц и политических деятелей;

2) перевод средств государственных предприятий в «дочерние» структуры, которые создаются родственниками руководителей государственных структур;

3) списание долгов коммерческих структур перед государственными предприятиями и организациями;

4) получение предпринимательскими структурами кредитов под гарантии государства и их невозврата в результате фиктивного банкротства.

Одним из главных источников питания коррупции в мире и в Украине сейчас становится «отмывания грязных денег». Это угрожающее явление может вызвать массу проблем по обеспечению финансовой безопасности Украины, поскольку наша страна постепенно превращается в один из мировых центров с «отмывания грязных денег», в том числе «наркодолларов». США и другие развитые страны вынуждены требовать от государственных факторов Украины усилить борьбу с «отмыванием грязных денег», поскольку в нашей стране еще недостаточно осознана безопасность этого явления.

К факторам, которые способствуют «отмыванию» денег в Украине, следует отнести нестабильность экономической и политической ситуации в стране; относительную слабость отечественной банковской системы; недостаточное юридическое, экономическое, аудиторское обоснование международных соглашений; потребность экономики в международных инвестициях; низкий уровень подготовки работников органов МВД, СБУ и других контролирующих структур по предупреждению отмывания «грязных» денег и т. д. Поэтому для усиления борьбы с этим позорным явлением необходимо принять такие меры. Прежде всего, нужно доработать банковское законодательство Украины с целью предотвращения «отмывания» денег через коммерческие банки. Нужно также

внимательнее присмотреться к деятельности таких небанковских структур, как кредитные союзы, ломбарды, которые используются для подобного рода операций. Крайне необходимо разработать механизм пополнения межбанковской информационной системы сведений о недобросовестных участников сферы предпринимательской и банковской деятельности. Следует также усилить обмен оперативно-розыскной информацией между правоохранительными органами Украины и других государств о финансовых операциях (в том числе международные), которые вызывают подозрение с точки зрения их легальности. В целом в Украине нужно активнее внедрять рекомендации группы разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег (FATF). В этом плане положительным является выделение оффшорных зон, использование которых будет контролироваться ГНА Украины.

В конечном итоге в Украине необходимо:

- 1) разработать антикоррупционную стратегию;
- 2) значительно повысить заработную плату государственных служащих, что уменьшит объемы взяточничества работников органов власти;
- 3) ввести обязательное декларирование доходов всеми занятыми, а не только государственными служащими и совместителями.

Важным направлением обеспечения финансовой безопасности Украины должно стать достижение политической стабильности в стране. Как известно, политика и экономика тесно связаны, но в Украине в последние годы политический фактор доминирует над экономическим, что негативно сказывается на действиях как внутренних, так и внешних инвесторов. Пока в Украине не будет обеспечено политическую стабильность, трудно ожидать стабильного экономического роста и повышения жизненного уровня населения. А в этом как раз и приобретают реализации меры государства, направленные на обеспечение надлежащей финансовой безопасности страны.

Одержано 27.01.2014

УДК 347.73

Володимир Володимирович БОРИСЕНКО,

*аспірант кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Нова редакція Податкового кодексу України (далі – ПКУ) визначає порядок контролю за дотриманням вимог податкового та іншого законодавства у випадках, коли здійснення такого контролю покладено на контролюючі органи (ст. 40). Контролюючими органами визначаються органи доходів і зборів, включаючи податкову міліцію. Проте пробілом законодавства залишається методологія проведення податкового контролю, потребують уточнення контрольні повноваження контролюючих осіб в нових умовах адміністрування податків і зборів.

Норми вказаного ПКУ і положення інших законів уповноважують і інші органи державної влади виконувати контрольні дії, тобто перевірку, аналіз, обстеження або інші, які для них є не основними, а додатковими до головної функції професійної діяльності, що здійснюється в різних галузях суспільства. В державі також існують і контролюючі органи спеціальної компетенції. Для забезпечення законності, дисципліни, правового порядку, запобігання порушенням тощо в країні створюється певна система державного контролю. Вона, з одного боку, є частиною усієї системи державного управління, а з іншого – має свої особливості в формуванні, функціонуванні, які обумовлені конкретним об'єктом контрольної діяльності та спеціальними органами, що її здійснюють.

Необхідно зазначити, що «**державний контроль**», «**система державного контролю**» та «**система органів державного контролю**» – це близькі за змістом, але різні, відмінні поняття. Державний контроль, як вже зазначалося, це поняття, похідне від контролю, спеціальний вид контролю з боку держави, що здійснюється в окремих сферах суспільства. Разом із недержавним контролем ці поняття утворюють контроль соціальний. Природа соціального контролю в правовій державі, як зазначають спеціалісти, полягає в дуалізмі громадянського суспільства і державної влади, народного і державного суверенітетів, а здійснюється такий контроль через демократичну систему поділу влади за допомогою механізму стримувань та противаг [1].

Таким чином, державний контроль – це притаманне суспільству явище, діяльність, що здійснюється державними суб'єктами контролю

визначеними заходами з метою впорядкування суспільства, забезпечення дотримання законів та інших нормативних актів, необхідних для організації життєдіяльності у країні. Державний контроль в управлінні якоюсь галуззю може здійснюватися будь-якою установою, що належить до структури апарату управління, при цьому одна структура може здійснювати не тільки контрольну функцію, а й іншу: виробничу, правотворчу, організаційну тощо. Вид контролю конкретизується відносно того, що є предметом контролю, як, наприклад, податковий контроль за стягненням податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Контроль не має сенсу без визначення об'єкта контролю, суб'єктів та інших елементів, які знаходяться у відповідних взаємозв'язках і разом надають сутність контролю як цілісному явищу, тобто складають систему контролю.

Система державного контролю майже однаково розглядається в працях науковців через різні взаємозалежні елементи контролю. **Система органів державного контролю** – це система контролюючих суб'єктів, які від імені держави уповноважені на здійснення контрольних заходів. На відміну від системи контролю, система органів державного контролю визначає контролюючих суб'єктів, їх правовий статус та повноваження відносно того, що є предметом контролю відповідно до сфери контролю. Контроль з боку органів державної влади трансформується у функцію, яка може бути головною для цих органів або додатковою в їх діяльності з управління. Головна ознака такої контрольної діяльності – це прив'язка до певної сфери управління, до конкретного суб'єкта та об'єкта контролю. Поділяємо думку В. Б. Авер'янова, що «поняття системи контролю в державному управлінні не вичерпується і не зводиться до системи органів контролю. На відміну від системи державного контролю, *система органів* (курсив автора) державного контролю є вужчим поняттям» [2, с. 129]. Система органів державного контролю складається зі спеціально створених установ, для яких контрольна діяльність є професійною, і дії цих органів здійснюються також відповідно до конкретного об'єкта. Такий розподіл понять відносно контролю має умовний характер, але це необхідно для створення ефективної системи державного контролю, розподілу повноважень між контролюючими суб'єктами, узгодження їх дій у певній сфері суспільної діяльності. Ці особливості необхідно враховувати при визначенні сутності податкового контролю.

У фінансовому праві України недостатньо уваги приділяється дослідженню співвідношення вказаних понять. Прогалиною законодавства є відсутність законів про державний фінансовий контроль і про податковий контроль. Проблеми місця, сутності, різновидів контролю в системі державного контролю, державного фінансового контролю, в тому числі й податкового, також не мають остаточного вирішення в теорії, і,

як наслідок, відсутнє визначення системи державного податкового контролю, крім того, існують прогалини в нормативно-правовій базі податкового контролю.

Проблема недосконалості правового регулювання податкового контролю висвітлює ряд причин, що її створюють. Законодавство щодо фінансового та податкового контролю з самого початку формувалося з чинних нормативно-правових актів, що встановлювали повноваження утворених органів фінансового контролю й тих, що створювалися на базі вже діючих органів державного управління та податкових органів. Наприклад, Казначейство було створено частково на базі Управління виконання державного бюджету Міністерства фінансів України і отримало притаманні йому функції, також і контрольні. Чинне законодавство поступово впроваджувало контрольні повноваження представницьких та виконавчих органів влади в управлінні різними сферами суспільства і податковою також. Органи управління та контролю, що задіяні в адмініструванні податків і зборів, спочатку створювалися, діяли, а потім приймалися окремі нормативно-правові акти, що узгоджували їх повноваження. Історично склалося так, що спочатку було визначено контрольні повноваження (дуже обмежені!) органів влади у фінансовій системі, а потім створювалися органи та підрозділи органів фінансового контролю із завданнями діяльності в цій сфері.

Отже, створення державних органів фінансового контролю, надання контрольної функції державним органам влади відбувалося стихійно, безсистемно, що зараз потребує систематизації, упорядкування та структурної перебудови.

Нормативно-правові акти, що визначають діяльність спеціальних органів фінансового контролю та податкових органів не в повному обсязі встановлюють елементи процедури контролю, але надають можливість розробки загального правового документа з податкового контролю. Перебудова системи державного фінансового контролю, з урахуванням контрольних повноважень представницьких та виконавчих органів влади в фінансовій системі країни та з обов'язковим розподілом контрольних функцій по ланках фінансової системи держави, головна із яких – податкова, – є важливим кроком у напрямку створення системи державного податкового контролю.

Список використаних джерел:

1. Гетманець О. П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Гетманець Ольга Петрівна. – Х., 2009. – 395 с.

2. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко. – К. : Вища шк. права при ін-ті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. – 47 с.

Одержано 29.01.2014

УДК [336.1:338.246]:005.52

Олександр Віталійович БЕЛОВ,

*доцент кафедри фінансової політики, грошового обігу і кредиту
Полтавського університету економіки і торгівлі,
кандидат економічних наук*

УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Фінансова безпека є важливим елементом економічної безпеки держави, яка згідно Конституції України, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України є однією з найважливіших функцій держави і справою усього українського народу [1].

Проблемі формування ефективної системи забезпечення фінансової безпеки держави приділяли увагу науковці О. Барановський, І. Бінько, О. Василик, Т. Вахненко, Є. Ведута, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбулін, Г. Глухов, М. Єрмошенко, А. Качинський, Н. Кравчук, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Шлемко та ін.

Згідно з Концепцією національної безпеки система забезпечення економічної безпеки являє собою організовану сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту економічних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України [2].

Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові:

бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів;

валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення;

боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності

використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи;

безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування;

безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.

Для оцінки рівня фінансової безпеки розроблено інтегральний показник [3], що являє собою функцію певних показників-індикаторів, які характеризують можну складову фінансової безпеки.

Важливим моментом у моніторингу динаміки цих показників є своєчасне виявлення тенденції виходу їх за критичні межі. Для цього можна запропонувати методику «швидкість-прискорення», що дозволяє визначити не тільки швидкість (тобто абсолютний темп) зміні показника, а й підвищити ступінь точності визначення його динаміки.

Розглянемо особливості розрахунку прискорення зростання величини показників фінансової безпеки. З теорії статистики та економічного аналізу відомо, що абсолютний приріст показника характеризує його збільшення/зменшення у досліджуваному періоді по відношенню або до попереднього (ланцюговий приріст), або до базового (базовий приріст) періоду: приріст показника визначає швидкість його зміни у часі. Відповідно, зміна швидкості дасть прискорення.

Отже, прискорення зміни показника визначається як різниця між приростом $(i+1)/i$ періоду та $i/(i-1)$, де $i = 1 \dots n$ періодів. Математично він буде мати наступний вигляд.

Нехай деякий показник фінансової безпеки за певні n років складав:

$$\Phi_1, \Phi_2, \Phi_3, \dots, \Phi_{(i-1)}, \Phi_i, \Phi_{(i+1)} \dots \Phi_n$$

Прирости (або швидкості зміни величини показника потенціалу) $V_{i/(i-1)}$ та $V_{(i+1)/i}$ відповідно будуть дорівнювати:

$$V_{i/(i-1)} = \Phi_i - \Phi_{(i-1)}, \text{ та } V_{(i+1)/i} = \Phi_{(i+1)} - \Phi_i$$

Прискорення $a_{(i+1)/(i-1)}$ зміни показників потенціалу буде дорівнювати:

$$a_{(i+1)/(i-1)} = V_{(i+1)} - V_{(i-1)} = (\Phi_i - \Phi_{(i-1)}) - (\Phi_{(i+1)} - \Phi_i) = \Phi_{(i-1)} + \Phi_{(i+1)} - 2 \cdot \Phi_i$$

$$a_{(i+1)/(i-1)} = \Phi_{(i-1)} + \Phi_{(i+1)} - 2 \cdot \Phi_i$$

Прискорення зміни показника, який досліджується має певні особливості:

1) прискорення охоплює три періоди й є характеристикою швидкості зміни абсолютних величин показників;

2) значення прискорення може бути наступними:

$a < 0$;

результуючий фактор впливу на даний показник уповільнює його розвиток, що є індикатором визначення на більш ранніх стадіях негативних тенденцій щодо розвитку фінансової системи;

$a = 0$;

результуючий фактор впливу на даний показник є нейтральним, і даний показник рівномірно збільшується чи зменшується, рухається за інерцією;

$a > 0$;

результуючий фактор впливу на даний показник прискорює його розвиток і, в залежності від типу показника (що є найбільш сприятливим – його збільшення чи зменшення), можна раніше діагностувати майбутні проблеми, пов'язані із даною ситуацією.

На нашу думку, важливим у аналізі динаміки показників фінансової безпеки є також співвідношення індикаторів приросту (швидкості зміни показника) та його прискорення. Основні ситуації, котрі можуть виникати при різних їх значеннях, та їх економічний зміст наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Економічний зміст основних видів співвідношень прискорення та абсолютного приросту досліджуваних показників

№ групи	Значення приросту	Значення прискорення	Співвідношення прискорення та приросту	Результуюча тенденція		Економічний зміст
				Позитив: збільшення показника	Позитив: зменшення показника	
1	$v > 0$	$a > 0$	$a/v > 0$	+	-	Прискорення позитивної тенденції показника. Найбільш краща ситуація для держави
2	$v > 0$	$a < 0$	$a/v < 0$	-	+	Уповільнення позитивної зміни показника
3	$v < 0$	$a < 0$	$a/v > 0$	-	+	Прискорення негативної зміни показника – необхідно приймати заходи щодо зміни ситуації. Зміни в управлінні повинні бути якісними
4	$v < 0$	$a > 0$	$a/v < 0$	+	-	Уповільнення негативних змін показника: результат правильного управління фінансовою системою держави

Також можна виділити такі групи, які утворюються при аналізі співвідношення приросту та прискорення:

$0 < a/v < 0,3$ повільний розвиток подій;

$0,3 < a/v < 1$ – «швидкий» розвиток;

$1 < a/v < 3$ – стрімкий, «галопуючий» розвиток;

$3 < a/v$ – гіперрозвиток.

Значення 0,3 та 3 взяті умовно і будуть залежати від конкретного виду показника, особливостей його розвитку, ситуації тощо.

Отже, використання запропонованої методики дозволить підвищити рівень якості аналіз динаміки показників фінансової безпеки, що в свою чергу забезпечить прийняття своєчасних управлінських рішень щодо покращення ситуації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – К. : Українська правнича функція, 1996. – 56 с.
2. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Голос України. – 1997. – 4.02. – № 319. – С. 5–6
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. наказом М-ва економіки України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

Одержано 29.01.2014

УДК 338.2:346.2

Людмила Анатоліївна БЕЛЯЄВА,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

СИСТЕМА ЗАХИСТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Інформація є основою процесу управління, тому як має відомості, необхідні для оцінки ситуації й прийняття управлінського рішення. Інформація є вихідним матеріалом для практичної діяльності підприємств і дозволяє управлінцям діяти ефективно і аргументовано.

Економічна інформація є основною в управлінській і В. Т. Шатун, автор навчального посібнику «Основи менеджменту», пропонує поділяти її за видами:

– кон'юнктурна, що характеризує стан ринку: рівні цін на товари і послуги, курси валют, біржові котирування, рівень інфляції, величина дивідендів;

- комерційна, яка містить сукупність відомостей про попит та пропозицію, про ціни на товари і послуги та їх якість, про конкурентів, маркетингові дослідження;

- науково-технічна: досягнення в науці і техніці, «ноу-хау», патенти, ліцензії;

- зовнішньоекономічна: обсяги імпорту/експорту, ціни, якість, конкуренція, вплив на внутрішній ринок;

- статистична: динаміка кількісних і якісних змін в економіці за визначений період часу;

- соціальна: зайнятість, кількість безробітних, професійна підготовка, розміри допомоги безробітним, ціни на споживчі товари.

Для прийняття оптимальних управлінських рішень необхідна своєчасна, точна, надійна і цілеспрямована інформація про стан навколишнього середовища, яка має значний вплив на діяльність підприємства, і вимагає максимально швидкого реагування на зміни і події.

Управлінські рішення, прийняті на підприємстві і вся система інформаційного забезпечення діяльності вимагає захисту. В першу чергу це інформація, розголошення якої може завдати шкоди інтересам підприємства, і на неї не поширюється законний доступ третіх осіб. Ступінь захищеності інформації визначається можливим збитком від її розголошення.

Безпеку підприємства, щодо наявності та використання управлінської інформації, доцільно розглядати за такими складовими:

- визначення переліку інформації, яка є комерційною таємницею;
- виявлення шляхів можливого розголошення інформації та комерційної таємниці;

- вивчення способів отримання важливої інформації конкурентами;
- розробка організаційних заходів щодо запобігання розголошення інформації та комерційної таємниці.

Предметом комерційної таємниці є інформація, пов'язана з комерційною і господарською діяльністю підприємства: виробнича і технологічна, інформація про управління, фінанси й іншу діяльність. Вона має економічну цінність, здатна впливати на фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності, розмір одержуваного ним прибутку. Оскільки розробка і постійне дотримання заходів захисту інформації вимагають значних витрат то, насамперед, необхідно визначити перелік відомостей, що можуть складати комерційну таємницю.

Це можуть бути такі дані і відомості: кількісні показники випуску продукції, надання послуг; форми і методи реалізації товарів і послуг; продуктивність праці і витрати виробництва; технологія виробництва і її модифікація; цінова і збутова політика; порівняльні характеристики власного асортименту і товарів конкурентів; виробничі, комерційні і

фінансово-кредитні відносини з партнерами; плани підприємства щодо розширення, зміни, диверсифікації чи згортання виробництва; факти ведення комерційних переговорів; результати і плани науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; перспективні методи управління; відомості, які зашкодять репутації підприємства; відомості про плинність кадрів, про провідних спеціалістів, про співробітників, що працюють за сумісництвом в інших організаціях; відомості про наявність можливостей і умов для захисту комерційної таємниці.

Розголошення інформації найчастіше відбувається за такими напрямками:

- участь у переговорах, спільна діяльність з іншими підприємствами;
- офіційні документи, рекламні матеріали, публікації в пресі, виступи представників підприємства на нарадах, конференціях, на телебаченні і радіо;
- сторонні спостерігачі: консультанти, експерти, стажери, проведення екскурсій;
- місця нагромадження інформації: комп'ютери, поточна документація, архіви, сміття;
- бесіди на виробничі теми за межами підприємства;
- скривджені співробітники та забуті пенсіонери підприємства;
- центри збору, узагальнення та розподілу інформації: секретарі, технічний персонал, телефонні комутатори.

Досвід розслідування випадків розголошення комерційної інформації дозволив виділити основні шляхи отримання інформації конкурентами та іншими зацікавленими особами, це:

- підкуп, шантаж, запрошення співробітників підприємства до себе на роботу на більш вигідних умовах, оформлення на роботу своїх агентів;
- отримання інформації у співробітників підприємства у різних беседах, дискусіях, опитуваннях, неформальних зустрічах;
- проникнення в комп'ютерні мережі і бази даних;
- викрадення важливих і цінних документів;
- прослуховування телефонних розмов.

Заходи, щодо запобігання розголошення комерційної таємниці та іншої інформації, пропонуємо розділити на три напрями: кадрова робота, організаційно-технічні заходи, організаційно-режимні методи.

Вважаємо, що найважливішою ланкою в забезпеченні збереження комерційної таємниці є робота з працівниками підприємства, при цьому необхідно:

- забезпечувати довгострокову роботу робітників на підприємстві, виділяти місця і посади відповідно до їх здібностей, боротися з плинністю кадрів;

- створювати матеріальні і моральні стимули, спонукаючи персонал до сумлінної, чесної і творчої роботи, створювати умови для службового зростання і просування на керівні посади найбільш достойних працівників;

- залучати співробітників до розробки управлінських рішень;

- конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, створити гнучку систему звільнення кадрів, яка не травмує людей, спостерігати за новими працівниками.

До організаційно-технічних заходів слід віднести такі:

- здійснювати профілактику комп'ютерних вірусів;

- контролювати доступ до комп'ютерів, кодувати або захищати паролем дані в них;

- періодично копіювати необхідну інформацію і зберігати її в надійному місці;

- обмежити обсяг вихідної інформації до необхідного мінімуму;

- поруч із справжньою інформацією розміщати неправдиву, розріджувати справжню інформацію, давати її частинами або в загальному вигляді;

- збільшувати обсяг інформації за рахунок надмірних, непотрібних або помилкових даних;

- телефон, електронну пошту використовувати з застосуванням відповідних організаційних і технічних заходів захисту інформації в системах зв'язку, прослуховування;

Організаційно-режимні методи вимагають певних дій:

- обмежити місця прийому відвідувачів і постійно їх супроводжувати;

- обмежити кількість стажерів і тимчасових робітників;

- знищувати всі документи, як тільки вони стали непотрібними;

- обмежити доступ до бухгалтерії та носіїв інформації;

- замикати на ключ усі важливі документи наприкінці робочого дня;

- забезпечити охорону приміщень, території та інших об'єктів підприємства;

- організувати надійну, ефективну і жорстку систему контролю за дотриманням норм і правил захисту інформації.

На сьогодні, в умовах стрімкого зростання і використання інформаційних технологій, захист управлінської інформації на всіх етапах її формування, обробки, накопичення, зберігання та використання для прийняття ефективних управлінських рішень є основним питанням в роботі служби економічної безпеки. Запропоновані заходи з кадрової роботи, організаційно-технічні заходи, організаційно-режимні методи при комплексному застосуванні можуть бути досить ефективними.

Одержано 29.01.2014

УДК 65.261.Я73

Вячеслав Ксенофонович ВАСЕНКО,

*професор кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор*

МЕХАНІЗМИ ТА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проведені нами дослідження показують, що ефективність забезпечення фінансової безпеки держави (ФБД) за сучасних умов значною мірою залежить від застосування наукових підходів до проблем цієї сфери. Основними принципами організації та здійснення захисту у сфері ФБД є:

1) системність, що передбачає розглядання проблем захисту з урахуванням усіх небезпечних каналів відпливу інформації та несанкціонованого доступу до неї, а також можливого часу та умов їх виникнення, комплексного застосування правових, організаційних та технічних заходів щодо захисту; при цьому має бути забезпечена спадкоємність та безперервність захисту;

2) обґрунтованість, оскільки складність завдань, що вирішуються, великий обсяг робіт, а також обмеженість ресурсів зумовлюють необхідність глибокого науково-технічного обґрунтування рішень, що приймаються, всебічної оцінки щодо їх реалізації;

3) достатність, що означає необхідність пошуку ефективних та надійних заходів захисту, без зайвих витрат і забезпечується використанням найдосконаліших методів та засобів захисту. За характером впливу на загрозу серед способів захисту можна виділити узгодження, стримування, протидію та примушення;

4) гнучкість в управлінні, що забезпечує здатність, залежно від умов захисту та важливості об'єктів, що захищаються, прогнозування загроз та запобігання їх нейтралізації, оперативну та ефективну ліквідацію наслідків цих загроз;

5) своєчасність, що зумовлюється необхідністю завчасної розробки заходів захисту та контролю (у протилежному разі проведення заходів щодо захисту може не лише не дати ефекту, а й призвести до додаткових збитків).

У сфері фінансової безпеки існують свої зовнішні та внутрішні суперечності. Перегляд найзначніших із них дає можливість з'ясувати найнебезпечніші їх наслідки для нашої держави.

1. Суперечності між ринковими відносинами, що лише формуються на засадах економічних механізмів регулювання господарської діяльності, і залишками суто адміністративного управління економікою.

2. Суперечності, пов'язані з роздержавленням та приватизацією внаслідок хибного тлумачення та проведення цих важливих для перехідної економіки процесів.

3. Суперечності у сфері управління економікою. Це насамперед суперечності між ліберальним курсом економічних реформ та соціальним станом широких верств населення. У рамках системи управління існує суперечність між проголошеними цілями економічних реформ та методами їх досягнення.

4. Окремо можна виділити пов'язані з попередніми суперечності між існуючими та виникаючими новими економічними відносинами, з одного боку, та постійним відставанням правової бази з регулювання цих відносин (перш за все з питань власності) – з другого. Як результат – поява об'єктивних і суб'єктивних можливостей для поширення та розгулу злочинності у сфері економіки, насамперед у фінансово-кредитних відносинах, особливо організованої злочинності та корупції.

5. Суперечність між необхідністю збереження економічного потенціалу держави, індустріальної бази, науки, сільського господарства і завданням інтеграції України у світове співтовариство.

Фінансова безпека держави досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і власне фінансовій сферах. Механізм забезпечення фінансової безпеки зображений на рис. 1.

Зважаючи на те, що фінансова безпека не є статичною (на систему безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі соціально-економічного і політичного розвитку суспільства), то механізм забезпечення фінансової безпеки включає такі елементи:

1) об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки;

2) розрахунок порогових, граничнодопустимих значень фінансових та соціально-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу;

3) діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці.

Таким чином, побудова механізму забезпечення фінансової безпеки потребує визначення критеріальних вимог до неї. Проте дотепер в економічній літературі немає теоретичних комплексних розробок цього питання. Тому за основу при формуванні критеріальних вимог до системи фінансової безпеки можна взяти підходи до визначення критеріїв та інтегрального індексу економічної безпеки за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [3].

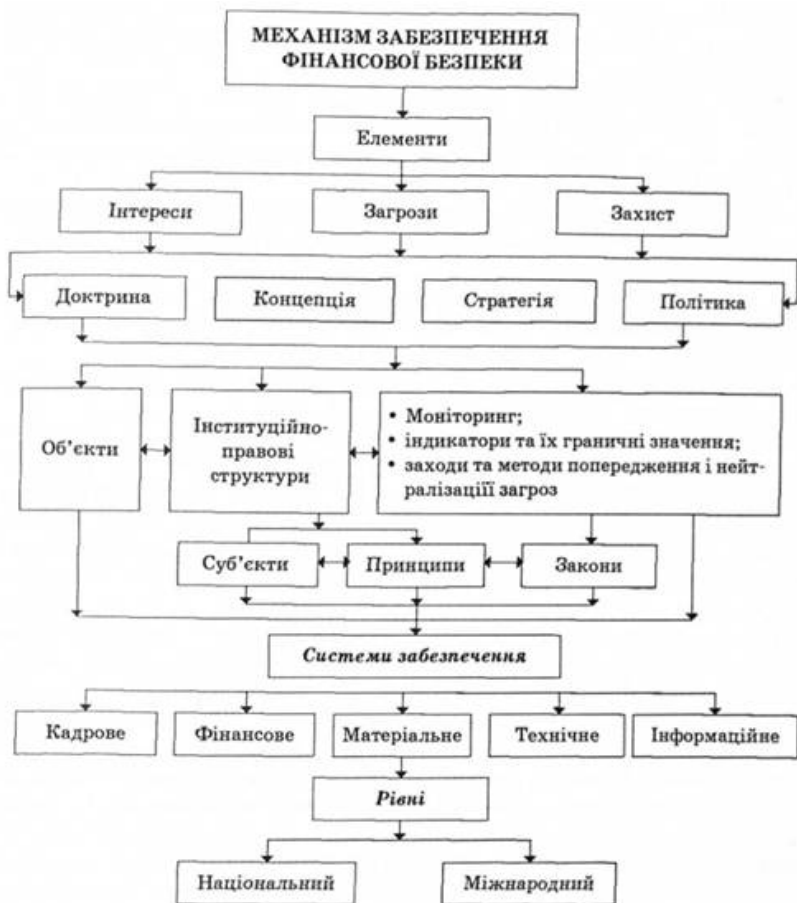

Рис. 1. Механізм забезпечення фінансової безпеки

Ці Рекомендації розроблені з метою визначення рівня економічної безпеки як головної складової національної безпеки держави і визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Методика базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовується Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому в економіці та за окремими сферами діяльності.

Щодо систем забезпечення фінансової безпеки, то поки що поза належною структурною організацією залишається система відповідних інститутів і організаційно-управлінських структур, які мають займатися цією проблемою та концепція їх перспективної побудови. Додаткові труднощі у формуванні системи фінансової безпеки України пов'язані з відсутністю в країні координаційного центру, який, отримуючи інформацію з цієї проблематики від різних міністерств і відомств, мав би змогу узагальнити її і зробити відповідні висновки.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647с.
2. Васенко В. К. Фінансова безпека держави : навч. посіб. / В. К. Васенко. – Суми : Ярославна, 2013. – 234 с.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. наказом М-ва економіки України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

Одержано 27.01.2014

УДК 338.981

Валерій Євгенович ВЛАСЮК,

*завідувач кафедри фінансів підприємств та банківської справи
Дніпропетровської державної фінансової академії,
доктор економічних наук, професор*

ТЕОРЕТИЧНІ УСВІДОМЛЕННЯ ВПЛИВУ РІЗНОРІДНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОЦЕСИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Післяіндустріальна економічна система, яка розвивається з останньої третини минулого століття, пов'язується також з науково-технічною (технологічною) революцією (новітньою), яка виявила інше співвідношення факторів зростання, де на перше місце висунуто накопичення знань, що теж вплинуло й на розвиток теоретичних концепцій. Адже в індустріальну епоху першорядне значення серед факторів економічного зростання набуло накопичення капіталу, тобто матеріальних засобів виробництва, що знайшло своє відображення в динаміці структури світогосподарської системи, де відбувалося послідовне розширення сегменту промислового виробництва, яке пов'язують з переходом промислового виробництва з воєнних замовлень на масове виробництво товарів «народного споживання».

Та все ж інші спрямування знайшли своє відображення в перебудованні структури світогосподарської економіки, де вийшли на перший

план і зростають науковість галузі виробництва, сфера освітніх послуг, інноваційні технології, й, відповідно, знижується економічна роль індустріальних галузей, тобто відбувається перехід до нового типу господарських відносин: від домінування промислового виробництва до переважання інформаційного сектору суспільного виробництва. Все це обумовлює курс сучасної соціально-економічної політики, яка спрямовується передусім на розвиток інформаційного сектору з якомога повним використанням фактору творчого людського потенціалу.

Розробка новітніх технологій, розвиток телекомунікаційних систем, всеохоплююче формування сучасного інформаційного простору, революційна комунікативна політика на всіх рівнях управління господарством, все це викликало суттєві зміни не тільки у принципах та підходах до розміщення продуктивних сил, а й спонукало до звуження процесів саме матеріального виробництва і створило передумови щодо становлення «індустрії знань» у всесвіті, що визначає етап набуття універсальних потреб як самоціль загальнолюдського розвитку.

Фінансова система, яка сформувалася у XX ст., в останню третину минулого століття почала відходити від звичних для неї фундаментальних форм і принципів діяльності. Був порушений баланс між засобами (грошовими) і справами (економічними), які повинні бути виконані за допомогою виділених коштів. Фінансові інституції все більше проводили діяльність покладаючись на інсайдерську інформацію, застосовуючи хижацьке кредитування, використовуючи прийоми бухгалтерських махінацій, що в підсумку підірвало довіру суспільства до економічної моделі, яка ґрунтувалася на перевагах одних за рахунок інших.

Швидке економічне зростання деяких країн, якого вони домоглися, виявив, що таке зростання не є стійким з екологічної та соціальної сторони. А фінансова криза, яка вже охопила значну кількість країн, виявила ще й ерозію довіри населення до фінансового сектора, оскільки нав'язування непотрібних благ і потреб проводилося, покладаючись на фінансові спекуляції, кабальні умови кредитування, запозичення у майбутніх поколінь, виснаження природних ресурсів та отруєння навколишнього середовища. Покладання на індикатор ВВП на душу населення, за яким оцінюється добробут у розрахунку на одну людину не може відобразити ні витрати на охорону здоров'я, ні навіть тривалість життя людини. Ще одним з видів капітальних благ є виробничі потужності, які в світі на третину недофінансовані. Тому акцентування уваги на використанні обмежених або рідких ресурсів є некоректним, а зважаючи на розгортання інформаційно-технологічної революції в багатьох розвинутих країнах з 70-х рр. минулого століття, стрімко розповсюдилися інформаційні ресурси, які за деякими оцінками є на сьогодні необмеженими. Обмеженими в сучасних умовах господарювання є тільки окремі види

ресурсів, які не відтворюються. Слід відмітити, що науково-технічний прогрес у поєднанні з всезростаючими людськими потребами та бажанням мати більше матеріальних благ призвели до небаченого рівня світової економіки, що у свою чергу спонукало колосальні темпи зростання чисельності населення планети й призвело до виснаження природних ресурсів, екологічного забруднення довкілля та збільшення частки природних катаклізмів.

Швидкі темпи зростання народонаселення, різноманітні глобальні кризи (енергетичні, фінансові, екологічні та ін.), різкі зміни економічного курсу, фінансові маніпуляції, зменшення (знищення) й без того обмежених ресурсів, збільшення забруднення навколишнього середовища, ці та ще цілий ряд факторів переважають на сьогодні впровадження новітніх технологій та інновацій, проникнення у нові галузі знань, досягнення в охороні здоров'я, розвиток творчих здібностей, що є неприпустимим співвідношенням у новому тисячолітті.

Теорія та практика становлення господарських відносин визначила, що поряд із стрімким прогресом технологічного способу виробництва, через розвиток техніки, технологій і т. ін. набули розвитку й такі елементи економічного буття, як відносини спеціалізації, кооперації, комбінування і концентрації виробництва, обміну продуктами життєдіяльності, які сформували суспільний характер виробництва, або форму виробництва, протилежною стороною якої є форма привласнення.

Такий висновок виділив ці дві найважливіші форми які мають не тільки важливе теоретико-методологічне значення, а і практичне, оскільки для забезпечення прогресу виробничих сил, в цілому розвиток економіки, необхідно постійне удосконалення як відносин спеціалізації, інших елементів техніко-економічних відносин, так й визначення форм власності, як запоруку превалювання прав власності в економічній системі, що у певній мірі визначає економічну безпеку країни.

Можливо констатувати, що відносини власності за своїм економічним змістом охоплюють сукупність усіх виробничих відносин, що відмічав свого часу К. Маркс, відзначаючи такі наступні категорії, які містять економічний та юридичний аспекти категорії «власність»: товар, гроші, ціна, капітал, заробітна плата, прибуток.

«Економічну власність» як складову категорії «власність» слід розглядати через кількісний та якісний аспекти, до яких віднесені різноманітні об'єкти (засоби праці, заводи, цінні папери, патенти та ліцензії і т. ін.), а важливішим об'єктом є засоби виробництва (виявляючи залежність того, у чийому володінні вони знаходяться), а у якісному аспекті – це відносини між суб'єктами (люди, підприємства, держава) з приводу присвоєння засобів виробництва, тобто створеного продукту в усіх сферах суспільного виробництва.

Під «юридичною власністю», як виразом вольових відносин між людьми, закріплених у правових актах і нормах, розуміється визначені певні види як матеріальних, так й нематеріальних благ, теоретичним виразом чого є такі категорії права, як: «володіння», «розпорядження» та «користування».

Відповідно, що у всі часи, періоди, різномірні форми господарських відносин будь-який власник розкриває сутність, ставлення та зв'язки до благ через речовий зміст, суб'єктність присвоєння, особисті чи суспільні форми і т. ін., демонструючи своє відношення до них. Наприкінці ХХ ст. в умовах капіталізму до «економічної власності», як новітнього об'єкту присвоєння, почали відносити інтелектуальну власність (у формі патентів, ліцензій, «гудвіл» та ін.) і у певній ступені інформацію.

Таким чином, відносини щодо присвоєння праці робочої сили, які в основному характеризувалися лише фізичними властивостями працівників, набули й інших якостей, якими є розумові та організаційні здібності сучасних працівників.

Власність, як системна сутність виробничих відносин, на початку нового століття виявляє значення не тільки і не стільки у здійсненні кількісної трансформації власності, наприклад, як це відбувається в Україні через проведення так званого роздержавлення економіки, а перш за все формує інші типи та форми взаємовідносин, покладаючись на нові принципи власності (акціонерну, приватну, комунальну, кооперативну і т. ін.), що обумовлює радикальне реформування кожного елементу усієї системи господарських відносин. А це в цілому спонукає до змін у ціновій політиці, заробітній платі, розподілі прибутку, фінансовій та бюджетній політиці держави, зміні інших економічних категорій, за допомогою яких привласнюються засоби виробництва, робоча сила, засоби споживання та ін. в усіх сферах суспільного відтворення. Тому розвиток господарських відносин жодним чином не виявив однорідності світового економічного простору, а навпаки, теоретичні усвідомлення та практика формування суспільного устрою показали різноманітність форм економічного господарювання, що у свою чергу виявляє й значення безпеки господарської діяльності як на рівні приватного так і державного рівня.

Переходи від однієї історичної моделі господарювання, для якої, наприклад, були характерні риси монополії державного розпорядження загальнонаціональною власністю, та, навпаки, інша модель, якій притаманні індивідуальні форми господарюючих суб'єктів, ринкові, або державно-адміністративні, традиційні чи нетрадиційні механізми проведення будь-якої діяльності, субординаційні зв'язки в межах певного історичного способу ведення господарювання, все це та ще цілий ряд інших факторів виявляє економічні інтереси як головне наповнення сукупності відносин між суб'єктами й об'єктами господарювання.

Одержано 28.01.2014

УДК 336.025

Наталія Миколаївна ВНУКОВА,

*завідувач кафедри управління фінансовими послугами
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, доктор економічних наук, професор*

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Швидкий розвиток фінансової системи світу, яка набуває ознак глобалізації, неодмінне удосконалення існуючих та застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій у фінансовій сфері сприяє проведенню фінансових операцій у найкоротший час, що створює додаткові можливості для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Це підвищує уразливість міжнародної фінансової системи, що дає змогу злочинцям у різних державах легалізувати незаконні доходи і фінансувати вже не тільки тероризм, але й зброю масового знищення. У теперішній час за оцінками FATF розмір «відмитих» злочинних доходів складає від 2 до 5 % світового ВВП.

Відповідно до Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. № 315-р, та прийняттям 2012 року нових міжнародних стандартів FATF [1] боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула особливої актуальності.

Суттєві зміни відбулися в системі фінансового моніторингу з прийняттям 2010 року змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», чим забезпечено імплементацію в національне законодавство вимог Сорока рекомендацій та Дев'яти спеціальних рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, а також Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Але міжнародні стандарти 2012 року вимагають внесення нових змін у законодавство, проект яких підготовлений Держфінмоніторингом для розгляду.

На світовому фінансовому ринку акцентується особлива увага на посиленні заходів з протидії вчиненню економічних злочинів та інших

правопорушень, зокрема у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансовій сфері та інших сферах, пов'язаних з відмиванням «брудних» коштів.

Держфінмоніторингом України постійно узагальнюються і визначаються Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Наприкінці 2012 року представлено дослідження з актуальних методів та способів легалізації доходів, де наведено результати аналітичної роботи, проведеної Держфінмоніторингом і спрямованої на попередження злочинів у сфері відмивання коштів.

Затверджені Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (наказ Держфінмоніторингу від 03.08.2010 № 126) спрямовані на виконання суб'єктами первинного фінансового моніторингу законодавства у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів щодо здійснення ними класифікації своїх клієнтів з урахуванням критеріїв ризику. Особливістю цього документу є те, що значно розширений перелік осіб, які повинні їх використовувати в своїй діяльності. Це не тільки фінансові установи, але й професійні спеціалісти допоміжних сфер, пов'язаних з нотаріальною, бухгалтерською, аудиторською діяльністю, операціями з нерухомістю та ін., які розробляють власні критерії ризику.

КМУ своєю Постановою від 25 серпня 2010 р. № 747 щодо деяких питань організації фінансового моніторингу розглянув Порядок взяття на облік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, реєстрації ними фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, і подання Держфінмоніторингу інформації про зазначені та інші фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів.

Реєстрація суб'єктом фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів проводиться шляхом внесення відповідної інформації до реєстру.

Починаючи з 2009 року, КМУ спільно з НБУ посилив контроль за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, затвердивши декілька спільних постанов (Постанова КМУ та НБУ від 21 жовтня 2009 р. № 1119; від 9 березня 2010 р. № 270; від 28 грудня 2011 р. № 1279) про розробку плану заходів із запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. У цих документах розроблено заходи із запобігання виникненню передумов для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, мінімізація ризиків використання фінансової системи з метою легалізації доходів та фінансування тероризму, удосконалення механізму регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, підвищення ефективності діяльності правоохоронних та інших

державних органів та впровадження концепції пруденційного нагляду через попередження злочинів у сфері фінансового моніторингу.

Одним з важливих заходів передбачена розробка Критеріїв, за якими оцінюється рівень ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, яка представлена в наказі Міністерства фінансів України від 05.03.2012 № 325.

Концепція пруденційного нагляду повною мірою відповідає новим міжнародним стандартам FATF щодо рекомендацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів [1], які мають посилені вимоги не тільки у сфері протидії відмиванню «брудних» доходів, фінансуванню тероризму, а і розповсюдженню зброї масового знищення. Переглянуті стандарти FATF націлені на вживання глобальних заходів через застосування ризик-орієнтованого підходу, прозорості фінансових послуг, розширення міжнародного співробітництва, надання всеохоплюючого характеру методам боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, корупцією, податковими злочинами, фінансуванням тероризму.

У розробленому проекті змін (більше 500 поправок) до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» та суміжних законів, наприклад, Закону України «Про боротьбу з тероризмом», внесені пропозиції щодо врахування нових міжнародних стандартів, певні з яких носять суто технічний характер, але існуюча система фінансового моніторингу передбачає суттєве удосконалення та розвиток відповідно до нових міжнародних стандартів, невиконання яких передбачає санкції з боку FATF, тим більше, що річний термін для внесення змін спливає ще на початку 2013 року.

У прийнятій Розпорядженням КМУ від 9 березня 2011 р. № 190-р «Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року» [2] передбачено продовження участі України у міжнародних заходах у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що здійснюються в рамках діяльності Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), Європейського Союзу, Ради Європи, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Егмонтської групи, Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів або фінансуванню тероризму та інших міжнародних організацій і установ, між тим, після 2012 року відбулися суттєві зміни у міжнародному регулюванні, що потребує конкретизації заходів при реалізації стратегії органами державної влади.

Висновок: враховуючи суттєві зміни, які відбуваються у системі регулювання та організаційного забезпечення розвитку фінансового моніторингу

протягом 2010–2013 років на міжнародному рівні, доцільно посилити пошук в Україні нових інструментів фінансово-аналітичного управління протидією легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, зокрема, фінансуванню тероризму та зброї масового знищення та оцінки ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу бути використаним у глобальних ланцюгах «відмивання» коштів.

Список використаних джерел:

1. FATF приняла новые рекомендации в сфере противодействия легализации преступных доходов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurasiangroup.org/ru/page_1337628340_19.php.

2. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 № 190-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/documents.php?cat_id=34&doc_id=369&lang=uk&page=1.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.71

Вікторія Яківна ВОВК,

професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, доцент, заслужений економіст України

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Створення умов для переходу до інноваційної моделі розвитку економіки, відновлення соціально-економічного зростання та підвищення добробуту нації багато в чому визначається конкурентоспроможністю та фінансовою стійкістю банківського сектора, який виконує соціальну трансформаційну функцію акумулювання суспільних фінансових накопичень та спрямування їх на фінансування реального сектора економіки й задоволення споживчого попиту у банківських продуктах та послугах. На тлі уповільнення розвитку світової економіки, низького зовнішнього попиту та стагнації української економіки банківський сектор виконує лише функцію мобілізації тимчасово вільних грошових коштів населення та суб'єктів господарювання, а кредитно-інвестиційна функція, яка реалізується через можливість задовольняти попит клієнтів у додатковому фінансуванні за допомогою кредитів та інвестицій, виконується не достатньо, що стало однією з причин гальмування процесів соціально-економічного зростання держави. За цих обставин зростає актуальність

питань пов'язаних з дослідження стану вітчизняного банківського сектора у посткризовий період та впливу показників банківської діяльності на фінансову безпеку держави.

Однією з причин зростання загроз національним інтересам у фінансовій сфері можна назвати негативну дію фінансово-економічної кризи, яка розпочалася у жовтні 2008 році і спричинила уповільнення глобальної економіки та посилення макроекономічної нестабільності, зміну кон'юнктури світових фінансових та торгових ринків, уповільнення зростання світової економіки. Для вітчизняного банківського сектора наслідками фінансово-економічної кризи стали підвищення конкуренції за ресурси та дохідні напрями їх розміщення за умови домінування банків з іноземним капіталом, зменшення ринкової вартості банківських установ, зростання банківських ризиків, зниження прибутковості та неоптимальна структура витрат через списання безнадійної банківської заборгованості, збільшення «токсичних» активів та зростання відрахувань до резервів, кредитна стагнація, надлишкова ліквідність через відсутність дохідних напрямів розміщення банківських ресурсів, зростання вартості залучених ресурсів і, як наслідок, підвищення відсоткових ставок за кредитами, обмеженість внутрішніх джерел фондування банків, особливо довгострокових, зростання запозичень на зовнішніх ринках і, як наслідок, рівня залежності вітчизняного банківського сектора від кон'юнктури світових фінансових ринків та ін.

Для посткризового періоду розвитку банківського сектора України характерними є такі явища як:

1) Скорочення частки іноземного капіталу в українському банківському секторі. Протягом 2011–2013 рр. кількість діючих банків з участю іноземного капіталу скоротилася з 55 до 50 (з 31,3 до 27,6 % від загальної кількості діючих банків), при цьому частка іноземного капіталу у загальному зареєстрованому капіталу діючих банків скоротилася з 40,6 до 33,7 % відповідно. З початку 2013 року, частка іноземного капіталу в українській банківській системі знизилася на 5,8 п., кількість банків з іноземним капіталом – на 3, і станом на 01.12.2013 р. становила 50 банків зі 181 (з них один банк має ліцензію санаційного банку), а кількість банків з 100 % іноземним капіталом – з 22 до 21. Серед причин виходу закордонних фінансових установ з вітчизняного ринку називають такі як: непрозорість банківської системи, високий рівень корупції й політичних ризиків; скорочення ринку в результаті уповільнення економічного росту в країні та несприятливий інвестиційний клімат; проблеми в Єврозоні, що спричинили підвищення вимог до капіталу європейських банків для покриття ризиків згідно Basel III; нестабільна економічна ситуація в Європі і, як наслідок, скорочення інвестицій на непрофільних ринках; рецесія економіки, відсутність довгих ресурсів,

низька прогнозованість регулятивного клімату та коливань валютних курсів. При цьому спостерігається збереження та посилення присутності російського капіталу, особливо капіталу державних російських банків (станом на початок 2011 р. частка російського капіталу становила 9,85 %, на початок 2012 р. – 14,5 % і продовжує зростати). Зростання залежності вітчизняного банківського сектора від російських інвестицій зумовлюють ризики впливу російських інвесторів на перспективи розвитку галузей і секторів вітчизняної економіки, що не завжди узгоджується з внутрішніми інтересами держави.

2) Прискорення зростання залишків на банківських вкладних рахунках та акумулювання надлишкової ліквідності. Протягом 2012–2013 рр. залишків на банківських вкладних рахунках збільшилися на 157,8 млрд грн (або на 32 %), при цьому кошти суб'єктів господарювання зросли на 31,5 млрд грн (або на 16,9 %), кошти фізичних осіб – на 126,3 млрд грн (або на 41,2 %). Частка депозитів фізичних осіб збільшилася з 62,2 до 66,5 %. Тобто фізичні особи продовжують залишатися основними постачальниками банківських ресурсів на внутрішньому ринку. Підвищення довіри до грошової одиниці та стабілізація цінової політики сприяли зміні валютної структури банківських депозитів: збільшення депозитів у національній валюті за 2012 – листопад 2013 рр. становило 122,2 млрд грн (або 43,5 %), в іноземній валюті – на 39,4 млрд грн (або 18,6 %). Як результат, показник доларизації депозитів за цей період знизився з 43 до 38,4 %. Також спостерігається поліпшення строкової структури банківських депозитів: депозити строком від 1 року до 2 років протягом 2012–2013 рр. зросли на 109,8 млрд грн (або на 82,6 %), їх частка зросла з 27 до 37,1 %. При цьому частка депозитів на вимогу та строком до 1 року скоротилася на 8,1 п. (з 66,9 до 58,8 % відповідно).

3) Кредитна стагнація: незважаючи на надлишкову ліквідність, акумульовану банками, кредитна активність вітчизняного банківського сектора продовжує залишатися низькою. Протягом 2012 р. кредитний портфель вітчизняних банків скоротився на 9,9 млрд грн (зі 825,3 млрд грн станом на початок 2012 р. до 815,3 млрд грн – на початок 2013 р.). Стабілізація вітчизняної економіки, зростання депозитних портфелів та зниження середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті з 14,87 % станом на кінець 2012 р. до 14,0 % – на кінець 2013 р. сприяли поступовій активізації кредитування (протягом 2012–2013 рр. кредитний портфель збільшився на 64,6 млрд грн і станом на 01.12.2013 р. становив 889,9 млрд грн), а політика Національного банку України, спрямована на обмеження кредитування в іноземній валюті, дозволила поліпшити структуру кредитного портфеля банків за видами валют (частка кредитів в іноземній валюті станом на кінець 2012 р. – 36,7 %, 2013 р. – на 34,4 %). Протягом 2012–2013 р. кредитування здійснювалося переважно у національній грошовій одиниці, що сприяло подальшій

дедоларизації економіки та зниження її залежності від валютних коливань. За термінами переважали короткострокові кредити строком до 1 року (протягом 2012 р. залишки за кредитами строком до 1 року збільшилися на 15,7 %, або на 46,8 млрд грн, 2013 р. – на 16,2 %, або на 55,9 млрд грн, їх частка станом на кінець 2012 р. становила 42,2 %, 2013 – 45 %). Збереження високих ризиків за іпотекою та відсутність довгострокових ресурсів стримують розвиток іпотечного кредитування (протягом 2013 р. залишки за іпотечними кредитами скоротилися на 3,7 %, або на 6,6 млрд грн). Найбільшу частку у кредитному портфелі банківського сектора продовжують становити кредити, надані нефінансовим корпораціям (їх частка станом на кінець 2012 р. становила 74,3 %, 2013 р. – 75,4 %).

4) скорочення зовнішніх запозичень банків: частка банківського сектора у валовому зовнішньому борзі держави протягом 2012 рр. скоротилася на 4 п. до 15,9 %, протягом 10 місяців 2013 р. – на 0,5 п. до 15,4 %. При цьому спостерігається несуттєва зміна структури зовнішніх запозичень вітчизняних банків: частка довгострокових інструментів скоротилася на 1,4 п. до 78,9 %, частка короткострокових інструментів збільшилася на 1,4 п. до 21,1 %. Така ситуація обумовлена зростання внутрішніх джерел фондування вітчизняних банків.

5) Грошово-кредитна політика Національного банку України. Протягом 2012–2013 рр. Національний банк України проводив зважену грошово-кредитну політику, спрямовану на стримування інфляційного тиску, підтримання стабільності національної валюти та стимулювання кредитної активності. З початку 2013 р. приріст грошової маси становив 20,8 %, монетарної бази – 20,9 % (для порівняння протягом 2012 р. приріст грошової маси становив 12,8 %, монетарної бази – 6,4 %). Протягом 2012–2013 рр. також спостерігалось покращання платіжного балансу, зведений профіцит якого за 2013 р. становив 0,4 млрд дол. США, тоді як дефіцит зведеного платіжного балансу за 2012 р. становив 4,2 млрд дол. США. Це дозволило збалансувати валютний ринок та забезпечити помірні коливання курсу гривні протягом року.

Таким чином, до позитивних аспектів функціонування вітчизняного банківського сектора у посткризовий період, що сприяють реалізації національних інтересів у фінансовій сфері можна віднести такі: скорочення частки іноземних інвестицій у структурі банківського капіталу, зростання довіри до банківського сектора з боку населення, покращення валютної та строкової структури банківських депозитів для фондування кредитних операцій, поступове відновлення банківського кредитування та зростання залишків за кредитами, наданими реальному сектору економіки, зниження залежності банківського сектора від зовнішніх запозичень, забезпечення відповідного обсягу грошової пропозиції для стимулювання розвитку національної економіки.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.71:338

Ольга Дмитрівна ВОВЧАК,

завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, доктор економічних наук, професор,

Павло Миколайович СЕНИЦЬ,

директор Дирекції із забезпечення проведення навчання персоналу та організації інформаційно-бібліотечного обслуговування Національного банку України, кандидат економічних наук

ЗМІЦНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИКА БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

У будь-якій державі, незалежно від економічної системи, банківська система відіграє особливу роль як невід'ємна складова національної економіки. Сьогодні вітчизняна банківська система – це одна з найрозвиненіших секторів економіки та фінансового ринку, на неї припадає понад 90 % фінансових послуг в Україні, завдяки цьому вона є вагомим важелем впливу на економічні процеси як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави. Від її ефективного функціонування залежать результативність грошово-кредитного регулювання економіки, ефективність кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту тощо.

Дослідження та аналіз основних тенденцій розвитку банківської системи сьогодні є об'єктом пильної уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, що пояснюється актуальністю та важливістю такого розвитку в контексті забезпечення національної фінансової стабільності та безпеки фінансової системи. Водночас незважаючи на це, до сих пір серед вчених-економістів та практиків немає сформованого комплексного бачення тенденцій розвитку банківської системи в Україні, що враховують національні особливості її становлення та функціонування, а також циклічність кризових явищ в економіці і фінансовій сфері.

Світова фінансова криза висунула необхідність системного регулювання фінансової сфери загалом, що охоплює регулювання як ринків і операцій, так і взаємозв'язків між банками й іншими суб'єктами фінансової системи.

Загальний стан банківської системи можна оцінити за кількістю банкрутств банків. Як свідчать офіційні дані Національного банку, кількість банків, що діють в Україні, зросла впродовж 2013 року – з 176 до 181 банку (при цьому кількість зареєстрованих банків становить 183). За цих же умов упродовж 2012 року 26 банківських установ було виключено з Державного реєстру банків, водночас за 11 місяців 2013 року було виключено ще 1 банк. Станом на 01.01.2014 19 установ знаходилося в стадії ліквідації.

Такі дані свідчать про те, що регуляторна діяльність НБУ в сучасних умовах не є ефективною. Про це свідчать також недоліки в організації пруденційного нагляду на основі встановлених для банків обов'язкових економічних нормативів. Незважаючи на дотримання майже всіх економічних нормативів, діяльність значної кількості банків в період кризи 2008–2009 рр. була збитковою. Наявні протиріччя між законами та підзаконними актами, що спричинює неврегульованість багатьох юридичних аспектів діяльності банків. Негативний вплив на діяльність банків чинять і внутрішні чинники, зокрема високий рівень недовіри населення до банківської системи, непрозорість діяльності банків тощо.

Ще однією з вагомих причин системної кризи банків України у 2009 році можна вважати надмірну кредитну експансію у передкризовий період, яка супроводжувалась погіршенням якості кредитного портфеля через погіршення її моніторингу з боку регулюючих органів внаслідок швидкої зміни кредитних портфелів банків.

Подібність підходів центральних банків зарубіжних країн в системі державного регулювання економік в умовах економічної нестабільності зумовив необхідність узагальнення особливостей регулювання вітчизняної банківської системи з боку НБУ шляхом використання антикризових механізмів, які було спрямовані на:

- підвищення ліквідності банків шляхом рефінансування (загальний обсяг проведених операцій із рефінансування банків за 2009 рік становив 73,96 млрд грн);

- введення тимчасової адміністрації в проблемних банках (протягом 2009 року в 12 банках – «Надра», «Київ», «Укрпромбанк», «Національний кредит», «Західінкомбанк», «Причорномор'я», «Одеса-Банк», «Трансбанк», «Родовід Банк», «БІГ Енергія», «Банк Реконструкції та розвитку», «Промінвестбанк»);

- збільшення норми обов'язкового резервування за кредитуванням в іноземній валюті, що зменшило обсяги відповідних кредитів (за 2009 рік скорочення становило 42,3 млрд грн);

- здійснення валютних інтервенцій (за 2008 рік – 14 млрд дол. США; за лютий – серпень 2009 року продано 0,8 млрд дол. США);

- купівлю на вторинному ринку облігацій внутрішньої державної позики (за 2009 рік на суму 26,3 млрд грн).

Для подолання наслідків світової фінансової кризи були прийняті заходи на законодавчому рівні:

1) в сфері фінансової стабілізації:

- регулювання фінансового сектора та підтримка банківського сектора: Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких

законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку участі держави в капіталізації банків» від 04.11.2008 № 960, постанови Правління НБУ «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» від 11.10.2008 № 319, «Про здійснення діагностичного обстеження банків» від 12.11.2008 № 389, «Про окремі питання діяльності банків» від 04.12.2008 № 413;

– валютне регулювання: постанови Правління НБУ «Про валютні інтервенції НБУ на міжбанківському валютному ринку України» від 18.12.2008 № 436 та від 14.02.2009 № 12, «Про запровадження НБУ валютних аукціонів» від 29.12.2008 № 469, «Про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та банківських металів» від 04.11.2008 № 351;

– покращення структури платіжного балансу: проект Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою» від 18.11.2008 № 3379;

2) в сфері макроекономічного регулювання (вплив на реальний сектор економіки, захист та стимулювання національного виробника, підтримка внутрішнього попиту): Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25.12.2008 № 800-VI.

У сучасних умовах для виходу з кризи необхідним є створення дієвої системи регулювання, спрямованої на підвищення ефективності банківської діяльності та контроль за їх дотриманням. У сфері удосконалення банківського законодавства уточнення потребує розмір капіталу для банків, які сьогодні не досягають розміру капіталу 120 млн грн, такі зміни повинні відобразитися у законі України «Про банки та банківську діяльність». При неможливості самостійно забезпечити необхідний розмір капіталу до банків доцільно з боку Національному банку України застосовувати механізм «примусового злиття» банків та ввести обмеження або заборону на проведення кредитних операцій банків у межах розміру його капіталу.

Не менш важливим шляхом підвищення рівня капіталізації українських банків є участь держави у стимулюванні капіталізації прибутку в банках, надання фінансової допомоги банківським установам. У 2008 році постановою № 960 було затверджено порядок участі держави в капіталізації банків, а Національним банком України встановлено критерії, за якими визначається можливість участі держави в капіталізації банків. Статистичні дані свідчать, що у банків, до яких була застосована процедура капіталізації, у період 2008–2009 рр. суттєво збільшився капітал.

Водночас державні банки унаслідок обмеженого розміру капіталу вичерпали можливості подальшого зростання. Ключовою проблемою у

діяльності державних банків України є відсутність системного бачення їх ролі в реалізації національної економічної політики через саме через обмеженість їх ресурсної бази. З метою участі у масштабних інвестиційних програмах, насамперед, у фінансуванні стратегічно важливих проектах державного значення, необхідне збільшення статутних капіталів державних банків, що також розширить їх можливості на банківському ринку.

Процесом управління капіталізацією банківської системи повинна стати цілеспрямована діяльність Національного банку, орієнтована на підвищення ефективності функціонування банків, що буде сприяти адекватному покриттю ризиків з поступовим нарощенням капіталу, що у свою чергу забезпечить повноцінність кредитно-інвестиційним потенціалом усі сфери національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

Сукупний ефект від зазначених заходів безумовно сприятиме відновленню довіри до банківської системи та підвищенню капіталізації банківської системи України, а також підвищить конкурентоспроможність вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку та забезпечить фінансову стабільність національної економіки на шляху інтеграції у світове господарство. Це, у свою чергу, стимулюватиме розвиток реального сектора економіки і створить умови для формування стабільного конкурентного середовища у банківській сфері та національної безпеки країни загалом.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.711(477)

Надія Григорівна ВЯДРОВА,

аспірант кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ

Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг, зростанням вимог клієнтів та розвиток ІТ-технологій сприяли розвитку банківських технологій. Більшість таких новацій є характерними для сфери електронних розрахунків і сприяють вдосконалення розрахунково-касового обслуговування клієнтів (наприклад, використання систем дистанційного (віддаленого) обслуговування клієнтів «Клієнт-банк», «Інтернет-банкінг» та ін.). Банківська діяльність завжди пов'язана з необхідністю приймати на себе високі ризики, що можуть призвести до значних збитків та втрати репутації серед клієнтів, в тому числі і ризик втрати конфіденційної інформації. У випадку втручання у роботу інформаційних банківських

систем зростають загрози втрати капіталу та збитків, які мають здебільшого соціальні наслідки як для банків, так і для банківського сектора в цілому. Це зумовлює необхідність визначення ефективних механізмів захисту як банків, так і клієнтів від шахрайств у сфері електронних розрахунків.

Зростання безготівкових розрахунків, які проводяться за допомогою платіжних карток, спричинили появу нових видів злочинів – кіберзлочинів з використанням платіжних карток, збитки від яких носять не тільки фінансовий, а й соціальний характер. Згідно даних Американської асоціації банкірів (*American Bankers Association*), у світі здійснюється більш ніж 2,5 трлн операцій по кредитних картках у рік. Тому, на думку М. І. Зубка, досить небезпечним і непередбаченим явищем є проникнення зловмисників до платіжних систем банків через інформаційні банківські системи. Особливо поширеною є загроза посягання на капітал банку через несанкціоновані прийоми використання пластикових платіжних засобів. Втрати банків від реалізації таких загроз за деякими підрахунками становлять понад 15 % від загальних втрат. Найбільш поширеними протиправними діями з пластиковими картками є незаконне використання оригіналів карток (загублених, викрадених), використання карток, не отриманих власником, часткове підроблення карток, додаткові сліпи, зроблені працівниками пунктів торговельної мережі, та ін. [1]. Так за даними Української міжбанківської асоціації членів платіжної системи ЕМА у другому кварталі 2013 р. були виявлені скіммінгові пристрої по ряду регіонів України [4]: у м. Київ – 100 шт., у м. Кривий Ріг – 18 шт., у Одеській обл. – 14 шт., у Дніпропетровську – 11 шт., у Запорізькій обл. – 8 шт., у м. Чернівці – 8 шт., у м. Харків – 2 шт., у Донецькій обл. – 2 шт.

Що стосується українських банків, ці пристрої були зафіксовані: ПАТ «Укрсіббанк» – 1 шт., АТ «Сбербанк Росії» – 1 шт., ПАТ АБ «Південний» – 1 шт., ПАТ КБ «Надра» – 1 шт., АТ банк «Фінанси та кредит» – 2 шт., ПАТ «Міський комерційний банк» – 2 шт., ПАТ «Укрексімбанк» – 3 шт., ПАТ «ВіЕйБі Банк» – 3 шт., ПАТ «Банк Кіпру – 4 шт., ПАТ «Укрінбанк» – 5 шт., ПАТ «Укрсоцбанк» – 7 шт., ПАТ КБ «Правекс-Банк» – 9 шт., ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» – 10 шт., ПАТ «ПриватБанк» – 101 шт.

Саме тому важливими для учасників карткового ринку є подальша координація антишахрайських заходів та приєднання до обміну інформацією у відповідності до вимог Закону України «Про платіжні системи та переказ грошових коштів в Україні» [2]. До основних заходів запобігання та протидії шахрайствам з використанням платіжних карток можна віднести такі:

- 1) забезпечення належного моніторингу операцій за платіжними картками;

2) перехід на використання платіжних карток з чіпами (емісія, ек-вайринг);

3) забезпечення використання у термінальному обладнанні шифрування алгоритмом Triple DBS;

4) впровадження системи інформування клієнтів про рух коштів на карткових рахунках шляхом надсилання SMS-повідомлень на мобільні телефони з метою прискорення та належного контролю клієнтами обігу власних коштів;

5) за згодою клієнтів (відповідно до умов договору) забезпечення встановлення добових лімітів отримання готівки в банкоматах як на території України, так і за її межами;

6) забезпечення зміни номеру картки та Пін-коду в разі закінчення терміну дії платіжної картки;

7) здійснення належного обміну інформацією за результатами моніторингу, авторизаційними історіями, відео-матеріалами тощо на між-банківському рівні в разі наявності випадків несанкціонованого використання платіжних карток;

8) постійне впровадження серед клієнтів роз'яснювальної роботи щодо дотримання правил безпеки при користуванні платіжними картками (п. 7, 8 ст. 7) [3].

Отже, картковий бізнес хоч і є прибутковим, але вимагає певного ступеня захисту. Це, звичайно, необхідно усвідомлювати і вживати ефективні заходи забезпечення безпеки електронних розрахунків. Важливим питанням також є удосконалення програмного забезпечення з обслуговування платіжної системи, розроблення нових технологій щодо управління параметрами карток та інформування держателів платіжних карток, що дасть змогу диференціювати управління ризиками, особливо тих, що стосуються шахрайств з використанням платіжних карток.

Таким чином, банківські установи повинні постійно відстежувати наявність загроз при здійсненні електронних розрахунків, оцінювати ризики та ймовірність їх реалізації, вживати ефективні заходи щодо попередження та протидії злочинам чи шахрайствам. Усвідомлення ризиків, що виникають при здійсненні електронних розрахунків, зокрема ризиків шахрайства з платіжними картками, та реалізація ефективної політики управління ризиками, дозволить не тільки забезпечити фінансову стійкість та стабільність банків, а й підвищити довіру до банківського сектора України в цілому та електронним розрахункам зокрема.

Список використаних джерел:

1. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / М. І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2002. – 190 с.

2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – С. 137. – (Зі змін. та допов.).

3. Про Національний банк України : закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

4. ЄМА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ema.com.ua/info-association/struktura-i-ustav>.

Одержано 27.01.2014

УДК 010.130.000

Павло Миколайович ГАНІЧЕНКО,

*викладач Сумського училища професійної підготовки,
підпорядкованого УМВС України в Сумській області*

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРАХ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ І ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Проблема кіберправопорушень набула значного наукового і практичного значення з розвитком комп'ютерних технологій та широким впровадженням їх в повсякденне життя. На даний час ця сфера правопорушень не є достатньо дослідженою та урегульованою правом, внаслідок чого, деякі країни намагаються застосувати аналогію закону для здійснення правового регулювання кіберправопорушень і адаптувати склад кіберправопорушень до складу інших злочинів або проступків. Так, наприклад, Бельгія пов'язує їх з підробкою, шахрайством, зломом та саботажем.

1. Кіберправопорушення – це широко коло правопорушень, яке налічує більше тисячі незаконних діянь. В Україні правове регулювання правопорушень у кіберсфері існує, але воно не в змозі у повному обсязі врегулювати це питання. Так, правом Індії передбачено більше 50 правопорушень, які відносяться до кіберзлочинів і проступків, за які передбачено юридичну відповідальності [1], на противагу в українському законодавстві передбачено лише 6 статей, які стосуються правопорушень у кіберсфері. Також залишаються не закріпленими законодавчо визначення різноманітних понять, наприклад, кіберзлочину, кіберправопорушення, кіберпроступку, доступу, захищеної або не захищеної системи, тощо, що має велике значення для розуміння законодавства і проведення процесу тлумачення.

2. Відповідно, як не всі правопорушення відносяться до злочинів, так і не всі кіберправопорушення є злочинами, а тому слід розмежовувати такі поняття як кіберпроступки і кіберзлочини.

Основною проблемою при визначенні чи є правопорушення злочином полягає у визначенні істотної матеріальної або моральної шкоди,

визначення якої є досить складно, оскільки кіберправопорушення є явищем з високою латентністю, а також труднощами у визначенні причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням і наслідками, особливо у випадках пошкодження матеріальної частини техніки. (Прикладом такого кіберзлочину було написання та розповсюдження вірусу WinCih, який окрім знищення інформації міг стерти або пошкодити BIOS, що приводить до матеріальних збитків, у зв'язку з тим, що без спеціальних знань неможливо відновити роботу техніки.)

Відповідно до Кримінального та Кримінально-процесуального законодавства України визначення істотної матеріальної шкоди є ознакою оціночною. Вирішення питання про те, чи є заподіяна шкода такою, вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи. Виходячи із законодавчого визначення значної шкоди як кваліфікуючої ознаки у ряді злочинів проти власності (п. 2 примітки до ст. 185), видається, що шкода у великому розмірі у складі, наприклад, умисного знищення або пошкодження майна може бути визнана тоді, коли цим злочином спричинено матеріальні збитки приблизно на суму, що в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2].

3. Основний перелік діянь, які відносяться до кіберзлочинів (перехоплення інформації, втручання у дані тощо) розкриті в Конвенції ЄС «Про кіберзлочинність», яка була ратифікована Україною 07.09.2005. У зв'язку з цим Українське законодавство повинно в повній мірі відображати злочини зазначені в Конвенції і передбачити за вчинення цих дій кримінальну відповідальність.

Так, при кваліфікації кіберправопорушень основну їх сукупність можна підвести під норми Кримінального права, закріплені Кримінальним кодексом України, при цьому буде різнитися виключно факультативна ознака об'єктивної сторони злочину – спосіб вчинення, що не може істотно впливати на кваліфікацію правопорушення. При цьому існує деякий перелік діянь, які важко віднести до норм чинного законодавства. Так, наприклад, передбачене Конвенцією, несанкціоноване втручання у діяльність електронно-обчислювальних машин, а також електронних мереж, що не призвело до матеріальних втрат або зміни чи порушення інформації і не мало цього на меті не передбачено Кримінальним кодексом, але може призвести до певного дискомфорту користувача, за умови, що він дізнається про такі дії правопорушника, а отже і не несе в собі суспільної небезпеки, при цьому незважаючи на те, що в першій частині ст. 2 Конвенції передбачено відповідальність за такі дії в другій її частині зазначено, що на рівні національного законодавства може передбачатися, що таке правопорушення вчинятися шляхом порушення заходів безпеки з метою несанкціонованого отримання комп'ютерних

даних або з іншою недобросовісною метою [3]. Отже наявність мети є обов'язковою ознакою злочину, а тому, напевно, потрібно ввести адміністративну відповідальність за таке діяння.

Проблеми розподілу правопорушень на проступки та злочини у кіберсфері є важливою і складною для регулювання, це пов'язано в основному з складнощами у виявленні злочинів, розслідуванні та визначенні матеріальної шкоди, що є одною з основних ознак істотної шкоди, а отже може суттєво впливати на міру покарання. Відповідно при регулюванні питань пов'язаних з кіберправопорушеннями потрібно встановити відповідальність не тільки на рівні Кримінального кодексу, а також і Адміністративного кодексу, наприклад, введення статей пов'язаних з комп'ютерним хуліганством, що допоможе більш правильно кваліфікувати окремі дії суб'єктів правопорушення.

Список використаних джерел:

1. CeberlawinIndia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.cyberpolicebangalore.nic.in/pdf/Cyber %20law %20IPC.pdf](http://www.cyberpolicebangalore.nic.in/pdf/Cyber%20law%20IPC.pdf).
2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Конвенція «Про кіберзлочинність» : від 23.11.2001, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» від 07.09.2005 № 2824-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15>.

Одержано 27.01.2014

УДК 351.824.1

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

*завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій Харківського
національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Контроль як невід'ємну та вкрай важливу складову бюджетної системи та бюджетного процесу визначено в преамбулі до Бюджетного кодексу України (далі – БКУ). Засади контролю представлено у загальній частині БКУ, у розділі 1 «Загальні положення», де зазначається, що Бюджетним кодексом України регулюються відносини, які виникають у процесі контролю за виконанням як Державного бюджету України, так і місцевих бюджетів (ст. 1 БКУ). Для чіткого й однозначного виконання

контрольних функцій визначаються основні терміни та поняття (ст. 2 БКУ). У БКУ визначаються принципи, на яких ґрунтується бюджетна система України і які впливають на формування гармонійної системи бюджетного контролю. Серед них важливими для організації контролю в бюджетному процесі є новий принцип відповідальності учасників бюджетного процесу.

Контроль за виконанням бюджетів визначає й інша норма БКУ. «Бюджетний процес – регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і **контролем за їх виконанням** (виділено нами. – О. Г.), розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України» (п. 11 ст. 2 БКУ).

Отже, законодавець визначає необхідність контролю виконання державного та місцевих бюджетів, але в інших статтях БКУ поширює контроль на всі стадії бюджетного процесу. Бюджетний процес здійснюється на різних рівнях бюджетної системи: від державного до місцевих бюджетів: Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районів у містах та бюджетів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Особливостями бюджетів усіх рівнів є послідовне проходження та постійне відтворення тих самих стадій (п. 1 ст. 19 БКУ).

Таким чином, БКУ розмежовує стадії бюджетного процесу й визначає, що на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль, аудит та оцінка використання бюджетних коштів (п. 2 ст. 19). Вказана правова норма (ст. 19 БКУ), на відміну від наведених попередніх (ст. 1 і ст. 2 БКУ), встановлює необхідність контролю не тільки на стадії виконання бюджетів, а на всіх стадіях бюджетного процесу, що потребує уточнення п. 11 ст. 2 БКУ.

В умовах запропонованого БКУ правового регулювання міжбюджетних відносин в Україні вкрай актуальне значення має контроль за забезпеченням відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених нормативними актами про бюджети, і бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати ці повноваження (розділ 4 БКУ «Міжбюджетні відносини»). Передача коштів між бюджетами різного рівня для виконання власних та делегованих повноважень, встановлення видів і обсягів міжбюджетних трансфертів потребують контрольних дій, як з боку учасників цих відносин, так і з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів фінансового контролю.

Норми БКУ деталізують бюджетний процес за стадіями, рівнями бюджетів, учасниками цієї діяльності й, хоч і суперечливо, не в повному обсязі, визначають необхідність і місце контролю в бюджетному процесі в загальному вигляді, без методологічних і організаційних елементів.

На підставі вказаної сутності контролю і завдань бюджетного процесу можна визначити, що державний контроль у бюджетному процесі в Україні здійснюється щодо:

1) складання проектів бюджетів, які входять до бюджетної системи України;

2) розгляду та прийняття закону про Державний бюджет України та рішень про місцеві бюджети;

3) виконання бюджетів та, в разі необхідності, внесення змін до бюджетного закону або рішень про місцеві бюджети;

4) достовірності звітності про стан виконання бюджетного закону та рішень про місцеві бюджети;

5) міжбюджетних відносин.

В бюджетному процесі реалізуються завдання і функції держави в головному напрямку фінансової діяльності – у бюджетній сфері. Об'єктивно притаманна фінансам контрольна функція здійснюється в бюджетному процесі і потрібна для:

- розробки ефективного механізму формування всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України на підставі повноти, збалансованості та обґрунтованості надходжень до бюджету та витрат із бюджету, а також їх своєчасного розгляду та затвердження;

- раціонального, доцільного та справедливого розподілу бюджетних фондів коштів з метою наближення до їх безпосереднього споживача;

- вибору напрямків пріоритетного використання бюджетних коштів і їх обсягів з метою справедливого та неупередженого розподілу валового національного продукту між адміністративно-територіальними одиницями, громадами та громадянами;

- організації за допомогою фінансово-бюджетних інструментів виконання нормативно-правових актів про бюджети, що входять у бюджетну систему;

- недопущення неефективного, нецільового використання державних фінансових ресурсів.

- виконання цілей і завдань у сфері мобілізації, розподілу та використання державних фінансів.

Таким чином, обов'язковою умовою досконалого правового регулювання бюджетного процесу як важливого напрямку, що забезпечує безпеку бюджетної системи України, як складової фінансової системи, є фінансовий контроль, що здійснюється на кожній стадії бюджетного процесу, на всіх рівнях бюджетів, безперервно і правовими засобами, тобто бюджетний контроль. Для удосконалення бюджетного контролю потребують уточнення повноваження контролюючих суб'єктів, які встановлює БКУ (гл. 17) щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства стосовно стадій бюджетного процесу та міжбюджетних відносин.

Одержано 27.01.2014

УДК 338

Віктор Володимирович ГЛУЩЕНКО,

професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання про адекватність системи національної безпеки України реаліям ХХІ ст. залишається невирішеним як у науково-теоретичному, так і в практично-політичному аспектах.

Сьогодні існує багато досліджень у сфері економічної безпеки та її складових. Вагомий внесок у теорію і практику економічної безпеки зробили провідні західні та російські вчені: Дж. К. Ван Хорн та Й. Шумпетер, Л. Абалкін і В. Сенчагов. Важливу роль у теоретичному та емпіричному дослідженні цієї проблематики відіграють праці сучасних вітчизняних учених і практиків, а саме: І. Ф. Бінька, І. О. Бланка, О. Г. Власюка, З. С. Варналія, В. І. Грушка, М. П. Денисенка, М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна, Я. А. Жаліла, О. І. Захарова, Т. Т. Ковальчука, А. Т. Ковальчука, С. М. Лаптева, В. І. Мунтіяна, П. Я. Пригунова, А. І. Сухорукова, В. С. Сідака, В. А. Тимошенко, В. І. Терехова, В. М. Федосова, В. І. Франчука, М. Г. Чумаченка, Л. Г. Шемаєвої, В. Я. Шевчука та інших.

Водночас, попри велику кількість публікацій залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці економічної безпеки, яка є основною складовою національної безпеки України.

Парадигми національної економічної безпеки визначаються загальними рамками економічної теорії та науковими школами, які вона вивчає. На жаль, у літературі, яка зараз існує, зв'язок між офіційною парадигмою та школами, які вона відображає відсутня. Як підсумок, стає незрозумілим, під впливом яких причин формується та змінюється розуміння національної економічної безпеки. Передбачається, що протидія з загрозами національній економіці і є прямою реакцією на ці загрози. На самому ж ділі розуміння того, що вважати загрозою і як з нею боротися зовсім не є очевидним. Між виникненням загрози та формуванням комплексу дій по боротьбі з загрозою завжди існує проміжна ланка – це економічна концепція, або школа, яка розглядає, розуміє та роз'яснює цю загрозу.

І тут ми зустрічаємось з явним неспівпадінням практичних дій по організації структур, які захищають національну економічну безпеку та

теоретичним осмисленням питань захисту національної економічної безпеки. Так, рузвельтівський Федеральний комітет був організований у 1934 році однак, теоретичне осмислення відбулось більш ніж на століття раніше. Базові теоретичні концепції національної економічної безпеки почали формуватись ще з 40-х років XIX ст. У зв'язку з цим є сенс звернутися до таких базових концепцій та наукових шкіл. Виділимо три наукові школи і концепції безпеки, якими вони представлені.

1. Камералізм, камералістська концепція захисту економічної безпеки. Взагалі, камералізм виник у Німеччині та пройшов неабиякий шлях свого розвитку.

Камералісти незрілої стадії: Йоганн Йоахим Бехер (Becher), твір «*Politischer Discurs* – 1688р.»; Йоганн Вільгельм Шредер (Schroder), твір «*Fürliche Schatz und Rentkammer* – 1686р.»; Філіп Горнік (Hornigk), твір «*Oesterreichuberalles, wannesnurwill*».

Зріла стадія камералістів: Людвіг фон Секендорф (1626–1692); Ф. Юсті та І. Зонненфельс (1733–1817).

Ф. Ліст був найвидатнішим представником камералістики. Його теорія державного господарювання розробила концепцію національних економічних інтересів і національної економічної безпеки. Ця теорія концентрувала увагу на зовнішньоекономічних загрозах. Однак, теорія камералістики Ф. Ліста, та інших камералістів, справила істотний вплив на розвиток периферійних країн. Саме для цих країн був дуже актуальним захист національних економічних інтересів від експансії розвинутих країн Заходу. Саме завдяки захисту своїх національних інтересів деякі периферійні країни змогли вийти в економічні лідери.

Концепція Ф. Ліста не змогла пересилити популярність ідей класиків: А. Сміта, Д. Рікардо та інших. Втім, камералістське розуміння національної економічної безпеки мало абсолютно конкретне визначення. Основна вага боротьби по забезпеченню економічної безпеки покладалась на центральну владу, яка повинна продукувати закони про обмеження імпорту, митні і прикордонні служби, які ведуть боротьбу з контрабандою закордонних товарів. У теперішній час в Україні ідеї камералістики служать захисту вітчизняного бізнесу.

2. Кейнсіанство, кейнсіанська концепція економічної безпеки. У 1929–1933 роках у США та країнах Заходу розгорілась економічна криза, яка згодом отримала назву «Велика депресія». Криза охопила практично всі сфери економіки: підприємства, банки, фінансові посередники і інші структури, які збанкрутували. Мільйони робітників залишились без роботи і засобів існування. Виникла загроза існування самої держави, причому шукати причини економічної катастрофи у діях зовнішніх конкурентів було завідомо неможливо.

Д. М. Кейнс створив нову парадигму економічної безпеки саме тому, що переніс її із сфери конкуренції іноземних товарів у внутрішні особливості економіки країни. Віднині головними небезпеками стали вважатися безробіття і економічна депресія. І щоб справитися з цими загрозами владі рекомендувалось здійснювати активне регулювання господарської діяльності шляхом не тільки «роздачі» держзамовлень та субсидій, але і прямого адміністративного контролю за конкуренцією.

3. Інституціональна концепція національної економічної безпеки. Кінець ХХ ст. ознаменувався кризою не тільки неокласичної економічної теорії, але і кризою економічної теорії взагалі. «Meainstream» – такою вона є сьогодні (середня течія). Причому ця течія викликає великі сумніви у коректності базової моделі класиків і неокласиків «homoeconomicus»; в урядах же викликають сумніви пропозиції дій, спрямованих на зміцнення приватної власності та боротьбу з інфляцією. На посаду пріоритетної економічної теорії все більше став претендувати інституціоналізм.

Інституціоналізм – економічна парадигма національної економічної безпеки, яка акцентує увагу на економічних «правилах гри» (інститутах), які задає держава суб'єктам господарювання. Викликано це значним ускладненням умов господарювання з початку ХХ ст. – переходом від вільної конкуренції до ринкової моделі недосконалої конкуренції, що супроводжувалось процесами монополізації та корпоратизації і відповідно – обмеженням вільної конкуренції. До цього треба додати посилення циклічності, прояви нестабільності, загострення проблеми зайнятості, соціальні суперечності, вплив масових рухів та суспільних організацій (робітничого, профспілкового). Все це призвело до втрати незаперечності неокласичної доктрини про самодостатність конкурентного ринку та його автоматичне регулювання при невтручанні держави; з іншого боку, ставав все більш необхідним суспільний контроль над ринковими механізмами та демократичне реформування суспільних відносин. Ось рішення цих питань і увібрав у себе інституціоналізм. Узагальнимо сказане у вигляді наступної таблиці.

Сучасна Україна не є країною периферії; не є вона і розвинутою країною ринкової економіки. Напівпериферійний її стан погіршується ще тим, що Україна має транзитивну, перехідну економіку. Причому її економіка знаходиться час від часу в кризовому стані і значно залежить від глобального фінансового капіталу, міжнародних фінансових організацій, які підтримують її кредитами (наприклад, «транші» МВФ). Саме по собі це означає, що для України актуальними є всі три парадигми економічної безпеки.

Таблиця 1

Еволюція парадигм національної економічної безпеки

Характеристика парадигми	Камералізм	Кейнсіанство	Інституціоналізм
Час виникнення та фундатор	1840-ті роки, Фрідріх Ліст	1930-ті роки, Джон Мейнард Кейнс	1980-ті роки, Ернандо де Сото
Розуміння головної загрози економічній безпеці	конкуренція або інші дії іноземних держав	«провали» ринка, безробіття, інфляція, зниження темпів зростання	«провали» держави, адміністративні бар'єри, рентошукацтво
Мета боротьби за національну економічну безпеку	економічна незалежність	економічна і соціальна стабільність	правління інституту права, захист прав власності
Методи боротьби за національну економічну безпеку	протекціонізм у торгівельній політиці	державне регулювання виробництва, зайнятості і грошового обігу	зменшення реєстраційних процедур і платежів, боротьба з бюрократизмом і корупцією

Одержано 29.01.2014

УДК 332.122:388.2

Олена Миколаївна ГОЛОВЧЕНКО,

*завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародного гуманітарного університету, доктор економічних наук, професор*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Фінансова безпека держави – це її здатність здійснювати самостійну фінансово-економічну політику у відповідності зі своїми національними інтересами. Фінансова безпека держави може бути забезпечена за рахунок стійкості економічного розвитку держави, його платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізації впливу світових фінансових криз і тіньових структур на національну економічну та соціально-політичну систему; запобігання великомасштабному витоку капіталів за кордон; запобігання конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; оптимального залучення та використання коштів іноземних запозичень; попередження злочинів та

адміністративних правопорушень у фінансових правовідносинах. Це далеко не повний перелік завдань, які повинні вирішувати органи державної влади та управління з метою забезпечення безпечного і ефективного функціонування не тільки елементів фінансової системи держави, а й усіх взаємопов'язаних з нею ланок державного управління. І чим більше у держави можливостей контролювати простір фінансів у межах діяльності держави, тим впевненіше можна говорити про безпеку всіх економічних систем держави.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);

- характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;

- політичний клімат в країні;

- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Загрози фінансової безпеки України можна поділити на внутрішні і зовнішні. Внутрішні загрози породжуються в основному неадекватною фінансово-економічною політикою, елементарними прорахунками органів влади і управління, помилками, зловживаннями та іншими відхиленнями (безгосподарність, тяганина, різноманітні економічні злочини і т. д.) в управлінні фінансовою системою держави. У сучасних умовах особливу роль відіграють зовнішні загрози. Серед основних причин виникнення зовнішніх загроз фінансовій безпеці України, слід виділити наступні:

- стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства (так звану глобалізацію);

- постійне збільшення величезної маси капіталів, крайня рухливість яких створює напружену обстановку, висока ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову і валютну складову);

- зростаюча автономізація субдержавних суб'єктів, які мають значну фінансову владу, їх вплив на господарські комплекси окремих країн;

- високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;

- різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму;

- безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які все більше і більше залежать від світових фінансів;

- посилення конкуренції та непорозумінь між державами в економічній та інших сферах, використання потужними економічними агентами стратегій завоювання світового економічного простору;

- надмірна залежність національних економік (зокрема, бюджетного сектора) від іноземного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно уразливими;

- глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (у тому числі міжнародних) ефективно їх контролювати.

У сучасних умовах особливо актуальне завдання розробки державної стратегії фінансової безпеки. Державна стратегія фінансової безпеки України має включати:

- визначення критеріїв і параметрів (кількісних і якісних порогових значень) фінансової системи України, що відповідають вимогам фінансової безпеки;

- розробку механізмів і заходів ідентифікації загроз фінансової безпеки України та їх носіїв;

- характеристику областей їх прояву (сфер локалізації загроз);

- встановлення основних суб'єктів загроз, механізмів їх функціонування, критеріїв їх впливу на національну економічну (включаючи фінансову) і соціально-політичну систему;

- розробку методології прогнозування, виявлення та запобігання виникненню факторів, що визначають появу загроз фінансової безпеки, проведення досліджень з виявлення тенденцій і можливостей розвитку таких загроз;

- організацію адекватної системи органів державного фінансового контролю, що відповідає визначеним геофінансовим зонам;

- формування механізмів і заходів фінансово-економічної політики та інституціональних перетворень, що нейтралізують або пом'якшують вплив негативних факторів;

- визначення об'єктів, предметів, параметрів контролю за забезпеченням фінансової безпеки України.

Сьогодні назріла необхідність розробки системи заходів з регулювання спеціальними державними органами світових фінансових потоків, що впливають на Україну, відповідно до її національних інтересів. При цьому в Україні необхідно виробляти правові та фінансові механізми боротьби з недобросовісною поведінкою контрагентів за зовнішньоекономічними договорами для захисту національної фінансової системи від штучно викликаних фінансових криз, механізми захисту від різного роду фінансових ризиків, від інвестицій, які не узгоджуються зі стратегією державного розвитку. Отже, облік геоекономічних і геофінансових інтересів України принципово необхідний у державному управлінні.

З урахуванням зазначених негативних тенденцій актуальними є наступні шляхи вдосконалення системи фінансової безпеки України:

- встановлення меж іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій;
- галузеві обмеження (обмеження або заборона доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціокультурного розвитку держави);
- заходи відносно кампаній, що здійснюють недобросовісну конкуренцію;
- розробка дієвих систем контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень.

Формування і практична реалізація дієвого механізму регулювання фінансової безпеки України дасть змогу забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання держави.

Одержано 28.01.2014

УДК 351.82

Алла Ахмедовна ГРАЧЕВА,

старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета, анализа, финансов и налогообложения Академии ФСИН России, кандидат экономических наук

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ

В условиях модернизации банковского сектора, развития инфраструктуры национальной платежной системы РФ особое внимание должно уделяться вопросам обеспечения экономической безопасности применения различных инструментов перевода денежных средств, а также управления рисками платежных систем. В современных условиях российские банки осуществляют политику расширения сферы применения дистанционного банковского обслуживания. Все ярче проявляется диверсификация платежных инструментов. Автономные платежные системы становятся одним из наиболее распространенных инструментов обслуживания расчетов между контрагентами. Фактически автономные платежные системы приобретают характер виртуальных систем обмена денежных средств на товары или услуги.

Следует отметить, что развитие российского рынка платежных карт и автономных платежных систем явилось одним из важнейших факторов сокращения расчетов наличными деньгами. Следствием увеличения количества и объема операций, совершаемых держателями платежных

карт, розвитку інфраструктури по приему платіжних карт явився быстрый рост безналичних операцій.

Действие этих факторов с одной стороны способствует повышению прозорливости фінансових операцій, снижению издержек по обслуговуванню наличного денежного оборота, а также обеспечивают рост налоговых поступлений в бюджет. С другой стороны способствуют увеличению проявления рисков платіжних систем. Вопросы рисков платіжних систем и их предотвращение требуют в настоящее время особого внимания, поскольку, сбои в работе платіжних систем могут затронуть широкие слои населения и нанести значительный материальный ущерб.

Банком России разработаны основные правила построения системы управления рисками платіжних систем, базирующиеся на идентификации рисков и их диверсификации, с учетом профильности рисков. К числу таких рисков относятся кредитный риск, риск ликвидности, операционный и системные риски.

Важную роль в развитии основ экономической безопасности и управления рисками платіжних систем играет закон № 161-ФЗ «О национальной платіжной системе», содержащий перечень организационных моделей управления рисками, а также требования к обеспечению защиты информации в платіжних системах. При этом следует выделить, что основным принципом, как защиты информации, так и управления рисками в платіжних системах является обеспечение банковской тайны в платіжной системе.

Исходя из выделенного принципа участники платіжной системы (операторы по переводу денежных средств, профессиональные участники рынка ценных бумаг, страховые организации, осуществляющие обязательное страхование гражданской ответственности, кредитные организации) за разглашение банковской тайны несут ответственность, включая возмещение нанесенного ущерба. Кроме того, участники платіжной системы обязаны обеспечивать защиту информации о средствах и методах обеспечения информационной безопасности, персональных данных и другой информации подлежащей обязательной защите.

Согласно норм закона № 161-ФЗ защита информации в платіжних системах представляет собой принятие правовых, организационных технических мер, направленных на:

- обеспечение защиты информации от неправомерного доступа, уничтожения, модифицирования, блокирования, копирования, предоставления, распространения, а также от иных неправомерных действий в отношении такой информации;
- соблюдение конфиденциальности информации ограниченного доступа;
- реализацию права на доступ к информации.

При этом следует отметить, что государственное регулирование отношений в сфере защиты информации в платежных системах осуществляется путем реализации положений ряда федеральных законодательных актов: закона «О персональных данных», закона «О банках и банковской деятельности», закона «О федеральной службе безопасности», закона «О коммерческой тайне» и др. Реализация основных положений указанных законодательных актов нацелена на установление требований к защите информации, а также ответственности за нарушение законодательства в области защиты информации, информации и информационных технологиях.

Согласно положениям статьи 28 закона № 161-ФЗ система управления рисками в платежной системе понимается как комплекс мероприятий и способов снижения вероятности возникновения неблагоприятных последствий для бесперебойности функционирования платежной системы с учетом размера причиняемого ущерба. Исходя из данного определения оператор платежной системы обязан самостоятельно определить следующие элементы:

- самостоятельное управление рисками в платежной системе;
- распределение функций по оценке и управлению рисками между оператором платежной системы, оператором услуг платежной системы и участниками платежной системы;
- передача функций по оценке и управлению рисками оператором платежной системы, не являющимся кредитной организацией, расчетному центру.

В области управления рисками платежных систем значимую роль играет гарантийный фонд платежной системы. Данная модель управления рисками определяется следующими мероприятиями:

- определение организационной структуры управления рисками, обеспечивающей контроль за выполнением участниками платежной системы требований к управлению рисками;
- определение функциональных обязанностей лиц, ответственных за управление рисками;
- определение показателей бесперебойности функционирования платежной системы;
- определение требований и показателей к бесперебойности осуществления перевода электронных денежных средств;
- разработка и определение методик анализа рисков в платежной системе, с учетом рискового профиля;
- определение порядка изменения операционных и технологических средств;

– управление рисками с учетом порядка обмена информацией, а также порядка взаимодействия участников платежных систем в спорных, нестандартных и чрезвычайных ситуациях, включая случаи системных сбоях.

Очевидно, что осуществление указанных мероприятий зависит от выбранной модели управления рисками платежных систем и способов управления рисками. Так, особое внимание центральных банков сосредоточено на наблюдении за системно важными платежными системами, среди которых выделяют системы расчетов на крупные суммы. Следует отметить, что в сферу наблюдения за платежными системами с целью снижения риска необходимо включать не только сами системы, но и широкий круг вопросов их функционирования, таких как правила работы платежной системы, структура управления платежной системы, доступность информации от платежных систем и ряд других.

Исходя из вышеизложенного можно сделать вывод о том, что обеспечение экономической безопасности и управление рисками платежных систем представляет собой взаимосвязь процедур и элементов, используемых платежными системами для управления рисками на основе определенных задач и выработанных политик. Базовая модель обеспечения экономической безопасности и управления рисками платежных систем должна решать следующие задачи:

- позволять четко идентифицировать риски;
- обеспечивать эффективность управления рисками, с учетом их профильности;
- устанавливать правила и процедуры контроля уровня рисков;
- использовать ресурсы, необходимые для достижения целей системы управления рисками платежных систем.

Таким образом, операторы платежных систем должны периодически переоценивать возможные риски, связанные с любыми изменениями в процессе расчетов, используемых инструментах или транзакциях, правилах и процедурах системы, либо правовых нормах и рыночной среде.

Научная новизна доклада заключается в разработке теоретических основ обеспечения экономической безопасности и управления рисками платежных систем, базирующихся на идентификации рисков с учетом профильности рисков платежных систем.

Одержано 27.01.2014

УДК 94:332.021(477)

Володимир Анатолійович ГРЕЧЕНКО,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УРЯДІВ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Після розвалу СРСР (1991 р.) економіка України опинилася у кризовому стані: падіння виробництва, інфляція, зниження рівня життя людей. Причини економічної кризи були такими:

1. Стару економічну систему було зруйновано, а нову, ринкову, ще не створено. Особливо гостро це питання постало в сільському господарстві: фермерство ще не могло стати основним виробником сільсько-господарської продукції, а колгоспне виробництво ніяк не вписувалося в нові економічні умови. Колишня економічна система була командною, затратною, планово-суб'єктивістською. Вона була нездатна сприяти розподілу товарів капіталів і робочої сили згідно з реальними потребами суспільства. Чітких ознак криза набула з 1992 р. Після вивільнення з-під державного контролю переважної більшості цін і саморозпаду системи державного планового розподілу продукції криза діючих підприємств і непотрібність частини товарів стали відкритими.

2. Розрив господарських зв'язків з Росією та іншими країнами СНД. 80 % торгового обороту України припадало на Росію. Загально-союзним міністерствам було підпорядковано понад 2 тис. найбільших підприємств України, які після розвалу СРСР, втратили споживача й фінансування. Промисловість України виробляла не більше 20 % кінцевого продукту. Основна частина її товарної продукції – це напівфабрикати або комплектуючі вироби, які ще необхідно було «доводити» до готового продукту. Крім того, розрив зв'язків призвів до ліквідації диспропорції цін, особливо в паливно-енергетичній галузі. Україна, не маючи достатньо нафти й газу, змушена була платити за них світовими цінами. Недостача енергоносіїв стала найболючішим місцем української економіки. Вибуховий перехід до нового цінового рівня не дав змоги підприємствам своєчасно накопичити ресурси оборотного капіталу з тим, аби не переривати виробничий процес. Темп падіння обсягу виробництва за 1991 р. склав 4 %, а за 1992–1993 рр. – 35 %. У цілому падіння виробництва в Україні на 30 % було зумовлене розривом економічних зв'язків з республіками СНД.

3. Помилки при проведенні економічної політики. З перших днів незалежності України йшла боротьба за напрям економічної політики: відновлювати фасад старої економічної системи за державним регулюванням чи йти по шляху ринкових реформ. Політична боротьба й значний вплив колишньої комуністичної номенклатури зумовили значні коливання в проведенні економічної політики, її паліативний характер, повільний темп. Ринкові реформи в Україні почалися фактично вимушено, оскільки на цей шлях з 1992 р. стала Росія, а наша республіка тоді була дуже прив'язана до російської економіки. Це було пристосування своєї економіки до ринкової економіки інших країн.

Довготривалість кризи зумовлена глибинністю тих протиріч, які утворилися в національній економічній системі. Лібералізація цін в Росії призвела до зростання цін на газ в Україні за 1992 р. в 100 разів, на нафту – у 300 разів. Це призвело до гіперінфляції. У 1992 році інфляція склала 2100,5 % у 1993 р. – 1025,5 %. Таких масштабів інфляції не було тоді в жодній країні світу. Це була перша особливість кризи в Україні. У 1992 р. були введені купоно-карбованці багаторазового використання – попередники національної валюти. Україна вийшла з рубльової зони.

Характерним для економічної кризи був ступенеподібний рух рівнів цін. Останні в 1992–1994 рр. змінювалися через 2–3 місяці, підвищуючись при цьому щоразу в 2–5 разів. У 1992 р. індекс споживчих цін підвищився в 21, у 1993 – в 103, у 1994 – в 5 раз. Усього за 1991–1994 рр. споживчі ціни в Україні зросли (по відношенню до 1990 р.) в 42022 рази.

У період економічної кризи значно знизився рівень життя людей. За 1994 р. реальна зарплата склала лише 33 % від рівня 1990 р. Практично розтанули грошові заощадження людей, які вони збирали роками (залишки в банках у реальному обчисленні скоротились у 10–12 разів). Тривалість життя зменшилась на 4 роки й склала 61,5 років для чоловіків і 71,5 – для жінок. Посилився процес депопуляції – зменшення чисельності населення внаслідок переважання кількості померлих над народженими. Кожен третій чоловік помирає, не доживши до пенсійного віку.

Народжуваність почала знижуватись ще з 1984 р., а смертність зростати з початку 70-х років. Смертність з розрахунку на 1000 чоловік скоротилася з 15,2 у 1996 р. до 14,3 у 1998 р. Дитяча смертність з 14,3 у 1996 р. до 12,8 у 1998 р., що відповідає рівню 1980 р.

Слабкими елементами соціальної структури були 13 млн пенсіонерів і 1,3 млн людей, які отримували допомогу для дітей. Лише 13 млн осіб виробляли матеріальні блага. Значно поглибилася майнова диференціація суспільства між найбагатшими й значним прошарком незаможних. Доходи 10 % найбагатшої частини відносно 10 % найбіднішої у 12 разів більші (у США цей показник – 5,5).

Спад виробництва був обумовлений усім попереднім шляхом розвитку у складі СРСР. Звідси значна технологічна відсталість, витрата енергоємність виробництва. Саме ці об'єктивні причини, а також величезна залежність від зовнішніх джерел енергії спричинили низьку продуктивність підприємств України й конкурентоспроможність їх продукції. Процес реформування економіки відбувався недостатньо активно, окремі позитивні зрушення, нові ефективні виробництва ще не досить відчутно впливали на розвиток економіки та соціальної сфери.

Основні компоненти специфіки перехідної економіки України на початку 1990-х рр.:

- повільний процес здійснення ринкових реформ і становлення ринкової економіки;

- певна спільність просування до ринку разом з Росією й СНД;

- криміногенний (значною мірою) характер реалізації й роздержавлення державної власності;

- гальмування процесу формування верстви підприємців, середнього класу, що уповільнює активізацію інвестиційного процесу, обмежує самостимулюючу роль приватної й акціонерної власності, підприємницькі акції населення та зміну його побутового ринковим, а потім економічним мисленням;

- підтримка перехідної економіки України з боку західних країн (Україна посідала третє місце в світі за обсягом фінансової допомоги з боку США). За 1994 р. утричі зросли інвестиції іноземних держав.

У 1995 р. було подолано гіперінфляцію, за 1997 р. інфляція склала 10 %. Рівень реальних доходів громадян у грудні 1995 р. порівняно з відповідним періодом 1992 р. зріс на 40 %, купівельна спроможність на 54 %. У вересні 1996 р. проведено грошову реформу. Замість купонно-карбованців було введено гривню. Грошова реформа покращила фінансовий стан держави, стимулювала розвиток виробничої сфери.

Певні зрушення відбулися в аграрній сфері економіки України. У республіці було створено (хоч і не зовсім досконалі) законодавчі основи для ліквідації монополії власності на землю й становлення різних, але юридично рівноправних форм земельної власності, серед яких найпоширенішою повинна стати приватна власність у різних формах функціонування – індивідуальна (сімейна), групова, колективно-пайова (дольова). Суть цього процесу полягала в перетворенні підприємств на акціонерні, що об'єднують земельних власників, які мають статус працюючого власника з правом отримання доходів відповідно не лише праці, а й розміру земельно-пайового внеску.

У більшості колективних господарств відбулося розпаювання земель з наданням права власникам паїв передавати їх у спадщину й для продажу. Почався процес становлення сектора фермерства. У 1996 р. в

Україні нараховувалося більше 38 тис. фермерських господарств, яким виділено більше 900 тис. земель (середній розмір – близько 25 га).

У цілому 1990-ті роки для України можна назвати роками економічної трансформації. Суть соціально-економічних перетворень загалом зводилася до того, щоб змінити існуючу економічну систему і забезпечити економічне зростання. Одним із головних завдань стала розробка науково обгрунтованої соціально-економічної політики, тобто програми стратегічних і тактичних дій держави. Без такої програми успішний розвиток економіки будь-якої країни неможливий. Але в 1991 р. перевагу було надано не науково обгрутованим висновкам учених, а нав'язаній Україні ззовні так званої «шоковій терапії» за російським зразком. Копіюючи російські реформи, Україна пішла шляхом формування капіталізму зразка XVIII ст. – вільного ринку, – що заперечує регулювальну роль держави. Реформи почалися без обгрутованих стратегічних цілей, які були б вироблені саме для України з урахуванням її інтересів та історичних особливостей. Разом з тим економічні перетворення, здійснювані в Україні, мали певні відмінності від російських реформ. Так, керівництво країни стало на шлях поступових економічних змін зі збереженням значних регулювальних функцій держави. Заявляючи про прихильність до ринкових регуляторів, уряд намагався зберегти попередню вертикаль системи управління народним господарством, систему держзамовлень, централізований розподіл найважливіших ресурсів.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.02.64

Елена Аврамовна ГРИЦЕНКО,

*профессор кафедры экономической теории Национального
юридического университета имени Ярослава Мудрого,
доктор экономических наук, профессор*

ИПОТЕЧНЫЙ КРИЗИС В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Ипотечный кризис без сомнения является существенным фактором нарушения финансовой безопасности страны. Обобщение уроков ипотечного кризиса в Украине является важным условием предупреждения и преодоления финансовой нестабильности в экономике. Бесспорным является тот факт, что ипотечный кризис всегда носит системный характер, что находит свое проявление в многоуровневой иерархичной и функциональной его зависимости как с финансовыми (валютными, платежными, кредитными) отношениями, так и реальным сектором экономики (рынком недвижимости, производством строительных материалов и др.).

Ипотечный кризис развивается в системе двух координат: кредитно-ипотечных отношений и рынка недвижимости.

В нормальных условиях функционирования финансовых отношений банковские учреждения всегда заинтересованы в ипотечном кредитовании. Это обусловлено тем, что, во-первых, банки стремятся диверсифицировать свои активы, во-вторых, ипотечные кредиты наиболее масштабный и востребованный вид банковских активов, в-третьих, ипотечные кредиты являются менее рискованными, чем вложения в предпринимательскую деятельность, большинство объектов которой является достаточно мобильными, а доход зачастую непредсказуемым, в-четвертых, долговременные (а значит и наиболее рискованные) кредитные продукты должны иметь самую высокую степень гарантии со стороны залога. В этом плане недвижимость как благо длительного существования, неперебрасываемое, с возрастающей ценностью без затрат труда (в силу неэластичности предложения) выступает самым надежным способом защиты. Но для предоставления ипотечных кредитов банки должны иметь достаточный размер банковского капитала. Такие возможности у украинских банков появляются при росте уровня капитализации банковского сектора. Активная политика ипотечного кредитования, которая начала разворачиваться в Украине с 2006 года сразу же приобретает ряд неблагоприятных черт, обобщение которых будет возможность предотвращения финансовой нестабильности:

- необоснованно быстрый рост кредитных портфелей банковских учреждений;
- постоянное увеличение непогашенных долгов по долгосрочным кредитам;
- значительное превышение темпов роста кредитования по отношению к приросту депозитных средств;
- нерациональное увеличение в структуре банковских активов доли ипотечного кредитования, превышающей норму в 15 %;
- неправомерное увеличение кредитования в иностранной валюте.

Предпосылкой наступления ипотечного кризиса является проведение банками в условиях жесткой конкуренции агрессивной ипотечной политики, что находит свое проявление в ослаблении стандартов выдачи кредитов при отсутствии глубокой проверки кредитоспособности клиентов. Агрессивная политика ипотечного кредитования способствует стимулированию займов теми слоями населения, у которых недостаточно высокий уровень дохода, а значит, имеются более высокие риски невозврата кредита.

Фактором напряжения на рынке ипотечного кредитования является чрезмерный (необоснованный) спрос на ипотечные кредиты со стороны потребителей жилья, с одной стороны, а с другой – активность продавцов ипотечных кредитов, стимулируемая необоснованной капитализацией

банковской системы. Все это подталкивает ипотечное кредитование к кризису, основными параметрами которого становятся возрастание показателя соотношения «долг/залог» и доли безнадежных кредитов в сумме банковских активов. Но внутренние факторы предкризисного состояния ипотечного кредитования подстегиваются процессами, протекающие в других сегментах экономики и, прежде всего, на рынке недвижимости.

Второй координатой ипотечного кризиса являются процессы, которые протекают на рынке недвижимости. Важной особенностью рынка недвижимости является его несовершенный характер. Это означает, что действия его субъектов осуществляется в условиях структурной неопределенности, при которой они не способны предвидеть все возможные изменения, степень их вероятности и рассчитать оптимальную линию поведения. Поэтому предпочтения инвесторов складываются из их предположений относительно величины будущих доходов при оптимистических ожиданиях в экономической ситуации. Это приводит к тому, что рост цен стимулирует инвесторов наращивать объемы предложения (строительства), поскольку они не имеют возможности предвидеть и предсказать будущие изменения цены и спроса на недвижимость. В связи с этим приводится в действие каскадный эффект инвестиционного поведения, при котором основным ориентиром становится не анализ возможной ситуации, а поведение других инвесторов.

Агрессивная ипотечная компания при неэластичности предложения недвижимости стимулирует ажиотажный спрос. Последний находит свое проявление в необоснованном высоком и быстром росте цен, что, в конечном счете, приводит к надуванию «мыльного пузыря». Рост цен на недвижимость начинает опережать темпы роста доходов населения. Противоречие между спросом на недвижимость и ее предложением начинает проявляться тогда, когда становится заметным рост невозвратов ипотечных кредитов. Невозвратные кредиты по ипотеки углубляют кризис банковской ликвидности, т.е. их невозможность покрывать текущие финансовые обязательства в силу замораживания значительной части активов в неликвидной форме, и, как следствие, невозможность превращать их в деньги. Накопление проблемных активов в системных банках, заметное снижение их кредитоспособности провоцирует банковскую панику, массовое изъятие вкладов, резкое сокращение межбанковского кредитования, что, в конечном счете, приводит к росту недоверия к банковским учреждениям. Такие процессы как раз и свидетельствуют о банковском кризисе.

В настоящее время ипотечный кризис в Украине не преодолен, хотя начались позитивные изменения в банковской сфере. По данным Национального банка Украины общая задолженность населения по ипотечным кредитам в настоящее время снизилась почти на 17 %, но главным препятствием на пути восстановления украинского ипотечного

рынка является отсутствие у кредитных учреждений длинных дешевых ресурсов. Ставки по ипотечным кредитам на вторичном рынке в настоящее время снизились, в среднем на 5–7 %. Реальная ставка сегодня составляет в среднем 19–21 % годовых в национальной валюте, в то время как активизация рынка недвижимости может состояться при 5–6 % годовых, что в условиях экономики современной Украины просто невозможно. Еще одной причиной стагнации на рынке ипотеки являются риски и нерешенные проблемы при реализации залоговой недвижимости. Кризис привел к увеличению ее объемов, а банки не в состоянии такую недвижимость реализовать без убытков. Поэтому риски изменения стоимости залоговой недвижимости и возможные убытки при ее реализации закладываются в стоимость кредита.

В общем алгоритме преодоления ипотечного кризиса находятся три субъекта: Национальный банк Украины, коммерческие банки и правительство. Каждый субъект имеет два механизма противодействия: докризисный (который впоследствии становится посткризисным) и внутрикризисный. Основным субъектом ответственным за формирование условий наступления ипотечного кризиса является Национальный банк Украины, который на докризисном уровне не отрегулировал денежную массу с помощью универсального инструмента – ставки рефинансирования (зарубежные экономисты вообще считают центральные банки провокаторами экономических кризисов), не проконтролировал превышения доли ипотечного кредитования в общей объеме активов, допустил ее нерациональную валютную структуру. На этапе ипотечного кризиса НБУ должен повысить свое влияние на кредитные потоки с помощью уровня резервирования, своевременного и динамичного процесса предотвращения банкротства (прежде всего, с помощью грамотных действий временной администрации), нейтрализации неплатежеспособности системных банков. Действия правительства на докризисном этапе в большей степени строятся на формировании эффективного механизма формирования спроса и предложения на рынке недвижимости. Сегодняшние действия правительства по стимулированию кредитования недвижимости для молодых семей с помощью снижения процентной ставки можно оценивать как правомерный и перспективный способ регулирования ипотечного кредитования. На финансовом рынке правительство может обеспечить гарантии ипотечных кредитов с помощью их обмена на государственные обязательства.

Коммерческие банки на докризисном этапе не должны иметь стимулов для проведения агрессивной ипотечной политики (это должно жестко контролироваться надзорными функциями НБУ). Кроме того банки должны нести ответственность за реальную стоимость объектов недвижимости, которые принимаются в качестве залога.

Одержано 20.01.2014

УДК 330:338.242.4

Алла Сергіївна ГУЛА,

аспірант кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ефективне кредитування аграрного сектора економіки в сучасних умовах це одне з найважливіших завдань банківської системи України.

Кредитування аграрного сектора економіки в Україні залишається однією з головних проблем аграрної політики. Перспективний розвиток, суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки, досягається за рахунок власних джерел фінансування, так і залучених – у вигляді банківських кредитів. Слід зазначити, що саме кредити є основних джерел фінансування операційної сфери діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки.

Агропромисловий комплекс України є складовою національного господарства та виступає єдиною цілісною виробничо-економічною системою, що об'єднує низку сільськогосподарських, промислових, науково-виробничих і навчальних галузей, спрямованих на одержання, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції [1].

Фінансова безпека держави полягає у підтримці розвитку агропромислового комплексу завдяки збільшенню обсягів підтримки сільського господарства забезпечення соціально-економічного захисту вітчизняних товаровиробників, формуванні гарантій держави у виданні кредитів та їх повернення.

Дослідженням різноманітних питань розвитку у сфері кредитування аграрного сектора економіки займались вітчизняні та зарубіжні науковці: В. М. Алексійчук, І. В. Кушнір, З. А. Круш, О. О. Непочатенко, П. А. Стецюк, М. Я. Дем'яненко та інші.

У літературі існує багато визначення поняття кредиту. Кредит походить від латинського «creditum», що означає «позика», «борг». Цей термін також перекладається як «вірю», «довіряю».

З економічного погляду кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або в товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує [2, с. 123–182].

Основною формою кредиту є банківський кредит.

Відповідно до закону України «Про банки і банківську діяльність», банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [3].

Загальними принципами принципи банківського кредитування є поверненість, строковість, цілеспрямованість, забезпеченість і платність. Тому виходячи з цього для надійного забезпечення фінансової безпеки держави слід дотримуватися цих принципів.

Слід підкреслити основні проблеми у кредитування:

- підвищення відсоткових ставок за кредитами;
- скорочення обсягів кредитування;
- обмеженість доступу суб'єктів господарювання агропромислового комплексу до кредитних ресурсів.

Гальмує розвиток системи кредитного обслуговування аграрного сектора економіки неврегульованість таких питань як нерозвиненість ринку землі, що унеможливорює її використання як застави для отримання кредиту, знос основних засобів, тривала процедура отримання банківського кредиту, високі відсоткові ставки. Кредити, що виділяються господарству, дуже повільно доходять до споживача і часто не в тих обсягах, які передбачалися. Отже, першочерговим завданням за таких умов, на нашу думку, є визначення мінімальної потреби у кредитних ресурсах товаровиробників, без яких виробництво нормально функціонувати не може [4].

Кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки включають різноманітні види кредитів, які можна класифікувати за різними ознаками.

Залежно від терміну погашення, позичальника, призначення кредиту розрізняють такі види кредитів:

- короткостроковий – видається терміном до року, призначений на формування оборотних засобів підприємств;
- довгостроковий – надається терміном понад рік, використовують у основному ролі інвестиційного капіталу;
- державний – як позичальника виступає держава, а ролі кредитора – фізичні і юридичні особи, які отримують державні цінні папери;
- споживчий – надається споживачам товарів та послуг і використовується задоволення споживчих потреб;
- комерційний – надається юридичними і фізичними особами одна одній по борговим зобов'язанням чи товарної форми продавцями покупцям (продаж на виплат);
- іпотечний – надається під заставу нерухомості.

По забезпеченості кредити поділяються на незабезпечені і забезпечені, які за характером забезпечення поділяються на заставні, гарантовані і

застраховані. За розмірами виділяють дрібні кредити (величиною менш 1 % власних коштів банку), середні (величиною від 1 до 5 % власних коштів банку), великі (величиною більше 5 % власних коштів банку) [5, с. 198].

Сільськогосподарським підприємствам в Україні надаються різні види кредиту, а саме: кредити на покриття сезонних витрат, кредит на придбання сільськогосподарської техніки та обладнання, фінансування поповнення оборотних коштів, кредит під заставу зерна, що зберігається на сертифікованому зерновому складі та авансовий кредит.

Комерційні банки надають сільськогосподарським підприємствам в основному короткострокові кредити, які використовуються для операційного забезпечення господарської діяльності. Недостатня доступність короткотермінових кредитів протягом усього виробничого циклу, особливо позик, які надаються без забезпечення або позик на придбання оборотних засобів, перешкоджає належному ресурсному забезпеченню багатьох товаровиробників, що є причиною низької врожайності культур в українських сільськогосподарських підприємствах, невисокого рівня їх доходів, низької якості продукції.

Отже, головною метою підтримки кредитування аграрного сектора економіки, як загальної основи забезпечення фінансової безпеки держави є створення сприятливих умов для підвищення ефективної діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. Серед принципових питань удосконалення механізму кредитування є створення гнучкої системи гарантій. Особливе значення тут має забезпечення повернення кредиту, яке б виступало гарантом у забезпечення фінансової безпеки держави та сприяло перетворенню аграрного сектора економіки на високоефективний механізм кредитної підтримки на Україні.

Список використаних джерел:

1. Регіональна економіка : підручник [Електронний ресурс] / за ред. Є. П. Качана. – К. : Знання, 2011. – 670 с. – (Вища освіта XXI століття). – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1974041038608/rps/agropromisloviy_kompleks_ukrayini#657.

2. Гроші та кредит : підручник / за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : Либідь, 1992. – 331 с.

3. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Станом на 04.07.2013.

4. Волохов В. І. Кредитування в аграрній сфері – стан та перспективи розвитку / В. І. Волохов // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 132–137.

5. Кредит, виды кредитов // Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : Инфра-М, 2000. – 496 с.

Одержано 28.01.2014

УДК 35.078.3

Костянтин Іванович ДОЛЖЕНКО,

*здобувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

В умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір першочергового значення набувають питання, пов'язані з забезпеченням фінансової та інформаційної безпеки держави як важливої передумови збереження її економічного суверенітету. Це пов'язано, зі зростанням масштабів фінансових трансакцій і комп'ютеризацією обліку фінансових ресурсів – з одного боку, поширенням практики використання можливостей глобальної мережі Інтернет для здійснення розрахунків між учасниками ринку – з іншого. Застосування мережі Інтернет для здійснення розрахунків приховує значний ризик втручання в роботу телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем із зовні з метою заволодіння конфіденційною інформацією, що може завдати значних збитків державі. За цих обставин зростає актуальність питань, пов'язаних із забезпечення захисту державної інформації у сфері фінансів.

Зростання конкурентної боротьби за сфери впливу на міжнародній арені та світових фінансових ринках супроводжується поширенням методів недобросовісної конкуренції чим створює додаткові загрози та небезпеки для конституційних прав і свобод особистості, цінної для суспільства інформації, що становить державну таємницю. Втручання у фінансову політику держави ставить під загрозу реалізацію національних інтересів у фінансовій сфері, тому чинне законодавство повинно забезпечувати захист національних інтересів держави щодо положення на міжнародній арені та зовнішніх відносин, економічної та фінансової безпеки, утверджувати інформаційний суверенітет України. Останнє може бути забезпечено на підставі встановлення особливого порядку користування і розпорядження інформацією з обмеженим доступом, найважливішою складовою якої є таємна інформація.

В Законі України «Про інформацію» (ст. 1) захист інформації визначено як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї. Відповідно до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» об'єктами захисту в системі є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформацію визначено як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна та службова інформація). Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (ст. 21).

Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 Закону «Про доступ до публічної інформації», розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю (ст. 8). Таємна інформація належить до інформації з обмеженим доступом. Вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею і підлягають охороні державою є державною таємницею (секретною інформацією) (ст. 1).

У фінансовій сфері до державної таємниці відноситься інформація про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного замовлення для забезпечення потреб оборони та безпеки; про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави (ст. 8 Закону України «Про державну таємницю»).

Рішення про надання доступу до конкретної державної таємної інформації у сфері фінансів та її матеріальних носіїв приймають керівники органів державної влади або органів місцевого самоврядування у формі наказу або письмового розпорядження.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали

ці кошти або майно. При дотриманні вимог, передбачених частиною другою цієї статті, зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про інформацію» офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. Доступ зацікавлених громадян та юридичних осіб до відкритої державної інформації забезпечується шляхом: систематичної публікації в офіційних друкованих виданнях (бюлетенях, збірниках); поширення її засобами масової інформації; безпосереднього її надання на підставі запитів зацікавленим особам. Наприклад, систематичному оприлюдненню підлягає інформація про темпи приросту ВВП, доходи та витрати державного та місцевих бюджетів, індекс споживчих цін, платіжний баланс, зовнішній борг, офіційні резервні активи, темп інфляції тощо. Завдання щодо забезпечення доступності, гласності й відкритості статистичної інформації, її джерел та методології складання покладено на органів державної статистики та регулюються Законом України «Про державну статистику».

До службової інформації може бути віднесена інформація:

1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньому службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці;

3) Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування»;

4) Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі (ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Відповідно до Інструкції «Про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію» переліки відомостей, які містять службову інформацію, затверджуються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями.

До об'єктів захисту інформації з обмеженим доступом у сфері фінансів, в тому числі і інформації, що становить державну таємницю, можна

віднести як носії, на яких зберігається інформація з обмеженим доступом (паперові носії, комп'ютери, диски, флешки, фото чи відео) так і мережі зв'язку (телекомунікаційні та інформаційно-телекомунікаційні системи), через які здійснюється передача інформації між органами державної влади. Обов'язки щодо захисту інформації на державному рівні з метою запобігання інформаційного шпигунства й тероризму покладено на Державну службу спеціального зв'язку й захисту інформації України.

Таким чином, незважаючи на існуючий в Україні нормативно-правовий захист державної інформації у фінансовій сфері, завжди існує ризик втручання у роботу державних комп'ютерних мереж з метою її отримання і у подальшому оприлюдненню або використанню у корисних цілях, випадкового або навмисного пошкодження чи знищення, що може спричинити тяжкі наслідки для національних інтересів держави. Тому держава має приділяти значну увагу до забезпечення захисту при отриманні, передачі та оброблюванні інформації з обмеженим доступом, особливо інформації, що становить державну таємницю. До державних заходів щодо захисту інформації з обмеженим доступом у фінансовій сфері можна віднести: здійснення постійного контролю за дотриманням законності при наданні доступу до службової інформації та інформації, що становить державну таємницю; створення спеціальних підрозділів контролю за обліком, зберіганням і використанням такої інформації в органах державної влади, на підприємствах та організаціях, що використовують таку інформацію; сертифікація систем та засобів інформатизації, через які здійснюється передача інформації, забезпечення захисту локальних мереж, обладнання та програмного забезпечення, за допомогою яких здійснюється обробка інформації та шифрування інформації (криптографія).

Одержано 29.01.2014

УДК 336.1

Світлана Василівна ДРОНІК,

*доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук*

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Безпека фінансової системи держави безпосередньо залежить від місцевих бюджетів всіх рівнів — автономної республіки Крим, областей, районів, міських, сільських, селищних та міст Києва і Севастополя. Проведений аналіз міжбюджетних трансфертів на рівні місцевих бюджетів Сумської області виявив ряд проблем, які до цього часу не подолані.

В першу чергу первинна інформація по міжбюджетним трансфертам закрита і ніде не публікується. Для її збору були задіяні власні зв'язки. З Інтернету та періодичних видань бібліотек м. Суми зібрані підбірки статей по проблемам міжбюджетних трансфертів і на основі них здійснений аналіз думок вчених та фахівців як вітчизняних, так і закордонних. Але в даному напрямку пропозицій по удосконаленню міжбюджетних трансфертів на рівні місцевих бюджетів не має.

В таблиці 1 подана інформація за один рік, але аналіз проведений за 2008–2012 роки.

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів в Сумській області за 2012 рік

№	Назва районів та міст	2012 рік				
		Всього доходів, тис. грн	з них		% до загальної суми	
			Закріплені та власні доходи	Трансферти (тис. грн)	Закріплені та власні доходи	Трансферти
1	2	3	4	5	6	7
1	Білопільський	67558,6	27232,9	40325,7	40,31	59,69
2	Буринський	36030,9	15655,5	20375,4	43,45	56,55
3	В.-Писарівський	27420,5	11794,3	15626,2	43,01	56,99
4	Глухівський	31814,6	14241,4	17573,2	44,76	55,24
5	Конотопський	33430,7	14292,9	19137,8	42,75	57,25
6	Краснопільський	42992,4	17424,5	25567,9	40,53	59,47
7	Кролевецький	50044,8	21476,6	28568,2	42,91	57,09
8	Лебединський	28174	11389,1	16785	40,42	59,58
9	Л.-Долинський	28354	12158,9	16195,1	42,88	57,12
10	Недригайлівський	31721,2	14021,8	17699,4	44,20	55,80
11	Охтирський	46007,2	23466,7	22540,5	51,01	48,99
12	Путивльський	36056,3	14962,8	21093,5	41,50	58,50
13	Роменський	49922,3	24273,6	25648,7	48,62	51,38
14	С.-Будський	23226,5	9079,6	14146,9	39,09	60,91
15	Сумський	72795,7	30012,8	42782,9	41,23	58,77

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
16	Тростянець- кий	60202,9	32239	27963,9	53,55	46,45
17	Шосткинсь- кий	24751,1	9746,1	15005	39,38	60,62
18	Ямпільський	36487,3	17013,7	19473,6	46,63	53,37
	РАЗОМ по районах	726991,1	320482,2	406508,9	44,08	55,92
19	м. Суми	659525,2	454665	204860,2	68,94	31,06
20	м. Конотоп	155558,4	90137,5	65420,9	57,94	42,06
21	м. Лебедин	43767,8	17743,2	26024,6	40,54	59,46
22	м. Ромни	70918,2	34472,6	36445,6	48,61	51,39
23	м. Шостка	117536,5	54759,3	62777,2	46,59	53,41
24	м. Охтирка	88924,4	48940,7	39983,7	55,04	44,96
25	м. Глухів	49061,7	21052,3	28009,4	42,91	57,09
	РАЗОМ по містах	1188292	724770,6	463521,6	60,99	39,01
	РАЗОМ по районах та містах	974283,3	104252,8	870030,5	10,70	89,30
26	Обласний бюджет	359415,6	359415,6	0	100,00	0,00
	Державний бюджет	1456,8	0	1456,8	0,00	100,00
	Обласний бюджет Полтавської області	949,6	0	949,6	0,00	100,00
	Обласний бюджет Харківської області	101	0	101	0,00	100,00
	ВСЬОГО	2277206	1404668	872537,9	61,68	38,32

За зведеними даними 2008р. по області в місцевих бюджетах закріплені та власні доходи по районах складали 21,64 %, трансферти 77,35 % і з них дотації з Державного бюджету – 50 % та субвенції – 27,35 % в наступні роки тенденція поліпшилася і досягла – по містах обласного підпорядкування відповідно власні та закріплені доходи –

60,99 %, трансферти – 39,01 %. В цілому по області за зведеними даними – власні та закріплені доходи складають в доходах 38,32 %, трансферти – 61,68 %, в т.ч. дотація -31,10 %, субвенція -30,58 %.

Дане дослідження було обговорене з першим заступником начальника головного управління фінансів, Ф. Ф. Кухно, і начальником управління Державного Казначейства в Сумській області О. В. Лісовим. Їх точка зору з даного питання:

- міжбюджетні трансферти є випробуванним інструментом збалансування бюджетів, тому деякі місцеві бюджети не спроможні без них забезпечити життєдіяльність території і в цьому випадку необхідна адміністративно-територіальна реформа;

- формульний підхід справедливий і неупереджений, бо підхід при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів єдиний до всіх місцевих бюджетів України;

- стан економіки в державі дозволяє мати фінансові ресурси на першочергові заходи.

С. В. Дронік аргументувала необхідність удосконалення міжбюджетних трансфертів в місцевих бюджетах з наступних причин:

- 1) власними та закріпленими доходами забезпечується 39 % видатків, можливість фінансування інших видатків залишається не прогнозованою і залежить від вищих органів влади, від обсягу наданих трансфертів;

- 2) недоліком формульного підходу є значна кількість параметрів у формулі, складність у їх глумаченні;

- 3) формула не враховує складену у попередній період мережу бюджетних установ, яка необхідна для життєдіяльності громади і до збереження якої докладають зусилля органи місцевої влади.

Існує ситуація, що не створює зацікавленості місцевих органів з активізації економічної діяльності щодо підвищення рівня зайнятості та відповідно збільшення надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевого бюджету, що призводить до зменшення обсягу дотації вирівнювання.

У призмі цих проблем С. В. Дронік запропонувала наступні напрямки удосконалення міжбюджетних трансфертів і вони є науковою новизною та мають практичне значення:

1. Зважаючи, що Сумська область прикордонна, просити Кабінет Міністрів України дозволити експеримент по створенню спеціальних (вільних) економічних зон для 8 прикордонних районів області.

2. Замість дотації на фінансове вирівнювання на п'ять років змінити систему оподаткування в цих 8 районах. Ввести на цей час замість дотацій на вирівнювання економічного розвитку єдину ставку 20 % від виручки за реалізовані товари, роботи, послуги для всіх суб'єктів господарювання з розподілу: 5 % до Пенсійного фонду; 5 % до Загального

фонду бюджетів; 5 % до Спеціального фонду на реконструкцію і будівництво водонапірних веж та водогонів у населених пунктах районів та доріг, 5 % до Спеціального фонду на реконструкцію і будівництво інфраструктури електропостачання населених пунктів.

3. Змінити для інших районів області формулу дотацій вирівнювання:

ВВП на душу населення	*	Чисельність постійного населення району	—	Власні і закріплені доходи	=	Обсяг дотацій вирівнювання
-----------------------	---	---	---	----------------------------	---	----------------------------

4. Розрахунок субвенції не змінювати.

5. Міжбюджетні трансфerti залишити як суму дотацій вирівнювання та суми субвенцій

Перемови з даних пропозицій з головами райдержадміністрацій воєнськими прикордонними районами мали позитивні відгуки, але реального впровадження не відбулося.

Одержано 27.01.2014

УДК 004.056:336

Дмитро Іванович ЄВСТРАТ,

доцент кафедри інформаційних технологій та захисту інформації факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат технічних наук, доцент,

ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІВНА СТРУКОВА,

старший викладач кафедри інформаційних технологій та захисту інформації факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

Одним із значних досягнень України за роки її незалежності є побудова загальнонаціональної платіжної системи, центральне місце в якій займає система електронних платежів (СЕП). Її впровадження поклато початок періоду автоматизованих платіжних систем в Україні. Технологічні правила функціонування СЕП фактично визначили напрямок розвитку внутрішніх платіжних систем (ВПС) національних комерційних банків, оскільки Нацбанк визначає правила й задає стандарти на взаємодію ВПС і СЕП [1, с. 2].

Перше покоління системи СЕП НБУ забезпечувало обмін електронними платіжними повідомленнями, створюваними в автоматизованих банківських системах комерційних банків, у файловому режимі. В 2006 р. впроваджена в експлуатацію система електронних міжбанківських розрахунків нового покоління (СЕП-2). Така необхідність продиктована моральною застарілістю системного програмного забезпечення, з використанням якого була реалізована СЕП НБУ [2, с. 24].

Система електронних міжбанківських розрахунків нового покоління, побудована на базі новітніх апаратних і програмних засобів, забезпечує необхідний рівень, надійності, швидкості, відмовостійкості. Система побудована з використанням архітектури «клієнт-сервер», являється централізованою системою – бази даних із платіжною інформацією розміщені в Центральній розрахунковій палаті.

З кожним роком неухильно зростає обсяг безготівкових розрахунків, що передбачає широке використання пластикових карт міжнародних платіжних систем. Пластикові картки є зручним платіжним засобом для виконання розрахунків у торговельних підприємствах, засобом отримання готівки в банкоматах, а також для виконання операцій закладами в різних фінансових установах.

Тому, всім учасникам безготівкових розрахунків необхідно постійно підвищувати ефективність обміну конфіденційною інформацією для вдосконалення системи інформаційної безпеки безготівкових розрахунків з використанням даного виду фінансових інструментів.

Така ефективність обміну може бути досягнута за рахунок раціонального застосування засобів захисту інформації, які включають технічні, апаратні, програмні й організаційні заходи захисту.

Одним з можливих рішень даного питання є використання засобів криптографічного захисту інформації. Характерною особливістю цих коштів є те, що при побудові інформаційно-телекомунікаційних систем саме криптографічні методи забезпечують найбільш високий рівень ефективності обміну конфіденційною інформацією між учасниками безготівкових розрахунків.

Апаратно-програмні засоби криптографічного захисту інформації в СЕП забезпечують аутентифікацію відправника та одержувача електронних банківських документів і службових повідомлень у СЕП, гарантують їх вірогідність і цілісність, неможливість підробки (перекручування). Інформація в СЕП захищається шифруванням і накладенням електронного цифрового підпису [3].

При апаратній реалізації всі процедури шифрування і дешифрування виконуються спеціальними електронними схемами в окремих пристроях. Найбільшого поширення набули комбіновані модулі, що реалізують одночасно криптографічні алгоритми DES (Data Encryption

Standard), RSA (Rivest, Shamir, Aldeman). Можливість програмної реалізації обуславлено тим, що всі методи криптографічного перетворення формальні і можуть бути представлені кінцевим детермінованим алгоритмом. Однак слід зазначити, що між програмними і апаратними способами захисту інформації є ряд істотних відмінностей.

С точки зору інформаційної безпеки в системах електронних платежів існують наступні вразливі місця: пересилання платіжних та інших повідомлень між банками, між банком і банкоматом, між банком і клієнтом; обробка інформації всередині організацій відправника і одержувача повідомлень; доступ клієнтів до засобів, акумульованих на рахунках.

Пересилання платіжних та інших повідомлень пов'язана з такими особливостями:

внутрішні системи організацій відправника і одержувача повинні забезпечувати необхідний захист при обробці електронних документів (захист кінцевих систем);

взаємодія відправника і одержувача електронного документа здійснюється опосередковано – через канал зв'язку.

Ці особливості породжують наступні проблеми:

– взаємне впізнання абонентів (проблема встановлення взаємної автентичності при встановленні з'єднання);

– захист електронних документів, переданих по каналах зв'язку (проблема забезпечення конфіденційності та цілісності документів);

– захист процесу обміну електронними документами (проблема докази відправлення та доставки документа);

– забезпечення виконання документа (проблема взаємної недовіри між відправником та одержувачем через їхню приналежність до різних організацій і взаємної незалежності).

Для забезпечення функцій захисту інформації на окремих вузлах системи електронних платежів мають бути реалізовані наступні механізми захисту: управління доступом на кінцевих системах, контроль цілісності повідомлення, забезпечення конфіденційності повідомлення, взаємна аутентифікація абонентів, неможливість відмови від авторства повідомлення, гарантії доставки повідомлення, неможливість відмови від прийняття заходів по повідомлення, реєстрація послідовності повідомлень, контроль цілісності послідовності повідомлень.

Використання програмних засобів криптографічного захисту інформації для забезпечення ефективного обміну конфіденційною інформацією дозволяє отримати значний економічний ефект завдяки наданню зручних і надійних засобів програмного шифрування, що спрощують вирішення численних практичних завдань захисту конфіденційної інформації та замінюють більш дорогі апаратні засоби.

Однак, практика функціонування системи безготівкових розрахунків показує, що досягнення майже стовідсоткового рівня ефективності обміну конфіденційною інформацією не завжди виправдано економічно. Вартість засобів захисту інформації складає, як правило, близько 10–15 % від загальних витрат на побудову та експлуатацію інформаційних систем в цілому [4].

Враховуючи глибоку диференційованість банківських структур за масштабами бізнесу, а також економічний аспект у співвідношенні вартості організації ефективного обміну конфіденційною інформацією і величини збитків, що виникають в результаті шахрайського використання даної інформації, необхідно оцінювати доцільність вкладення коштів в організацію ефективності її обміну.

Таким чином, методика оцінки інформаційної безпеки в системах електронних платежів повинна базуватися на вирішенні задачі оптимального проектування системи безпеки інформації, тобто вибору такого набору засобів захисту інформації, який найбільшою мірою відповідає заданим обмеженням. Це передбачає вирішення двох видів оптимізаційних задач – прямої задачі: знаходження максимального досяжного рівня захищеності при заданому ресурсі вартості та зворотної задачі: вибору системи з мінімальною вартістю, що забезпечує необхідний рівень захищеності.

При цьому, необхідно враховувати, що нерентабельно вкладати в організацію ефективного обміну конфіденційною інформацією або її добування коштів більше, ніж становить реальна величина збитків або, відповідно, фінансового прибутку. Крім цього, слід також враховувати і ймовірності того, що атакуючої стороні вдасться отримати доступ до конфіденційної інформації, а той, що захищається, вдасться забезпечити її захист.

Список використаних джерел:

1. Савченко А. Система електронних платежів нового покоління / А. Савченко, І. Івченко, В. Михайлова // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 2–4.
2. Савченко А. СЕП-2: результати промислового впровадження / А. Савченко, В. Михайлова // Вісник НБУ. – 2008. – № 4. – С. 24–25.
3. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті : затв. постановою Правління НБУ від 16.08.2006 № 320 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06>. – Станом на 27.12.2013.
4. Бузин А. А. Методика оценки рисков при использовании пластиковых карт / А. А. Бузин // Российское предпринимательство. – 2006. – № 6 (78). – С. 64–70.

Одержано 28.01.2014

УДК 336.02

Роман Олегович ЖЕЖЕРУН,

*оперуповноважений сектора ДСБЕЗ Соснівського РВ
в м. Черкаси УМВС України в Черкаській області*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сьогодні, основою ефективної державної політики в економічній сфері є забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави. Фінансова безпека держави є складною багаторівневою системою, яка містить в собі: боргову, бюджетну, податкову, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, а також фінансову безпеку банківської діяльності, страхового та фондового ринку.

Як показав огляд наукової літератури, дослідженню теоретичних аспектів фінансової безпеки держави приділяли увагу такі вчені як: О. І. Барановський, О. Д. Василик, А. І. Даниленко, М. М. Єрмошенко, О. Д. Ладюк, В. І. Оспіщева, А. І. Сухоруков, С. І. Юрій, В. М. Федосов та ін. Так, М. М. Єрмошенко під фінансовою безпекою пропонує розуміти такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [1]. На думку О. І. Барановського, фінансова безпека – це: ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань; стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання; якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також: гарантує (ураті

потреби) повернення вкладених коштів [2]. А. І. Сухоруков та О. Д. Ладюк поняття фінансова безпека держави визначають як захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберегти від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань [3]. В свою чергу, В. І. Оспіщева, під фінансовою безпекою пропонує розуміти ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [4].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Тому, відносини спрямовані на забезпечення фінансової безпеки, мають фокусуватись на конкретних об'єктах – правах, свободах, інтересах, пріоритетах людини і громадянина, суспільних цінностях, суверенітеті та територіальній цілісності держави.

Виходячи з того, що рівнями фінансової безпеки держави є: рівень окремого громадянина; рівень домашнього господарства; рівень суспільства; рівень підприємства, організації, установи; рівень галузі; рівень держави; рівень світової економіки до суб'єктів фінансової безпеки слід віднести: окремих громадян, домашні господарства, суспільство в цілому, підприємства, організації, установи, галузі господарського комплексу, регіони, окремі сектори економіки, державні органи влади, міждержавні утворення, а також світові співтовариства.

Крім того, фінансова безпека держави залежить від багатьох чинників, негативний вплив яких може становити загрозу: рівень фінансової незалежності, характер фінансово-кредитної політики (внутрішньої та зовнішньої), безпеку інвестицій, фактори міжнародного фінансового ринку, стан грошово-кредитної системи країни, рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери, збалансованість (чи незбалансованість) державного бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, рівень «тінізації» економіки, політичний клімат в державі, ефективність

податкової системи, рівень цін та курсу національної валюти тощо. Як індикатори фінансової безпеки держави доцільно використовувати: індекс інфляції, обсяг зовнішнього боргу, рівень монетизації, ставка рефінансування Національного банку України, рівень дефіциту (профіциту) державного бюджету, вартість банківських кредитів, офіційні резерви та ін.

Дослідження загроз, які впливають на фінансову безпеку держави дозволило визначити основні напрями її забезпечення: гармонізація вітчизняного законодавства в сфері фінансів із законодавством країн Європейського Союзу; розробка Концепції фінансової безпеки України; забезпечення безпеки сфери оподаткування, шляхом ліквідації ухилення від оподаткування, яке пов'язане з приховуванням доходів, незаконним використанням податкових пільг, несвоєчасною сплатою податків, завищенням витрат виробництва тощо; своєчасне державне втручання в господарські процеси, передусім для припинення «олігархізації» української економіки, для боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, та недопущення нецільового використання бюджетних коштів; антикорупційні заходи (розробка антикорупційної стратегії, підвищення заробітної плати державних службовців, введення обов'язкового декларування доходів). Так, FATF визначає обсяги «тіньової» економіки у високо-розвинутих країнах на рівні 17 % ВВП, у країнах, що розвиваються – 40 % ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20 % ВВП [5]. За оцінкою зарубіжних експертів щорічно кошти отримані від відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, складають понад 750 млрд дол. США, найбільшим джерелом яких є незаконна торгівля наркотиками.

Отже, фінансова безпека держави представляє собою результат практичних заходів з боку законодавчої та виконавчої влади в сфері фінансів, який досягається шляхом ефективного використання державних фінансів, створення сприятливого податкового та інвестиційного клімату в країні. Вдосконалення вітчизняного законодавства щодо забезпечення фінансової безпеки держави повинно відбуватись з урахуванням міжнародного досвіду та у відповідності до стандартів країн Європейського союзу. Забезпечення фінансової безпеки держави має здійснюватись на основі визначення об'єктів, суб'єктів, загроз, які на неї впливають та відповідних напрямів. Саме тому перспективним напрямом подальшого дослідження цієї проблематики в майбутньому є розробка цілісного механізму забезпечення фінансової безпеки держави, що дозволить вжити найбільш ефективні заходи щодо попередження, виявлення, нейтралізації загроз фінансовій системі держави.

Список використаних джерел:

1. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтенси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

2. Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський ; НАН України; Ін-т екон. прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
3. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навч. посіб. / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової л-ри, 2007. – 192 с.
4. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансистів [Електронний ресурс] / В. І. Оспіщева. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15931106/finansi/finansova_bezpeka_derzhavi.
5. Відмивання брудних грошей / Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Відмивання_брудних_грошей.
6. Юрій С. І. Фінанси [Електронний ресурс] / С. І. Юрій, В. М. Федосов. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19740704/finansi/finansova_bezpeka_sutnist_mistse_sistemi_ekonomichnoyi_bezpeki.
7. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

Одержано 29.01.2014

УДК 336.02

Юлія Володимирівна ЖЕЖЕРУН,

*викладач кафедри банківської справи Черкаського інституту
банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стабілізувати економічну ситуацію в Україні та створити ефективні механізми соціального захисту населення можливо лише за умови здійснення єдиної державної політики щодо забезпечення безпеки банківської діяльності, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. На сьогодні важливим фактором забезпечення безпеки банківської діяльності виступає ефективне міжнародне співробітництво органів регулювання та нагляду за банківською діяльністю. За цих умов актуальним питанням є врахування та адаптація зарубіжного досвіду щодо забезпечення безпеки банківської діяльності до вітчизняних умов, переймаючи з нього позитивні моменти та уникаючи – негативних.

Слід зазначити, що організаційна структура органів регулювання та нагляду за банківською діяльністю в різних країнах відрізняється. Використовуються наступні моделі організації банківського регулювання та нагляду: модель «двох вершин», яка передбачає здійснення регулювання

та нагляду центральним банком держави разом з іншим державним органом (Франція, Італія, Німеччина, США, Японія); секторна модель – центральним банком держави (Україна, Російська Федерація, Великобританія, Греція, Іспанія, Португалія, Швейцарія); модель єдиного нагляду – мегарегулятором або органами нагляду відділеними від центрального банку (Польща, Австрія, Данія, Канада, Норвегія). Наприкінці 2012 року голови держав і урядів 27 країн – членів Європейського Союзу ухвалили рішення про створення Європейського банківського союзу, яке набуває чинності з осені 2014 року, що знаменує собою поглиблення європейської фінансової інтеграції, революційну зміну архітектури європейської банківської системи, а також створення єдиного наглядового механізму.

В Україні діє секторна модель організації банківського регулювання та нагляду, яка передбачає здійснення регулювання та нагляду Національним банком України відповідно до законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність». Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк України виконує такі функції: здійснює банківське регулювання та надгляд на індивідуальній та консолідованій основі; виступає кредитором останньої інстанції для банків і організовує систему рефінансування; встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу; регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками тощо.

Цікавим є досвід Російської Федерації як країни зі схожими економічними умовами розвитку. В Російській Федерації наглядовим органом є Банк Росії. Основи діяльності банківського сектору та повноваження Банку Росії, визначено в федеральних законах «Про Центральний банк Російської Федерації (Банк Росії)» та «Про банки і банківську діяльність». Банк Росії має широкі повноваження щодо регулювання діяльності банківських установ, встановлюючи вимоги та здійснюючи контроль як на етапі створення банків, так і протягом їх діяльності. Як інструмент макропруденційного аналізу Банк Росії використовує систему показників фінансової стійкості, які розраховуються для оцінки поточного стану банківського сектору і сектору небанківських фінансових організацій.

Свої особливості мають й органи регулювання та нагляду за банківською діяльністю в США, де банківська система контролюється і регулюється Федеральним урядом та урядами штатів відповідно до законів «Про

Федеральну резервну систему» та «Про банківську діяльність». В кожному штаті є один банківський контролер, а у Федеральному уряді функціонує Управління контролера державного обігу (основні функції: регулювання банківської діяльності, проведення ревізій в банківських установах), Федеральна корпорація страхування вкладів (основні функції: страхування депозитів юридичних та фізичних осіб в банках, контроль за діяльністю банків), Управління контролю ощадних кас країни. Крім того, Рада директорів Федеральної Резервної Системи визначає правила роботи банківських холдингових компаній та іноземних банків у США. Банківський нагляд ґрунтується в основному на періодичних інспекційних перевірках, що проводяться інспекторами наглядових органів.

До національних особливостей Японії, що визначають формування її поглядів на забезпечення безпеки банківської діяльності, належить, перш за все, гомогенність і закритість японського суспільства, зумовлені тривалим, майже трьохсотрічним (аж до середини XIX ст.) періодом її самоізоляції. До складу банківської системи Японії входять: Міністерство фінансів (основна функція: регулювання діяльності всіх банківських установ в Японії), Банк Японії, комерційні банки, спеціалізовані банки обміну іноземної валюти, банки довгострокового кредиту, спеціалізовані фінансові установи для малого і середнього бізнесу, трастові банки, фінансові установи для сільського і лісового господарств та риболовства, урядові фінансові установи.

У країнах Європейського Союзу велика увага приділяється безвиїзному нагляду. Що стосується виїзного інспектування, то в деяких європейських країнах інспекційні перевірки банків делегуються зовнішнім аудиторам, що мають відповідні сертифікати. При цьому банківські наглядові органи визначають сферу, напрями проведення та методику аудиторських перевірок, форму та зміст аудиторських звітів, забезпечують ліцензування аудиторських організацій, що здійснюють аудит банків. На сьогодні структура органів регулювання та нагляду за банківською діяльністю в країнах-членах Європейського Союзу відрізняється. Наприклад, в Італії статус органів регулювання та нагляду за банківською діяльністю та процедури їх здійснення визначено в Законі Італійської Республіки «Про банки» (1993 р.), в якому визначено, що окрім Центрального банку Італії, регулювання та нагляд за банківською діяльністю здійснює Міжміністерський комітет, який несе відповідальність за дотримання законності у сфері кредитної політики і за стан захисту ощадних банків.

У Польщі відповідно до законів «Про банки» і «Національний банк Польщі» регулювання та нагляд за банківською діяльністю здійснюється Комісією з банківського нагляду, до складу якої входять: Головуючий Комісії (Голова Національного банку Польщі), заступник Головуючого

Комісії (Міністр фінансів або його делегований представник), представник Президента Польської Республіки, Голова Правління Гарантійного фонду банку, Головуючий Комісії Цінних паперів та Валютного обміну або його заступник, представник Міністерства фінансів, Генеральний інспектор банківського нагляду. Основними функціями Комісії з банківського нагляду є: контроль за відповідністю банків їх статусу та нормативним актам, а також обов'язковим фінансовим стандартам; визначення принципів для проведення банківської діяльності, яка забезпечує безпеку фондів клієнтів у банку; надання власних пропозицій щодо організації структури банківського нагляду та встановлення процедури виконання такого нагляду; здійснення періодичних оцінок фінансового стану банків та їх подання на розгляд Ради, а також оцінка впливу монетарної, податкової та наглядової політики на розвиток банків.

Зaproвадження єдиного наглядового механізму з осені 2014 року сприятиме становленню Європейського банківського союзу, спрямованого на захист фінансової стабільності, мінімізацію витрат та зменшення банкрутств банків. Безпрецедентне розширення повноважень Європейського центрального банку і його перетворення на найважливіший наддержавний фінансовий інститут дають змогу поліпшити механізми підтримки і зміцнення безпеки банківської діяльності країн-членів Європейського Союзу. Ключовими складниками Європейського банківського союзу є такі п'ять елементів: єдине зведення правил для банків (регулювання); єдина структура банківського нагляду (нагляд); єдиний механізм рефінансування банків за рахунок зборів із самого банківського сектора; єдина система захисту депозитів; єдиний механізм тимчасової бюджетної підтримки. Європейський центральний банк буде відповідати за ефективне і послідовне функціонування єдиного наглядового механізму та співпрацювати з національними компетентними органами країн-учасниць.

У світовій банківській практиці також спостерігається тенденція до поступової уніфікації системи банківського регулювання та нагляду, яка пов'язана з діяльністю Міжнародного комітету з банківського нагляду (Базельського комітету), створеного у 1975 році. На сучасному етапі Базельський комітет є найбільш авторитетною організацією у світі щодо визначення політики в галузі банківського регулювання та нагляду, основними завданнями якого є впровадження високих та єдиних стандартів у цій сфері.

Таким чином, з метою удосконалення забезпечення безпеки банківської діяльності в Україні в умовах посилення зовнішніх загроз проаналізовано зарубіжний досвід організації банківського регулювання та нагляду. За останні роки в Європейському Союзі створено єдиний ринок банківських послуг, підвищилась роль центральних банків у сфері

валютного контролю, посилися вплив спеціально створених автономних органів, що стало можливим на принципах: гармонізації банківського законодавства Європейського Союзу, єдиної банківської ліцензії, взаємовизнання національних систем пруденційного нагляду за банківською діяльністю. Як свідчить вивчення зарубіжного досвіду в більшості розвинених країн спостерігається тенденція до уніфікації регулювання та нагляду за банківською діяльністю, елементи якого можуть бути впроваджені і в Україні. За таких умов перспективним напрямом подальших досліджень становитимуть механізми адаптації вітчизняного законодавства у банківській сфері до європейських норм та стандартів.

Одержано 29.01.2014

УДК 339.72:339.9

Лариса Миколаївна ЖУКОВА,

доцент кафедри фінансів та кредиту

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

кандидат економічних наук, доцент

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА ЛОКАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах економічного розвитку питання фінансової безпеки держави та її суб'єктів господарювання набуває виняткового значення. Актуальність аналізу економічної безпеки держави взагалі та її фінансової складової зокрема пов'язані з рядом факторів економічного, політичного та соціального характеру, які несуть загрозу національним інтересам української держави. Фінансова безпека України сьогодні виходить на одне з перших місць в ієрархії цінностей, які ми маємо захищати.

Процес формування глобальної фінансової системи, якій притаманні нестабільність та циклічність, вимагає узгодження та уніфікації категоріального апарату, виявлення сутнісних характеристик поняття «фінансова безпека», визначення факторів, що створюють загрози фінансовій безпеці держави, уточнення та моніторингу індикаторів, що характеризують рівень фінансової безпеки і розробки ефективної системи заходів для захисту національних фінансових інтересів.

У наукових джерелах немає єдиного підходу щодо визначення поняття фінансової безпеки держави. Зокрема, В. Т. Шлемко та І. Ф. Бінько акцентують увагу на тому, що «фінансова безпека – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне

функціонування національної економічної системи та економічне зростання» [1]. М. М. Єрмошенко вважає, що «безпечним слід вважати такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатністю обсягів фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому, що забезпечує ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [2].

Можна погодитися з позицією А. Миколайчука, який фінансову безпеку держави визначає як сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий фінансовий стан, при якому виявляється стійкість до зовнішніх загроз і ризиків при раціональному використанні своїх фінансових ресурсів [3].

На нашу думку, фінансова безпека – це складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя. В свою чергу, загрозами фінансовій безпеці України є наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють суттєву небезпеку національним фінансовим інтересам. Мінімізація загроз та забезпечення інтересів фінансової безпеки України можуть бути здійснені виключно на державному рівні. При цьому обов'язковим є дотримання розподілу повноважень щодо визначення фінансової політики та здійснення нагляду за її виконанням.

Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки України є усі її фінансові агенти в межах їх функцій та ролі у фінансових потоках.

Інтереси груп фінансових агентів (держави, фінансових установ та приватних осіб) інколи є суперечливими. Їх суперечливість спричинена:

- об'єктивними причинами – різні групи агентів генерують різні фінансові потоки, виходячи з інтересів максимізації власного доходу та мінімізації загроз (ризиків) своєї діяльності;

- суб'єктивними причинами – економіку та фінансову систему України не можна вважати достатньою мірою розвинутою, внаслідок чого виникають перекоси в сторону однієї з груп фінансових агентів та жорстка протидія цим перекосам з боку інших груп фінансових агентів.

Таким чином, найважливішою ціллю забезпечення фінансової безпеки є досягнення балансу між узгодженням інтересів економічних агентів.

Нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме: розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур, що, зокрема, проявляється в недосконалої міжбюджетних відносин та дефіцитності бюджетів усіх рівнів; втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством; послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами; загостренням кризи платіжної системи; нерозвиненістю фондового ринку; домінуванням негрошових відносин в економіці; «втечею» національного капіталу за кордон; втратою довіри населення до національної грошової одиниці, фінансових інституцій тощо. Однією з найсуттєвіших загроз фінансовій безпеці є істотна виснаженість ключових джерел фінансових ресурсів – прибутку суб'єктів господарювання, доходів бюджетів усіх рівнів, амортизаційних відрахувань, ресурсів цільових фондів та ін.

Зміцнення фінансової безпеки повинно базуватися насамперед на врахуванні похідної ролі фінансів у забезпеченні функціонування економіки. Навіть окремі спроби йти всупереч цим принциповим положенням призводили і призводитимуть до деструктивних наслідків, руйнуватимуть прагнення забезпечити захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз. Практика господарювання останніх років свідчить про те, що внаслідок розриву між реальним і монетарним секторами економіки відбувається все інтенсивніший відтік коштів із виробничої сфери до фінансово-кредитної.

Особливе місце в системі забезпечення фінансової безпеки має загострення проблеми грошового обігу загалом і позабанківського зокрема. Неадекватність протидії тінізації грошово-кредитної сфери і позабанківського грошового обігу є одним із чинників платіжної кризи, гальмування можливостей переведення національного господарства на шлях стабілізації та забезпечення економічного зростання.

Разом з тим, зростає необхідність ужиття комплексу заходів, спрямованих на усунення недоліків в управлінні грошовою сферою і забезпечення протидії і тінізації та криміналізації грошового обігу. Потребує нагального розв'язання проблема недостатності грошової маси в легальному обороті з одночасним її скороченням у тіньовому обігу. Актуальним завданням подальшого розвитку грошового обігу в Україні залишається набуття національною грошовою одиницею властивостей бути не лише високоліквідним засобом платежу, а й надійним засобом заощадження грошей та їх захисту від знецінення [4].

Необхідно зауважити, що проблема належної підтримки фінансової безпеки держави зачіпає всі галузі національного господарства, бізнесу, всі верстви населення, все суспільство і державу в цілому. Тому фінансову

безпеку країни в умовах викликів глобалізації та глобальних інтеграційних процесів слід розглядати на рівнях країни і світової економіки. Але разом з тим, не слід забувати про безпеку й на рівні підприємств і галузей, оскільки без фінансової безпеки окремих підприємств і галузей не можна гарантувати фінансову безпеку країни. У той же час фінансова безпека країни в умовах глобалізації світової економіки не тільки пов'язана з суб'єктами мікрорівня, але і тісно пов'язана з ситуацією на міжнародних фінансових ринках.

Багато факторів залежить від стану фінансової безпеки країни. До них слід віднести безпеку інвестицій, фактори міжнародного фінансового ринку, коливання попиту і пропозиції, стан грошово-кредитної системи країни, збалансованість (незбалансованість) державного бюджету, дефіцит бюджету, державний борг країни, податкові пільги тощо [5].

Розвиток України на сьогоднішній день відбувається в надзвичайно складних міжнародних умовах, в умовах жорсткої конкуренції на фінансових ринках і в жорстких міжнародних відносинах. У сучасних умовах господарювання необхідно більше уваги приділити стратегії дотримання фінансової безпеки України; розробити та впровадити ефективну систему фінансового контролю; створити умови для збільшення реальних грошових доходів населення; запровадити чіткий порядок у процес одержання та відшкодування кредитів для господарських суб'єктів усіх форм власності. Вирішення перелічених завдань зміцнить фінансову безпеку України і приведе до стабілізації і зростанню економіки України.

Список використаних джерел:

1. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія [Електронний ресурс] / М. М. Єрмошенко. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>.
3. Миколайчук А. Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу / А. Б. Миколайчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 32.
4. Варналій З. С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс] / З. С. Варналій. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/news/25.html>.
5. Ткаленко С. Фінансова безпека держави в умовах посилення глобалізаційних процесів / С. Ткаленко // Міжнародна економічна політика. – 2013. – № 1 (18). – С. 87–104.

Одержано 27.01.2014

УДК 34(477)

Ольга Володимирівна ЗАГУМЕННА,

*старший викладач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВА ПРИРОДА ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогоднішній час не існує єдиної точки зору щодо правової природи фінансової відповідальності, що не дає можливості ефективного розвитку контролю в сфері фінансової діяльності в цілому. Багато праць українських та російських вчених присвячено проблематиці визначення поняття фінансової відповідальності. Одні вчені схилені до думки щодо її самостійності існування, інші – взагалі заперечують її виокремлення, а деякі вчені прирівнюють поняття фінансової відповідальності до «фінансової санкції», в межах примусових заходів адміністративної відповідальності.

У теорії держави і права закріплений і обґрунтований поділ юридичної відповідальності на чотири види (кримінальна, цивільна, дисциплінарна і адміністративна). Але на сьогодні все більше вчених схилиються до думки, що даний поділ не відповідає сучасним політико-правовим реаліям на фоні зростання і підвищення відповідальності держави щодо забезпечення у суспільстві правопорядку.

Фінансова-правова відповідальність – це державний осуд, який полягає в нормативному і забезпеченому державним примусом обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів державного примусу за вчинене правопорушення, що полягають у засудженні і накладенні нових, додаткових для порушника позбавленнях особистого або майнового характеру та реалізуються в охоронних правовідносинах відповідальності.

Слід також підкреслити, що «фінансову відповідальність» можна вважати синонімом до понять «фінансово-правова відповідальність», «фінансова юридична відповідальність», «відповідальність за порушення фінансового законодавства», «відповідальність за порушення норм фінансового права», і відмежовувати від понять: «юридична відповідальність у фінансовому праві», «юридична відповідальність суб'єктів фінансового права», «юридична відповідальність за порушення у сфері фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування», оскільки порушення норм фінансового права породжує не лише власне фінансово-правову, а й відповідальність, передбачену іншими галузями права.

Фінансово-правова відповідальність відрізняється від адміністративної, по-перше, за підставою настання (фінансове правопорушення), по-друге, особливістю санкцій (наявність пені у фінансовому праві та відсутність такої у адміністративному), по-третє, за джерелами закріплення

(фінансове законодавство, а не Кодекс про адміністративні правопорушення), по-четверте, за цілями (у фінансовому праві обов'язковою є правовідновлююча ціль, у адміністративному – попередження та покарання) і головне – за суб'єктом складом (юридичні особи є суб'єктами фінансової відповідальності і не є суб'єктами адміністративної відповідальності).

Цивільно-правова відповідальність має ряд спільних рис з фінансово-правовою (юридичні особи є суб'єктами і фінансової і цивільної відповідальності, майновий характер санкцій, мають правовідновлюючу ціль із застосуванням таких санкцій як штраф та пеня, самостійно відновити порушену майнову сферу і без використання методів примусу та ін.), але в цілому мають різну правову природу. В сипу публічно-правової і приватної природи вище перерахованих видів відповідальності пені та штрафу в фінансовому та цивільному праві різняться. Це проявляється у тому, що розмір пені та збитків не має чітко визначеної ставки. Крім того, розмір пені в цивільному праві може бути встановлений за згодою сторін. Відмінність полягає і в тому, що в цивільних відносинах особа може відмовитись від стягнення пені та штрафу за власним розсудом – в фінансових відносинах цього не допускається, адже діяльність держави направлена на задоволення інтересів суспільства в цілому.

Головною відмінністю між кримінальною відповідальністю є те, що до неї притягуються лише фізичні особи, на відміну від фінансової – як юридичні, так і фізичні особи.

Враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок:

1. Встановлений поділ юридичної відповідальності на кримінальну, цивільну, дисциплінарну і адміністративну не відповідає реаліям розвитку правової думки і дійсності на тлі зростання відповідальності держави за забезпечення у суспільстві правопорядку.

2. В законодавстві відсутнє пряме визначення фінансової відповідальності, а поняття «фінансового правопорушення» (як підстави її настання) не містить жодний нормативно-правовий акт, цей вид відповідальності сформувався об'єктивно, про що свідчить наявність Бюджетного кодексу України і інших законів. Але не слід зазначити, що фінансові правопорушення можуть наставати й інші види відповідальності, тому «юридична відповідальність за фінансові правопорушення» і «фінансова відповідальність» не тотожні поняття.

3. Фінансова відповідальність формується за інституціональною ознакою, бо більш детальне законодавче оформлення отримують податкова, бюджетна і валютна відповідальність. Тому існує тенденція формування повноцінних видів відповідальності на рівні структурних елементів системи фінансового права і недоцільності створення галузевого виду юридичної відповідальності. Не є виправданим створення єдиного закону, наприклад, фінансового кодексу, з повним переліком складів фінансових правопорушень.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.71

Тамара Максимівна ЗУБЕНКО,

*старший викладач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АКРЕДИТИВНА ФОРМА РОЗРАХУНКІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПЛАТІЖНО-РОЗРАХУНКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Як відомо, акредитив це один із видів безготівкових розрахунків. На жаль, акредитиви у внутрішніх розрахунках нашої держави сьогодні майже не використовуються.

Безготівкові розрахунки в Україні, в основному, здійснюються платіжними дорученнями – (біля 81 %) розрахунки вимогами дорученнями – (біля 6 %), розрахунковими чеками – (біля 8 %), акредитивами – (біля 8 %), іншими – (біля 1 %).

Отже, акредитиви у внутрішніх безготівкових розрахунках займають в нашій державі невинновдвано малу питому вагу, тоді як вони (акредитиви) усувають ризик утворення дебіторської заборгованості, а відтак і відволікання оборотних коштів підприємств з обігу.

Використання акредитивної форми розрахунків потребує виконання банками декількох операцій:

- прийняття банком-емітентом від свого клієнта-покупця товару, продукції заяви на акредитив, перевірки її та відкриття акредитиву, що передбачає депонування суми, вказаної в заяві, на спеціальному рахунку «Кошти в розрахунках акредитивами».

- повідомлення про відкриття акредитиву постачальника.

Наступними операціями банків є:

- отримання виконуючим банком від постачальника та ретельна перевірка документів, що свідчать про відвантаження товару покупцю, який вказав перелік таких документів в заяві на акредитив.

- після перевірки документів виконуючий банк перераховує кошти зі спеціального рахунку «Кошти в розрахунках акредитивами» на рахунок постачальника.

Якщо сума коштів, що раніше була депонована відповідає сплаченій сумі постачальнику, такий акредитив вважається закритим. В разі невикористання (неповного використання) депонованої суми, банк повертає невикористану суму за акредитивом платнику в строк, передбачений ним в заяві на акредитив, після чого акредитив також вважається закритим.

Викладене свідчить про відносну складність та подовжену тривалість документообігу при використанні акредитивної форми розрахунків

порівняно з платіжними дорученнями, вимогами-дорученнями, розрахунковими чеками.

Але найбільшим недоліком при використанні сьогодні акредитивів є висока вартість цих банківських послуг. Покупець, що відкриває акредитив, як правило, сплачує банку такі комісії:

- прийняття та перевірка документів – 120 грн,
- відкриття акредитиву – 0,2 %–0,3 % від суми акредитиву,
- платіж за акредитивом постачальнику – 0,1 %–0,7 % від суми акредитиву.

Це мінімальний перелік платежів. Окрім них, в разі необхідності можуть бути і такі:

Унесення погоджених змін до умов акредитиву:

- без змін суми та/ або строку – 80 грн;
- зі зміною суми та/ або терміну – 0,2 %.

Аналювання акредитиву до кінця терміну його дії з ініціативи клієнта – 80 грн.

Повернення документів, наданих у невідповідності з умовами акредитиву – 80 грн.

Разом з тим акредитивна форма розрахунків має і низку суттєвих переваг. Для покупця – це гарантія отримання товару, продукції, так як виконуючий банк може здійснити оплату за поставлений товар, продукцію тільки після відвантаження її постачальником, про що свідчать отримані банком товарно-транспортні накладні та інші документи, передбачені заявою на акредитив.

Для постачальника – гарантія отримання коштів за поставлений товар, готову продукцію, так як вони депоновані на спеціальному рахунку в установі банку.

В разі невиконання угоди з будь-якої причини, кошти покупця будуть перераховані банком з рахунку «Розрахунки акредитивами» на його поточний рахунок.

Отже, акредитив – це як розрахунковий так і гарантійний інструмент, що одночасно захищає інтереси обох контрагентів: постачальника і покупця.

Як вирішити питання збільшення питомої ваги акредитивної форми розрахунків в розрахунково-платіжному обороті держави?

По-перше щодо до документообігу. Так, він дещо подовжений порівняно з розрахунками платіжними дорученнями, вимогами-дорученнями. Але ж, якщо повернутись в недалеке минуле – часи бувшого Радянського Союзу, коли не було прогресивної і, досить, успішно працюючої в Україні з 1993 року системи електронних платежів, документообіг тоді був значно (у рази) довший.

Разом з тим, акредитивна форма розрахунків активно використовувалась багатьма великими промисловими підприємствами м. Харкова

для розрахунків зі своїми іногородніми постачальниками. Здебільшого акредитиви виставляли поштою. Отже, тоді, дійсно, був тривалий документообіг, у зв'язку з чим грошові кошти підприємства-платника відво-лікались з обігу на довгий час (мінімум на 10–20 днів).

Сьогодні з допомогою СЕП документообіг за внутрішньодержав-ними акредитивами скорочується мінімум у 10 разів. Відтак, про цей недолік треба забути.

По-друге, щодо складності в оформленні документів з акредитивів. Тут існує необізнаність з боку суб'єктів господарювання. Вони, перш ніж здійснювати попередню оплату новому іногородньому постачальнику повинні зважити всі «за» і «проти». Можна використати просте платіжне доручення і разом з тим отримати невиправдану дебіторську заборгова-ність, чого могло б не бути при використанні більш складного, але гаран-туючого успішний результат проведення господарської операції, акредитиву.

Залишився останній, найбільш суттєвий, недолік – ціна банківських послуг за акредитивами. З цього питання, напевно, необхідно банкам:

1. Проводити з клієнтами роз'яснювальну роботу.
2. Зменшити плату за банківські послуги – розрахунки акредитива-ми. Адже банки можуть збільшити свої доходи за рахунок збільшення питомої ваги розрахунків акредитивами в загальному розрахунково-платіжному обороті країни.

Таким чином, ефективне використання акредитивної форми розрахун-ків – шлях до зниження ризику неплатежів, підвищення стабільності платіж-но-розрахункової системи а також зміцнення фінансової системи держави.

Одержано 25.01.2014

УДК 330.341

Анна Петрівна ІВАНЧУК,

*студентка Харківського національного університету
будівництва та архітектури,*

Інна Сергіївна ГОЛОВКО-МАРЧЕНКО,

*асистент кафедри економіки Харківського національного
університету будівництва та архітектури*

ЗАГРОЗИ І МЕТОДИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі розвитку одним із пріоритетних напрямів дер-жавної політики є забезпечення фінансової безпеки країни. На сьогодні актуальність даної теми пов'язана з економічними проблемами України, а саме: зростанням зовнішнього та внутрішнього боргу країни, зростан-ням рівня інфляції та рівня монетизації, зростанням обсягів тіньової

економіки. В умовах відкритості вітчизняної економіки та посилення залежності її розвитку від динаміки світової економіки та процесів глобалізації стає очевидною необхідність попередження як зовнішніх, так і внутрішніх загроз фінансової безпеки.

Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [1].

В цілому фінансова безпека держави полягає у здатності його органів: забезпечувати стійкість економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізовувати вплив світових фінансових криз і навмисних дій світових держав, тіньових структур на національно-економічну та соціально-політичну систему; запобігати втечі капіталу за кордон, конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; найбільш ефективно для економіки країни залучати і використовувати кошти іноземних запозичень; запобігати злочинам й адміністративним правопорушенням у фінансових правовідносинах.

Перераховане вище також можна представити як деякі завдання, які повинні вирішувати органи державної влади та управління з метою забезпечення безпечного і ефективного функціонування не тільки елементів фінансової системи держави, а й усіх взаємопов'язаних з нею ланок державного управління. Стійкість фінансової системи визначається рівнем дефіциту бюджету, стабільністю цін, нормалізацією фінансових потоків і розрахункових відносин, стійкістю банківської системи та національної валюти, ступенем захищеності інтересів вкладників, ринку цінних паперів, зниженням зовнішнього і внутрішнього боргу і дефіциту платіжного балансу, забезпеченням фінансових умов для активізації інвестиційну діяльність. Таким чином, чим більше у держави можливостей контролювати простір фінансів у межах діяльності держави, тим впевненіше можна говорити про існування традиційних суверенних прерогатив держави і, отже, його особливого простору.

Для фінансової безпеки нашої держави існують загрози, які можна поділити на внутрішні і зовнішні [2; 3].

Внутрішні загрози породжуються в основному неадекватною фінансово-економічною політикою, елементарними прорахунками органів влади і управління, помилками, зловживаннями та іншими відхиленнями

(безгосподарністю, тягатиною, різноманітністю економічних злочинів і т. д.) в управлінні фінансовою системою держави.

За сучасних умов розвитку мають особливий впливу на фінансову безпеку держави зовнішні загрози. До основних причин виникнення зовнішніх загроз слід віднести: стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, глобалізації світового господарства; постійне збільшення величезної маси капіталів, швидка рухливість яких створює напружений стан, високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову і валютну складову); високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму; безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які все більше і більше залежать від світових фінансів; посилення конкуренції і непорозумінь між державами в економічній та інших сферах, використання потужними економічними державами стратегій завоювання світового економічного простору; надмірна залежність національних економік (зокрема, бюджетного сектору) від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно вразливими; глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (у тому числі міжнародних) ефективно їх контролювати.

У таких умовах проблему фінансової безпеки держави важко переоцінити. Виникає необхідність розробки системи заходів з регулювання спеціальними державними органами в Україні світових фінансових потоків, що впливають на Україну, відповідно до її національних інтересів. При цьому в Україні необхідно виробляти правові та фінансові прийоми боротьби з недобросовісною поведінкою контрагентів за зовнішньоекономічними договорами для захисту національної фінансової системи від штучно викликаних фінансових криз, механізми захисту від різного роду фінансових ризиків, від неузгодженості зі стратегією державного розвитку інвестицій, механізми забезпечення належного для нашої країни участі в перерозподілі світового доходу і т. д.

Отже, для покращення системи контролю за фінансовою безпекою держави необхідно зробити наступні кроки: встановити межі іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій, галузеві обмеження; розробити та запровадити ефективні заходи відносно кампаній, що здійснюють обмежувальну ділову політику, що спотворює умови конкуренції; вимоги в галузі виробництва, використання місцевих компонентів, передачі технологій тощо; розробити дієві системи контролю за залученням і використанням коштів іноземних займів.

Аналізуючи діючу систему обліку та контролю залучення і використання іноземних позик в нашій країні, автором зроблено висновок про те, що вона не повною мірою відповідає необхідним вимогам повноти і достовірності розкриття відповідної інформації і потребує суттєвого доопрацювання та вдосконалення. Можна навіть стверджувати, що адекватна система обліку та контролю іноземних позик у нас й досі відсутня. Тому при розробці системи фінансової безпеки держави особливий акцент потрібно зробити саме на цю обставину.

Список використаних джерел:

1. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансистів : навч. посіб. / В. І. Оспіщева. – К. : Знання, 2008. – 567 с.
2. Уманців Ю. М. Механізм економічної політики : навч. посіб. / Ю. М. Уманців, О. І. Міняйло, В. І. Косик. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 136 с.
3. Підхомний О. Чинники фінансової безпеки України в умовах глобалізації / О. Підхомний, О. Білецька, Я. Шевцова // Вісник Львівського університету. Серія економіка. – Вип. 39. – 2008. – С. 424–426.

Одержано 27.01.2014

УДК 347.1

Костянтин Анатолійович КАРЧЕВСЬКИЙ,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Як відомо, фінансова система держави – це сукупність фінансових інститутів, за допомогою яких держава збирає, розподіляє та використовує кошти. Традиційно до фінансової системи входять 1) державні фінанси; 2) місцеві фінанси; 3) фінанси державних та комунальних підприємств, установ та організацій та 4) інші фінанси [1, с. 14–15]. Таким чином, у фінансовій системі окреме місце займають фінанси державних підприємств. Враховуючи те, що державні підприємства є суб'єктами господарювання, та саме як такі створюються і діють в стратегічних сферах економіки, особливої важливості набувають питання забезпечення безпеки належних їм фінансів. Для цього, поряд із адміністративно-правовими та фінансовими засобами, в даному випадку повинні застосовуватися й відповідні господарсько-правові засоби. Такі засоби будуть спрямовуватися як на збереження майна, що передано державному

підприємству, так і на збереження його фінансових коштів. До числа господарсько-правових засобів, спрямованих на захист фінансів державних підприємств можна віднести відповідні погоджувальні процедури, які передують укладанню такими підприємствами відповідних правочинів.

Застосування господарсько-правових засобів в даному разі певною мірою буде залежати від тієї організаційно-правової форми, у якій буде створено відповідне державне підприємство. Однією із можливих організаційно-правових форм є акціонерне товариство. Згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про акціонерні товариства» [2] (далі – Закон про АТ) діяльність державних акціонерних товариств єдиним засновником та акціонером яких є держава в особі уповноважених державних органів, регулюється цим Законом, з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами. При цьому в акціонерному товаристві може бути певна (в т.ч. переважна) частка державного майна, що теж може накладати особливості на їх правове становище. Аналіз законодавства України дозволяє зробити висновок про те, що правове становище державних підприємств в частині завдання збереження державного майна при його відчуженні забезпечується положеннями Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [3]. Завдання ж збереження та ефективного використання державних коштів від їх необґрунтованого використання забезпечується нормами, що містяться в Законі України «Про здійснення державних закупівель» [4]. Саме з вказаними законами й буде потрібно узгоджувати відповідні положення Закону про АТ.

Як відомо, одним із основних господарсько-правових інститутів, який застосовується щодо акціонерних товариств та спрямований на забезпечення збереження їх майна та коштів є інститут значного правочину. Згідно зі ст. 2 Закону про АТ значний правочин – це правочин, учинений акціонерним товариством, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства, за даними останньої річної фінансової звітності. Порядок вчинення значних правочинів регулюється ст. 70 Закону про АТ та передбачає отримання згоди на його вчинення від органів управління АТ (в певних випадках – наглядової ради, в інших випадках – загальними зборами акціонерів). Таким чином, в разі, коли ціна правочину, пов'язаного із витрачанням коштів за своїми розмірами перевищує встановлений в законі мінімум, правочин повинен укладатися за правилами ст. 70 Закону про АТ. Це правило буде поширюватися й на державні акціонерні товариства та акціонерні товариства, з часткою держави в статутному капіталі.

В даному випадку слід зазначити, що законодавство про управління державним майном та тендерне законодавство не закріплюють поняття

значного правочину. Для порівняння можна зазначити, що іноземне законодавство при закріпленні правого становища державних підприємств окремо виділяє й положення про їх значні правочини (наприклад, ст. 23 Федерального закону «Про державні та муніципальні унітарні підприємства» [5]). В Україні ж законодавство про здійснення державних закупівель хоча і встановлює спеціальний порядок вчинення договорів з урахуванням їх вартості, але при цьому не передбачає необхідність отримання погодження на вчинення правочину від органів, уповноважених управляти державною власністю. Відповідні норми в більшій мірі полягають у запровадженні механізму, що спрямований на забезпечення прозорості та конкурентних засад при витратанні державних коштів.

Вирішенням даної ситуації може бути запровадження спеціальних вимог щодо розпорядження державним майном та щодо витрачання державних фінансів державними підприємствами (в першу чергу – державними акціонерними товариствами) з урахуванням загальних положень про значний правочин та тих понять і юридичних ознак, які властиві останньому. Таким чином в Законі України «Про управління об'єктами державної власності» варто передбачити поняття значного правочину державного підприємства, а у Законі України «Про здійснення державних закупівель» зазначити, що укладання відповідного договору, який за своїми ознаками буде відноситися до числа значних правочинів державного підприємства, може мати місце лише після отримання відповідної згоди в порядку, встановленому законодавством.

Список використаних джерел:

1. Фінансове право : підручник / відп. ред. Гетманець О. П. – Х. : Еспада, 2008. – 416 с.
2. Про акціонерні товариства : закон України від 17.09.2008 № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
3. Про управління об'єктами державної власності : закон України від 21.09.2006 № 185-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>.
4. Про здійснення державних закупівель : закон України від 01.06.2010 № 2289-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2289-17>.
5. О государственных и муниципальных унитарных предприятиях : Федеральный закон от 14.11.2002 № 161-ФЗ : ред. от 28.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156908/?frame=3#p343.

Одержано 27.01.2014

УДК 343.341

Євген Володимирович КОВАЛЬОВ,

професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор,

Олена Олегівна ЛЕОНОВА,

здобувач кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ,

Сергій Андрійович ГОЛУБ,

слухач магістратури факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВО-АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І РЕГІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Суттєвий негативний вплив на безпеку фінансової системи України мають тіньові економічні процеси. Тому фінансово-аналітичні дослідження цих процесів є актуальними як з теоретичної, так і практичної точок зору. Такі дослідження за термін 1990–2010 рр. на основі використання методу сталих взаємозв'язків нами проведені по суспільному виробництву України і регіональному виробництву Харківського регіону. Для аналізу використовувались статистичні дані Держкомстату України та Головного управління статистики в Харківській області.

Результати розрахунків тіньових економічних процесів у суспільному виробництві України свідчать про наступне.

Офіційний валовий внутрішній продукт (ВВП) у суспільному виробництві України у порівнянних цінах 1990 р. з 1990 р. по 1999 р. поступово знизився з 1,67 млн грн до 0,68 млн грн (на 59,28 %). З 1999 р. по 2008 р. його величина зросла з 0,68 млн. грн до 1,24 млн грн і складала у 2008 р. 74,25 % від рівня 1990 р. У 2009 р. у порівнянні з 2008 р. в зв'язку з кризовими явищами у світовій економіці пройшло різке зниження ВВП – з 1,24 млн грн до 1,06 млн грн (на 14,52 %). Але в 2010 р. економічна ситуація стабілізувалася і ВВП підвищився до 1,10 млн грн, що склало 65,87 % від рівня 1990 р.

Обсяг тіньової економіки у порівнянних цінах у суспільному виробництві України з 1990 р. з 0,23 млн грн (13,77 % від офіційного ВВП) поступово підвищувався до 0,58 млн грн (80,56 % від офіційного ВВП) у 1996 р. Але з 1996 р. по 2008 р. досягнуто стале зниження обсягів

тіньової економіки з 0,58 млн грн до 0,07 млн грн (5,65 % від офіційного ВВП), що, безумовно, слід оцінити як позитивне явище. На жаль, у 2009–2010 рр. негативні тенденції розвитку тіньових процесів посилились і обсяги тіньової економіки у 2010 р. зросли до 0,2 млн грн (18,18 % від офіційного ВВП). У фактичних цінах обсяг тіньової економіки у суспільному виробництві України інтенсивно підвищувався з 0,23 млн грн – у 1990 р. до 196811 млн грн – у 2010 р.

Загальний валовий внутрішній продукт (з урахуванням тіньової економіки) у суспільному виробництві України у порівняних цінах 1990 р. з 1990 р. по 2000 р. поступово знизився з 1,90 млн грн до 1,18 млн. грн (на 37,89 %). З 2000 р. по 2010 р. його величина (з невеликими коливаннями у 2007–2009 рр.) поступово зросла з 1,18 млн грн до 1,30 млн грн і склала у 2010 р. 68,42 % від рівня 1990 р.

Результати розрахунків тіньових економічних процесів у регіональному виробництві Харківської області за термін 1993–2010 рр. свідчать про наступне.

Офіційна валова додана вартість у регіональному виробництві Харківської області у порівняних цінах 1990 р. з 1993 р. по 1999 р. скоротилась з 0,09541 млн грн до 0,03400 млн грн (на 64,36 %). З 2000 р. по 2008 р. (з невеликим коливанням у 2003 р.) поступово йшло підвищення доданої вартості з 0,03512 млн грн у 2000 р. до 0,07824 млн грн у 2008 р., що складає 82,00 % від рівня 1993 р. В 2009–2010 рр. обсяг офіційної доданої вартості регіонального виробництва Харківської області знизився з 0,06870 млн грн до 0,006690 млн грн, що склало 70,12 % від рівня 1993 р.

Обсяг тіньової економічної діяльності у порівняних цінах 1990 р. у регіональному виробництві Харківської області з 1993 р. з 0,03899 млн грн (40,87 % від офіційного обсягу доданої вартості) поступово підвищувався до 0,05983 млн грн (152,90 % від офіційного обсягу доданої вартості) у 1995 році. Але з 1995 р. по 2009 р. (з невеликими коливаннями у 2005–2006 рр.) досягнуто стале зниження обсягів тіньової економічної діяльності з 0,05983 млн грн до 0,01195 млн грн (17,39 % від офіційного обсягу доданої вартості), що позитивно для економіки України і практично повторює загальноукраїнські тенденції до зниження рівня тіньової економіки у ці роки. У 2010 р. обсяг тіньової економічної діяльності у регіональному виробництві Харківської області підвищився до 0,01618 млн грн (24,19 % від офіційного обсягу доданої вартості). У фактичних цінах обсяги тіньової економічної діяльності у регіональному виробництві Харківської області стрімко підвищувалися з 49 млн грн – у 1993 р. до 9618 млн грн – у 2000 р.; коливалися від 9101 млн грн – у 2001 р. до 8458 млн грн – у 2007 р.; знов стрімко підвищувалися з 9746 млн грн – у 2008 р. до 15794 млн грн – у 2010 р.

Загальна додана вартість (з урахуванням тіньової економічної діяльності) у регіональному виробництві Харківської області у порівняних цінах 1990 р. з 1993 р. по 2003 р. поступово знизилася з 0,13440 млн грн до 0,06967 млн грн (на 48,16 %). З 2004 р. по 2010 р. її величина (з невеликими коливаннями) повільно підвищувалась з 0,07846 млн грн до 0,08308 млн. грн і склала у 2010 р. 61,18 % від рівня 1993 р.

Рівень тінізації (за коефіцієнтами тінізації) регіонального виробництва Харківської області у період дослідження 1993–2010 рр. стійко перевищує загальнодержавний показник, що свідчить про загрозливий характер тіньових економічних процесів в економіці Харківського регіону.

За результатами проведеної фінансово-аналітичної оцінки тінізації економіки України і регіонального виробництва Харківської області можна зробити висновки:

1. Тіньові економічні процеси у суспільному і регіональному виробництвах, діючи паралельно з офіційною економікою, несуть значну загрозу безпеці фінансовій системі України.

2. Тінізація економіки України і регіонального виробництва Харківської області характеризується нерівномірністю:

- коефіцієнт тінізації економіки України (по відношенню до офіційного ВВП, %) з 13,77 % – у 1990 р. стрімко підвищувався до свого максимуму – 80,56 % – у 1996 р., після чого поступово падав до 5,65 % – у 2008 р. і знов зростав до 18,8 % – у 2010 р.;

- коефіцієнт тінізації регіонального виробництва Харківської області (по відношенню до офіційного обсягу доданої вартості, %) з 40,87 % – у 1993 р. стрімко підвищувався до свого максимуму – 152,90 % – у 1995 р., після чого поступово падав до 16,41 % – у 2008 р. і знов зростав до 24,19 % – у 2010 р.

3. Періодичність і інтенсивність змін рівнів тінізації економіки України і регіонального виробництва Харківської області у період 1990–2010 рр. мають практично однаковий характер.

4. Рівень тінізації регіонального виробництва Харківської області у відповідні роки у 1,5–3 рази перевищував рівень тінізації економіки України, що на наш погляд пояснюється більш високим економічним потенціалом Харківського регіону порівняно з середнім рівнем потенціалів регіонів України.

Одержано 27.01.2014

УДК 347.775

Євген Володимирович КОВАЛЬОВ,

професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор,

Олена Олегівна ЛЕОНОВА,

здобувач кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ,

Сергій Леонідович МАКЄЄВ,

слухач магістратури факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИНАМІКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Дослідження рівня фінансово-економічної безпеки України за період з 2000 р. по 2011 р. проводилося нами за напрямками: бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки за даними офіційної статистичної інформації.

Рівень бюджетної безпеки України оцінювався за двома показниками: 1) відношення дефіциту (профіциту) Державного бюджету до ВВП, %; порогове значення відношення дефіциту Державного бюджету до ВВП – не більше 3 %; 2) відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %; порогове значення дефіциту торгового балансу – не більше 5 % загального обсягу зовнішньої торгівлі.

Результати дослідження рівню бюджетної безпеки свідчать про те, що:

– до 2006 р. рівень бюджетної безпеки України в цілому знаходився на нормальному рівні – ні один з показників не перевищував порогове значення, у 2000 р. і 2002 р. навіть існував профіцит Державного бюджету, з 2000 р. по 2004 р. – профіцит торгового балансу;

– з 2006 р. дефіцит торгового балансу України перевищив порогове значення (5 %) і до кінця періоду дослідження (2011 р.) не повернувся до зони нормального рівню. В 2008 р. дефіцит торгового балансу (12,18 %) перевищував порогове значення (5 %) більш ніж у 2,4 рази. В 2011 р. перевищення декілька зменшилось (9,41 %), але оставалось досить високим – приблизно в 1,9 рази;

– дефіцит Державного бюджету перевищував порогове значення (3 %) на протязі двох років: у 2009 р. (3,89 %), 2010 р. (5,94 %). У 2011 р. дефіцит повернувся до зони нормального рівню (1,79 % < 3 %).

Таким чином, в зв'язку з тим, що один з показників цього напрямку (дефіцит торгового балансу) стійко порушує порогове значення, рівень бюджетної безпеки України оцінюємо як критичний.

Рівень грошово-кредитної безпеки України оцінювався за трьома показниками: 1) обсяг готівки в обігу, %; порогове значення – не більше 4 %; 2) рівень інфляції, %; порогове значення – не більше 107 %; 3) обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП; порогове значення – не менше 30 %.

Результати розрахунків рівню грошово-кредитної безпеки України свідчать про те, що:

- обсяг готівки на протязі всього періоду дослідження (2000–2011 рр.) перевищував порогове значення (4 % ВВП). Особливо значні перевищення - більш ніж у 4 рази були у 2008 р. (16,32 %); 2009 р. (17,19 %); 2010 р. (16,90 %);

- рівень інфляції у 2000 р., з 2003 р. по 2010 р. перевищував порогове значення (107 %). Особливо значні перевищення спостерігалися у 2000 р. (125,8 %) і 2008 р. (122,3 %). У кінці періоду – в 2011 р. інфляція повернулася до зони нормального рівню (104,6 % < 107 %);

- обсяг кредитування банками реального сектору економіки з 2005 р. знаходився у зоні нормального рівню.

Таким чином, в зв'язку з тим, що один з показників цього напрямку (обсяг готівки в обігу) стійко порушує порогове значення, рівень грошово-кредитної безпеки України оцінюємо як критичний.

Рівень валютної безпеки України оцінювався за двома показниками: 1) індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, %; порогове значення – не більше 106 %; 2) відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %; порогове значення – не більше 25 %.

Результати розрахунків рівню валютної безпеки України свідчать про те, що:

- індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США в цілому знаходиться на нормальному рівні (не більше 106 %). Одноразове перевищення порогового значення у 2009 р. (147,92 %) несуттєво впливає на загальну картину динаміки індексу змін офіційного курсу гривні;

- відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів на протязі всього періоду з 2000 р. по 2011 р. стабільно і суттєво – в 1,5–2 рази перевищує порогове значення (25 %).

Таким чином, в зв'язку з тим, що один з показників (відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів) стійко порушує порогове значення, рівень валютної безпеки України оцінюємо як критичний.

Рівень боргової безпеки України оцінювався за одним показником відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %; порогове значення – не більше 55 %.

Результати розрахунків рівню боргової безпеки України свідчать про те, що з 2007 р. відношення загального обсягу державного боргу до ВВП перевищує порогове значення. Особливо високе перевищення спостерігалося у 2009 р. ($88,3\% > 55\%$).

Таким чином, в зв'язку з тим, що один з показників цього напрямку стійко порушує порогове значення, рівень боргової безпеки України оцінюємо як критичний.

Проведене дослідження свідчить про те, що напрямки бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки України на протязі 2000–2011 рр. мали стійкі критичні рівні, що в цілому визначає критичний рівень фінансово-економічної безпеки нашої держави.

За результатами проведеного дослідження фінансово-економічної безпеки України за період 2000–2011 рр. сформульовані наступні висновки:

1. Стан фінансово-економічної безпеки держави має чотири рівні:
 - нормальний (індикатори у межах порогових значень);
 - критичний (хоча б один з індикаторів перевищує порогове значення);
 - передкризовий (перевищуються порогові значення більшості індикаторів);
 - кризовий (перевищуються порогові значення всіх індикаторів).
2. Рівень фінансово-економічної безпеки України визначався за напрямками бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки.
3. Рівень бюджетної безпеки України у період 2000–2011 рр. визначений як критичний, в зв'язку з тим, що показник цього напрямку – дефіцит торгового балансу, стійко перевищує порогове значення.
4. Рівень грошово – кредитної безпеки України у період 2000 – 2011 рр. визначений як критичний, в зв'язку з тим, що показник цього напрямку – обсяг готівки в обігу, стійко перевищує порогове значення.
5. Рівень валютної безпеки України у період 2000–2011 рр. визначений як критичний, в зв'язку з тим, що показник цього напрямку – відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, стійко перевищує порогове значення.
6. Рівень боргової безпеки України у період 2000–2011 рр. визначений як критичний, в зв'язку з тим, що показник цього напрямку – відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, стійко перевищує порогове значення.
7. Напрямки бюджетної, грошово-кредитної валютної, боргової безпеки України на протязі 2000–2011 рр. мали стійкі критичні рівні, що в цілому визначає критичний рівень фінансово-економічної безпеки України.

Одержано 27.01.2014

УДК 338.2

Наталя Миколаївна КОЛЕСНІКОВА,

*здобувач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний розвиток економіки України характеризується швидкими змінами факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства, що викликають загрозу його фінансовим інтересам, спричиняють високий рівень фінансових ризиків. Важливим завданням щодо організації роботи підприємства є забезпечення фінансової безпеки. Здатність підприємства стабільно розвиватися та здійснювати господарську діяльність визначається міцністю його фінансового стану, ефективністю фінансової діяльності, а також стійкістю до впливу будь-яких негативних факторів, що в цілому характеризують рівень його фінансової захищеності.

Тому надзвичайно актуальною сьогодні є проблема забезпечення фінансової безпеки підприємства, що є запорукою його стабільного та успішного розвитку. З'ясування дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачає, перш за все з'ясування суті цього поняття.

У науковій літературі існують різні погляди на визначення фінансової безпеки підприємства.

І. О. Бланк вважає під фінансовою безпекою підприємства «кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному й перспективному періоді» [1, с. 4].

К. С. Горячева відзначає, що фінансова безпека підприємства – такий його фінансовий стан, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місій і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [2, с. 3].

Р. С. Папехін вбачає під фінансовою безпекою певний стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації

своєї стратегії, характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам [5, с. 14].

Виходячи з багатоманітності наведених визначень, можна відзначити, що серед визначень фінансової безпеки простежуються спільні риси та підходи: ефективне використання корпоративних ресурсів, підтримання оптимального рівня стійкості та розвитку з поступовим задоволенням фінансових інтересів підприємства, захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Аналіз наукової літератури дозволяє запропонувати таке визначення фінансової безпеки, а саме: «Фінансова безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, при якому ефективно використовуються корпоративні ресурси підприємства та постійно забезпечується досягнення найкращих значень фінансово-економічних показників».

Забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає вжиття наступних заходів:

- максимізація величини прибутку;
- підвищення рівня рентабельності його активів та власного капіталу;
- достатність фінансових ресурсів на всіх етапах економічного розвитку;
- фінансова стійкість та стабільність;
- безпека операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;
- позитивний імідж.

Фінансова безпека представляє такий стан, за якого підприємство: знаходиться у фінансовій рівновазі, забезпечується стійкість, платоспроможність і його ліквідність в довгостроковому періоді; задовольняє потреби у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; забезпечує достатню фінансову незалежність та захищеність фінансових інтересів власників підприємства; здатне протистояти існуючим і виникаючим небезпекам та загрозам, що призводять до фінансового збитку. [3, с. 45].

Аналіз та оцінка рівня фінансової безпеки підприємства є основою для пошуку шляхів її забезпечення. Дослідження здійснюють за допомогою показника оцінки фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, що відображає стан капіталу в процесі його кругообігу і здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку на даний момент часу. У зв'язку з тим, що фінансовий стан підприємства характеризується рівнем фінансової стійкості, структурою джерел фінансування, здатністю розраховуватися за борговими зобов'язаннями, рівнем рентабельності й оборотності

капіталу, тому для оцінки фінансового стану підприємства використовують показники прибутковості, ділової активності, фінансової стійкості, платоспроможності, майнового стану.

Фінансова безпека підприємства підтримується, перш за все, за рахунок забезпеченням платоспроможності, коли всі зобов'язання підприємства покриваються фінансовими активами. Зона ризику на підприємстві характеризується недостатністю ліквідних активів для покриття всіх зобов'язань. А це пов'язано з наявністю у підприємства дебіторської заборгованості. Відсутність платоспроможності свідчить про те, що підприємство перебуває в стані банкрутства.

Проблема ліквідності, яка полягає у здатності активу конвертуватися в кошти без значної втрати в ціні дебіторської заборгованості, є ключовою на кожному підприємстві. Тому виділяють кілька проблем: оптимальний обсяг, оборотність, якість дебіторської заборгованості. Рішення цих проблем вимагає кваліфікованого управління дебіторською заборгованістю, що є одним зі способів зміцнення фінансового стану підприємства. Заходи щодо повернення дебіторської заборгованості входять у групу найбільш діючих мір підвищення ефективності за рахунок внутрішніх резервів підприємства та можуть швидко принести позитивний результат. Повернення заборгованості в стислий термін – реальна можливість поповнення дефіцитних оборотних коштів.

Головним фактором задовільного фінансового стану виступає високий рівень прибутковості основної діяльності. Тому для підприємства досить важливим є досягнення високого рівня ефективності формування, розподілу і використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності. Тому, слід приділяти увагу питанню економії ресурсів, яка є найбільш доцільною чи найоптимальнішою за конкретних умов, що склалися на підприємстві [4, с. 3]. Управління фінансовою безпекою підприємства має на меті освоєння та інтеграцію різних видів ресурсів, використання яких потребує певних витрат. З іншого боку, витрати підприємства та управління ними безпосереднім чином впливають на фінансову безпеку підприємства, оскільки обмежують його прибуток, впливають на рентабельність та певним чином – на ліквідність підприємства.

Підприємство має робити тільки ті витрати, які або дозволяють одержати дохід, або зменшити можливі витрати в майбутньому. Наприклад, витрати на дослідження ринку, витрати на рекламу, витрати на закупівлю нового обладнання і т. ін. традиційно вважаються продуктивними, тобто здатними принести прибуток; а витрати на сплату штрафів, ліквідацію аварій і катастроф – непродуктивними, котрих варто уникати. Першою й основною сферою виникнення витрат на забезпечення

фінансової безпеки підприємства повинно стати, перш за все, інформаційне забезпечення, тобто витрати на пошук інформації про загрози зовнішнього та внутрішнього характеру.

Для забезпечення фінансової безпеки підприємства потрібно, щоб воно розпоряджалося залученими коштами (кошти, одержані в грошовій або в натуральній формі від різних учасників економічного процесу з метою отримання економічної вигоди в результаті економічної діяльності суб'єкта господарювання) так, щоб у майбутньому не тільки забезпечити зворотність і збереження грошей, а й одержати додатковий прибуток і забезпечити ліквідність активів у цілому. Завдяки залученому капіталу підприємства досягається інтенсивний шлях економічного розвитку і відбувається забезпечення фінансової безпеки підприємства як основи стійкості й стабільності господарюючого суб'єкта.

Отже, фінансова безпека підприємства повинна забезпечуватися за рахунок: досягнення фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності підприємства, а також за рахунок якості формування та використання ресурсного потенціалу; протистояння загрозам економічній безпеці підприємства; поліпшення правової захищеності усіх сфер діяльності підприємства; підтримання високого рівня кваліфікації персоналу; досягнення високої конкурентоспроможності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – Киев : Эльга ; Ника-Центр, 2004. – 784 с.
2. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Горячева Кіра Сергіївна. – К., 2006. – 17 с.
3. Давидюк Т. В. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід / Т. В. Давидюк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу – 2013. – Вип. 1 (25). – С. 39–51.
4. Ляшенко О. М. Специфічні властивості фінансової безпеки підприємства / О. М. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2012. – № 4 (44). – С. 27–32.
5. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 [Електронний ресурс] / Папехин Роман Сергеевич. – Режим доступу до сайту: <http://www.volgu.ru>.

Одержано 21.01.2014

УДК 339.137.2

Олег Миколайович КОЛОДІЗЄВ,

*завідувач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
доктор економічних наук, професор*

УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИБОРУ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ І КРИТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ЕКОНОМІКИ

Як свідчать сучасні реалії соціально-економічного життя України, інноваційна діяльність не стала реальним пріоритетом економічної політики, пріоритетні орієнтири вищих органів влади постійно знаходилися в сфері вирішення гострих поточних економічних проблем. За результатами аналізу провідних зарубіжних експертів, стан інноваційної діяльності в умовах обраної моделі економічного зростання визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у розвинутих країнах, а також національним потребам інноваційного розвитку.

Аналіз динаміки і стану економічного розвитку в країні дозволяє зробити висновок, що процеси реформування національної економіки здійснюються за принципами частих змін цілей та завдань, без урахування загальновідомих факторів функціонування економіки і забезпечення науково-технічного розвитку, серед головних яких залишається: ефективна та передбачувана державна підтримка та формування попиту на наукові розробки з боку замовників реального сектора економіки. Це підтверджує факт, що сьогодні йдеться не про доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, а про формування концептуальних основ, критеріїв, інструментів й механізмів економічної політики, яка в рамках існуючих фінансових, структурних та інституційних обмежень була б спроможною забезпечити зростання інвестицій у технологічні зміни та реалізацію конкурентних переваг національної економіки на основі обраної інноваційної моделі розвитку.

Посилення глобалізаційних тенденцій в структурі відносин світової економіки висуває перед багатьма країнами актуальні проблеми пошуку нових форм і методів адаптації національного та політико-правового середовища до сучасних вимог підтримки міжнародних економічних відносин. Інноваційний шлях розвитку розглядається як важливий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки на етапі формування її ефективної національної інноваційної системи. При цьому необхідно враховувати той факт, що реалізація конкурентних переваг України у світовому господарстві можлива тільки за рахунок впровадження системи

пріоритетів розвитку науки, технологій, освіти та інтелектуального і соціального захисту людини як носія знань, потенційного впровадження інновацій.

Досягнення поставленої мети стає можливим, насамперед, через формування такого механізму, який передбачає реалізацію заходів, спрямованих на всебічний розвиток людського потенціалу, підтримку науково-технічної діяльності, організацію інформаційного менеджменту, модернізацію реального сектора економіки та орієнтацію його потужностей на нововведення, а також формування в суспільстві інноваційних потреб.

Процеси інвестування в економіку країни суттєво ускладнюються, насамперед, через обмеження доступу до зовнішніх запозичень, уповільнення кредитної активності та зниження довіри до банківської системи, значного звуження показників державного бюджету. За цих умов фінансове забезпечення управління інноваційним розвитком національної економіки має досягатися за рахунок використання як існуючих, так і нетрадиційних джерел його фінансування.

Визначення головного напрямку вирішення проблеми пошуку додаткових джерел для фінансування інноваційного розвитку безпосередньо пов'язане з розробкою сучасних механізмів державного регулювання інноваційної діяльності.

Недосконала структура національної економіки не відповідає загальним вимогам і тенденціям розвитку світових глобалізаційних процесів, що певним чином стримує вирішення проблем функціонування перспективних і новітніх галузей, поряд із традиційними. Це потребує розроблення такої ефективної моделі розбудови економіки, яка буде відповідати історичним, ментальним і соціальним особливостям вітчизняної економіки.

Кожна окрема країна підходить до вирішення цієї проблеми з урахуванням своїх конкретних політичних і соціальних умов, національних потреб економіки, існуючих виробничих можливостей, накопиченого інноваційного капіталу та наявних ресурсів. Загальний рівень конкурентоспроможності та ефективності економіки з урахуванням певної стадії конкурентного розвитку (стадії конкурентного середовища) визначається конкретною структурою джерел у певний історичний період. Але пріоритет повинен бути надано не підходу щодо розвитку країни на основі факторів виробництва та інвестицій, а – розвитку на основі активізації інноваційної діяльності.

Проблема вибору пріоритетів науково-дослідної підтримки з боку держави окремих галузей промисловості полягає в тому, щоб правильно визначити найбільш важливими із них, виходячи з конкретизації цілей соціально-економічного розвитку. Тому, на перший план сьогодення висувається проблема визначення пріоритетів і критичних технологій, які вимагають основних зусиль держави.

Одержано 28.01.2014

УДК 336.225.673

Иван Борисович КОНДРАШОВ,

*преподаватель кафедры административного права
и административной деятельности ОВД
Белгородского юридического института МВД России,*

Екатерина Сергеевна КРАПИВИНА,

*преподаватель кафедры административного права
и административной деятельности ОВД
Белгородского юридического института МВД России,
кандидат экономических наук,*

Александр Владимирович КАРАГОДИН,

*начальник кафедры административного права
и административной деятельности ОВД
Белгородского юридического института МВД России,
кандидат юридических наук, доцент*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ НАЛОГОВЫМИ ОРГАНАМИ КАМЕРАЛЬНЫХ ПРОВЕРОК ВОЗМЕЩЕНИЯ НДС

В настоящее время система государственного финансового контроля представлена налоговым контролем, которому отводится основополагающая роль, так как налоги являются основным фискальным, регулирующим инструментом рыночной экономики страны. Он способствует обратной связи налогоплательщика с государственными органами.

Усиление рыночных основ хозяйственной деятельности нуждается в решении новых задач налогового контроля, к которым, в частности относятся необходимая правовая обоснованность и экономическая целесообразность действий в этой направленности, их постепенное сближение путем финансового интереса государства и субъектов хозяйствования.

В механизме налогового контроля одно из основных мест занимают камеральные налоговые проверки, что обусловлено их наиболее эффективными методами, позволяющими предупреждать и пресекать налоговые правонарушения, преступления на самом начальном этапе.

Камеральные налоговые проверки – это процедура, проводимая налоговыми органами в отношении конкретно определенного налогоплательщика, состоящая из нескольких последовательных действий.

Порядок осуществления камеральных налоговых проверок закреплен в положениях части первой Налогового кодекса Российской Федерации. Так:

Камеральная налоговая проверка проводится налоговым органом в течение трех месяцев со дня представления налогоплательщиком налоговой декларации, на что не требуется специального разрешения о ее проведении (п. 2 ст. 88 НК РФ).

В соответствии с п. 1 ст. 88 НК РФ, камеральные налоговые проверки осуществляются по месту нахождения налогового органа на основе:

- налоговой декларации (расчета),
- представляемых налогоплательщиками документов,
- иных документов, касающихся деятельности налогоплательщиков и имеющихся у налогового органа.

В случае обнаружения налоговым органом в ходе проведения камеральной проверки:

- ошибок в налоговых декларациях,
- противоречий в сведениях,
- несоответствий сведений,

об этом сообщается налогоплательщику с требованием представить необходимые пояснения или внести соответствующие исправления.

Налогоплательщик, представляющий в налоговый орган пояснения вправе дополнительно представить:

- выписки из налоговых регистров,
- выписки из регистров бухгалтерского учета,
- иные документы, подтверждающие достоверность данных, внесенных в налоговую декларацию.

В ходе проведения камеральной налоговой проверки, контролирурующие органы вправе истребовать у налогоплательщика, имеющего налоговые льготы, документы, подтверждающие право на использование таких льгот. При этом, налоговый орган не имеет право затребовать документы, которые ранее уже были представлены при проведении камеральных или выездных налоговых проверок.

В случае представления налогоплательщиком налоговой декларации по НДС с заявленным правом на возмещение налога, камеральная налоговая проверка проводится с учетом документов, подтверждающих обоснованность применения вычетов в соответствии со ст. 172 НК РФ. При этом, решение о возмещении НДС принимается по окончании проверки только в том случае, если налоговый орган не выявил в ходе ее проведения нарушений налогоплательщиком налогового законодательства (п. 2 ст. 176 НК РФ).

При обнаружении таких нарушений законодательства о налогах и сборах по результатам рассмотрения материалов камеральной проверки руководитель (заместитель) выносит решение:

- о привлечении налогоплательщика к ответственности за совершение налогового правонарушения,
- об отказе в привлечении налогоплательщика к ответственности за совершение налогового правонарушения.

Вместе с тем в нашей стране в настоящее время организация и проведение налогового контроля в части принятия решений о возмещении НДС или в отказе в возмещении сталкиваются со множеством проблем, обусловленных различными причинами:

- не налажено эффективное сотрудничество с органами внешней среды по обмену информацией о налогоплательщиках;
- не получило широкого распространения применение современных методов передачи данных по телекоммуникационным каналам связи;
- сохраняется низкий уровень автоматизации процедуры организации и сопровождения налоговых проверок и др.

С приведенными трудностями сталкиваются как на федеральном, так и на региональном уровне.

При данных обстоятельствах налоговый контроль еще не достиг эффективного уровня реализации государственного управления экономическими процессами и налогового контроля. В связи с этим поиск путей усовершенствования механизма проведения камеральных проверок подтверждает актуализацию проведенного исследования.

Таким образом, в целях реализации требований статьи 88 (камеральная налоговая проверка) НК РФ крайне необходимы в первую очередь активная нормативная политика уполномоченных представительных органов, основанная на сложившейся в целом по стране нормативной практике, а также обеспечение реализации механизмов, позволяющих наиболее эффективно решать поставленные задачи новых методов реализации налоговых проверок и контрольно-надзорных органов по сбору налогов, обеспечивать оперативное проведение контрольных мероприятий с максимальным охватом налогоплательщиков, повышение достоверности информации о мероприятиях налогового контроля, содержащейся в базах данных налоговых органов, анализ и синтез информации о налогоплательщиках в целях обеспечения рационального отбора физических и юридических на выездную налоговую проверку, осуществление действенной предпроверочной подготовки налоговых инспекторов всех категорий должностей перед выходом на проверку.

Одержано 20.01.2014

УДК 336.221–049.5

Віра Валеріївна КОРОЛЕНКО,

*завідувач лабораторії кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат економічних наук*

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

В умовах сучасних процесів глобалізації, вільного переміщення капіталу, невизначеності ризиків інвестиційної діяльності, міграції робочої сили підвищується важливість дослідження стабільності фінансової системи держави.

Теоретичні основи розвитку фінансових інститутів висвітлені у наукових працях В. Д. Базилевича, О. С. Власюка, А. І. Даниленка, А. І. Крисоватого, С. Л. Лондар, А. М. Соколовської, М. А. Хвесика.

Науковці О. О. Булана, Т. І. Єфименко, Т. В. Пасєнко, С. О. Рибак розробляють проблеми фінансового забезпечення модернізації соціального захисту населення, аналізують сучасні антикризові стратегії, тенденції реформування бюджетно-податкової системи, досліджують рух фінансових потоків на мікро- та макрорівнях.

Фінансова системи країни складається з інститутів, через які відбувається акумулювання, розподіл і використання грошових фондів, а також органів державного контролю зазначених процесів. Функціонування фінансової системи реалізується через фіскальне регулювання, інвестиційну, кредитно-грошову, валютну, інноваційну політику, встановлення зовнішньоекономічних відносин.

Безпека фінансової системи країни залежить від багатьох чинників, включаючи результати зовнішньоекономічних операцій, а також розвитку економіки в цілому, охоплює навіть інноваційну діяльність окремих підприємств. Однак на державному рівні вона забезпечується перш за все виконанням бюджетів, контролем їх доходної та витратної частин (аналіз зведеного бюджету України за даними Державного казначейства України свідчить про наявність постійного перевищення видатків над доходами); ефективністю організації збору податків тощо. Існує також проблема створення привабливого інвестиційного клімату, вирішення якої потребує спрощення процедури реєстрації суб'єктів господарювання та ведення фінансової документації, вдосконалення законодавчої бази, гармонізації вітчизняних законів із міжнародними правовими актами.

Передумовами стабільності фінансової системи є:

- інституціональне забезпечення відтворювальних економічних процесів;
- стимулювання розвитку пріоритетних напрямків і галузей національної економіки, формування її структури;
- координація діяльності економічних агентів для встановлення макроекономічної рівноваги;
- проведення зовнішньої економічної політики держави.

Державне регулювання розвитку економіки податковими методами реалізується через вплив загальнообов'язкових зборів на ефективність господарської діяльності підприємств, накопичення фінансових ресурсів в окремих галузях, їх територіальний розподіл.

Податкове регулювання господарської діяльності полягає в цілеспрямованому формуванні величини активів господарюючих суб'єктів, фінансових результатів, економічної ефективності, наданні пільг пріоритетним галузям, здійснюється шляхом зміни оподаткування з використанням режимів амортизації, виключення з оподаткування реінвестицій, створення умов для резервування фінансових ресурсів.

Оподаткування впливає на ефективність інвестиційних проектів, входить в систему чинників, що визначають їх доцільність. Ступінь капіталізації виручки, обсяг вкладень залежить від рівня податкових зобов'язань. Необхідним є вирішення проблем збиткових підприємств, надання їм звільнення від сплати податків або відстрочення платежів. Оскільки податкове регулювання включає перерозподіл через бюджет грошових коштів між державними територіально-адміністративними одиницями, то воно повинно ґрунтуватися на комплексному, системному підході до вивчення особливостей розміщення продуктивних сил.

Таким чином, податкове регулювання господарської діяльності має бути спрямоване на контроль фактичного рівня сукупного оподаткування; виявлення впливу податків на фінансово-економічні показники діяльності підприємств; постійний моніторинг фінансового стану господарюючих суб'єктів; захист інтересів вітчизняних товаровиробників, введення відповідного фіскального регулювання імпорту й експорту.

Одержано 21.01.2014

УДК 342.98(477)

Олена Євгенівна КОСТЮЧЕНКО,

*доцент кафедри банківської справи Харківського інституту
банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України, кандидат юридичних наук, доцент*

КЛЮЧОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Національний банк України, відповідно до Конституції України, перш за все забезпечує стабільність грошової одиниці та є центральним банком держави. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», центральний банк є особливим центральним органом державного управління. Відносини між центральним банком і банками побудовані переважно на імперативних засадах, а сутністю цих відносин є контроль за дотриманням банками банківського законодавства та економічних нормативів з метою забезпечення фінансової безпеки банківської системи і, як підсумок цього, стабільність грошової одиниці – гривні. Саме в цій групі відносин провідна роль у правовому забезпеченні фінансової безпеки банківської системи належить Національному банку України.

Відповідно до закону про центральний банк, правомочності цього органу визначаються залежно від його функцій, де основою функцією є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а інші 29 функцій сприяють виконанню основної функції центробанку. Аналізуючи зміст Закону «Про Національний банк України» і його структуру, ми дійшли висновку, що повноваження Національного банку реалізуються із чітким розмежуванням повноважень між органами і структурними підрозділами центробанку. Так, повноваженнями владного характеру наділені Правління Національного банку України, Рада Національного банку і Голова Національного банку України. Повноваження Голови Національного банку мають переважно управлінський характер, які забезпечують йому правомочності керувати таким державним органом управління з метою виконання ним своєї основної функції.

Чинним законодавством передбачено, що структура НБУ побудована за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням, однак законодавче розмежування повноважень передбачає таку модель, яка не дозволяє концентрувати різні владні повноваження в окремого органу чи структурного підрозділу. Так, у процесі нормотворення беруть участь структурні підрозділи НБУ, однак право видавати нормативно-правові акти Національного банку (стаття 15 Закону) надано Правлінню

НБУ. Встановлення економічних нормативів для банків також є повноваженням Правління НБУ. Рада НБУ, у свою чергу, є органом, який розробляє, а відповідно визначає Основні засади грошово-кредитної політики, що надає цьому органу можливість впливати на стратегію діяльності НБУ. Голова НБУ, відповідаючи за діяльність НБУ і виконання ним своїх функцій, забезпечує виконання завдань, покладених на центробанк.

У той же час НБУ при здійсненні наглядової діяльності на підставі статті 74 Закону України «Про банки і банківську діяльність» має право застосовувати заходи впливу та санкції за порушення банківського законодавства. Заходи впливу можуть бути застосовані як до банку – юридичної особи, так і до керівників та службових осіб банку, фізичних осіб – власників істотної участі, штрафи на яких накладаються в порядку, передбаченому Кодексом України про адміністративні правопорушення. Рішення про застосування заходу впливу до банку приймають Правління Національного банку, Комісія Національного банку з питань нагляду та регулювання діяльності банків, Комісія з питань нагляду та регулювання діяльності банків при територіальному управлінні Національного банку або уповноважена посадова особа Національного банку відповідно до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства від 17.08.2012 № 346. Таким чином функція нагляду і контролю також розподілена між структурним підрозділами та органами НБУ, що забезпечує неупередженість у прийнятті рішень про притягнення винних осіб до відповідальності за порушення банківського законодавства.

Наведене дає підставу стверджувати, що діяльність Національного банку України, як особливого центрального органу державного управління, охоплює весь цикл управлінських дій та рішень у банківській сфері. Таке правове положення НБУ надає йому правову можливість визначати стратегію розвитку банківської системи, забезпечувати реалізацію цієї стратегії, аналізувати результати діяльності та давати їм оцінку, здійснювати нагляд і контроль за її реалізацією, корегувати власні дії та дії суб'єктів, що здійснюють банківську діяльність, застосовувати заходи впливу до порушників банківського законодавства. Відповідно, в аспекті забезпечення фінансової безпеки банків і банківської системи, можна констатувати, що центральний банк України має можливість передбачити загрози фінансовій безпеці, у максимально стислі строки взяти під контроль такі загрози в разі їх настання і вжити заходів протидії загрозам та негативним явищам. Централізація управління в Національному банку є необхідною умовою його функціонування як суб'єкта правового забезпечення фінансової безпеки в банківській системі України.

З представленого вище випливає, що правове забезпечення фінансової безпеки банків України передусім залежить від наявності нормативно-

правових і регуляторних актів НБУ, які є обов'язковими до виконання банками в Україні незалежно від країни їх походження. Разом із тим, ураховуючи державно-владний характер відносин між центробанком і банками в разі виникнення значних загроз для нормального функціонування банку, діяльність банку скеровуються НБУ на його оздоровлення із дотриманням відповідних процедур, визначених центробанком. Прикладом такої взаємодії є Постанова Правління НБУ від 01.12.2008 № 405 «Про затвердження Спеціального порядку здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків», що згодом зазнала змін з метою вдосконалення процедур фінансового оздоровлення і капіталізації банків. На сьогодні фінансово-економічне становище в банківській системі України стабілізовано, і відповідно до ситуації названі постанови втратили чинність. Щодо нормативно-правових актів НБУ, то в них передбачено такі заходи оздоровлення: участь акціонерів банку, третіх осіб, держави у формуванні та збільшенні статутного капіталу банку (капіталізація) або реорганізація банку, таким чином капіталізація, що отримала нормативне закріплення забезпечила синергетичний ефект від суто економічного інструменту, надавши йому економіко-правового характеру. Слідуючи логіці комплексного підходу до забезпечення фінансової безпеки банків, в арсеналі НБУ діє й низка нормативних актів, що закріплюють умови застосування й адміністративно-правових засобів забезпечення фінансової безпеки банку. Такі засоби скоріше є засобами запобігання негативним наслідкам кризових явищ в економіці. Так, економічними інструментами підтримання життєдіяльності банку в кризових умовах виступають: операції з рефінансування банків; операції репо; операції з обміну іноземної валюти на національну валюту з метою підтримання ліквідності банків (своп); операції з власними борговими зобов'язаннями (деPOSITними сертифікатами Національного банку); інших операцій (операцій на відкритому ринку). Набувши правової регламентації щодо умов, порядку та строків проведення названих операцій НБУ, ці економічні інструменти набули правової форми, а отже, ми вважаємо, що підтримання ліквідності банків є адміністративно-правовим засобом забезпечення його фінансової безпеки.

Як показала практика у кризових умовах, найчастіше НБУ в разі реальної загрози стабільності банківської системи застосовує для підтримки ліквідності банку (відповідно й стану його фінансової безпеки) надання центробанком, як кредитором останньої інстанції, кредитів банкам. Такі заходи було запроваджено на вимогу Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Однак підтримання ліквідності – не єдиний правовий засіб протидії загрозам фінансовій безпеці банків і банківської системи України. НБУ зобов'язує банки формувати резерви для відшкодування можливих

втрат за кредитними операціями банків і визначає порядок використання цих резервів. Також Постановою Правління НБУ затверджено Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями. Варто зазначити, що правову основу забезпечення фінансової безпеки банків, становить система нормативно-правових актів міжгалузевого характеру та низка регуляторних актів НБУ, до яких перш за все слід віднести регуляторні акти щодо розрахунку економічних нормативів, дотримання яких є обов'язковою умовою діяльності банку. Ці економічні нормативи значно полегшують нагляд за діяльністю банку і допомагають НБУ своєчасно реагувати на проблеми, що виникли в банку, та вживати необхідні заходи впливу.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ключовими повноваженнями Національного банку України як суб'єкта адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки вітчизняної банківської системи виступають правомочності видавати нормативно-правові акти НБУ, регуляторні акти НБУ, нагляд і контроль за діяльністю банків й дотримання ними банківського законодавства й економічних нормативів та застосування засобів впливу й санкції за порушення банками банківського законодавства та економічних нормативів. Національний банк України є ключовим суб'єктом забезпечення фінансової безпеки банків і банківської системи в цілому. Правове забезпечення фінансової безпеки банків НБУ включає не тільки правового регулювання, а й управління банківською діяльністю, що дозволяє йому впливати на процес управління фінансовою безпекою з метою захисту законних фінансових інтересів вкладників, кредиторів, інвесторів банку та держави.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.342:332.14

Юлія Броніславівна КРАВЧУК,

*викладач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Досягнення стабільності як системи сприятливих умов для внутрішнього розвитку традиційно є ключовим завданням зовнішньої політики будь-якої держави, сферою зосередження її матеріальних ресурсів та політичних зусиль. Про надзвичайну складність реалізації цього завдання свідчить той факт, що за останні декілька тисяч років людство спромоглося жити в стані миру лише впродовж приблизно 300 років.

Стабільність є ключовим чинником дієвості політичної системи та спроможності окремої або кількох держав протидіяти тим загрозам, які стоять перед світом на сучасному етапі розвитку людства. Категорія стабільності міжнародних відносин є особливою формою вираження консенсусу інтересів та цінностей країн і народів, а також стійкою рівновагою політичних процесів, що змінюються.

Нестабільність сучасних суспільств – головний наслідок глобалізації. Забезпечення стабільної національної безпеки в її зовнішньому вимірі відбувається в умовах взаємодії двох основних тенденцій світового розвитку – глобалізації та регіоналізації. Подолання глобальної нестабільності є стратегічним завданням світових міжнародних організацій.

Регіон (в його міжнародному розумінні) – це певна територія кількох сусідніх країн з відносно однорідними природними умовами та характерними для нього соціальною інфраструктурою, спрямованістю розвитку продуктивних сил та соціально-політичного устрою. Більшість держав, включаючи Україну, не обмежує сферу своїх інтересів одним регіоном, поширюючи їх на кілька регіонів, чим і визначається трансрегіональний підхід до організації співробітництва. Значущість регіонального рівня сучасної системи міжнародної безпеки динамічно зростає. Формування системи регіональної стабільності здійснюється і шляхом створення механізмів економічного співробітництва, забезпечення спільної оборони і безпеки.

Характерною рисою, властивою будь-якій новій регіональній системі, є наявність у неї різноманітних інструментів саморегуляції як в економічному діапазоні, так і в політичному. Реальністю стала різнорівнева та різношвидкісна інтеграція, багаторівнева та різноспрямована.

Ця обставина змушує приділяти принципову увагу не тільки питанням внутрішньо-регіональної безпеки та стабільності, а й взаємодії з новоутворюваними системами, тобто безпековим проблемам у контексті трансрегіонального співробітництва.

Розвиток систем міжнародної безпеки у контексті глобалізації означає доведення їхніх різних структурних рівнів до логічного завершення, до створення певних підсистем (суб) (між) (транс) регіональних, зі своєю внутрішньою регуляцією й порядком, зі здатністю цих підсистем до різноманітної взаємодії з подібними, відповідно до загальних закономірностей глобальної системи.

Завданням сучасної регіональної системи (підсистеми) є можливість переборювати негаразди, пов'язані з недосконалим устроєм самої системи та невідпрацьованістю структурних взаємодій. Однак у конфліктному форматі надійність системи завжди буде під загрозою, а рівень витрат на підтримку її стабільності – надзвичайно високий.

Очевидно, що на рівні однієї окремо взятої держави розв'язання проблеми взаємодії між країнами регіону є ускладненим. Тому інтеграційний

аспект співробітництва був і залишається чинником підтримки безпеки і стабільності в кожному регіоні. Значної уваги потребують основні елементи розбудови системи трансрегіональної стабільності як ключового чинника національної безпеки України. Необхідно докладати зусилля до розгортання процесу демократизації регіону, розвитку регіонального співробітництва та інтеграції, посилення контролю за кордонами, нелегальною міграцією і контрабандою тощо.

Важливими завданнями міжнародного характеру є оптимізація відносин з Росією.

Характерною рисою відносин між країнами Євразійського регіону є наявність широкого кола нерозв'язаних проблем і конфліктів, що створюють передумови для віднесення його до кризово нестабільного і близького до стану самоорганізованої критичності. У зв'язку з цим, необхідні зусилля для з'ясування особливостей регіону і трансрегіональних відносин в цілому.

Результатом повинні бути індикатори, що дають змогу визначити потенціал кризових явищ, а відтак протидіяти виникненню сценаріїв, що містять у собі загрозу неконтрольованого розвитку подій як усередині регіонів, так і в трансрегіональному вимірі.

Залучення України до європейського регіонального співробітництва забезпечить стабільність в регіонах, слугуватиме потужним каталізатором успішних реформ і сприятиме їх поглибленій інтеграції у світову систему.

До чинників, що впливають на процеси трансрегіонального співробітництва, відносяться: по-перше, зміна сприйняття зовнішніх факторів (РФ, США, ЄС, КНР), по-друге, політичні, економічні, військові, територіальні та інші суперечності між державами як на внутрішньо-регіональному, так і на міжрегіональному рівнях.

Стабільність і безпека в Євразійському і сусідніх з ним регіонах залежатимуть від ступеня сумісності інтересів держав регіону, успіхів у проведенні демократичних реформ, належного рівня безпекової самодостатності, рівня співробітництва з глобальними й регіональними організаціями та створення колективної системи безпеки не тільки в рамках регіону, але і на трансрегіональному рівні – як невід'ємної частини глобальної безпеки.

Реалії сьогодення свідчать про те, що країни Євразійського регіону перебувають лише на етапі формування системи внутрішньої безпеки. Всебічне міжнародне співробітництво – одна з кращих гарантій зміцнення національної, регіональної та глобальної безпеки. Однак створені далеко не всі необхідні умови для перетворення Євразійського регіону на зону стабільності, безпеки, дружби й рівноправного співробітництва.

Україна має всі передумови, щоб стати трансрегіональною сполучною ланкою.

Таким чином, можна зробити висновки: 1) трансрегіональна стабільність виражає результативність взаємодії локальних, у тому числі інтеграційних процесів, що попереджають конфліктні ситуації в суміжних регіонах; 2) міжнародна стабільність – це здатність системи міжнародних відносин (за рахунок внутрішніх ресурсів) компенсувати потенційні зміни своїх характеристик (різноманіття засобів досягнення стабільності та водночас дестабілізації ситуації); 3) можливість створення відносно автономних систем регіональної безпеки із координацією на трансрегіональному рівні; 4) регіони, до яких тяжіє Україна, мають усі можливості стати ключовими елементами новостворюваної системи трансрегіональної безпеки та стабільності; завдання, спрямоване на набуття Україною регіонального лідерства, може бути вирішеним саме в контексті позиціонування нашої держави як ключового елемента системи трансрегіональної безпеки та стабільності; основною проблемою в налагодженні трансрегіонального співробітництва є розбіжності між державами в оцінці викликів міжнародній безпеці; перспективи розбудови системи міжнародної стабільності на регіональному та суміжних рівнях прямо залежать від змістовного наповнення конкретних програм, їхньої відповідності геополітичним, геоекономічним та геокультурним потребам регіону; 5) розвиток транскордонного співробітництва через створення механізмів «позитивної взаємозалежності».

Таким чином традиційні й нетрадиційні елементи міжнародної безпеки в їх системному поєднанні визначають характер майбутньої трансрегіональної стабільності.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.011

Вікторія Михайлівна КРЕМЕНЬ,

доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», кандидат економічних наук

СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ

Побудова ефективно організованої системи фінансового нагляду стає все більш важливою з огляду на те, що діяльність на ринку фінансових послуг і у сфері фінансового посередництва супроводжується низкою ризиків. З одного боку, фінансовий сектор покликаний забезпечувати трансформацію заощаджень в інвестиції, з іншого боку – фінансовий сектор може генерувати ризики, які можуть викликати кризові явище як в середині фінансового сектора, так і усєї економічної системи.

Традиційно під регулюванням фінансового сектору розуміють процес створення та дотримання певних норм і правил діяльності фінансових

установ, а нагляд за діяльністю установ фінансового сектору прийнято розглядати як форму діяльності державних органів влади щодо забезпечення законності діяльності, прозорості та стабільності ведення бізнесу окремими установами. Однією із проблем при визначенні поняття «фінансовий нагляд» є те, що на сьогоднішній день вітчизняний законодавець або ж взагалі не визначає цього поняття, або ж підходить до сутності цього поняття як рівнозначного з поняттям «фінансове регулювання». З цієї причини не дозволяють встановити співвідношення між поняттями «фінансовий нагляд» та «фінансове регулювання» і чинні нормативно-правові акти: у вітчизняному законодавстві поняття фінансового нагляду не визначене взагалі.

Не менш дискусійним видається і проблеми визначення мети і завдань фінансового нагляду. Узагальнюючи існуючі науково-методичні підходи щодо визначення мети фінансового нагляду, можна стверджувати, що основною метою нагляду за фінансовим сектором країни є забезпечення фінансової стійкості, яка, в свою чергу, вимагає досягнення багатокритеріальної системи часткових цілей, які взаємообумовлюють і доповнюють одна одну, зокрема: забезпечення конкурентного середовища у фінансовому секторі, зокрема на фінансовому ринку та на ринку фінансових послуг, – це дозволяє розширити спектр фінансових послуг та фінансових інструментів, впроваджувати сучасні фінансові технології та інновації в практику діяльності фінансових установ, встановити оптимальне співвідношення між процентом і ризиком та справедливу оплату фінансових послуг тощо; забезпечення належного захисту прав споживачів фінансових послуг та інвесторів – це дозволяє убезпечити споживачів фінансових послуг, передусім вкладників і страхувальників, від неефективного управління у фінансових установах та шахрайства, а також знизити ймовірність настання неринкового інвестиційного ризику; забезпечення прозорості політики у фінансовому секторі на макрорівні та рівні кожної фінансової установи – це, по-перше, вимагає від наглядових органів забезпечення прозорості у прийнятті рішень та підзвітності перед широкою громадськістю і центральним законодавчим органом та, по-друге, вимагає від фінансових установ забезпечення прозорості діяльності шляхом удосконалення системи обліку та звітності і наближенні їх до вимог, які були напрацьовані міжнародною практикою фінансового нагляду; забезпечення належного рівня стандартизації та професіоналізму у фінансовому секторі – це є запорукою ефективної діяльності фінансових установ та впровадження нововведень в інтересах споживачів фінансових послуг.

Таким чином, критичний аналіз існуючих науково-методичних підходів до визначення поняття «фінансовий нагляд» та використання структурно-декомпозиційного аналізу щодо визначення його сутності

на основі ключових складових – терміну «нагляд», понять «фінансовий посередник» і «фінансовий сектор» – дозволили нам дійти висновку, що сутність фінансового нагляду слід розуміти, по-перше, з організаційної точки зору – діяльність органів влади на засадах їх відповідальності зі спостереження і пильнування за діяльністю фінансових посередників і функціонуванням фінансового сектору з метою забезпечення повного дотримання фінансовими посередниками, що здійснюють діяльність в країні, вимогам щодо їхньої діяльності та стійкості фінансового сектору, і по-друге, з функціональної точки зору – комплекс дій, що проводяться уповноваженим органом або органами влади щодо отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретного фінансового посередника, так і фінансового сектору в цілому, а також перевірки додержання фінансовими посередниками законодавчих і нормативних актів та застосування відносно «порушників» адекватних заходів впливу. Відтак, на нашу думку, важливим змістовим аспектом поняття «фінансовий надгляд» є те, що сутність цього поняття у практиці фінансового нагляду втілюється у формуванні цілісної системи вимог щодо діяльності фінансових посередників та функціонування фінансового сектору країни.

Одержано 28.01.2014

УДК 351.863

Тетяна Григорівна КУБАХ,

*старший викладач кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»,
кандидат економічних наук*

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Становлення української державності не можливе без створення ефективної системи економічної безпеки держави. Проходження Україною складного історичного становлення як суверенної держави наглядно демонструє складність побудови такої системи. Руйнування суспільних та економічних зв'язків яке відбулись наприкінці 90-х років призвело до соціально-економічних криз перманентного характеру. Загострення кризового стану який спостерігається в останні місяці 2013 року та початку 2014 року має негативний вплив не тільки на національну безпеку України взагалі, а й економічну зокрема. Актуальність питання економічної безпеки держави обумовлене внутрішніми проблемами України і лише загостряється під тиском зовнішніх факторів. Дана ситуація склалась у наслідок повільного відновлення виробничих відносин та зв'язків, не надто швидкого розвитку фінансового ринку та

його інфраструктури, а також високої частки тіньової економіки та високого рівня корупції в державних органах влади.

Побудова європейської країни, з розвинутою економікою та системою захисту економічних та соціальних інтересів держави, підприємства та громадянина, а саме ця мета є основною для сучасної України, неможлива без захисту національних економічних інтересів. Ефективна система економічної безпеки держави – це питання існування будь-якої держави, тому її забезпечення є одним із пріоритетних завдань розвитку української держави. Забезпечення достатнього рівня економічної безпеки виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни.

В економічній науці і практиці поки що немає однотайного визначення категорії «економічна безпека держави».

У проєкті Концепції економічної безпеки України вона розглядається як «спроможність національної економіки отримувати свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал держави за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз». У роботі Г. Пастернака-Таранушенка зазначено, що економічна безпека – це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців. У свою чергу, М. М. Єрмошенко вважає, що економічна безпека є ніщо інше, як такий стан економічного механізму держави, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери». Вітчизняні вчені В. Шлемко і І. Бінько вважають, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. На думку В. Мунтіян, під економічною безпекою слід розуміти загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

У російській роботі «Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность)» зазначено, що національна економічна безпека являє собою такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих варіантів розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

І, нарешті, в Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації (основні положення) економічна безпека розглядається як досягнення стійкого стану національної економіки, вона має забезпечувати:

- техніко-економічну незалежність, а також невразливість економіки до зовнішніх та внутрішніх загроз;
- захист економічних інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках, незалежно від зміни тактичних цілей держави;
- ефективне задоволення суспільних потреб за умов підтримки на достатньому рівні соціально-економічної стабільності держави.

Таким чином, підсумовуюче вищезазначене, на наш погляд, економічна безпека держави формується з різноманітної кількості взаємодіючих компонентів політичного, економічного і соціально-культурного характеру, які у результаті своєї ефективної діяльності під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів створюють умови для економічного зростання держави та покращення добробуту її суспільства.

У літературі з питань дослідження економічної безпеки до цієї категорії включаються різноманітні складові.

На думку Г. Пастернака-Таранушенка, економічна безпека поділяється на демографічну, екологічну, харчову, військову, ресурсну, питноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну безпеку. У свою чергу, А. Городецький включає до складу економічної безпеки наступні складові: виробничо-технологічну, фінансову, інфляційну, валютну, митну, керованість в економіці. Група авторів у складі М. Воропая, Г. Славіна і М. Чельцова вважають, що економічна безпека складається з загальноекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, технологічної, енергетичної, сировинної, продовольчої, працересурсної, водогосподарської, протистихійної. В інтерпретації В. Мунтіяна до внутрішніх складових економічної безпеки слід відносити сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, воєнно-економічну, інформаційну, технологічну, продовольчу, соціальну, демографічну, екологічну та тіньову економіку. На думку В. Шлемко та І. Бінько, основними складовими економічної безпеки є сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, військово-економічна, технологічна, продовольча, зовнішньоекономічна (експортна й імпортна) безпека.

Отже, з огляду на те, які складові включають науковці до складу економічної безпеки, зауважимо наступне. По-перше, в усіх наведених структурах економічної безпеки автори використовують різнопланові критерії їх розподілу на складові. По-друге, всі ці наведені структури є дуже широким трактуванням складу економічної безпеки.

На нашу думку, до економічної безпеки слід відносити тільки ті її складові, які містять лише економічні відносини або базуються на них (рис. 1.)

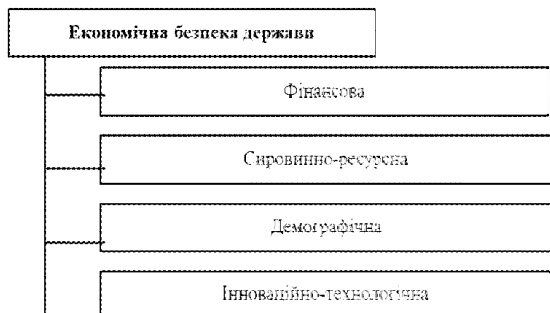

Рис. 1. Основні складові економічної безпеки держави

Найважливішим елементом економічної безпеки держави в сучасних умовах є фінансова безпека. Через створення потужної фінансової складової, в умовах існуючої геополітичної ситуації, Україна може побудувати ефективний механізм захисту своїх національних інтересів як в економічній площині так і в інших напрямках.

Список використаних джерел:

1. Предборський В. А. Економічна безпека держави : монографія / В. А. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 391 с.
2. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 320 с.
3. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІС, 1997. – 144 с.

Одержано 27.01.2014

УДК 005:336.717.067

Ксенія Борисівна ЛАТУНОВА,

*аспірант кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОПТИМІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА

Важливою складовою забезпечення фінансової безпеки держави є стабільність та надійність банків України. У період подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи проблема забезпечення фінансової стабільності банків постала особливо актуально. Питання підвищення ефективності управління взагалі, та управління кредитною діяльністю зокрема, вимагає розроблення принципово нових підходів до

оцінювання якості кредитного портфеля банку у площині «дохідність – ризиковість». Визначення ефективності управління кредитним портфелем має важливе значення в системі стратегічного управління кредитним ризиком вітчизняних банків, крізь те, що кредитна діяльність є не тільки найдохіднішою, але й найбільш ризикованою у порівнянні з іншими банківськими операціями. У зв'язку з чим зростає важливість оцінювання рівня ризиковості кредитної діяльності, що сприяє попередженню можливості настання фінансової кризи, мінімізації її наслідків у разі настання та дозволяє забезпечити стабільність й надійність банків України.

Найбільш повну характеристику управління кредитним портфелем банку надає коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку (КЕУКПБ), який є відношенням різниці між рівнем доходності кредитного портфеля (d) та безризиковою ставкою (r_0) до показника, який відображає рівень ризиковості кредитного портфеля (IR).

Рівень доходності кредитного портфеля банку (d) розраховується, виходячи з даних щодо загальних процентних доходів та загального розміру кредитного портфеля банку, які отримуються з офіційної фінансової звітності. Найчастіше, безризикова ставка (r_0) дорівнює базовій ставці, яка діє на кредитному ринку. На нашу думку, під час розрахунку коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем банку доцільно використовувати облікову ставку Національного банку України (станом на 01.01.2013 облікова ставка становила 7,50 %, починаючи з 10.06.2013 – 7,0 %, з 13.08.2013 – 6,5 %).

Рівень ризиковості кредитного портфеля банку (IR) розраховується як відношення розрахункового значення резерву за кредитними операціями банку (починаючи з 01.01.2013 р., відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012, банк з метою розрахунку резервів класифікує активи/надані фінансові зобов'язання за такими категоріями якості: I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним; II – помірний ризик; III – значний ризик; IV – високий ризик; V (найнижча) – реалізований ризик), що класифіковані за II, III, IV та V категорією якості до загального розміру кредитного портфеля.

Об'єктом дослідження ефективності управління кредитним портфелем виступають банки Харківського регіону, а саме: ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «Регіон-банк», ПАТ «РЕАЛ БАНК», ПАТ БАНК «Меркурій», ПАТ «МЕГАБАНК», ПАТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА» та ПАТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ».

Результати оцінювання ефективності управління кредитним портфелем банків Харківського регіону станом на 01.01.2013 подано у табл. 1.

Таблиця 1

**Ефективності управління кредитним портфелем банків
Харківського регіону станом на 01.01.2013, %**

№ з/п	Назва банку	d	IR	КЕУКПБ
1.	ПАТ «УкрСиббанк»	20,41	11,35	1,14
2.	ПАТ «Регіон-банк»	17,87	6,17	1,68
3.	ПАТ «РЕАЛ БАНК»	20,26	3,99	3,20
4.	ПАТ БАНК «Меркурій»	18,88	4,30	2,65
5.	ПАТ «МЕГАБАНК»	11,54	6,12	0,66
6.	ПАТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА»	10,40	10,03	0,29
7.	ПАТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ»	17,08	1,19	8,05

Необхідно зазначити, що за розглянутий період значення коефіцієнтів ефективності управління кредитним портфелем банків Харківського регіону є позитивними та коливаються в діапазоні [0,29; 8,05]. Такі розбіжності у розмірі коефіцієнтів проявилися за рахунок суттєвих різниць між рівнем дохідності та рівнем ризиковості кредитної діяльності банків. Так, ПАТ «УкрСиббанк» за розглянутий період мав найвище значення рівня дохідності серед досліджуваних банків поряд з найвищим значенням рівня ризиковості кредитного портфеля банку, що призвело до доволі низького значення коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем ПАТ «УкрСиббанк» (нижче значення коефіцієнту має лише ПАТ «МЕГАБАНК» та ПАТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА»). ПАТ «Регіон-банк», ПАТ «РЕАЛ БАНК» та ПАТ БАНК «Меркурій» мають схожі значення коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем за рахунок високого значення рівня дохідності кредитного портфеля та низького рівня ризиковості. ПАТ «МЕГАБАНК» має низьке значення коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем банку за рахунок перевищення майже у два рази темпів приросту розміру резервів за кредитними операціями банку, що класифіковані за II, III, IV та V категорією якості над доходами від кредитних операцій. Найнижче значення коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем отримав ПАТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА», рівень дохідності якого майже співпадає з рівнем ризиковості. На відміну від ПАТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА» ПАТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ» має найвище значення коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем банку, що було забезпечено за рахунок високого рівня дохідності за мінімального (найнижчого значення) рівня ризиковості кредитного портфеля у порівнянні з банками Харківського регіону за розглянутий період.

Таким чином, методика оцінювання ефективності управління кредитним портфелем банку на основі оцінювання рівня ризиковості та рівня дохідності дозволяє оцінити стан кредитної діяльності, що у динаміці допоможе у створенні інформаційної бази для здійснення прогнозу рівня кредитного ризику й рівня дохідності кредитної діяльності та прийнятті ефективних управлінських рішень з метою підтримання запланованого рівня дохідності за допустимого рівня ризиковості, що є основою та запорукою стабільності й надійності вітчизняних банків. Необхідно звернути увагу на те, що управління кредитним портфелем — це складова загальнобанківської системи управління, а необхідність здійснення ефективного управління кредитним портфелем банку неможливе без ретельно розробленої кредитної політики, яка визначає зміст стратегії управління кредитним ризиком банку, з урахуванням особливостей кредитної діяльності, якісного управління кредитним портфелем, а також без висококваліфікованого персоналу.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.342

Володимир Валентинович ЛИПОВ,

*професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного
економічного університету, доктор економічних наук, доцент*

ГЕТЕРОГЕНІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАД ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА БЕЗПЕКА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ У МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Інтеграція України у міжнародне економічне середовище зумовлює активізацію запозичення інституціональних форм, що засвідчили свою ефективність в інших інституціональних системах, інституціональну гетерогенізацію. Вона має на увазі впровадження інститутів альтернативних моделей, становлення і функціонування яких пов'язане з домінуванням іншої логіки соціальної взаємодії. В умовах, коли інститути, що утворюють інституціональну систему взаємодіють між собою. Така трансплантація має не лише безпосередні, пов'язані з дією запозичуваних інститутів наслідки але й опосередковані, що виникають в цію взаємодію. Швидше за усе, оскільки запозичуваний інститут заснований на відмінних принципах, результатом стає інституціональна напруга, некомплементарність [1]. Метою роботи є дослідження загальних передумов її виникнення та аналіз ситуації в фінансовій системі України, що виникла внаслідок гетерогенізації її інституціональної складової.

За своїм функціональним призначенням у економіці фінансові системи (ФС) опосередковують рух заощаджень домогосподарств в сферу виробництва, виконують функції накопичення, концентрації, розподілу, руху і контролю ефективності використання фінансових ресурсів. Комплементарність їх інституціональної архітектоники відповідно до засадничих принципів соціального устрою (співвідношення індивідуалізм / колективізм) проявляється у формуванні дихотомії у сфері ухвалення рішень про характер відношення суб'єкта до ресурсів, що передаються їм у ФС [2]. Пріоритет індивідуального або різною мірою і формах вираженого колективного інтересу зумовлює особливості структурної комплементарності. У випадку пріоритету посередницької активності банків, у його витоків ми знаходимо принцип корпоративізму, що припускає пріоритет інтересів цілого, над інтересами частини, окремих суб'єктів, що беруть участь у фінансуванні. Вони залишаються пасивними спостерігачами, виявляються включеними на основі системи взаємних зобов'язань в діяльність банківського механізму і претендують на частину прибутку від їх використання як кінцевого власника. Відповідно функціональна комплементарність забезпечує функції зберігання, накопичення і інвестування за мінімізації ризиків ліквідності, оцінки і контролю інвестиційних ризиків. Ключову роль в їх здійсненні переймає на себе банківська система. Другий канал припускає структурну комплементарність ФС, центральним елементом якої виступають фінансові біржі, що забезпечують через ринки цінних паперів пряму передачу ресурсів від економічних агентів, що ними володіють до користувачів. Власник акцій орієнтується у своїй інвестиційній активності на особистий, індивідуальний інтерес, активно (пряме інвестування) або пасивно (портфельне інвестування) бере участь в управлінні їх використанням, має можливість виявити свою індивідуальність. Домінуюче значення придбаває набуває субсидіарності. Функціональна комплементарність будується на основі забезпечення функцій моніторингу ефективності використання інвестицій підприємствами і можливості оперативного реагування інвесторів. На рівні соціально-економічних систем (СЕС) перший випадок знаходить своє комплементарне завершення в координованих формах капіталізму (Публічний, Мезокорпоративний, Північноєвропейський, Центральноевропейський соціально-демократичний). Орієнтовані на ринок цінних паперів системи комплементарні ринковому капіталізму (РК).

Врахування впливу держави дозволяє деталізувати диференціацію моделей ФС і виділити три їх види, потрібну дихотомію. У першому випадку (системи ринків капіталу США і Великобританії, РК) ми маємо справу з рівноправ'ям ролей фінансових інститутів, промисловості і держави. Держава виступає як в ролі одного з учасників ринку капіталу, так і зовнішнього арбітра, у функції якого входить забезпечення дотримання

індивідуального інтересу інвестора, що визнається первинним. У другому – договірну систему кредитування, з домінуванням відносно автономних банків і певною державною підтримкою (Німеччина, Швеція, СДК). Держава акцентує увагу на соціальних наслідках фінансової активності і націлюється у своїй діяльності на формування умов соціального миру і стабільності в суспільстві. У третьому – засновуються на кредитуванні і використанні державної власності або контролю над інвестиціями (Франція, Японія). Подібна система діє в країнах, що відносяться до «стейтистської» та «мезокорпоративної» моделей капіталізму (ПК, МК). Об'єднує ці країни високий рівень сімейності великого і малого бізнесу, як реакції на нестачу соціальної довіри (за винятком Японії) у відповідних суспільствах. У першому випадку, південно-європейські країни, держава бере на себе функції забезпечення соціальної інтеграції, в умовах недостатньої розвиненості інститутів громадянського суспільства, у тому числі і з використанням фінансових інструментів. У другому, країни східної Азії, держава виступає в ролі посередника між організованими на патріархальних принципах великими корпоративними структурами, відіграє роль «глави сім'ї», але вже на загальнонаціональному рівні. Варто згадати й про зв'язок ФС з особливостями інституціонального середовища. У рамках корпоративного сектора дрібний бізнес віддає перевагу кредиту, великі фіксовані витрати емісії акцій обмежують попит на акціонерний капітал лише великими фірмами. Домогосподарства з високим рівнем доходу більше схильні до ринкової системи, оскільки вона забезпечує більшу оперативність, інвестиційну ефективність і здатність поглинати короткострокові ризики. Врахування впливу інституціональної комплементарності дозволяє пояснити причини більшої рівності прибутків громадян в країнах, де розвинені системи, засновані на банках. У свою чергу, групи з середнім рівнем доходу, що мають високий рівень заощаджень, віддають перевагу банківським депозитам над інвестуванням в ЦП. Попит держави на фінансові активи, передусім гарантійні зобов'язання, як форму інвестицій з мінімальним ризиком, вступає в конкуренцію з банківськими депозитами. Нарешті, методи пенсійного страхування формують попит на довгострокові інвестиції в акціонерний капітал.

Разом з, тим варто зазначити суттєву гетерогенізацію вказаних інституційних моделей. По-перше, майже усі ФС використовують обидва канали фінансування. По-друге, в умовах динамічного розвитку фінансової сфери складно визначити точку відліку, що вказує напрям їх руху ФС від одного виду до іншого. По-третє, порівняння агрегованих фінансових потоків виробничих інвестицій демонструє істотне значення внутрішніх ресурсів компаній в обох моделях. По-четверте, акціонерний капітал грає обмежену роль у фінансуванні фірм навіть в країнах, орієнтованих на

ринок, а виявлення впливу банківського фінансування ускладнене в будь-якій країні, за винятком Японії. По-п'яте, пропорції активів банків і фондів ринків мають зворотну залежність і інвестиції в країнах з системами, заснованими на ринках, залежать від рівня банківських активів, тоді як інвестиції в економіках, заснованих на ринках, залежать від розміру ринку капіталів. Однак, в кінцевому підсумку все ж загальна закономірність у диференціації моделей лишається незмінною.

Зовсім іншу картину ми спостерігаємо в Україні. ФС і через два десятиліття після початку реформ залишається незначною за розмірами і слаборозвиненою. Ця недосконалість – одна з головних причин неможливості говорити про формування комплементарності як у її рамках, так до інших інституціональних блоків формованої СЕС. Зіткнення індивідуалістичних і корпоративістських принципів проявляється в характерному для РК перетворенні ФС на самодостатній, пануючий над усією економікою механізм збагачення незначного числа суб'єктів фінансових ринків, що не мають нічого спільного із створенням реальних економічних благ, представляє випадок інституціональної напруги СЕС в цілому, її системної некомплементарності. В Україні в передкризовий період це проявилось в гіпертрофованому розвитку споживчого кредитування імпорту, що прирік національну економіку на попадання до довгострокової боргової ями. Одночасно пріоритетний розвиток банківських форм фінансування відповідає корпоративістським принципам, ріднить її з ЦЕК. Проте функціональна неповнота і недосконалість не дозволяють говорити про близькість до якої-небудь з існуючих в розвинених економіках моделей ФС. Залишається незначним фінансовий ринок. Перевага кредитування як основної форми фінансування цілком відповідає домінуючій ролі банків, проте функціонально його можна пояснити високим рівнем недовіри, небажанням передавати контроль над підприємствами зовнішнім інвесторам. Недостатній рівень розвитку ФС, разом з жорстким, але недостатньо ефективним його регулюванням, пояснює обмеженість переліку вживаних фінансових інструментів. Інвестор найчастіше виступає в ролі інсайдера. Інституціональні інвестори практично відсутні. Ключова роль в інвестуванні належить національним бізнес структурам. Рівень ПІІ залишається вкрай низьким. Одна з причин цього пов'язана зі слабким захистом зовнішніх акціонерів, у тому числі й міноритарних. Залишається у край слабким сектор фінансових посередників. Відсутній ринок ризикового і залишається недосконалим ринок страхового капіталу. Слабо розвинене ділове середовище. Основна взаємодія у фінансовій сфері здійснюється у рамках великих олігархічних структур. Характер інвестування зумовлюється тим, що участь в управлінні розглядається як найважливіша умова отримання прибутку. Фінансовий ринок не здатний виконувати функції забезпечення корпоративного контролю.

Врахування вимог комплементарності елементів формованої інституціональної системи України є важливим чинником її успішного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Липов В. Комплементарность и гетерогенность институциональных систем: культурные и отнологические предпосылки воспроизводства и изменения институтов / В. Липов // Научные труды ДонНТУ. Серия: Экономическая. – Вып. 43-1. – 2013. – С. 28–37.

2. Липов В. Институциональная комплементарность социально-экономических систем / В. Липов. – Харьков : Изд-во ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 484 с.

Одержано 27.01.2014

УДК 347.73

Анастасія Анатоліївна ЛИТВИНЕНКО,

*здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ УМОВИ УСУНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ПРЯМОМУ ОПОДАТКУВАННІ В УКРАЇНІ

Останнім часом, незважаючи на позитивні зміни в ліквідації проблем подвійного оподаткування шляхом прийняття нового податкового законодавства, де ст. 161 «Спеціальні правила» Податкового кодексу України детальніше конкретизує механізм зарахування податків для зменшенню податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємств, все ж залишається актуальною потреба в гармонізації та узгодженні внутрішнього законодавства. Серед причин виникнення подвійного оподаткування в процесі справляння прямих податків можна виділити такі.

По-перше, оподаткування розподіленої частини прибутку підприємств, адже прибуток підлягає подвійному оподаткуванню: в перший раз, коли податок на прибуток сплачують підприємства за результатами господарської діяльності після закінчення звітного періоду, другий раз – під час виплати дивідендів. Так, з проблемою подвійного оподаткування постійно стикалися платники податків у Німеччині, тому що після сплати корпоративного податку кожен учасник корпорації зобов'язаний був сплатити прибутковий податок. З 2000 р. держава розпочала вживати заходів щодо усунення подвійного оподаткування шляхом застосування методу компенсаційного заліку, при якому учасникові корпорації дозволено зменшувати свої доходи на 50 % і із суми,

що залишилася, сплачувати прибутковий податок [1, с. 734]. Доцільно було б застосувати такий підхід і в оподаткуванні українських платників податку на прибуток.

По-друге, при оподаткуванні доходів, одержаних резидентами за кордоном. Адже вітчизняним законодавством передбачено, що платниками податку на прибуток підприємств є: з числа резидентів – суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами [2, ст. 133, п. 133.1, підп. 133.1.1]. Але юридичні особи є платниками податків на прибуток у тих країнах, де вони отримали ці доходи. Так, за ст. 246 Податкового кодексу Російської Федерації, платниками податку на прибуток організацій визнаються: російські організації; іноземні організації, що здійснюють свою діяльність у Російській Федерації через постійні представництва і (або) одержують доходи від джерел у Російській Федерації [3].

Аналогічна ситуація виникає у вітчизняних платників податків у разі отримання доходів в інших країнах. Усунення подвійного оподаткування в цій ситуації можливо декількома способами: або ж за допомогою прийняття спеціальних міжнародних угод, відповідно до яких оподаткування відбувається тільки в одній країні і регулюється нормами національного законодавства. Або ж додатково внести норми до Податкового кодексу України з метою усунення подвійного оподаткування, як це здійснено у Республіці Казахстан.

Податковим кодексом Республіки Казахстан передбачено порядок застосування міжнародних договорів щодо оподаткування доходів нерезидентів, отриманих від: надання транспортних послуг, щодо оподаткування дивідендів; винагород (відсотків), роялті, щодо оподаткування чистого доходу від діяльності через постійне представництво та інших доходів. З метою усунення подвійного оподаткування платник податку – нерезидент подає заяву на застосування положень міжнародного договору за формою, встановленою уповноваженим державним органом, до податкового органу за місцем реєстрації податкового агента до виплати доходу; копії контрактів (договорів, угод) на виконання робіт (надання послуг); копії установчих документів; акта виконаних робіт; акта прийняття об'єкта в експлуатацію – при виконанні будівельних робіт; бухгалтерських документів, що підтверджують отримання доходу за надані послуги та утримання податку. На вимогу нерезидента податковий орган подає довідку про суми отриманих доходів з джерел у Республіці Казахстан і утриманих податків. Крім того, законодавством передбачено, що сума, яка зараховується згідно з нормами Кодексу, не повинна перевищувати суму податку, що утримується з доходів платника за ставками, передбаченими законодавством Республіки [4].

Українським законодавством було передбачено усунення подвійного оподаткування з податку на прибуток підприємств, але зарахуванню підлягають суми податку, крім сплачених з пасивного прибутку (дивідендів, процентів, страхування, роялті), що є соціально несправедливим, адже платник податку вже їх сплатив, тому доцільно скористатися досвідом інших країн, наприклад Республіки Казахстан, де зарахування податку на прибуток, сплаченого з оподаткування дивідендів, винагород (відсотків), роялті виділено окремою статтею Кодексу. На сьогодні з Податкового кодексу України виключено цю норму закону. Але, на наш погляд, ст. 161 «Спеціальні правила» Податкового кодексу України потребує внесення змін у частині більш детального роз'яснення механізму зарахування сплачених за митним кордоном України сум податку, оскільки запропонований механізм є недостатньо зрозумілим. Можна скористатися досвідом Республіки Казахстан, де досконало визначено весь порядок зарахування з наданням усього переліку документів до податкових органів та подальшої процедури здійснення зарахування.

Список використаних джерел:

1. Косолапов А. И. Налоги и налогообложение : учеб. пособие / А. И. Косолапов. – М. : Дашков и К, 2005. – 872 с.
2. Податковий кодекс України : від 08.04.2011 // Голос України. – 2011. – № 229–230 (4979–4980).
3. Налоговый кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kadis.ru/kodeks.phtml?kodeks=14>. – Ст. 246.
4. Налоговый кодекс Республики Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nalog.ru/html/MSMNO/kazakhstan.doc>. – Ст. 199.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.276:338.23

Олена Анатоліївна ЛУК'ЯНИХІНА,

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ЯК ЗАПОРУКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) серед загроз національним інтересам і національній безпеці України зазначено велику боргову залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів. Це свідчить про те, що більше ніж десятиліття має місце проблема формування

і зростання розміру державного боргу. При цьому в умовах побудови незалежної держави для забезпечення, передусім, її фінансової безпеки, існує нагальна потреба пошуку шляхів і реалізації методів ефективного управління державним боргом держави.

Теоретичним і практичним питанням фінансової безпеки, державного боргу присвячено роботи українських дослідників: О. І. Загородного, М. М. Ермошенка, А. І. Сухорукова, В. В. Козюка, О. І. Барановського, О. В. Плотнікова, Н. В. Зражевської, Я. В. Онищук, Ю. К. Алексєєва та ін. При цьому потребують розвитку питання управління державним боргом саме з точки зору фінансової безпеки держави з урахуванням сучасних макроекономічних процесів.

Виходячи із сутності фінансової безпеки, під якою розуміють ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан усіх підсистем фінансової системи (фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем) повинен бути збалансованим і стійким до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, держава повинна мати механізм формування, розподілу і раціонального використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Значне місце у формуванні фінансової безпеки займає управління державним боргом.

Згідно з Бюджетним кодексом України державний борг визначають як загальну суму заборгованості держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), включаючи боргові зобов'язання держави (Автономної Республіки Крим чи міських рад), що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Для покриття дефіциту бюджету держава, як правило, бере кредити, що й спричиняє формування державного боргу. Для пошуку методів управління державним боргом потрібно розуміти його складові.

Державний борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень.

Гарантований борг – це загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичення, забезпечені державними гарантіями.

Залежно від джерел, з яких здійснюються запозичення, державний борг поділяють на внутрішній (заборгованість держави громадянам,

юридичним особам і фірмам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядом) та зовнішній (заборгованість держави перед іноземними громадянами, державами, банками та міжнародними фінансовими організаціями).

Основними причинами виникнення і зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни.

Джерелами покриття дефіциту бюджету є внутрішні джерела фінансування (надходження від сектору державного управління, тобто обсяг запозичень за рахунок емісії державних цінних паперів, яку здійснює Міністерство фінансів, надходження від органів грошово-кредитного регулювання й банківських установ, від приватизації державного майна та інші внутрішні джерела) та зовнішні (позики, отримані від міжнародних організацій економічного розвитку, надходження від органів управління іноземних держав, позики, отримані від іноземних комерційних банків, та інші джерела, не зараховані до цих категорій). Для фінансування дефіциту державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Базуючись на сутності категорії «управління» як впливу на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення до іншого стану відповідно до визначених цілей, управління державним боргом передбачає сукупність заходів держави щодо погашення і регулювання суми державного кредиту, а також залучення нових позичкових коштів, тобто вплив на фінансову систему держави з метою забезпечення її стабільного стану і функціонування відповідно до визначених довгострокових і короткострокових цілей.

Метою управління державним боргом є забезпечення боргової безпеки держави, тобто дотримання такого рівня державної заборгованості, який задовольняє потреби держави у фінансових ресурсах, дає змогу зберегти стійкість фінансової системи держави і при цьому не ставить під загрозу виконання державою своїх функцій та зобов'язань щодо погашення та обслуговування боргів.

Міністерство фінансів України намагається проводити зважену політику управління державним боргом відповідно до «Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013–2015 роки» (Постанова КМУ від 29.04.2013 № 320), своєчасно та в повному обсязі здійснює виконання зобов'язань за державним боргом. Основні показники та динаміка державного боргу представлені у табл. 1.

Таблиця 1

**Структура та динаміка державного боргу України
у 2007–2013 рр. (млрд грн)**

№	Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Загальна сума державного та гарантованого боргу	88,745	189,411	317,905	432,235	473,122	515,511	549,463
2	Державний борг:	71,295	130,69	226,997	323,475	357,273	399,218	453,349
2.1	– внутрішній борг	17,807	44,667	91,071	141,663	161,467	190,299	246,044
2.2	– зовнішній борг	53,488	86,024	135,927	181,814	195,806	208,919	207,305
3	Гарантований державою борг:	17,451	58,721	90,908	108,761	115,848	116,292	96,114
3.1	– внутрішній борг	1,001	2,001	14,063	13,828	12,24	16,21	23,196
3.2	– зовнішній борг	16,45	56,72	76,845	94,933	103,607	100,082	72,919

Джерело: сформовано за офіційними даними Міністерства фінансів України.

Дані табл. 1. свідчать про збільшення обсягів як зовнішніх, так і внутрішніх зобов'язань держави і, звідси, державного боргу. В поточному періоді державний борг України знаходився в межах граничного обсягу, встановленого статтею 5 Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» та далеким від критичного, яким за міжнародними стандартами вважаються боргові зобов'язання держави, що перевищують 60 % від ВВП. Динаміка загального державного боргу України і ВВП з 2010 по 2012 роки представлена у табл. 2.

Таблиця 2

**Динаміка загального державного боргу і ВВП
з 2010 по 2013 роки (млн грн)**

Роки	Розмір державного боргу	Номінальний ВВП	Співвідношення: державний борг / ВВП (%)
2009	316885	913345	34,7
2010	432235	1082569	39,9

2011	473122	1316600	35,9
2012	515511	1408889	36,6

Джерело: сформовано за офіційними даними Міністерства фінансів України.

Як бачимо з табл. 2, індикатор боргової безпеки держави, який розраховують як співвідношення державного боргу до ВВП, не досяг критичного значення, але потребує постійного моніторингу і аналізу.

На наш погляд, до проблемних питань управління державним боргом найближчого періоду можна віднести:

- витрачання запозичених коштів на поточні потреби, а не зміцнення економічного потенціалу країни і вирішення стратегічних задач,
- настання терміну виплат за позиками взятими у попередні роки,
- зменшення золотовалютного резерву країни.

У зв'язку з цим, потрібно проводити виважену фінансову політику у частині формування бюджетних видатків і надходжень, намагаючись зменшити вплив політичної складової на цей процес, уповільнити темпи зростання зовнішнього боргу, що безпосередньо пов'язано із фінансовою незалежністю, конкурентоспроможністю та забезпеченням стабільності економіки країни.

Одержано 27.01.2014

УДК 33:378

Володимир Олександрович ЛУКІН,

доцент кафедри обліку і аудиту Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, кандидат економічних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення безпеки держави, її регіонів і підприємств є однією із функцій держави. Важливою складовою загальної безпеки є економічна безпека, яку можна визначити як здатність протистояти загрозам виникнення втрат економічного характеру. Важливість підготовки спеціалістів з питань забезпечення економічну безпеку визнано на рівні держави – © Лукін В. О., 2014

переліку спеціальностей з'явилася спеціальність «Управління фінансово-економічною безпекою». Але за цією спеціальністю готують, по-перше, лише магістрів, а по-друге, в основному у цивільних ВНЗ, хоча ці ВНЗ не можуть дати повноцінні знання для проведення роботи з економічної безпеки. Причини у наступному.

Як відомо, складовими забезпечення економічної безпеки є аналіз, контроль, попередження загроз економічної небезпеки та протидія їм.

Аналіз – пов’язаний з розрахунком індикаторів економічної безпеки, контроль – з забезпеченням ефективності використання ресурсів і протидії їх розкраданням; попередження та протидія – це сфера проведення розвідувальних і контррозвідувальних дій. Якщо для забезпечення перших двох складових достатньо знань, отриманих при вивченні цивільних навчальних дисциплін (Економічний аналіз, Фінансовий аналіз, Аудит, Державний фінансовий контроль і т. і.), то для проведення заходів з попередження загроз економічної небезпеки та протидії їм треба вивчення спеціальних дисциплін правоохоронного профілю (оперативно-розшукова діяльність, психологія ОРД тощо) і юридичних дисциплін.

Друга причина в тому, що згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 підготовка спеціалістів з економічної безпеки проводиться лише на рівні магістрів «на основі базової або повної вищої освіти будь-якого напрямку підготовки чи спеціальності», тобто відсутня базова підготовка за спеціальністю на рівні бакалавра. Проте підготувати повноцінного спеціаліста за півтора року не можна. А для навчання за цією спеціальністю можуть приходити не лише бакалаври з економіки та права, а й педагоги, фізики, технологи тощо. Між тим спеціаліст з економічної безпеки повинен глибоко знати економіку, мати базову підготовку з правових і спеціальних дисциплін.

За базу такої підготовки можна взяти або стандарт підготовки економістів за галуззю знань «Економіка та підприємництво» з доданням елементів правової та спеціальної підготовки, або стандарт підготовки юристів за галуззю знань «Право» з доданням елементів економічної та спеціальної підготовки. Тобто скоріше за все потрібні економісти з доброю правовою підготовкою, знанням оперативно-розшукової діяльності та інших спеціальних дисциплін. Саме таких спеціалістів можна готувати лише в ВНЗ системи МВС. Таких спеціалістів починали готувати наприкінці 90-х років, але потім підготовку спеціалістів припинили.

Таким чином: 1. Спеціалістів з економічної безпеки потрібно готувати цілеспрямовано з рівня підготовки «бакалавр» на базі двох галузей знань: «Економіка та підприємництво» та «Право». 2. Підготовку таких спеціалістів проводити на базі вищих навчальних закладів системи МВС.

Одержано 27.01.2014

УДК 339:338.246.8(477)

Лариса Олександрівна ЛІГОНЕНКО,

завідувач кафедри економіки та фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету,

доктор економічних наук, професор

РОЛЬ ТОРГІВЛІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Фінансова безпека держави, як відомо, є свідченням її здатності здійснювати фінансово – економічну політику у відповідності до національних інтересів. Стратегічними завданнями, вирішення яких дозволить забезпечити необхідну стійку фінансову безпеку України, є: 1) забезпечення сталого економічного розвитку держави, проявом чого є стійкі темпи росту основних фінансово-економічних та соціальних параметрів, формування бюджетів у запланованих обсягах, забезпечення прозорості використання бюджетних коштів; 2) створення ефективних механізмів, здатних: нейтралізувати негативний вплив світових фінансових криз і провокаційних дій третіх осіб на національну економічну та соціально – політичну систему; запобігання витоку капіталу («втечі капіталу») з реального сектора економіки, в т. ч. за кордон; недопущення фінансових правопорушень (у тому числі легалізації («відмивання») доходів, отриманих злочинним шляхом.

Традиційно вважається, що однією з галузей, що найбільш динамічно та успішно розвивається в останнє десятиріччя, є внутрішня торгівля. Як констатується в проєкті Програми розвитку торгівлі до 2016 року [1], протягом 2000–2013 років торгівля демонструвала себе як одну з найбільш кризово-стійких галузей національної економіки.

Як правило, в якості основних позитивів розвитку галузі прийнято звертати увагу на наступне (тут і далі наводимо статистичні дані з веб-сайту Державної служби зі статистики України – ukrstat.gov.ua):

1) Стабільно високі темпи зростання обсягу обороту. Темпи росту товарообороту роздрібної торгівлі протягом цього періоду були стійко високими (10–12 % на рік), за винятком 2009 (кризового) року, в якому обсяг обороту скоротився на 20,9 % мінімальний показник серед інших видів економічної діяльності). Зростання обороту роздрібної торгівлі за останні три роки відбувалося найвищими темпами порівняно з обсягами інших видів економічної діяльності вітчизняної економіки (у 2010 році – на 9,8 відсотки, у 2011 році – на 14,8 відсотки, у 2012 році – на 15,9 відсотки). За січень – грудень 2013 року оборот роздрібної торгівлі зріс на 109,5 %, оборот підприємств роздрібної торгівлі на 105,6 %. Безумовно, порівняно з попередніми роками, це перший симптом негараздів

(за аналогічний період попереднього року ці показники становили, відповідно, 115 % та 113,7 %), але, порівнюючи з іншими видами економічної діяльності та ситуацією в інших країнах світу це достатньо високий показник, який заслуговує позитивної оцінки.

2) Розвиток матеріально-технічної бази. Площа торговельних об'єктів завдяки відкриттю нових великих магазинів збільшилася за вказаний період в цілому на 16 відсотків, а в містах – на 18,9 відсотки. Особливо в містах торгівля за станом розвитку та сучасністю матеріально-технічної бази, впровадженню різноманітних технічних та технологічних інновацій набуває ознак європейського рівня.

3) Суттєвий вклад в розв'язання проблеми зайнятості населення та зростання рівня їх матеріального благополуччя. Загальна чисельність працівників торгівлі в Україні сягає 1256,6 тис. осіб, що становить 13,59 % усіх зайнятих працівників. Чисельність працівників підприємств торгівлі та ресторанного господарства зросла на 17,7 відсотки з 601,3 (2010 р.) до 707,7 (2011 р.) тисяч осіб. Середньомісячна заробітна плата у сфері торгівлі зросла за цей же період в 1,7 рази.

4) Великий вклад в формування доходної частини бюджетів усіх рівнів. Надходження до державного та місцевих бюджетів коштів від сплати податків і зборів підприємствами сфери торгівлі зросли з 16,8 млрд грн (2009 рік) до 30,7 млрд грн (2012 рік), тобто в 1,82 рази.

5) Стабільно висока інвестиційна привабливість, в т.ч. для іноземних інвесторів. Торгівля займає провідне місце серед інших видів економічної діяльності по залученню іноземних інвестицій. Приріст прямих іноземних інвестицій у сферу торгівлі за 2010–2012 рр. склав 1,7 млрд грн.

Наведені дані засвідчують позитивний вклад підприємств сфери «торгівля» в забезпечення фінансової безпеки України за такими складовими як: стійкість фінансово-економічного розвитку, формування бюджету, забезпечення зайнятості та зростання матеріального благополуччя населення.

В той же час необхідно звернути увагу на низку проблем, притаманних розвитку торгівлі, які мають дестабілізуючий вплив на фінансову безпеку держави, потребують відповідних висновків та рішень.

1. Продовжує залишатися гострою проблема збитковості значної (майже 35 %) частини підприємств. Сукупний фінансовий результат діяльності підприємств даної сфери за рахунок отриманих збитків скоротився з 21,9 млн грн в 2011 рр. до 11,6 млн грн у 2012 р. По цілому ряду підвидів даного виду економічної діяльності сукупний фінансовий результат взагалі є збитковим: оптова торгівля за винагороду чи на основі контракту (–1062,2 млн грн); роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (–3218,6 млн грн), в т.ч. роздрібна торгівля паливом (–3508,0 млн грн).

2. Дуже суттєва частка торговельної діяльності продовжує залишатися в «тіні». Про це яскраво свідчить порівняння показників обороту роздрібної торгівлі (884, 2 млрд грн) та роздрібного товарообороту підприємств (429 млрд грн). Причому у відсотковій оцінці цей розрив зростає – питома вага роздрібного товарообороту підприємств скоротилася з 54,94 % у 2007 році до 48,54 % у 2013 році. Цьому сприяють «нерівні» умови оподаткування дрібного, середнього та великого торговельного бізнесу, що провокує штучне «розукрупнення» торговельної діяльності, створення «кишеневих» СПДФО для зменшення рівня податкового навантаження.

3. На підприємствах торгівлі наявний надлишковий персонал, що пов'язано з суттєво більш низьким рівнем продуктивності праці. Як наслідок, середньомісячна заробітна плата найманих працівників у 2011 році в торгівлі становила лише 2156,7 грн, що становить тільки 84 % від середньої по економіці України (2567,76 грн). Як наслідок, набула поширення «конвертна форма» оплата праці, ознаками якої є штучне збільшення поточних витрат та наявність надмірно високий рівня дебіторської заборгованості (на кінець 2012 року вона становить 548,2 млрд грн або майже 60 % усіх оборотних активів підприємств).

4. Підприємства торгівлі мають вкрай незадовільний фінансовий стан. Жоден з класичних показників платоспроможності та фінансової стійкості не відповідає рекомендованим значенням. Надзвичайно високою є питома вага заборгованості (76,21 % валюти балансу на кінець 2012 року), що може в будь-який час обумовити виникнення ситуації банкрутства на достатньо великій кількості підприємств. Відповідно «ефект доміно» може спровокувати суттєві фінансові негаразди у чисельних контрагентів цих підприємств.

5. Суттєво загострилися взаємовідносини торговельні підприємства-постачальники товарів за рахунок того, що суб'єкти торговельної діяльності мають значні затримки по розрахункам з ними. Залишки товарно-матеріальних запасів на кінець 2012 року склали 186,5 млн грн, при цьому кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги сягнула 413,5 млрд грн, тобто в 2,2 рази більше. Це є підтвердженням «паразитизму» торгівлі, яка активно розвивається (в т. ч. розбудовує власну матеріально-технічну базу та формує прибутки) за рахунок коштів постачальників. Для останніх це призводить до подовшення операційного циклу, з усіма подальшими негативними наслідками.

6. Державного втручання потребує ситуація щодо формування товарних ресурсів. Частка продажу споживчих товарів, які вироблені на території України, через торговельну мережу підприємств систематично скорочується, зокрема з 70,5 % в 2005 році до 58,9 % у 2012 році. Така тактика закупівлі призводить до фінансування українськими споживачами

розвитку економіки інших, а не своєї. країни, провокує згортання обсягів діяльності та, відповідно, збитковість українських товаровиробників, безробіття українського населення.

Усі означені проблеми та диспропорції потребують відповідних корегувальних дій як на рівні держави, так і впровадження на підприємствах торгівлі сучасного соціально орієнтовного економічного управління, орієнтованого не на короткострокові прибутки будь-якою ціною (в т. ч. за рахунок нехтуванням законних інтересів стейкхолдерів підприємства), а на довгострокове успішне функціонування. Наявність підприємств торгівлі саме з таким типом менеджменту і є запорукою фінансової стабільності нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Програми розвитку внутрішньої торгівлі України до 2016 року : [проект постанови Кабінету Міністрів України : від 2013 р.]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/214912/file/programa.doc>.

Одержано 27.01.2014

УДК 334.722.8

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В БЕЗПЕЦІ БАНКУ

Сучасні умови господарювання, які пов'язані зі світовою економічною кризою, виводять на перший план питання безпеки банківської діяльності в Україні. Банки відіграють ключову роль в забезпеченні економічної безпеки держави, забезпечуючи проведення грошових розрахунків і платежів між суб'єктами господарювання, їх кредитування, інвестування та фінансування. Банк – юридична особа, створена в відповідній організаційно-правовій формі і має виключне право на здійснення в установленому законодавством порядку діяльності від свого імені щодо залучення коштів на вклади (депозити), розміщення зазначених коштів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, терміновості і платності, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб. Найбільш типовою та прийнятною організаційно-правовою формою для банку є корпоративна. Корпоративна форма господарювання виникає, перш за все, для того, щоб концентрувати розрізнені капітали з метою більш продуктивного застосування. При реалізації стратегії розвитку

банк ставить своєю метою досягнення найвищих стандартів у корпоративному управлінні. Корпоративне управління у банку – це система відносин між акціонерами банку, членами органів управління та контролю банку, клієнтами, контрагентами, органами всіх гілок державної влади. Модель корпоративного управління банку базується на ефективній співпраці між органами управління банку та його акціонерами, а також всіма зацікавленими особами (стейкхолдерами).

Прискорення процесів глобалізації фінансових ринків і лібералізація ринків капіталу безумовно вимагають дослідження ролі корпоративного управління в безпеці банку. Під безпекою банку розуміють – захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів із запобігання можливим загрозам його діяльності.

В умовах динамічно мінливого ринку банківських послуг і загострення боротьби за клієнтів для банків актуалізуються процеси визначення чіткої стратегії свого розвитку і досягнення певних цілей. Управління системою забезпечення безпеки сучасного банку пов'язане з необхідністю аналітичної обробки в стислі терміни великого обсягу різнопланової інформації, вилучення з неї необхідних даних, їх правильної оцінки та прийняття за результатами їх аналізу обґрунтованих і своєчасних рішень. Очевидно, що існує тісний зв'язок між корпоративним управлінням та безпекою банку.

Основними завданнями безпеки банку є інформаційне забезпечення банківських угод, забезпечення безпеки банківських операцій, захист банківської таємниці та нематеріальних активів, кадрова безпека, забезпечення особистої охорони керівництва і персоналу банку. Взаємозалежність корпоративного управління та безпеки банку включає в себе безліч понять, регламентів і систем: режим захисту комерційної таємниці, внутрішня робота з співробітниками з метою запобігання негативних явищ, бізнес розвідка і економічна безпека, інформаційно-аналітична робота в інтересах безпеки, технічний та фізичний захист майна та співробітників. Зазначене вище далеко не повний перелік напрямів роботи в забезпеченні безпеки крупного комерційного підприємства. Банки обирають свої пріоритети в розвитку вищевказаних напрямків забезпечення безпеки, це залежить від оцінки ступеня загроз, який в свою чергу залежить від виду і масштабу діяльності компанії. Як правило, оцінку загроз проводить або керівник, або начальник служби безпеки, або незалежний аудитор в галузі безпеки. Оцінка загроз постійно корегується в процесі розвитку банку.

Корпоративне управління у банку здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема з положеннями Цивільного та

Господарського кодексів України, законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про акціонерні товариства», іншими законами та нормативно-правовими актами Національного банку України, державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, відповідно до положень, затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 № 571, Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, які схвалено постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 № 98. Українські банки проголошують добровільне запровадження у власній діяльності високих стандартів корпоративного управління та беруть на себе зобов'язання послідовно дотримуватися власних Кодексів (принципів) корпоративного управління. Дотримання принципів, задекларованих в зазначеному Кодексі, є обов'язковим для всіх акціонерів банку, його органів управління та контролю, працівників банку. Також названі принципи, для побудови ефективної та прозорої системи корпоративного управління, запроваджуються шляхом викладання відповідних положень в Статуту Банку та його внутрішніх положеннях. При цьому необхідно керівництву банку враховувати та активно запроваджувати вимоги та принципи кращої міжнародної практики корпоративного управління.

Корпоративне управління в банку складається з трьох основних елементів:

- етичних основ діяльності Банку, що полягають у дотриманні інтересів акціонерів;
- досягнення довгострокових стратегічних завдань;
- дотримання всіх юридичних і нормативних вимог, щодо діяльності банку.

Корпоративне управління служить інструментом безпеки банку щодо розробки більш чітких принципів взаємовідносин між менеджментом та акціонерів, що в свою чергу забезпечує ефективність діяльності банку та захист інтересів стейкхолдерів.

Безумовно, в першу чергу цією проблемою опікуються власники банку, його акціонери, що турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну і соціальну відповідальність, якщо, звичайно, банку первісно не відведена роль кримінальної організації.

Власники банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан. Формування корпоративної культури розглядається Базельським комітетом як найважливіший аспект належного корпоративного управління в кредитній організації.

У забезпеченні адекватних принципів корпоративного управління та в безпеці банку зацікавлені також і клієнти, що складаються з постійних і нових юридичних осіб, а також з аналогічних частин фізичних

осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів і користувачами будь-яких банківських послуг. Особливе місце займає моніторинг контрагентів (конкурентів) – завдання, яке намагаються вирішувати майже всі суб'єкти ринку: і державні органи, і банки, і комерційні організації, і фізичні особи. Визначення фінансової стійкості банків дозволяє проводити ефективну клієнтську політику, спрямовану на перехід клієнтів від банків-конкурентів, у випадку якщо у конкурента з'являються ознаки нестабільності. Одночасно з моніторингом контрагентів, менеджменту корисно проводити моніторинг показників власного банку для визначення тенденцій і прийняття відповідних заходів завчасно.

Роль корпоративного управління в безпеці банку полягає перш за все у розробці системи ефективної взаємодії акціонерів, менеджменту, клієнтів (вкладників), інших учасників корпоративних і банківських відносин, а також повинна бути спрямована на заохочення активного і постійного співробітництва між ними. Політика прозорості банку та ефективна система інформування забезпечують своєчасне та достовірне розкриття інформації з усіх важливих питань діяльності банку, що сприяє конструктивному діалогу між стейкхолдерами. Узгодження системи корпоративного управління з принципами безпеки в українських банках надасть можливість до покращення його фінансового стану (якісніше управління активами, прибутком банку, зниження ступеня ризику через підвищення якості контролю тощо), відносин з різними групами стейкхолдерів (за рахунок покращення рівня інформованості та чіткої системи прийняття та контролю за реалізацією стратегічних рішень банку). Зазначене в кінцевому результаті позитивно впливатиме на економічний розвиток та інвестиційну привабливість держави.

Сьогодні банки реалізують ті заходи, які відповідають їх можливостям, особистому сприйняттю керівників і до яких готовий персонал, а відсутність загальної методики обліку факторів, що визначають безпеку банківської діяльності, що призводить до ігнорування її у практичній діяльності.

Для забезпечення безпеки банківської діяльності в Україні вважаємо за доцільне Національному банку України розробити науково обґрунтовані концепцію та механізм забезпечення безпеки банку, методику оцінки корпоративного управління банку, що в подальшому надасть можливість здійснювати як внутрішній, та і зовнішній контроль з боку стейкхолдерів. Також серед основних напрямів діяльності держави в даній сфері має стати створення збалансованої правової основи, яка б забезпечила ефективне формування і функціонування, а також правоохоронного механізму щодо захисту від впливу кримінальних процесів на банківську діяльність.

Одержано 21.01.2014

УДК 351.82

Любовь Анатольевна МАЛЕНКОВА,

заместитель начальника кафедры бухгалтерского учета, анализа, финансов и налогообложения Академии ФСИН России, кандидат экономических наук, доцент

ВНУТРЕННИЙ КОНТРОЛЬ КАК ЭЛЕМЕНТ БЕЗОПАСНОСТИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ХОЗЯЙСТВУЮЩЕГО СУБЪЕКТА

В 2013 году в системе организации бухгалтерского учета организаций впервые появилось понятие внутреннего контроля. Этому вопросу посвящена отдельная ст. № 19 Федерального закона от 6 декабря 2011 г. № 402-ФЗ «О бухгалтерском учете». В связи с чем, каждый хозяйствующий субъект обязан осуществлять внутренний контроль совершаемых фактов хозяйственной жизни как необходимый элемент его безопасности.

Таким образом, новый закон обязывает экономические субъекты организовать контроль не только содержания отчетности, но и проверку сделок и операций, которые влияют на финансовый результат деятельности предприятия и его финансовое положение.

Понятие системы внутреннего контроля впервые было дано в стандарте по аудиту № 8, в котором говорилось, что «система внутреннего контроля представляет собой процесс, организованный и осуществляемый представителями собственника, руководством, а также другими сотрудниками аудируемого лица, для того чтобы обеспечить достаточную уверенность в достижении целей с точки зрения надежности финансовой (бухгалтерской) отчетности, эффективности и результативности хозяйственных операций и соответствия деятельности аудируемого лица нормативным правовым актам». То есть, с точки зрения аудиторской практики, организация системы внутреннего контроля и ее функционирование направлены на устранение каких-либо рисков хозяйственной деятельности.

Главной же целью службы внутреннего контроля в отношении работы конкретного предприятия является координация работы по вопросам постановки бухгалтерского, управленческого и налогового учета, составления отчетности посредством принятия управленческих решений.

С целью осуществления контрольных функций непосредственно на предприятии должно быть организовано отдельное структурное подразделение или выделено должностное лицо для выполнения процедур внутреннего контроля. При этом перечень их функций и задач, целесообразно закрепить в положении о внутреннем контроле.

В противном случае оказание услуги внутреннего контроля может осуществляться сторонней организацией, заключив с ней соответствующий

договор оказания услуги. В настоящее время существует большая вероятность того, что подобные услуги могут оказывать аутсорсинговые компании.

Независимо от исполнителей осуществления контрольных функций, процедуры внутреннего контроля, на наш взгляд, должны включать:

а) определение порядка действий по планированию, организации, регулированию, учету и анализу в части проверки конкретных хозяйственных операций;

б) определение круга первичных документов, свидетельствующих об исполнении соответствующими работниками своих функций; определение порядка движения документов от момента их возникновения до архивирования;

в) определение показателей, так называемых «точек контроля» для оценки различных аспектов реализации конкретных хозяйственных операций;

г) установление контролируемых параметров объектов проверки в которых риск возникновения ошибок, искажений и других нежелательных явлений особенно велик;

д) выбор типов и методов проведения контроля.

Критерием эффективности системы внутреннего контроля является соблюдение ряда принципов:

- ответственности – каждый субъект, выполняющий контрольные функции, несет экономическую, административную и дисциплинарную ответственность за ненадлежащее исполнение своих обязанностей;

- своевременности – оперативное предоставление сведений для принятия управленческих решений;

- сбалансированности – эффективность контрольных функции зависит от обеспеченности средствами для их выполнения;

- подконтрольности – осуществления проверки на объектах, подконтрольных конкретному лицу;

- заинтересованности – между администрацией и должностными лицами, осуществляющими внутреннюю проверку;

- компетентности, добросовестности и честности – как основные характеристики субъектов, участвующих в процедуре внутреннего контроля;

- приоритетности – преобладания наиболее важных сфер над обычными незначительными операциями;

- комплексности – одновременная проверка объектов различного типа;

- единичной ответственности – во избежание безответственности недопустимо закрепление отдельной функции за двумя или несколькими субъектами внутреннего контроля;

- разделения обязанностей – за одним человеком не должны закрепляться одновременно взаимосвязанные функции;

- взаимодействия и координации – контроль необходимо осуществлять на основе четкого взаимодействия всех подразделений и служб организации.

Соблюдению принципа непрерывности контрольных функций способствует использование следующих видов внутреннего контроля:

- предварительный – осуществляется до начала совершения хозяйственной операции. Его целью является экспертиза будущих результатов, которые ожидаются от свершения таких операций, предупреждение нарушений;

- текущий – происходит в период совершения хозяйственных операций. Его цель – своевременное выявление недостатков работы хозяйствующего субъекта;

- последующий – проводится по итогам работы организации с целью проверки бухгалтерских документов, регистров и отчетности. При текущем и последующем контроле выявляются допущенные нарушения и принимаются меры к их устранению;

- плановый – проводимый согласно графику;

- внеплановый – направленный на отдельные участки, в отношении которых получена информация о возможных нарушениях и злоупотреблениях.

Основными средствами контроля являются:

- осуществление проверок финансово-хозяйственной деятельности;

- арифметическая проверка правильности бухгалтерских записей;

- проведение сверок расчетов;

- проверка правильности осуществления документооборота и наличия разрешительных записей руководящего персонала;

- проведение в соответствии с установленным порядком периодических плановых и внезапных инвентаризаций на предмет выяснения соответствия данных бухгалтерского учета фактическому наличию;

- использование для целей контроля информации из источников, расположенных вне данного объекта контроля;

- осуществление мер, направленных на физическое ограничение доступа несанкционированных лиц к активам, к системе ведения документации и записей по бухгалтерским счетам;

- исследование динамики показателей, сравнение прогнозных показателей с фактическими, выяснение причин существенных расхождений.

Эффективное применение указанных средств возможно при комплексном использовании фактического и документального контроля, осуществляемых в виде инвентаризации, контрольных замеров работ выборочного и сплошного наблюдения; приемов статистического исследования

качественных характеристик, экспертиз различных видов, служебного расследования, запроса, нормативно-правового регулирования, информационного моделирования, инспектирования и подтверждения.

Таким образом, для обеспечения экономической безопасности любого хозяйствующего субъекта должны быть определены средства контроля как составные части внутренней системы контроля, установленные на отдельных объектах для обеспечения эффективного и надежного управления ею. Качественной организации системы внутреннего контроля способствует ведение бухгалтерского управленческого учета, неотъемлемой частью которого являются управленческий контроль и анализ системы учета по центрам ответственности.

Научная новизна доклада заключается в изложении автором собственного видения по вопросу организации и реализации системы внутреннего контроля в виде определения основных процедур, принципов и средств внутреннего (управленческого) контроля, необходимых для выполнения поставленных целей управления.

Одержано 21.01.2014

УДК 65.012.8+004

Олександр Володимирович МАНЖАЙ,

доцент кафедри захисту інформації факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗСЛІДУВАННЯ ІНЦИДЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Останні декілька років в Україні спостерігається тренд до збільшення числа порушень в системах інформаційної безпеки банківських установ. Така ситуація обумовлена світовими тенденціями розвитку технологій та їх непоодиноким використанням для вчинення правопорушень.

Станом на кінець березня 2013 року до Держфінмоніторингу України надійшла інформація про 95 спроб несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерних систем на загальну суму 36,24 млн грн, 7 тис. євро та 1,3 тис. дол. США. Несанкціоноване втручання було здійснено у 41 банку України, 1 банку Італії та 1 банку США. Загалом же за 11 місяців 2013 року за даними МВС України зафіксованого 257 спроб несанкціонованого списання коштів з рахунку клієнтів банку на загальну суму 108,75 млн грн, 7 тис. євро та 115 тис. доларів США.

Чутливість банківського сектору до проблем безпеки та репутації стає передумовою для випадків відмови від інформування правоохоронних органів стосовно інцидентів інформаційної безпеки всередині

установи. Тому логічно було б припустити, що вказані статистичні дані є заниженими, а відтак насправді ситуація з порушенням систем інформаційної безпеки є більш критичною.

Для вирішення вказаної проблеми на сучасному етапі банки здебільшого залучають власні служби безпеки. Водночас невеликі установи подібного штибу не в змозі тримати на постійній основі відповідний штат кваліфікованих фахівців різних сфер безпеки, що теж збільшує ризики. Розрізнені підходи банків та висока вартість послуг кваліфікованих спеціалістів з інформаційної безпеки ставлять під сумнів ефективність такої політики.

Для вирішення цієї проблеми можливо запропонувати декілька базових кроків: по-перше, удосконалення кадрового складу служб безпеки, по-друге, побудову системи безпеки за загально визнаними світовими стандартами, наприклад COBIT, по-третє, залучення до внутрішніх розслідувань або окремих його етапів сертифікованих організацій, по-четверте, удосконалення процесу взаємодії банківських установ з правоохоронними органами.

В останньому випадку мова передусім йде про підрозділи боротьби з кіберзлочинністю МВС України. Ще декілька років тому практика взаємодії банків з вказаними підрозділами зводилася до оформлення заяви про вчинення правопорушення із наступним проведенням відповідних заходів з боку правоохоронних органів. Складна бюрократична процедура у цій ситуації ставала на заваді не лише оперативності розслідування, але й сприяла втраті доказової інформації, яка здебільшого зберігається в електронному вигляді. Мови про попередження таких правопорушень з боку міліції майже не йшлося.

За останній рік було зроблено низку суттєвих кроків для поліпшення цієї ситуації, зокрема, розроблено проект Регламенту (порядку) взаємодії банків, клієнтів і силових структур у випадку виявлення проявів кіберзлочинів, підписано Меморандум між МВС України та Незалежною асоціацією банків України (НАБУ) тощо. Очевидно, що для налагодження ефективної взаємодії в цьому напрямку ефективним інструментом як раз буде залучення до налагодження співпраці з МВС загальноукраїнських або міжнародних банківських асоціацій, наприклад НАБУ, ЕМА тощо.

Як вже було вказано, до здійснення внутрішніх розслідувань інцидентів інформаційної безпеки можна залучати власні сили безпеки, у тому числі впроваджувати сучасні практики таких розслідувань, наприклад, «Фундаментальне керівництво з розслідування комп'ютерних подій для Windows», а також запрошувати зовнішніх осіб за принципом аутсорсінгу. Відомою подібною компанією є, наприклад, російська Group-IB.

Ринок послуг у цій сфері має приблизно такі напрями:

- реагування на інциденти (Incident response);
- розслідування інцидентів (eDiscovery);
- комп'ютерна криміналістика (Digital Forensic);
- моніторинг інцидентів;
- юридичне супроводження інцидентів.

Що ж до сертифікації таких компаній для банківського сектору, то в цьому випадку можна порадити одержання відповідного визнання у рамках програми PCI Forensic Investigator (PFI) Ради із стандартів безпеки індустрії платіжних карт.

Складність визнання цієї організації полягає в тому, що претендент спочатку має стати Qualified Security Assessor (QSA), тобто отримати сертифікат за стандартами PCI DSS. В українському сегменті згідно з даними сайту pcisecuritystandards.org на теперішній час присутня лише одна компанія, що входить до переліку QSA.

Для того, щоб стати PFI висуваються додаткові вимоги, серед яких наявність досвіду та відповідних знань провадження розслідувань та налагоджені відносини з правоохоронними органами. На теперішній час таких компаній в світі за даними того ж сайту всього 22, жодна з них з України.

В Україні ініціативу щодо створення та сертифікації такої компанії могла б взяти одна з вищеназваних асоціацій. У рамках діяльності такої компанії можна було б не лише надавати послуги із проведення відповідних розслідувань інцидентів інформаційної безпеки, але й проводити тренінгові заходи для працівників служб безпеки банку, впроваджувати сучасні стандарти безпеки в діяльність банківських установ тощо. Вказана новація сприяла б вирішенню перших трьох з позначених вище завдань.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.01–049.5

Ольга Сергіївна МАРЧЕНКО,

професор кафедри економічної теорії

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор економічних наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ: ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ ТА ЗАГРОЗИ

Формування економіки знань, провідними ресурсами якої є ресурси інформаційні, обумовлює необхідність забезпечення інформаційної безпеки людини, організації, держави, суспільства. Інформаційна безпека – це захищеність національних інтересів в інформаційній сфері, інформаційних ресурсів та інформаційного простору (середовища), прав і свобод

громадян щодо збирання, накопичення, оброблення, збереження, використання і розповсюдження інформації.

Інформаційне забезпечення є однією з найважливіших умов ефективного функціонування як фінансової системи у цілому, так і її окремих структурних елементів. Інформаційна безпека фінансової сфери – це захищеність інформаційних ресурсів, процесів та технологій, що використовуються суб'єктами фінансових відносин у процесі їх діяльності. Це стан захищеності інформаційного середовища фінансової системи, її інформаційного простору.

Головними складовими інформаційної безпеки фінансової діяльності є:

1) безпека спеціальної інформації та її носіїв, до яких належать працівники фінансових установ, бази даних, комп'ютерні програми та ін. Це, по-перше, стан захищеності конфіденційної фінансової інформації від несанкціонованого розголошення, копіювання, використання конкурентами, втрати. По-друге, захищеність носіїв спеціальної інформації, що охоплює: а) інформаційну безпеку працівників фінансової установи та їх професійної діяльності шляхом створення необхідних умов ефективного використання інформаційних ресурсів; б) безпеку баз даних та інших носіїв інформації;

2) безпека руху інформації у внутрішньому і зовнішньому середовищі фінансової організації як забезпечення інформаційних ресурсів фінансової діяльності, їх джерел та ретрансляторів і користувачів;

3) кібербезпека фінансової сфери – захищеність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), значна роль якої у інформаційному суспільстві підкреслена у Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, яку Україна ратифікувала у 2005 році. Це захищеність від кіберзлочинності, пов'язаної з використанням новітніх ІКТ, спрямованим проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також захищеність від зловживання ними.

Інформаційна безпека фінансової системи залежить від стану інформаційної сфери в цілому, серед загроз якому треба виокремити:

- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації, відмова від інформаційного обслуговування;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, руйнування системи цінностей;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю;
- розкриття таємної, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом;
- маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації;

- несанкціоновані обмін та використання інформаційних ресурсів;
- порушення штатного режиму функціонування інформаційних мереж.

Загрози інформаційній безпеці фінансовій системі – це фактори або група факторів, що створюють небезпеку інформаційним ресурсам, процесам, технологіям фінансової діяльності. Відповідно класифікації О. К. Юдіна і В. М. Богуша, можливо виокремити такі загрози інформаційній безпеці: неякісна інформація (недостовірна, фальшива, дезінформація), що обумовлює ризики нерациональних фінансових рішень та дій; несанкціонований і неправомірний вплив сторонніх осіб на інформацію та інформаційні ресурси; обмеження або порушення інформаційних прав і свобод особистості [1, с. 43, 44]. Треба додати ще такий фактор загроз як опортуністична поведінка працівників фінансових закладів, негативними наслідками якої є розголошення конфіденційної інформації, її модифікація та фальсифікація, розкриття комерційної таємниці. Загрозами інформаційним ресурсам фінансової сфери є промисловий шпіонаж та недобросовісна конкуренція, інструментом якої може бути неправдива інформація про фінансову установу та її діяльність.

Інформаційна безпека забезпечується менеджментом фінансової організації шляхом здійснення комплексу заходів:

- а) техніко-технологічних – захист технічних засобів, комп'ютерних технологій, комунікацій тощо;
- б) економіко-організаційних – система організації та управління витратами руху інформації;
- в) мотиваційних – мотивація працівників фірм до збереження та захисту інформації;
- г) правових – створення внутрішньофірмових правил і процедур використання інформації;
- г) культурологічних – розвиток культури інтелектуальної організації, головним ресурсом якої є інформація.

Важливим є застосування управлінських технологій, які реалізують принципи індивідуалістичних, едхократичних і партисипативних організацій. Ідивідуалістичні організації (на відміну від корпоративних) – це відкриті організації, одиницею управління в яких є особистість; едхократичні орієнтуються на вільні дії працівників, їх компетенцію і вміння самостійно приймати рішення; партисипативні спираються на участь працівників в управлінні. Сполучення індивідуалізації, волі, самостійності, участі в управлінні, довіри, співробітництва і культури – фундамент ефективного управління творчою працею, подолання загроз інформаційній безпеці фірми.

Важливе значення має мотивація персоналу фінансової установи до збереження та захисту конфіденційної інформації. З цією метою у системі заходів забезпечення інформаційної безпеки треба широко використовувати

такий інструмент, як оплата праці. Необхідно створити умови для реалізації з метою забезпечення інформаційної безпеки такої специфічної функції оплати праці, як функція закріплення (збереження) глибоко спеціалізованих інтелектуальних трудових ресурсів, їх «монополізації» фірмою.

По-перше, висококваліфіковані працівники, як правило, є носіями конфіденційної спеціальної інформації. Їх закріплення (збереження) – важливе завдання управління інформаційною безпекою, на вирішення якого повинна бути націлена внутрішньофірмова система оплати праці. По-друге, фінансова установа несе значні витрати і втрати, пов'язані з опортуністичною поведінкою персоналу відносно інформаційних ресурсів. Тому, запобігання цим втратам диктує необхідність використання фірмою різних засобів її подолання, одним із яких і є належна оплата праці. По-третє, оплата праці виступає для фірми інструментом конкурентної боротьби за працівників-носіїв спеціальної інформації, оскільки її конкуренти заінтересовані у її залученні та використанні у власних цілях. Отже, використання оплати праці як інструмента закріплення (збереження) працівників фінансової організації – це дієвий засіб подолання загроз інформаційній безпеці.

Мотивація працівників – носіїв спеціальної інформації базується також на реалізації принципів організації оплати інтелектуальної праці: індивідуалізованість, багатофакторність, гарантованість, гнучкість і комплексність. Вимір абсолютно нематеріальних результатів інтелектуальної праці набуває форму оцінки працівника, його місця й ролі у виробничому процесі, ступеня специфічності його знань і навичок, рівня реалізації творчого потенціалу. Ось чому, оцінка праці і її оплата повинні бути індивідуалізованими, відображати індивідуальні особливості працівників і їх трудової діяльності. Реалізація принципу індивідуалізованості диктує необхідність багатофакторного аналітичного підходу до оцінки і оплати праці, що поряд із традиційними критеріями враховує статус фахівця в організації, їх внесок у створення і збільшення інформаційної бази, участь у внутрішньофірмовому русі інформації з та ін. Гарантованість певного рівня індивідуалізованої оплати праці виступає дійовим чинником закріплення у фірмі працівника, а принцип гнучкості забезпечує реалізацію стимулюючої функції заробітної плати.

Таким чином, інформаційна безпека фінансової системи та її складових, що охоплює безпеку спеціальної інформації та її носіїв, безпеку руху інформації у внутрішньому і зовнішньому середовищі фінансової організації, кібербезпеку, забезпечується системою заходів: техніко-технологічних, економіко-організаційних, правових, культурологічних, здійснення яких є завданням менеджменту організації. Запобігання опортуністичній поведінці працівників-носіїв спеціальної інформації повинно також базуватися на реалізації специфічної функції оплати праці – функції закріплення таких працівників в організації.

Список використаних джерел:

1. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : навч. посіб. / О. К. Юдін, В. М. Богуш. – Х. : Консум, 2005. – 576 с.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.71:65.012.32

Анастасія Юрїївна МАСЛОВА,

доцент кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, кандидат економічних наук,

Олена Миколаївна МУСІЄНКО,

доцент кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, кандидат економічних наук

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ БАНКУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Управлінська складова – завершальна в системі кредитування й особливо важлива, оскільки ефективність управління кредитним процесом банку має тісний зв'язок з ефективною діяльністю банку. Банки з метою створення системи оперативного управління, в першу чергу, орієнтуються на збільшення продажу кредитних продуктів і послуг, що, у свою чергу, досягається за допомогою основних ланок управління процесу кредитування: управління кредитним потенціалом, кредитним портфелем, кредитним ризиком.

Вагоме місце, на наш погляд, серед складових зазначеної системи управління посідає управління кредитним потенціалом банку. Сьогодні банки України управляють не лише наявними кредитними ресурсами, а й намагаються ефективно використовувати свої потенційні можливості, освоюючи нові сегменти кредитного ринку, тому вміле управління кредитним потенціалом у сучасних економічних умовах набуває особливо актуального значення.

При визначенні характеристики кредитної діяльності банків у контексті реалізації кредитного потенціалу слід відзначити необхідність урахування особливостей кредитної діяльності як банківського сектора в цілому, так і в розрізі конкретних банків зокрема.

Аналіз сучасного стану банківського сектора України в загальній кредитній активності вітчизняних банків зосереджується на визначенні питомої ваги кредитних операцій у структурі активів. Це, у свою чергу, надає можливість визначити пріоритети розміщення сформованих ресурсів

банків та основну динаміку коливання результуючих компонент розміщення кредитного потенціалу банків у цілому. Здійснення активних операцій повинно бути вираженим і забезпечувати максимальне отримання прибутку.

У цілому значна питома вага кредитів у структурі активів може свідчити про пріоритетність розміщення банками своїх ресурсів у високодохідну кредитну діяльність, яка має високий ступінь ризику.

Слід відмітити, що обсяги кредитної діяльності банків значно зменшилися в періоді, який аналізується, що обумовлювалося низкою вагомих причин:

- поширенням наслідків світової фінансово-економічної кризи в розрізі банківського сектора України;
- прийняттям Національним банком України нормативних документів щодо запобігання наслідкам фінансової кризи шляхом обмеження кредитної активності банків;
- скороченням ресурсної бази внаслідок ускладнення доступу до зовнішніх ринків капіталу та значного впливу коштів із поточних та депозитних рахунків клієнтів;
- зростанням обсягів заборгованості за проблемними кредитами;
- погіршенням фінансового стану підприємств унаслідок зменшення попиту на вітчизняну продукцію та значного зниження платоспроможності фізичних осіб.

Аналіз особливостей проведення кредитної політики групою вітчизняних банків надав можливість установити певні закономірності процесу управління кредитним потенціалом у банках України, які представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні проблеми управління кредитним потенціалом банку та причини їх виникнення

Загальні закономірності кредитування банків України	Проблеми управління кредитним потенціалом банків	Чинники, що сприяють або перешкоджають управлінню кредитним потенціалом банку
Реальний сектор економіки не є пріоритетним напрямом кредитування для банківського сектора України, оскільки економічна нестабільність, у тому числі зниження рівня ВВП, зростання темпів інфляції, нестабільність національної валюти спонукають банки розміщувати кошти в галузі, які зможуть швидко дати прибуток	Дефіцит довгострокових кредитних ресурсів не дозволяє банкам забезпечити пропозицію довгострокового кредитування на рівні, який відповідав би потребам економіки	Надмірна інформаційна насиченість засобів масової інформації про невиконання банками фінансових зобов'язань сприяє формуванню невірної громадської думки стосовно функціонування банківського сектора, що породжує недовіру клієнтів до банків, спонукає позичальників не повертати кредити вчасно

Закінчення табл. 1

Системоутворюючі банки розвивають кредитування фізичних осіб за рахунок компенсування ризиків високими процентними ставками, а також віддають перевагу стабільним корпоративним клієнтам, стійкішим до мінливих умов транзитивної економіки; у свою чергу, банки з невеликим розміром активів, переважно III–IV груп, кредитують малий та середній бізнес, застосовуючи індивідуальний підхід до позичальників	Недостатній асортимент кредитних продуктів, здебільшого спрямований на задоволення вузького кола клієнтів	Постійні зміни в нормативно-правовому регулюванні банківської діяльності ускладнюють прогнозування економічних процесів на тривалий період та часто негативно позначають на функціонуванні банків. Так, наприклад, мораторій на дострокову видачу банківських депозитів викликав недовіру населення в цілому до банківської системи, що зумовило зменшення попиту на депозитні продукти для фізичних осіб, і, як наслідок, знизилися обсяги кредитних ресурсів
Відсутність забезпечення значної частини споживчих кредитів та вагома частка бланкових кредитів у кредитному портфелі банків	Неефективність механізму забезпечення коротко- та довгострокових кредитів	Пріоритетність отримання надприбутків від реалізації кредитних операцій за всіма напрямками та видами кредитів, що обумовлює відсутність дилеми «ризик–прибуток» як перспективного напрямку кредитного ризик-менеджменту
Диференційована структура органів управління кредитним ризиком із наявністю нерозгалуженої організаційної структури, що особливо характерно для банків III–IV груп	Відсутність єдиного підходу до організації системи кредитного ризик-менеджменту банків та обмежене використання сучасних методів управління кредитним ризиком	Системи кредитного ризик-менеджменту в більшості українських банків знаходяться на початковому етапі формування поряд з агресивною кредитною політикою, що, у свою чергу, призводить до виникнення зростання рівня простроченої заборгованості

Таким чином, головна проблема ефективності управління кредитним потенціалом – невідповідність між терміноюю структурою депозитів і кредитів. Узагальнюючи основні напрями кредитної діяльності досліджуваних банків, слід зауважити, що існує тенденція розвитку тільки тих кредитних програм, які передбачають прийнятний рівень ризиків та мінімальні вимоги до їхнього забезпечення. Вітчизняні банки віддають перевагу здебільшого кредитуванню за такими галузями, як сфера виробництва, роздрібна та оптова торгівля, харчова промисловість, споживче кредитування, що не відповідає сучасним вимогам диверсифікації

кредитних ризиків. Відповідно до цього постає необхідність у комплексній кількісній оцінці процесу реалізації кредитного потенціалу з використанням сучасних методів математичного моделювання, що найоптимальніше оцінює загальний рівень ефективності процесу управління, що є напрямом подальших досліджень.

Одержано 29.01.2014

УДК 351.82

Елена Владимировна МИШАНОВА,

*начальник кафедры бухгалтерского учета, анализа,
финансов и налогообложения Академии ФСИН России,
кандидат экономических наук, доцент*

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ФИНАНСОВЫЕ НАРУШЕНИЯ, ВЫЯВЛЯЕМЫЕ В ПРОЦЕССЕ ВНЕШНЕГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ РОССИИ И УКРАИНЫ

Правоохранительные органы, использующие средства федерального бюджета, подлежат обязательному внешнему финансовому контролю со стороны государства. В России внешний государственный (муниципальный) финансовый контроль в сфере бюджетных правоотношений является контрольной деятельностью Счетной палаты Российской Федерации, контрольно-счетных органов субъектов Российской Федерации и муниципальных образований. Внутренний финансовый контроль осуществляет Федеральная служба по финансово- бюджетному надзору (Росфиннадзор), который в соответствии с Постановлением Правительства РФ от 15 июня 2004 г. № 278 проводит ревизии и проверки правомерности и эффективности использования средств федерального бюджета, средств государственных внебюджетных фондов и материальных ценностей, находящихся в федеральной собственности на территории России и за рубежом, а также осуществление таких ревизий и проверок по мотивированному обращению руководителей правоохранительных органов федерального уровня и субъектов федерации. Также в функции службы входит проведение мероприятий по предупреждению, выявлению и пресечению нарушений законодательства в финансово-бюджетной сфере, осуществление надзора за исполнением законодательства о финансово-бюджетном контроле и надзоре органами финансового контроля федеральных органов исполнительной власти, органов государственной власти субъектов федерации и органов местного самоуправления. Счетная палата и Росфиннадзор вправе накладывать штрафные санкции

согласно Кодекса об административных правонарушениях РФ (далее – КоАП). В целях более эффективных превентивных мер по предупреждению финансовых нарушений федеральным законом от 23 июля 2013 г. № 253-ФЗ «О внесении изменений в Бюджетный кодекс и отдельные законодательные акты Российской Федерации» были введены увеличенные размеры штрафов с юридических и должностных лиц.

Так, например, статья 15.14 «Нецелевое использование бюджетных средств» в соответствии с внесенными изменениями влечет наложение административного штрафа на должностных лиц в размере от двадцати тысяч до пятидесяти тысяч рублей или дисквалификацию на срок от одного года до трех лет; на юридических лиц – от 5 до 25 процентов суммы средств, полученных из бюджета бюджетной системы Российской Федерации, использованных не по целевому назначению.

Введение статьи КоАП № 15.15.6 «Нарушение порядка представления бюджетной отчетности» предусматривает наложение административного штрафа на должностных лиц в размере от десяти тысяч до тридцати тысяч рублей.

Нарушение порядка составления, утверждения и ведения бюджетных смет влечет наложение административного штрафа на должностных лиц в размере от десяти тысяч до тридцати тысяч рублей (статья 15.15.7).

Нарушение порядка принятия бюджетных обязательств влечет наложение административного штрафа на должностных лиц в размере от двадцати тысяч до пятидесяти тысяч рублей (статья 15.15.10).

Нарушение сроков доведения бюджетных ассигнований и (или) лимитов бюджетных обязательств влечет наложение административного штрафа на должностных лиц в размере от десяти тысяч до тридцати тысяч рублей (статья 15.15.11).

Из перечисленных санкций только одна по статье 15.14 накладывается как штрафные санкции на должностное и на юридическое лицо. Остальные санкции применяются только в отношении должностных лиц.

Ужесточение ответственности за нарушение бюджетного законодательства неразрывно связано и с введением контрактной системы в сфере закупок товаров, работ, услуг. Согласно статьям 7.30, 7.31 КоАП РФ административная ответственность за различные нарушения указанного законодательства влекут наложение штрафов на должностных лиц от 3 тысяч до 30 тысяч рублей, на юридических – от 10 тысяч до 300 тысяч рублей.

Внешний финансовый контроль использования государственных финансовых средств осуществляется главной контрольно-ревизионной службой Украины в соответствии с законом Украины «О государственной контрольно-ревизионной службе в Украине» от 26 января 1993 г. № 2939. Согласно статье 2 указанного закона главной задачей контрольно-ревизионной службы в Украине является осуществление контроля за

расходованием средств и материальных ценностей, их сохранностью, состоянием и достоверностью бухгалтерского учета и отчетности в министерствах, ведомствах, в том числе и МВД Украины, в чьем ведении находятся пенитенциарные учреждения, государственных комитетах, государственных фондах, бюджетных учреждениях, а также на предприятиях и в организациях, которые получают средства из бюджетов всех уровней и государственных валютных фондов.

Контрольно-ревизионной службы имеют право налагать финансовые санкции на проверяемые подразделения по результатам проведенных ревизий и проверок.

К ним относятся нарушения, предусмотренные главой 12 Кодекса об административной ответственности Украины «Административные правонарушения в отрасли торговли, общественного питания, сфере услуг, в отрасли финансов и предпринимательской деятельности».

Рассмотренные статьи Кодекса об административной ответственности Украины в некоторых случаях соответствуют отдельным статьям аналогичного кодекса России. Однако размер установленной административной ответственности существенно отличается от российского и определяется пропорционально необлагаемому минимуму доходов граждан.

Необлагаемый минимум доходов граждан – денежная сумма размером в 17 гривен, установленная пунктом 5 подраздела 1 раздела XX Налогового кодекса Украины, которая применяется при ссылках на необлагаемый минимум доходов граждан в законах или иных нормативно-правовых актах, за исключением норм административного и уголовного законодательства в части квалификации преступлений или правонарушений, для которых сумма необлагаемого минимума устанавливается на уровне налоговой социальной льготы.

С января 2004 года при налогообложении вместо понятия «необлагаемый минимум» было введено понятие налоговая социальная льгота, которая распространяется только на доходы в форме заработной платы и ограничена в использовании (используется предельный показатель дохода, для которого налоговая социальная льгота применяется). Размер налоговой социальной льготы с 2012 года составляет 536,5 грн.

Таким образом, для квалификации преступлений (правонарушений) пятьдесят необлагаемых минимумов доходов граждан соответствует 26825,00 грн (50 x 536,5), а для начисления штрафов, где применяется 17,00 грн, пятьдесят необлагаемых минимумов доходов граждан соответствуют 850,00 грн (50 x 17,0). На 1 января 2014 г. курс составляет 1 грн – 3,963 руб.).

Статья 164.12 «Нарушение законодательства о бюджетной системе Украины» определяет ответственность за использование бюджетных средств вопреки их целевому назначению или несоблюдения порядка

проведення операцій с бюджетними средствами, как это установлено действующим бюджетным законодательством влечет наложение штрафа на должностные лица от тридцати до семидесяти необлагаемых минимумов доходов граждан, повторное нарушение в течение года – от семидесяти до ста необлагаемых минимумов доходов граждан (от 4715,97 руб. до 6737,10 руб. соответственно). По абсолютной величине указанный размер существенно отличается от российского, однако если брать соотношение максимальной величины штрафа с должностных лиц и средней заработной платы за 2013 год, то в России оно составляет 185 % (50 тыс. руб. к 27 тыс. руб.), а в Украине – 57,6 % (6737,1 руб. к 11700 руб.)

Особенно актуальной является статья 164.14 «Нарушение законодательства об осуществлении закупки товаров, работы и услуги за государственные средства», которая предусматривает ответственность за осуществление закупок товаров, работы и услуг за государственные средства без применения определенной законом процедуры; другие нарушения законодательства об осуществлении закупки товаров, работ и услуг за государственные средства влечет наложение штрафа на должностные лица от ста пятидесяти до трехсот пятидесяти необлагаемых минимумов доходов граждан (от 10105,65 руб. до 23579,85 руб. по действующему курсу).

Таким образом, органы внешнего финансового контроля в лице контрольно-ревизионной службы Украины, осуществляют контроль за соблюдением законодательства в финансово-хозяйственной деятельности учреждений пенитенциарной системы Украины, привлекая к ответственности преимущественно должностных лиц».

Одержано 21.01.2014

УДК 330.837

Тетяна Юрїївна НОСОВА,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

РОЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Конкурентоспроможність країни є важливою складовою, яка визначає здатність держави створювати та підтримувати розвиток бізнесу. Рівень конкурентоспроможності залежить від світової кон'юнктури, економічного розвитку країни, використання технологічних досягнень і т. ін. Аналіз останніх публікацій Л. Антонюк, О. Макара, Ю. Кіндзерського, Г. Паламарчук, показує, що підвищення національної конкурентоспроможності економіки належить до найважливішого завдання забезпечення економічного прогресу в Україні.

Метою даної роботи є дослідження ролі впливу конкурентоспроможності країни на фінансовий стан країни. Функціонування ринкової економіки в Україні ґрунтується на організації і роботі системи інститутів. Колишня система інститутів обмежувала можливості ефективної роботи підприємств і часто призводила до прийняття свідомо безглузких інвестиційних рішень.

Відповідно до доповіді про світову конкурентоспроможність 2013–2014 року застосовується індекс глобальної конкурентоспроможності, що ґрунтується на вивченні наступних факторів: державні інститути, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я й початкова освіта, вища освіта й навчання, ефективність ринку, рівень розвитку технологій, ступінь розвитку ділової практики, інновації, розвиток інституціонального середовища, що стимулює зростання заощаджень, інвестицій і реінвестицій у реальний і людський капітал, забезпечує створення основи для ефективного функціонування ринкової економіки. Україна погіршила свої позиції та отримала 84 місце з 148 країн світу в рейтингу 2013–2014 років. Аналіз існуючих підходів дослідження інституціональної економіки вказує на необхідність вирішення нетипових проблем: поширення неформальних інститутів, виникнення і пояснення інституційних аномалій, синергетичних ефектів у сучасних соціально-економічних системах.

Потреба в поясненні розходжень у рівні інституційного розвитку і виявлення закономірностей формування інститутів обумовлює необхідність застосування міждисциплінарного підходу, що ґрунтується на аналізі сутності інститутів, їхньої еволюції і специфіки функціонування в різних економічних системах.

Інститути визначають основи раціональної поведінки економічних суб'єктів. Поведінка економічних суб'єктів визначається сукупністю використовуваних формальних і неформальних правил індивідуумів. Таким чином, інститути прямо, крізь норми, правила, інститути (організації) впливають на індивідуальну поведінку та побічно забезпечують отримання інформації про природу поведінки економічного агента, його життєздатності і послідовності дій. Отже, інститути виступають як обмежувачі, що направляють і координують поведінку індивідуумів та уберігають їх від здійснення ряду протиправних дій.

Функціонуюча інституційна структура характеризує виникнення, історичну наступність, взаємини і взаємозв'язки між інститутами. Інституційна структура формується при наявності строго визначеного набору об'єктивних економічних відносин. У свою чергу на економічні відносини впливають домінуючі в суспільстві інститути. Це означає, що специфічному інституційному утворенню відповідають структури, які визначаються політичними пріоритетами. При переході до ринкової

економіки в країнах виникає необхідність проведення економічних перетворень у традиційних сферах діяльності. Разом з тим існує потреба подолання деформацій інституційного розвитку, що залишилися від колишньої системи.

Для створення умов формування ефективної інституційної системи необхідно забезпечити прийняття та використання нових загальнови-значених норм і процедур, правил, які повинні бути закріплені в законодавстві, контрактах і правовій поведінці, інститутах судової системи, неформальних нормах відносин, створення нових інститутів ринку, інститутів ринкової інфраструктури, технологічних норм і способів, які закріплені в технологічних інститутах.

Особливістю створення системи інститутів є формування такої мережі взаємозв'язків, за якої ефективне функціонування одного інституту збільшує попит на використання інших інститутів. Робота інститутів базується на раціональній організації інноваційної діяльності економічних суб'єктів. Інституційна організація такої системи спрямована на забезпечення найбільш оптимального з існуючих альтернативних варіантів розміщення обмежених ресурсів. Вона характеризує найбільш раціональне використання норм, правил поведінки економічних суб'єктів у суспільстві. У результаті збалансованості діяльності економічних суб'єктів досягається рівність граничних витрат граничному доходу. Останнє викликає скорочення трансакційних витрат, сприяє координації поведінки економічних агентів і стимулює розвиток коопераційних зв'язків між ними.

Причиною функціонування неефективних інститутів є використання інститутів колишньої, деформованої інституціональної системи. В умовах недостачі фінансових ресурсів у суспільстві існує нестача коштів для покриття витрат на заміщення застарілих інститутів і створення нових інститутів.

В Україні створення і розвиток інститутів були ускладнені відсутністю первинних коштів на їхню організацію. Відсутність позитивних результатів від проведених реформ сприяла зростанню недовіри значної частини населення до уряду. Існування правової невизначеності, нестабільності в суспільстві і правової незахищеності населення призвело до виникнення «правового безладу» у суспільстві, безкарності й прояву волюнтаризму в поведінці окремих осіб. З метою подолання зазначених негативних тенденцій в Україні повинна бути вирішена проблема створення такої інституційної системи, яка б підтримувала основи для панування представників олігархічних, корумпованих угруповань, розмежовувала політичні й регуляторні функції держави. Для цього у новоствореній інституційній системі повинна бути закладена неможливість переродження інститутів, що надають переваги окремим групам людей.

Особливість інституційного розвитку в Україні полягає в утворенні розриву між реально функціонуючими і новостворюваними інститутами. Процес інституціоналізації в Україні сповільнився, що виражається у невідповідності функціонуючих інститутів держави, підприємництва вимогам ринкового розвитку. У країні відзначається відсутність довіри населення до найважливіших інститутів держави. Відповідно до даних аналітичного центру Heritage Foundation/Wall Street Journal, що визначає індекс економічної свободи, Україна займає 155 місце серед 165 країн світу. Рівень економічних свобод у країні оцінюється як 49,3 % з 100 %. Україна займає останній з 43 країн у регіоні Європи, і її загальний бал нижчий, ніж у середньому в світі. Аналіз результатів зазначеного дослідження дозволяє оцінити ступінь ефективності функціонуючих інститутів і проведеної політики держави, ступінь економічної й політичної свободи в суспільстві, тип закритої або частково закритої економіки.

Підміна реального змісту використовуваних інститутів і відсутність ряду найважливіших інституціональних форм організації викликають відхід економічних агентів у тіньову економіку, сприяють відтоку капіталу за кордон. В економічній літературі існує різноманіття підходів щодо шляхів створення ефективної інституціональної системи з метою підвищення національної конкурентоспроможності. Широкого поширення набула точка зору про автоматичне перенесення інститутів. Макроекономічне реформування і створення відповідної інституціональної структури допускають автоматичне перенесення норм, правил поведінки у перехідному суспільстві. Під інституціональним реформуванням мається на увазі сукупність перетворень, спрямованих на кумулятивну зміну всіх складових інституційної системи суспільства. Без кумулятивної зміни всієї інституційної системи, включаючи зміни в нормах і правилах поведінки від нижчого до вищого рівня ієрархії суспільства, неможливо забезпечити процес економічного розвитку.

Висновки. Інституційне закріплення функціональних зв'язків між економічними суб'єктами визначає межі доступу до певного масиву ресурсів у суспільстві. Успішність трансформаційного процесу залежить від того, які зв'язки будуть переважати, і роль яких буде знижуватися і нівелюватися. Ступінь розвитку інститутів ставиться до найважливішого фактора, що визначає конкурентоспроможність країни. Перетворення пострадянських інститутів у сучасних правових, економічних, фінансових інститутів відноситься до важливого завдання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Макара О. В. Конкурентоспроможність економічного середовища в Україні. Порівняльний аналіз рейтингів окремих країн / О. В. Макара // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 43–56.

2. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 19–29.

3. Creating competitiveness. Entrepreneurship and innovation policies for growth / ed. by D. Audretsch, M. Walshok. – Edward Elgar Publishing, 2012. – 232 p.

Одержано 21.01.2014

УДК 65.012.8

Віталій Вікторович НОСОВ,

професор кафедри захисту інформації факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат технічних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДІВ СОВІТ®5 В УСТАНОВАХ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА ЯК СИСТЕМНЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Будь-яка установа (комерційна, державна або громадська) створюється та існує з метою створення деяких цінностей для зацікавлених сторін (приватні власники, держава, громада, та ін.), що власне і є стратегічною метою керування на протязі усього життєвого циклу цією установою. Під цінностями у даному контексті можна розуміти отримання деякої максимальної вигоди (користі, прибутку, переваги) при мінімізації ресурсних затрат і виникаючих супутніх ризиків (несприятливі обставини, які виникли або можуть у подальшому виникнути). Для установи фінансового сектору, наприклад, комерційного банку, вигода, як складова цінності, набуває форму фінансового прибутку, а для державної або громадської установи цінність набуває форму надання певної суспільної послуги.

Власники банків, як первинні інтересанти, розглядають усі аспекти функціонування банку через призму очікування максимального фінансового прибутку при мінімізації ресурсних затрат і виникаючих супутніх ризиках. Забезпечення інформаційної безпеки (ІБ) банку збільшує, а не зменшує, ресурсні затрати і має на меті зниження супутніх ризиків, які непрямо можуть зменшувати фінансовий прибуток. Ресурсні затрати на ІБ матеріальні і легко вимірювані, супутні ризики до певного часу є лише абстрактними і трудно вимірюваними, ступінь зниження ризиків завдяки забезпеченню ІБ також трудно вимірюється, і відповідно, на практиці, власникам банків неможливо систематично оцінювати вплив забезпечення ІБ на збільшення фінансового прибутку банку і зниження супутніх ризиків.

Розробка та впровадження окремих нормативно-правових, організаційних, програмних та технічних елементів забезпечення ІБ банку без ув'язки їх із цінностями зацікавлених сторін не може бути принципово ефективним та життєздатним. Доречи, під зацікавленими сторонами розуміються не тільки власники банку, а й усі, хто отримує ті, чи інші цінності у процесі його функціонування.

Системне вирішення питань інформаційної безпеки банку, куди як складова входить і протидія злочинам у сферах електронних розрахунків, можливе тільки при застосуванні системних підходів, які, наприклад, реалізовані у проекті COBIT[®]5 (Control Objectives for Information and Related Technology, Завдання управління інформаційними та пов'язаними технологіями), який представляє собою сукупність взаємопов'язаних методологій та стандартів в галузі управління, аудиту і безпеки інформаційних технологій (ІТ), розроблених світовою спільнотою фахівців під егідою міжнародної асоціації ISACA (Information System Audit and Control Association, Асоціація з управління і аудиту інформаційної системи).

Застосування підходів COBIT[®]5 у стратегічному керуванні (governance) та операційному повсякденному управлінні (management) банківською установою дозволить ув'язати між собою усі аспекти процесу створення цінностей для зацікавлених сторін і обґрунтовано вийти на відповідні рішення у сфері ІБ. Підходи COBIT[®]5 реалізуються на таких принципах:

- взаємне узгодження потреб зацікавлених сторін;
- наскрізний охоплення усіх процесів керування банківською діяльністю;
- застосування єдиної інтегрованої структури, яка об'єднує відповідні актуальні стандарти і інші відомі моделі управління нижчого рівня;
- опора на цілісний підхід;
- відокремлення процесів керування (governance), як стратегічної діяльності, від процесів управління (management), як операційної повсякденної діяльності за визначеними напрямками.

Потреби зацікавлених сторін банку конкретизуються і змінюються під впливом зовнішніх (нормативно-правові вимоги, конкурентне середовище і ін.) та внутрішніх (корпоративна культура, організаційна структура, прийнятні ризики і ін.) факторів. Взаємне узгодження потреб зацікавлених сторін банку можна здійснити через формування ієрархічного каскаду цілей (goals cascade): цілі усього банку, цілі ІТ і пов'язаних технологій банку, цілі окремих складових (enablers) стратегічного керування та операційного повсякденного управління банком. Ці цілі декларуються у сферах фінансової діяльності, взаємодії з клієнтами, внутрішньої діяльності, професійного росту персоналу банку та застосуванні інновацій.

Наскрізний охват усіх процесів керування банківською діяльністю можна досягнути шляхом формалізації ролей, суті діяльності і взаємовідносин усіх категорій персоналу банку (рис. 1). Така формалізація дозволить природнім чином генерувати рішення з ІБ банку у контексті створення цінностей для зацікавлених сторін та повністю розподіляти рішення з ІБ від безпосередніх виконавців до власників і зацікавлених сторін банку.

Рис. 1

COBIT[®]5 як проєкт ISACA є інтегрованою відкритою структурою бази знань, яка систематично підтримується і поповнюється новими методологіями та стандартами в галузі управління, аудиту і безпеки ІТ, розробленими не тільки в ISACA, а й іншими міжнародним та національними спільнотами та організаціями. Сімейство знань COBIT[®]5 структуроване у вигляді: керівництв по складовим керування та управління (Enabler Guides); професійних керівництв (Professional Guides) щодо застосування підходів COBIT[®]5, інформаційної безпеки, довіри до впроваджених заходів, оцінки ризиків; а також он-лайн платформи спільного обговорення та створення нових знань. Тобто впровадження підходів COBIT[®]5 у рамках забезпечення ІБ банку потребує не окремих разових рішень і акцій, а вибудовування системи постійних процесів, які будуть забезпечуватись інтегрованою відкритою структурою бази знань COBIT[®]5.

Цілісний підхід COBIT[®]5 у системному вирішенні питань ІБ банку можна реалізувати через аналіз, створення, вплив і вимір складових (enablers) діяльності банківської установи. Ці складові наступні:

- 1) принципи, політики і загальна структура;
- 2) процеси, які існують для досягнення поставлених задач;
- 3) організаційні структури прийняття управлінських рішень;
- 4) корпоративна культура, етика і поведінка персоналу;
- 5) інформаційні потоки банку;
- 6) сервіси, інфраструктура і додатки інформаційних технологій;
- 7) люди, їх уміння і компетенції.

При управлінні складовими потрібно вимірювати їх стан і якість функціонування відносно:

- а) досягнення поставлених цілей:
 - чи задовольняються потреби зацікавлених сторін?
 - чи виконують складові свої функції?
- б) застосовуваних практик:
 - чи є керованим життєвий цикл складових (планування, розробка, створення, впровадження, функціонування, оцінка, оновлення чи видалення)?
 - чи застосовуються кращі практики?

COBIT®5 надає модель відокремлення процесів керування (governance) банком, як стратегічної діяльності, від процесів управління (management), як операційної повсякденної діяльності, що створює можливості управління ІБ на різних системних рівнях. Порівняльний аналіз вимог останньої версії стандартів безпеки галузі платіжних карт PCI DSS 3.0 показує їх відповідність моделі процесів керування і управління COBIT®5.

В установах фінансового сектору України, наскільки відомо автору, ще не має практики впровадження підходів COBIT®5 з метою системного вирішення питань інформаційної безпеки, але є така практика в зарубіжних фінансових установах. З метою впровадження підходів COBIT®5 в установи фінансового сектору України можна запропонувати для керівників і менеджменту різного рівня комерційних банків проведення теоретичних та практичних спеціальних тренінгів, які будуть спиратися на відповідні матеріали, базу знань і зарубіжний досвід застосування COBIT®5.

Одержано 21.01.2014

УДК 342.951

Ольга Сергіївна ОГІЙ,

*викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Правові передумови розвитку державно-приватного партнерства в Україні впливають на динаміку розвитку господарських відносин, захищеність прав та інтересів учасників цих відносин, повноту виконання покладених на них обов'язків. Справедливим буде зазначити, що фактично до 2010 р. не існувало нормативно-правового акту, який би визначав засади державно-приватного партнерства та механізми його реалізації, хоча підвалини для цього були закладені ще в 1996 р. в Основному Законі держави. Так, в ст. 38 Конституції України передбачено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами. Проте, тривалий час окремі аспекти названого інституту

закріплювалися лише на рівні окремих законів, які в цілому не вирішували питання взаємовідносин держави і приватного сектору в рамках певної системи економічних відносин. І саме з прийняттям Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. за № 2404-VI (далі – Закон) й було створено законодавче підґрунтя для співробітництва державного та приватного сектора з метою підвищення конкурентоспроможності та залучення інвестицій в економіку України.

Закон визначив правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні, регулює відносини, пов'язані з підготовкою, виконанням та припиненням договорів, що укладаються у межах державно-приватного партнерства, встановлює гарантії додержання прав та законних інтересів сторін цих договорів.

При цьому, слід зазначити, що вказаний Закон є лише загальним, основоположним актом у сфері державного партнерства та потребує своєї деталізації в інших нормативно-правових актах, які мають визначити механізми запровадження та структуру державно-приватного партнерства, правовий статус суб'єктів відповідних відносин, що, у свою чергу, має забезпечити реалізацію інтересів обох сторін такого партнерства. У зв'язку з цим доцільно і надалі вести пошук нових правових інструментів, які б сприяли оптимальному збалансуванню публічних і приватних інтересів суб'єктів державно-приватного партнерства. Зокрема, вбачається логічним деталізувати гарантії приватних партнерів під час реалізації конкретних проектів у рамках співробітництва, розробити нові форми співпраці тощо.

Цікаво, що в колі вчених-юристів лунають пропозиції щодо необхідності скасування вказаного закону. Так, наприклад, О. Д. Сиротюк говорить, по-перше, про те, що для України на початковому етапі розвитку державно-приватного партнерства важливим правовим підґрунтям слід вважати саме Господарський кодекс України, а не Закон України «Про державно-приватне партнерство». По-друге, важливою обставиною, яка дозволяє висувати гіпотезу стосовно відміни Закону України «Про державно-приватне партнерство» з альтернативою розміщення його основних положень в Господарському кодексі України та іншому законодавстві, є той факт, що при підготовці Концепції модернізації господарського законодавства на базі Господарського кодексу України, враховувався Європейський техніко-юридичний досвід вдосконалення законодавства, який охарактеризований В. К. Мамутовим як достойний уваги взагалі в процесі подальшого вдосконалення законодавства.

Вбачається, що така позиція виглядає недостатньо обґрунтованою. На нашу думку, необхідність прийняття саме спеціального закону у цій сфері зумовлена динамічним розвитком адміністративно-господарських відносин й актуальністю їх правового врегулювання та підтверджується

світовою практикою нормативного закріплення засад державно-приватного партнерства. Вважаю, що, по-перше, спеціальне законодавство є більш конкретним, а ніж кодифіковане, і відзначається своєю мобільністю. А, по-друге, аналіз зарубіжного досвіду демонструє ефективність правового регулювання цього інституту саме за допомогою спеціального закону, а не кодифікованого більш загального (у порівнянні із законом) акту. Разом з тим, у майбутньому, враховуючи розпорошеність правових норм у цій сфері відносин, вбачається за доцільне їх систематизація шляхом інкорпорації або консолідації, про що буде висловлена авторська думка далі в ході дослідження порушеної проблематики.

Отже, до правових передумов функціонування державно-приватного партнерства можна віднести положення Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки від 01 листопада 1990 р., яка створила організаційні та правові підвалини формування нового законодавства, що мало б на меті запровадити якісно нові моделі та методи адміністрування економікою; Конституцію України 1996 року, а саме її положення про те, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами; наявність так званих програмних норм, які не мали імперативного впливу на відповідні правовідносини, що суттєвим чином знижувало ефективність такого регулювання, і, разом з тим, наявність доволі значної кількості розпорошених спеціальних законів у цій сфері, що визначають засади державно-приватного партнерства в окремих сферах економіки та господарювання, проте не передбачають спільних засад такого співробітництва між державою та приватним сектором. Але наявність спеціального закону у цій сфері вибачається вкрай необхідним з врахуванням подальшого удосконалення його норм щодо правового забезпечення повноважень суб'єктів адміністративно-господарських відносин.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.71

Іван Анатолійович ОСАДЧИЙ,

здобувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Банківська система України поступово інтегрується у світову фінансову систему, про що свідчить зростання частки іноземних інвесторів у капіталі української банківської системи, яке спостерігалось упродовж останніх років, водночас з 2013 р. намітилася тенденція до деякого

скорочення цієї частки. Відкритість економіки України та зростання залежності українського ринку банківських послуг від ринку іноземних капіталів зумовлюють уразливість банківської системи від зовнішнього впливу. Це, у свою чергу, з урахуванням внутрішніх негараздів в політичному і економічному середовищі, посилюють кризові явища та нестабільність банків, зростання ймовірності їх банкрутства, що вимагає вжиття з боку НБУ адекватних заходів для підвищення стійкості та ліквідності банків, що досягається внаслідок здійснення ефективних форм і методів їх реструктуризації та фінансового оздоровлення, які центробанки і уряди нині активно застосовують для мінімізації наслідків кризових явищ (особливо в економічно розвинених країнах). Посткризові проблеми у вітчизняному банківському секторі продемонстрували, що реструктуризації банків також не unikнути.

Реструктуризація – один з основних шляхів оздоровлення банківської системи, зокрема формування її нової конфігурації із застосуванням заходів щодо санації, реорганізації та ліквідації банків. Основними методологічними принципами реорганізації та реструктуризації комерційних банків повинні бути: пріоритетність інтересів суспільства і держави перед інтересами окремого банку; застосування реорганізації як методу оздоровлення проблемних банків; підвищення стійкості та ефективності діяльності банків; забезпечення стабільної роботи платіжної системи та стабільності національної грошової одиниці.

Водночас для конкретного стану банківської системи і кожного банку на основі загальних принципів і підходів необхідно розробляти свій механізм, форми і методи реструктуризації чи реорганізації, визначати міру втручання в нього Національного банку України як головного органу банківського нагляду і контролю. При цьому цілями реструктуризації в короткостроковій перспективі має бути відновлення здатності банківської системи надавати базовий комплекс послуг, підвищення ліквідності банків та поліпшення якості їхніх активів. У середньостроковій ж перспективі основними завданнями мають бути: реструктуризація окремих неплатоспроможних банків, ліквідація яких принесла б значні соціальні і економічні витрати; недопущення втрати банківських технологій і активів, які можуть бути використані для ведення конкурентоспроможної банківської діяльності; залучення до участі в капіталі банків нових власників, у тому числі й іноземних інвесторів.

Інтенсивність та швидкість, з якими іноземні банки за останній час опанували вітчизняний фінансовий ринок, спричинили зацікавленість серед науковців щодо можливих напрямів їх впливу на розвиток банківської системи і безпеку національної економіки загалом. В Україні присутність іноземних банків, як і в світі, є наслідками процесів глобалізації і міжнародної фінансової інтеграції, які набули конкретних форм

прояву через купівлю українських банків, поглинання їх, створення нових банків з іноземним капіталом.

Водночас процеси входження іноземних банків в Україну відбуваються без належних обґрунтувань, а за відсутності довгострокової державної програми розвитку банківської системи України в умовах наростання процесів глобалізації, експансії зарубіжними банками вітчизняних фінансових ринків це може призвести до негативних наслідків. Сьогодні вплив іноземних банків на розвиток вітчизняної банківської системи відбувається поступово і поки що складно передбачити його кінцеві наслідки. Через відсутність в Україні правового забезпечення реструктуризаційних процесів поведінка іноземних інвесторів в банківському секторі не завжди відповідала національним інтересам, особливо це проявлялося під час світової фінансової кризи.

Банківські системи країн Центральної та Східної Європи для зміцнення ресурсної бази комерційних банків, їх капіталізації, а також для зміцнення і оздоровлення національних банківських систем головним чином використовували залучення іноземного капіталу. В окремих країнах частка іноземного капіталу у банківській системі є значною – у Польщі, наприклад, іноземний капітал становить близько 80 % сукупного капіталу банківської системи. За даними НБУ в Україні станом на 01.12.2013 ця частка становила 33,7 %, при цьому спостерігається тенденція до скорочення цієї частки (на початку 2013 р. її розмір становив 39,5 %).

Зарубіжний досвід у нарощенні капіталізації банківських систем свідчить про те, що зростання капіталу банків є позитивним чинником, який відповідним чином впливає на економічну систему країни, фінансово підтримуючи її функціонування. У висококапіталізованих банків значні інвестиційні можливості, вони більш ефективно виконують функцію перерозподілу фінансових ресурсів в національній економіці за рахунок економії на масштабах, для них характерна вища стійкість до проявів економічної нестабільності. І навпаки, низька капіталізація банківського сектору економіки країни обмежує можливості щодо її сталого розвитку.

Зарубіжний досвід свідчить про взаємозв'язок між рівнем капіталізації банківської системи та рівнем економічного розвитку. На початок 2011 року капіталізація банків Росії склала 90 млрд євро, у США – 496 млрд євро, у Франції – 390 млрд євро, в Німеччині – 354 млрд євро, у Великобританії – 350 млрд євро, в Іспанії – 210 млрд євро, у Нідерландах – 112 млрд євро, у Швейцарії – 100 млрд євро. Натомість в Україні сукупний обсяг власного капіталу діючих банків України станом на 01.12.2013 становив 180 951 млн грн або ж в межах 16 млрд євро, що дорівнює обсягу власного капіталу одного європейського банку середнього рівня і набагато нижче обсягу власного капіталу найбільших банків розвинених країн світу

Тому на макрорівні необхідно забезпечити стимулювання нарощування банківського капіталу шляхом установлення відповідних регуляторних та фіскальних важелів. Комплексне вирішення проблем вибору джерел нарощування капіталу банків має забезпечити насамперед удосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій, дієвість регулятивної політики НБУ, створення системи рейтингування та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними, використання позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом. На випадок припинення діяльності іноземних банків на території України, вітчизняний банківський капітал повинен бути достатнім, щоб запобігти кризам у банківській системі та не допустити економічного спаду в країні. В державі повинен бути суворіший контроль у виборі іноземних інвесторів і жорсткіші вимоги до їх поведінки в кризових ситуаціях, що має бути відображеним у відповідному правовому забезпеченні цих процесів. Тому фахівці схиляються до необхідності прийняття окремого закону про реструктуризацію комерційних банків, а також створення відповідного органу, який би відповідав за ці процеси.

Реструктуризація банків може бути направлена як на фінансове оздоровлення банків, так і на ліквідацію неплатоспроможних організацій. Виходячи із сучасного стану розвитку банківської системи України та враховуючи широкі можливості законодавства, фахівці пропонують перед прийняттям рішення про ліквідацію комерційного банку максимально повно використати можливості примусової реструктуризації у формі приєднання або перетворення, а для державних банків – поділ, виділення і перетворення.

До останнього часу створення банківських об'єднань стримувалося відсутністю відповідного законодавства, небажанням акціонерів втратити власні банки, а також протидією з боку середніх банків, для яких такі об'єднання, корпорації та холдинги є потужними конкурентами. Однак, враховуючи реалії розвитку банківської системи, пов'язані з необхідністю концентрації банківського капіталу, перерозподілом ринку банківських послуг і закінченням епохи кептивних банків, створення банківських об'єднань є перспективним напрямом розвитку банківництва.

На мікрорівні необхідно запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення системи фінансового менеджменту у банках. Управління капіталом банків на мікроекономічному рівні передбачає прогнозування його величини з врахуванням обсягів зростання балансових та позабалансових операцій, рівня фінансових ризиків, дотримання нормативів між різними структурними складовими капіталу відповідно до національних регуляторних положень з метою забезпечення достатнього рівня капіталізації. При цьому необхідно враховувати

критерії вибору та економічні характеристики кожного з методів нарощення власного капіталу, в управлінні капіталом банку, якість складових капіталу.

Отже, реструктуризаційні процеси в банківській системі покликані сприяти подальшому економічному розвитку та забезпеченню безпеки фінансової системи держави на основі підвищення насамперед рівня капіталізації банків України.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.332

Константин Викторович ПАВЛОВ,

*заведующий кафедрой экономики Камского института гуманитарных и инженерных технологий,
доктор экономических наук, профессор*

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗНЫХ РЕГИОНАХ РОССИИ

В России, являющейся крупнейшей по территории страной мира, с давних времен огромное значение имел учет региональной специфики различных территориальных образований при определении перспектив эффективного социально-экономического развития страны. Так было и при директивно-приказной экономике, и в переходный от социалистических к рыночным отношениям период, и в условиях уже сформировавшейся, достаточно зрелой рыночной среды. Это и вполне понятно, т. к. каждый достаточно крупный регион отличается от других множеством социально-экономических параметров и характеристик, таких, как размер территории, демографические особенности, производственный, трудовой и природно-ресурсный потенциал, развитие информационной, энергетической, производственной и социальной инфраструктуры и пр.

Территориальные особенности существенно повлияли и на процесс развития предпринимательской деятельности в разных регионах России. Так, уже первые этапы осуществления приватизации государственной собственности – процесса, в ходе которого формируются предпосылки для развития рыночной конкуренции и создания многоукладной экономики – показали, что значительно различаются по темпам и качеству приватизированных предприятий индустриальные и аграрные районы. Лидирующие позиции в этом процессе последние годы занимают Центральный экономический район (20 % от приватизированных предприятий в России), Поволжский (16 %), Западно-Сибирский и Северный (по 12 %), среди аутсайдеров Дальневосточный, Волго-Вятский и Центрально-Черноземный экономические районы (по 3–4 %).

Такого рода различия связаны со множеством факторов, как объективного, так и субъективного характера. Так, большое влияние на соотношение секторов экономики по формам собственности оказывает отраслевая структура производства в регионе и его географическое положение. Как правило, доля государственного и смешанного секторов оказывается выше в тех регионах, в экономике которых значительную роль играет ВПК, а также в экстремальных и отдаленных регионах страны. Именно этим обстоятельством и можно объяснить то, что по числу занятых в государственном и муниципальном секторе на протяжении практически всего процесса формирования развитой рыночной среды в России лидировали такие её макрорегионы, как Европейский Север, Восточная Сибирь и Дальний Восток [1]. Кроме объективных факторов на процессы развития предпринимательства существенное влияние оказывают также и факторы субъективного характера, например, такие, как выбор варианта региональной стратегии социально-экономического развития.

В этой связи имеет смысл напомнить, что в условиях переходного к рыночным отношениям периода отмечались серьёзные различия в темпах формирования рыночной среды в зависимости от выбора территориальной модели рыночного реформирования. Так, как своего рода антиподы рассматривались нижегородский и ульяновский варианты формирования развитой рыночной среды [2]. Если политика администрации Ульяновской области выражалась в сдержанном отношении к приватизации, предпринимательству, частной торговле, если здесь упор делался на регулировании цен на основные продовольственные товары, а также запрете на вывоз за пределы области дотируемых товаров, то нижегородский вариант, наоборот, считался активно реформистским. Для него характерны:

- активная малая приватизация,
- приватизация ведомственного жилого фонда,
- интенсивное преобразование социальной инфраструктуры,
- активное содействие предпринимательству, торговле,
- отказ от регулирования потребительских цен,
- открытость региона и т. д.

Каждой из рассматриваемых моделей были присущи как позитивные, так и негативные аспекты и последствия. В частности, несмотря на то, что Ульяновская область не пользовалась в отличие от Нижегородской (где, напомним, ожидался быстрый рост экономики, которого так и не произошло) какими-либо заметными льготами за счет федерального бюджета, происходил значительный рост товарооборота в Ульяновской области при некотором его падении в Нижегородской, а также более быстрый рост в первом случае потребительских расходов. Однако в последнее время рост товарооборота в Ульяновской области замедлился.

Вместе с тем следует отметить, что те существенные различия, которые были характерны для различных региональных моделей реформирования российской экономики на первых этапах переходного периода исчезают по мере того, как рыночная среда по своим характеристикам приближается к стандартам, характерным для развитых стран. Иначе говоря, по мере развития рыночных отношений различие между разными региональными моделями и стратегиями нивелируются и сами эти модели приобретают все более унифицированный характер (разумеется, не следует и абсолютизировать этот процесс – по объективным причинам определенные социально-экономические различия между регионами, а тем самым и некоторые различия в стратегии их развития будут иметь место в любой момент времени). Причём необходимо добавить, что, как свидетельствует мировой опыт, процесс унификации различных региональных моделей по мере достижения экономики состояния развитости можно наблюдать не только в современной России, но и практически во всех развитых странах, т. е. этот процесс можно рассматривать как определенную закономерность [3].

Наблюдающиеся в последнее время в отечественной экономике уменьшение, стирание различий между вариантами экономического поведения, характерного для различных регионов, проявляющиеся в том числе и в выборе разных вариантов стратегий их развития, можно объяснить достаточно высокими темпами роста ВВП и принимаемыми руководством страны мерами по усилению вертикали власти и пресечению центробежных процессов (кстати, в настоящее время уже нет существенных различий в стратегии развития упоминавшихся выше Нижегородской и Ульяновской областей). Всё это в конечном счете привело к усилению проявления межрегиональных хозяйственных взаимосвязей и снижению показателей дифференциации в уровне развития между разными субъектами федерации (здесь следует добавить, что именно с ростом благосостояния прежде всего связан процесс региональной унификации как в эффективно развивающихся постсоциалистических странах, так и в развитых капиталистических государствах в послевоенный период их функционирования (когда там быстро и эффективно развивалась разрушенная войной экономика), тогда как в условиях сильного экономического кризиса, наоборот, усиливается региональная дифференциация).

Всё большая однородность (если так можно выразиться) в региональной политике, проявляющаяся в том числе и в отношении процесса развития предпринимательства в разных регионах России, во многом объясняется также и происходящим в последние годы приведением нормативно-правовых и законодательных актов и документов в соответствие с общероссийскими требованиями. «Парад суверенитетов», характерный для первой половины 90-х годов XX века, во многом обусловил то, что

законодавство и правовое нормотворчество (а в ряде республик и даже их Конституция) многих субъектов федерации по ряду значимых положений не только существенно стало отличаться от федеральных аналогов, но и даже им противоречить. Всё это также позитивным образом сказалось на унификации территориальных моделей развития предпринимательских структур в разных регионах Российской Федерации. Таким образом, можно видеть, что на темпы и уровень развития предпринимательства в различных регионах России существенное влияние оказывает большое количество разнообразных условий и факторов: экономических, политических, социальных, демографических и пр., причём наряду с объективными существенное значение имеют и субъективные факторы.

Список использованных источников:

1. Кистанов В. В. Региональная экономика России : учебник / В. В. Кистанов, Н. В. Копылов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 584 с.
2. Чапек В. Н. Экономика организаций малого предпринимательства / В. Н. Чапек. – Ростов на/Д : Феникс, 2008. – 384 с.
3. Павлов К. В. Региональные эколого-экономические системы / К. В. Павлов. – М. : Магистр, 2009. – 418 с.

Одержано 21.01.2014

УДК 339.9

Тетяна Олександрівна ПОЖАР,

*старший викладач кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»,
кандидат економічних наук*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

У сучасних умовах розвитку економіки, участю України в інтеграційних та глобалізаційних процесах важливим елементом економічної безпеки країни є її фінансова безпека. Рівень розвинення світових фінансових систем відіграє визначальну роль у формуванні та ефективному функціонуванні економіки кожної країни, тому глобалізація, як об'єктивний процес, все більше впливає на розвиток і стан держави. У зв'язку з цим, питання посилення фінансової безпеки є одним із першочергових завдань забезпечення економічної безпеки України.

В економічній науці увага вчених останнім часом приділялася переважно дослідженням проблем забезпечення економічної безпеки країни, проте сьогодні з'являється все більше робіт присвячених фінансовій безпеці держави. Так, питаннями дослідження фінансової безпеки, зокрема у

розрізі впливу глобалізаційних процесів, займаються такі вітчизняні науковці, як С. Ткаленко, В. В. Даценко, Н. І. Шевченко, С. Кульпінський, М. М. Єрмошенко, А. С. Гальчинський та інші.

Процеси формування єдиного глобального світового господарства розпочалися на початку ХХІ століття і характеризуються глобалізацією фінансових систем країн світу. Це вимагає від кожної держави розробки і впровадження принципово нових підходів до забезпечення фінансової безпеки, застосування відповідних стратегічних заходів для досягнення поставлених завдань.

Економіка України гостро відчула на собі перші негативні наслідки глобалізації під час фінансової кризи 1998 року. Це стало початком роботи над питаннями фінансової безпеки країни. Тому, необхідно було розробити та впровадити механізми попередження подібних потрясінь, їх запобігання та прогнозування.

Фінансова безпека держави як поняття характеризується порізному. Відзначимо, що під фінансовою безпекою прийнято розуміти такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, бюджетної та банківської систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до впливу негативних факторів, здатністю забезпечити ефективне функціонування та стає економічне зростання.

Також фінансова безпека держави визначається як рух фінансових потоків в країні, завдяки якому забезпечується стабільне функціонування фінансової системи, відбувається захист національних інтересів щодо фінансової сфери від впливу негативних проявів зовнішніх та внутрішніх загроз. До національних інтересів країни в фінансовій сфері потрібно віднести: ефективність системи управління і регулювання державними фінансами, стабільність національної грошової одиниці, ефективність податкової системи, сприятливий інвестиційний клімат тощо.

Зовнішні та внутрішні загрози, які можуть впливати на стан фінансової системи та рівень її захищеності, для кожної з країн світу є різними. Щодо України, то внутрішні загрози переважно є наслідками неправильної фінансово-економічної політики, зловживаннями в управлінні фінансовою системою, помилками і прорахунками владних інституцій.

До зовнішніх загроз можна віднести ризик фінансових криз, коливання валютних курсів, біржових індексів, спекулятивні операції з цінними паперами, збільшення масштабів відмивання грошей. Крім цього, з'являються певні можливості для ухилення від сплати податків у зв'язку з існуванням офшорних зон, змінюються інвестиційні процеси.

На наш погляд, найбільш суттєвим фактором, який відчутно впливає на стабільність як світової, так і національної фінансової систем є збільшення обсягів руху спекулятивного капіталу. Всі ці процеси, які породжуються глобалізацією, призводять до того, що забезпечення

фінансової безпеки країн у всьому світі дедалі ускладнюється. Тому, з початком процесів глобалізації фінансову безпеку необхідно розглядати не тільки як компонент економічної безпеки країни, а й як компонент національної безпеки держави.

Отже, розвиток України, як держави, яка здатна інтегруватися у новий світовий економічний простір, і при цьому підтримувати ефективне функціонування національної економічної системи та протистояти зовнішнім загрозам, потребує дійового вирішення питань щодо забезпечення високого рівня економічної безпеки як в цілому, так і такої її важливої складової, як фінансова безпека.

Одержано 27.01.2014

УДК 33:336(477)(043.2)

Лілія Миколаївна ПОПОВА,

доцент кафедри фінансів та кредиту

Харківського національного університету будівництва

та архітектури, кандидат економічних наук

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Сьогодні тіньова економіка (економічні процеси, які приховуються її учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі державною статистикою) в Україні створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країни, негативно впливає на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. І сьогодні масштаби тіньової економіки, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, які обертаються в цьому секторі; не можуть не враховуватися при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях владних структур.

Проблема фінансового наповнення державного бюджету України присвячені роботи таких українських державних діячів та вчених, як М. Я. Азаров, О. М. Бандурка, Ю. Б. Іванов, А. К. Кінах, О. В. Клименко, М. П. Кучерявенко, С. Л. Тигибко, та інших, а також зарубіжних науковців таких, як М. В. Мішустін, В. А. Арсеньєва, Д. В. Вінницький, В. І. Гурєєв, О. З. Дадашев, І. І. Кучеров, О. В. Лобанов. Проте значна кількість проблем, пов'язаних з фіскальною політикою і тіньовою економікою поки залишаються невирішеними.

Згідно з розрахунками професора Лінцзького університету Фрідріха Шнайдера, якими користуються у своїй роботі такі впливові організації як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, Україна у 2011 році

стала європейським лідером за обсягом тіньової економіки, яка склала 44,1 % від офіційного валового внутрішнього продукту (ВВП) [1]. Розрахунки питомої ваги тіньового сектору української економіки із застосуванням різних методик також свідчать, що вона становить близько 40–50 % внутрішнього валового продукту. За оцінками фахівців приблизно 55 % підприємств в Україні працюють у «тіні» [2, с. 54, 55]. Для порівняння: у Франції рівень тіньової економіки становить 14,9 %, у Німеччині – 16,3 %. А найбільш «впливовою» тіньова економіка в Європі представляється в Італії (21 % ВВП), в Іспанії (19 %), Португалії (19 %) [3].

Причому, найбільша активність тіньових фірм виявляється в регіонах з добре розвинутою економікою і значним фінансовим потенціалом – у місті Києві, Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях. Очолюють тіньові структури, як правило, особи, які мають вищу освіту, добре підготовлені в економічному, юридичному та організаційному відношеннях, значна частина з них пройшла підвищення кваліфікації за кордоном, раніше конфліктів з правоохоронними та контролюючими органами не мала.

Основними причинами, які сприяють розвитку тіньової економіки в Україні, є:

- недосконалість чинної законодавчої бази, наявність у діючих законодавчих актах необґрунтованих правових норм і обмежень економічної діяльності в усіх сферах економіки, надмірна зарегульованість підприємницької діяльності;
- низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки;
- правова незахищеність суб'єктів господарювання від зловживань з боку посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування;
- відсутність інвестиційних альтернатив для тіньових капіталів і зацікавленості їх вкладення в офіційний сектор економіки;
- нестабільність податкового законодавства, високий податковий тиск і нерівномірність податкового навантаження на суб'єкти підприємницької діяльності, низький рівень податкової дисципліни.

А основними негативними наслідками тіньової економіки є:

- правовий нігілізм багатьох підприємницьких структур і населення як реакція на недосконале законодавство;
- порушення грошового обігу та нестабільність курсу національної грошової валюти;
- дискримінація суб'єктів підприємницької діяльності, недобросовісна конкуренція або неправомірне обмеження конкуренції;
- скорочення податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- нерациональне розміщення трудових ресурсів і нерегламентоване розшарування населення за рівнем доходів;

– відтік капіталів за кордон і суттєве скорочення інвестиційних ресурсів, що не дозволяє проводити структурні реформи в економіці і забезпечувати збалансованість бюджету.

Але основні загрози підвищенню соціальних стандартів життя населення на увазі нерегламентованої зайнятості, за словами до нещодавно Прем'єр-міністра України М. Я. Азарова [4], пов'язані зі структурними перекосами і деформаціями на ринку праці. Так, за оцінкою Міжнародної організації праці, рівень нелегального працевлаштування в Україні становить від 2 до 4,7 млн осіб, і в «тіні» сьогодні знаходиться близько 140 млрд грн. Штрафні санкції за нелегальну зайнятість у країні складають всього 1700, тоді як у Польщі вони складають 85 тис. (у перерахунку на гривні), а в Словаччині – до 2 млн за кожного «нелегала» [5]. Загалом в Україні 95 % роботодавців порушують трудове законодавство, кожен п'ятий – платить працівникам заробітну плату нижче встановленого мінімуму, ще більший відсоток підприємств видає гроші в «конвертах», ухиляючись від оподаткування. За статистикою, 120 тис. директорів отримують мінімальну заробітну плату. Тому тільки за рахунок виведення зарплат з «тіні» бюджет країни може додатково отримати 28–30 млрд грн.

Хоча боротися із зарплатою в «конвертах» лише фіскальними методами вельми непродуктивно. Адже суть проблеми, як вже говорилося, полягає в тому, щоб знизити навантаження на фонд оплати праці, яка в Україні перевищує 50 %, хоча в європейських країнах таке навантаження не перевищує 24–27 %.

Таким чином, основним напрямом забезпечення економічної безпеки в державі та зниження соціальної напруженості в суспільстві шляхом підвищення життєвого рівня та соціальних стандартів життя населення в країні, навіть при існуючому податковому навантаженні, є зниження рівня тінізації економіки України. Тим більше, що за твердженням начальника Головного управління Міністерства доходів і зборів в Харківській області А. Роздайбіди [6], сьогодні в розпорядженні правоохоронних органів цього міністерства є багато електронних баз, які дають можливість відстежувати й аналізувати всю діяльність організації або підприємця. Тобто, визначити підприємство або приватного підприємця, які беруть участь у тінювих схемах ухилення від сплати податків, дуже легко і швидко. Тому, перш ніж наважитися працювати в «тіні», таким особам слід тричі подумати. Тому що в підсумку мінусів для тінювого бізнесу виявиться значно більше.

Зниження рівня тінізації економіки України хоча б до рівня найбільш «тінізованих» країн Європи (Італії, Іспанії, Португалії), тобто умовно з 40 % до 20 %, може забезпечити збільшення податкових надходжень до бюджету на одну третину. Найбільш укрупнені розрахунки показують, що якщо доходи бюджету України на 2014 рік затверджені в

сумі 392,4 млрд грн [6], а питома вага податкових надходжень в доходах становить близько 80 %, то зниження тінізації економіки хоча б на 20 % (до рівня Іспанії) дасть можливість додатково збільшити доходи бюджету приблизно на 100 млрд грн. А це дозволить: по-перше, зробити бюджет 2014 року бездефіцитним, по-друге, покрити дефіцит Пенсійного фонду України (який вже багато років покривається за рахунок державного бюджету), по-третє, додатково підсилити соціальну захищеність громадян України, і тим самим багато в чому зняти внутрішні загрози безпеці фінансової системи країни.

Список використаних джерел:

1. Україна стала європейським лідером за обсягом тіньової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://txt.rus.newsru.ua/finance/23nov2012/tenn_2.html.
2. Куркін М. В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств / М. В. Куркін, В. Д. Понікаров, Д. В. Назаренко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 388 с.
3. Доходи тіньової економіки Іспанії складають майже п'яту частину її ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.espanarusa.com/ru/print-article.sdf/ru/news/economia/362666>.
4. Азаров М. Ринку праці необхідні системні перетворення / М. Азаров // Урядовий кур'єр. – 2012. – 6 квіт.
5. Черкасов А. Роботодавці отримають економічні стимули надавати саме легальні робочі місця / А. Черкасов // Урядовий кур'єр. – 2011. – 2 серп.
6. Країна накінець отримала бюджет // Урядовий кур'єр. – 2014. – 17 січ.

Одержано 29.01.2014

УДК 334.764.2:351.84

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

РОЛЬ МІНІСТЕРСТВА ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах радикальних реформ ринкового напрямку значно підвищується роль соціальних функцій держави. Ідея соціальної держави, де соціальні пріоритети висуваються на перший план і створюються рівні стартові можливості для усіх громадян, може стати консолідуючою силою українського суспільства. Перетворення ж України

у соціальну державу, якою вона визначена у статті 1 Конституції, перш за все, вимагає радикальної реформи соціального захисту населення, щоб відповідно до конституційних засад людина, її життя та здоров'я дійсно стали найвищою соціальною цінністю.

Перехід до соціальної ринкової економіки і демократичного суспільства радикально повинен змінити форми участі держави в розробці та здійсненні соціальної політики, яка має формуватися на основі визначеної стратегії економічного розвитку з метою забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень.

Пріоритетами соціальної політики держави є створення умов для розвитку трудового потенціалу народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічний розвиток освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я населення. Основною метою державної політики сьогодні стає збереження соціальної спрямованості економічного зростання.

Для України, що формує соціальну політику на страхових принципах і моделях адресного захисту малозабезпечених домогосподарств, виникає багато проблем теоретичного й практичного значення. Тому для прискорення просування до соціальної держави Верховна Рада, Президент і Кабінет Міністрів України перейшли від обговорення концептуальних моделей до розробки конкретних механізмів та напрямків соціальної політики. Зокрема, це пов'язано зі створенням Міністерства доходів і зборів України, до якого з 1 жовтня 2013 р. переходять функції контролю за своєчасним надходженням єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування.

Це було передбачено в рамках адміністративної реформи, яка проводиться в Україні, ще Указом Президента України «Про деякі заходи з оптимізації центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 [1] та Положенням про Міністерство доходів і зборів України [2].

Запровадження такої моделі реорганізації Державної податкової служби України та державної митної служби України в одне відомство і передача йому функцій з адміністрування єдиного внеску спрямоване на реалізацію податкової реформи в Україні та орієнтовано на подальше спрощення бізнесу, поліпшення інвестиційного клімату в державі. При цьому основне завдання Міністерства доходів і зборів України – зробити процес сплати податків, зборів та єдиного внеску простим і зручним для суб'єктів господарювання.

Попри складну економічну ситуацію, статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» [3] передбачено підвищення прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць з 1 січня – 1176 грн, з 1 липня – 1207 грн, а з 1 жовтня – 1256 грн. Крім

того у 2014 році почнеться і осучаснення пенсій, середній розмір яких вже у 2013 році підвищився з 1470 грн станом на 1 січня 2013 року до 1526 грн – на 1 січня 2014 року [4]. І, з точки зору президента Українського аналітичного центру О. Охрименко [5], головним джерелом зростання валового внутрішнього продукту, зарплат та пенсій в Україні є зменшення тінізації економіки країни. Адже, за даними голови Федерації профспілок України Д. Кулика [6], нині щонайменше два мільйони осіб в Україні працюють без офіційного оформлення трудових відносин.

І, як зауважив пан О. Охрименко [5], якщо Міністерству доходів і зборів України вдасться за рахунок добросовісних перевірок зменшити «тінь» хоча б на 4 %, то зростання валового внутрішнього продукту у 2014 році буде 5 %. Звичайно, не можна за один день побороти «тіньову» економіку, але якщо планомірно працювати в цьому напрямі, то за десять років в Україні вдасться її істотно зменшити.

Міністерство доходів і зборів України відіграє провідну роль у забезпеченні необхідних основних надходжень до державного бюджету для успішного виконання завдань Президента України у сфері соціальної політики, які мають стратегічне значення для нашої країни.

Умовно всі соціальні ініціативи, започатковані Президентом, можна поділити на окремі напрямки.

Перший – це підвищення пенсій і виплат з метою підтримки старшого покоління.

Другий напрямок – підтримка малозабезпечених верств населення незалежно від віку (інвалідів, дітей із малозабезпечених сімей та інших). З цією метою глава держави доручив уряду підвищити розмір прожиткового мінімуму.

Третій напрямок – це допомога людям, які хворіють. Така допомога буде здійснюватися як за рахунок зниження цін на ліки (як відомо, ціна на деякі ліки в Україні вище, ніж у наших найближчих сусідів, таких як Польща та Росія, іноді у 10 разів), так і за рахунок реімбурсації (відшкодування вартості ліків) для важкохворих).

Четвертий напрямок стосується програми іпотечного кредитування будівництва житла для молодих сімей. За цією програмою вартість кредиту для таких сімей становитиме не більше 2–3 % на рік.

На думку експертів з економічних питань для виконання всіх ініціатив Президента України додатково необхідно приблизно 25 млрд грн. Причому, на додаткові іноземні інвестиції в економіку нашої країни Україні поки що розраховувати не приходиться. Оскільки за даними міжнародної фінансової корпорації (IFC) Україна займає лише 152 місце серед 183 країн світу в рейтингу Doing Business, який є своєрідним показником сприятливості інвестиційного клімату в конкретній державі [7]. Тому, скоріше за все, виконання цієї програми соціальних ініціатив

буде здійснюватися в нашій країні за рахунок внутрішніх джерел, основними з яких є податкові надходження. А це значно підвищує роль Міністерства доходів і зборів України в процесі реалізації соціальної політики, запропонованої Президентом України.

Список використаних джерел:

1. Про деякі заходи з оптимізації центральних органів виконавчої влади : указ Президента України від 24.12.2012 №726/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>.

2. Положення про Міністерство доходів і зборів України : затв. указом Президента України від 18.03.2013 № 141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141/2013>.

3. Про Державний бюджет України на 2014 рік : закон України від 16.01.2014 №719-VII // Урядовий кур'єр. – 2014. – 21 січ.

4. Цього року почнеться осучаснення пенсій // Урядовий кур'єр. – 2014. – 18 січ.

5. Охрименко О. Податки допоможуть підняти зарплати та пенсії / О. Охрименко // Урядовий кур'єр. – 2014. – 22 січ.

6. Кулик Ю. «Майже два мільйона осіб працюють без оформлення» / Ю. Кулик // Урядовий кур'єр. – 2013. – 8 жовт.

7. Рівень довіри зросте? // Урядовий кур'єр. – 2012. – 6 квіт.

Одержано 29.01.2014

УДК 342.553:336.1(477)(043.2)

Алла Олександрівна РЕДЬКО,

*здобувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін
факультету права та масових комунікацій*

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Процеси реформування та удосконалення механізму держави є наслідком консолідації, інформатизації суспільства та якісної зміни пріоритетів розвитку у державі. Сьогодні в Україні ці процеси потребують не лише невідкладного аналізу, але й всебічного та повного, обґрунтованого наукового дослідження.

Одним із першочергових завдань, які стоять перед державою на сьогоднішній день є фінансова безпека держави. Для формування дієвої моделі забезпечення фінансової безпеки передусім необхідно розкрити зміст, сутність цього поняття.

Аналіз наукової літератури показує, що єдиного поняття «фінансової безпеки держави» немає, розглянемо декілька із визначень запропонованих науковцями.

Наприклад, О. Є. Користін зазначає, що фінансовою безпекою держави – це:

- ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин;
- рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємництва, установи, галузі, ринку, регіону, держави, міждержавних союзів, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання наявних функцій;
- стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митної та фондової систем, здатний забезпечити фінансову стійкість та ефективне функціонування національної економічної системи в режимі її зростання;
- якість фінансових інструментів та послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань [1].

Достатньо широке трактування фінансової безпеки надає В. І. Оспішева, яка вважає, що «Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку» [2].

У системі фінансової безпеки держави одне із головних місць відведено органам місцевого самоврядування, які у межах їх компетенції наділені правом самостійного вирішення всіх питань місцевого значення з метою забезпечення соціально-економічного розвитку своєї території, гарантією реалізації прав з боку держави має бути виділення потрібних фінансових коштів та отримання фінансування з інших джерел відповідно до закону.

Ці кошти формуються у місцеві бюджети. До найбільш гострих проблем у сфері формування місцевих бюджетів, а також їхніх відносин із Державним бюджетом України, на думку автора, треба віднести використання вільних бюджетних коштів, неефективну систему вилучення надлишків загальнодержавних податків, недостатнє фінансування з державного бюджету, нестабільність доходної бази.

У Законі України «Про місцеве самоврядування» зазначено, що прибутки, отримані додатково в ході виконання місцевих бюджетів, а також суми перевищення прибутків над витратами, що утворилися в результаті збільшення надходжень у бюджет або економії витрат, вилученню не підлягають, крім випадків, передбачених законодавством [3].

Рішення про використання цих коштів приймається відповідною радою. Однак, на сьогоднішній день в законодавстві України не передбачена прозора система вилучення надлишкових бюджетних надходжень з місцевих бюджетів у державний, а також не зазначений механізм перерозподілу коштів. Таким чином органи місцевого самоврядування не мають зацікавленості при зборі загальнодержавних податків. Для вирішення цієї проблеми необхідно, залишати у розпорядженні місцевих органів влади певний відсоток від усіх платежів, що збираються на їх території. Тоді органи місцевого самоврядування будуть зацікавлені в ефективному зборі податків.

Наступною проблемою, що постає перед органами місцевого самоврядування є зміни нормативів в системі відрахувань значних сум із місцевих бюджетів у державний. Що призводить до неможливості розрахунку податків, які будуть зібрані на відповідній території.

Ще однією не менш важливим питанням є централізація коштів на державному рівні. Органи місцевого самоврядування не завжди мають можливість виконувати свої функції, так як є повністю залежними від Державного бюджету України. Конституція України в ст. 96 встановила, що не пізніше 15 вересня щороку Кабінет Міністрів України представляє у Верховну Раду України проект Закону про Державний бюджет України на наступний рік. Проект закону про Державний бюджет розглядається народними депутатами України, комітетами, фракціями і депутатськими групами Верховної Ради України. Верховна Рада України до першого розгляду проекту закону про Державний бюджет України може повернути його Кабінету Міністрів України на доопрацювання на тижневий термін. На першому читанні проекту закону про Державний бюджет України з доповіддю про висновок та пропозиції з питань прийняття бюджету виступає голова Комітету Верховної Ради України із питань бюджету. За висновки і пропозиції депутатів голосування може бути постановою або в цілому. Постановою голосування є обов'язковим у випадках неприйняття Верховною Радою України поданого Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України [4]. Державний бюджет приймається на один рік.

В Україні фінансовий рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня. Цікавим фактом є, що у США фінансовий рік починається 1 жовтня закінчується 30 вересня. У Великобританії і Японії фінансовий рік починається 1 квітня, у Швеції – 1 липня, у Німеччині – 1 січня. Кожна країна має свої особливості у визначенні термінів фінансового року.

Повернемося до проблематики централізації коштів, на сьогоднішній день місцеві бюджети не можуть бути прийняті без головного закону України. Але за весь період незалежності України бюджет був прийнятий вчасно лише кілька разів, що негативно впливає як на стан

економіки так і на спільну політику держави в цілому. Неприйняття бюджету та його невиконання призводить до того, що бюджетні кошти виділяються нерівномірно та не пропорційно.

В економічно розвинених країнах фінансові проблеми, що виникають у регіонах розв'язуються через розширення сфери місцевого оподаткування та проведення реформ у сфері міжбюджетних відносин. В Україні залишаються неврегульовані проблеми місцевих фінансів, що призводить до чисельних конфліктів між інтересами органів місцевого самоврядування та державою.

Загальний стан фінансової системи країни залежить від гармонійного взаємозв'язку та розвитку всіх її складових. Зважаючи на викладене можна зробити висновок, що фінансова система України потребує реформування.

Список використаних джерел:

1. Користін О. Є. Економічна безпека : навч. посіб. / О. Є. Користін. – К. : Центр учбової л-ри. – 2010. – 368 с.
2. Оспіщев В. І. Фінанси : навч. посіб. / [В. І. Оспіщев, Л. І. Лачкова, О. П. Близнюк та ін.] ; за ред. В. Л. Оспіщева. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 366 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
4. Конституція України : від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.71

Вікторія Ігорівна РУДЕВСЬКА,

аспірант кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

ВПЛИВ КОНСОЛІДАЦІЇ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ НА БЕЗПЕКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Об'єктивний процес глобалізації сучасної світової економіки потребує нового рівня розвитку банківського бізнесу. Національні фінансові ринки в усьому світі стають більш інтегрованими. Як наслідок змінюється характер конкуренції та структура банківського сектора. Загальна тенденція полягає у підвищенні ступеня відкритості фінансової системи для міжнародної конкуренції. Міжнародні злиття та поглинання стали одним з основних способів здійснення стратегії розвитку банків у сучасних умовах.

Одним із методів подолання кризових явищ у банківському секторі економіки України в умовах глобалізації економічного простору є консолідація банків. Об'єднання банків підвищує рівень концентрації банківського капіталу, їх конкурентоспроможність, фінансову стійкість. Рівень концентрації банківського капіталу впливає на масштаби і темпи розвитку економіки країн та ефективність функціонування їх банківського сектору. На тісний взаємозв'язок між рівнем концентрації банківського капіталу та рівнем економічного розвитку країни вказує В. І. Міщенко, вважаючи, що цей зв'язок є взаємозалежним, тобто розвиток економіки стимулює розвиток банківської системи, а розвиток банків забезпечує розвиток економіки. І чим вищим є рівень розвитку економіки, тим вищим повинен бути рівень концентрації банківського капіталу, щоб забезпечити потреби суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах [1, с. 4]. Стан банківської системи для розвитку національної економіки в сучасних умовах є досить важливим, адже банки є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни.

Зауважимо, що банківський сектор на сьогодні є одним із найбільш висококонцентрованих у сучасній світовій економіці: 80 % капіталу і активів світової банківської системи належить 12 великим банкам. Збільшення розмірів банківських установ на основі злиття і поглинання, а також їх консолідація з іншими фінансово-кредитними інститутами має на меті зміцнити конкурентні позиції на національному рівні та завоювати нові сфери впливу на міжнародному ринку. Як стверджують західні економісти, для утримання лідерства в міжнародному банківському бізнесі банк повинен мати капітал більше як 30 млрд дол., а його активи повинні бути більше 300 млрд дол. [2, с. 132].

В Україні має місце розпорошення банківського капіталу, тоді як в інших країнах він концентрується. У Чехії всього 5 системоутворювальних банків із більш ніж 40, у Хорватії – 5 із більш ніж 70, Словенії – 3 з більш ніж 100 банків [3, с. 155]. Що ж до України, то на початку 2013 р. з 176 банків до першої групи за розміром активів належали 15 банків, власний капітал яких становив понад 60 % від загального власного капіталу вітчизняних банків. Отже, вказані банки можна вважати системними. Група великих банків налічувала 20 кредитно-фінансових установ, у III групу входило 25 банків. До четвертої групи належало 116 банків, при цьому частка капіталу зазначеної групи в загальному капіталі становила трохи більше 10 %. Зроблені розрахунки свідчать про розпорошеність капіталу, що має негативний вплив на конкурентоспроможність як окремих банків, так і банківської системи України загалом [4].

Сучасний, після кризовий етап розвитку банківської системи України характеризується посиленням конкуренції та високою часткою іноземного капіталу (понад 30 %). Такий стан зумовлений тим, що банки

з іноземним капіталом набагато швидше реабілітувалися після кризи. Саме тому все більшої актуальності набуває питання зростання рівня капіталізації вітчизняних банків та збільшення показника адекватності капіталу через консолідацію банківської системи України (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків та їх реорганізація) та вплив цього процесу на безпеку фінансової системи держави. Для української економіки злиття та поглинання в банківському секторі – це, насамперед, засіб нагромадження капіталів, збільшення частки на ринку, здійснення інвестицій. Як правило, після консолідації капіталу (злиття та поглинання) й утворення великих компаній приходять реальні інвестиції, відбуваються високотехнологічні зміни, здійснюється модернізація виробництва і реструктуризація реального сектора економіки. Саме у цьому полягає позитивний вплив процесів злиття і поглинання на розвиток банківського сектору та реальної економіки загалом.

Згідно з українським законодавством банки на території України мають право створювати банківські об'єднання таких типів як банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. При цьому окремих банків може бути учасником лише одного банківського об'єднання. Існуюча практика здійснення банківських об'єднань призвела до багаточисельних підходів щодо класифікації угод корпоративного злиття та поглинання. Зауважимо, що виокремлення найбільш ефективного та доцільного способу злиття для банківських установ є досить проблематичним, оскільки кожен із варіантів злиття і поглинання має свої переваги та специфіку здійснення, які й обумовлюють його ефективність за конкретних умов здійснення. Водночас основною причиною злиття банків залишається їхнє бажання збільшити частку на ринку, наростити капітал і посилити конкурентоспроможність. Не менш важливими мотивами відзначених процесів є підвищення ефективності діяльності банку, що може виявлятися в зростанні капіталізації, диверсифікації та регулюванні ризиків, економії витрат тощо.

В Україні індекс концентрації Херфендаля-Хіршмана, значення якого знаходяться на рівні 0,5182, свідчить про низьку концентрацію капіталу серед банківських установ в Україні, оскільки монополізованим ринок вважається за його значення на рівні 1800. Отже, можна стверджувати, що в Україні існує значний потенціал щодо концентрації і консолідації банківської системи, а найбільш ймовірним і ефективним напрямом консолідації, на наш погляд, має стати злиття (приєднання), а також створення банківських корпорацій, банківських і фінансових холдингових груп.

Досвід банків зарубіжних країн доводить, що порівняно з іншими організаційними формами кредитних установ банківський холдинг має

вищу маневреність і конкурентоспроможність. Сьогодні визріли такі об'єктивні передумови створення банківських холдингів в Україні: глобалізація економіки; направленість політики Національного банку України у плані підвищення стійкості та надійності банківської системи; взаємодія Уряду України та Національного банку з банківським співтовариством, співпраця з міжнародними організаціями, в тому числі реалізація Базельських рекомендацій у сфері банківського нагляду; падіння прибутковості банківських операцій; відставання банківської системи від потреб економіки країни; вихід на вітчизняний ринок банківських послуг великих іноземних банків шляхом відкриття дочірніх банків і придбання часток у статутних капіталах вітчизняних банків тощо.

Особливим типом асоційованого банку є банківський консорціум – банківське спільне підприємство, яке належить групі з двох чи більш банків, що представляють різні країни. Як правило, він є тимчасовою формою співробітництва міжнародних банків на місцевому ринку: з часом він стає конкурентом будь-якому з банків засновників при обслуговуванні найбільш значних і привабливих клієнтів, і той залишає альянс, створюючи власний дочірній банк чи філію.

Важливим стержневим елементом багатьох міжнародних банківських груп є банківські холдингові компанії, які отримали широке розповсюдження в США, особливо у 1970-х та 1980-х рр. До початку 1990-х рр. вони вже контролювали 2/3 з приблизно 13000 банків, на долю яких припадало більше 90 % сумарних активів галузі [5, с. 175]. Основною перевагою банківських холдингових компаній перед самостійними банками є насамперед більша стійкість до банкрутства.

З огляду на ситуацію в Україні слід відмітити, що консолідація великих банків, усунення з ринку малих не може бути однозначним розв'язанням проблеми. Більше того, необхідно переглянути існуючу структуру банків з точки зору побудови широкої мережі ефективно діючих установ, які задовольняють потреби реальної економіки як загалом, так і в розрізі регіонів.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В. Проблеми капіталізації та консолідації банківської системи України / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 10. – С. 2–7.

2. Блейки Дж. Как достичь успеха в международных альянсах / Дж. Блейки, Д. Ернст ; пер. с англ. // Стратегические альянсы. – М. : Альпина Бизнес Букс, – 2008. – 244 с.

3. Аналітична записка «Уроки банківської кризи 2008–2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України» / Експертна група Інформаційно-аналітичний центр АУБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.aub.org.ua>.

4. НБУ на 2013 рік підвищив граничний рівень активів для банків І групи до 20 млрд грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/economics/2012/12/20/131330.html>.

5. Віднійчук-Вірван Л. А. Міжнародний банківський бізнес: базові категорії, поняття терміни : навч. посіб. / Л. А. Віднійчук-Вірван. – Л. : Магнолія 2006, 2007. – 312 с.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.143:351.863

Людмила Борисівна РЯБУШКА,

*доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія
банківської справи Національного банку України»,
кандидат економічних наук, доцент*

ВПЛИВ МЕХАНІЗМУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН НА БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Механізм міжбюджетних відносин є найбільш проблемним аспектом в регулюванні соціально-економічних процесів у суспільстві та зміцненні бюджетної безпеки. Саме визначна роль бюджетної безпеки, як основної складової фінансової безпеки держави, проявляється у забезпеченні соціально-економічних потреб держави та населення за рахунок здатності органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати фінансування через бюджети всіх рівнів закріпленого за ними повного комплексу повноважень на виконання гарантованих Конституцією прав в умовах дестабілізуючого впливу різноманітних загроз. Оцінка окремих індикаторів бюджетної безпеки України: обсяг трансфертів з державного бюджету, розмах асиметрій бюджетних видатків на одну особу між регіонами та амплітуда коливань міжбюджетних трансфертів на одну особу дозволяє стверджувати, що існуючий механізм міжбюджетних відносин фактично породжує дискримінаційні процеси соціально-економічного розвитку в регіонах. На основі здійсненого аналізу доведено, позитивно міжбюджетні трансферти впливають тільки на розвиток Донецької області. Збалансований вплив міжбюджетних трансфертів на соціально-економічний розвиток мають м. Київ та Дніпропетровська область. Відсутній вплив міжбюджетних трансфертів у Сумській, Миколаївській, Кіровоградській, Чернігівській, Чернівецькій областях, а також у м. Севастополь. Решта регіонів мають негативний вплив міжбюджетних трансфертів на соціально-економічний розвиток. Уряд держави за останні роки замість політики регіонального вирівнювання запроваджує політику поляризації регіонів. Частина коштів спрямовується на підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів – «локомотивів – зростання». Зокрема, за рахунок

Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) здійснюється фінансування інвестиційних програм (проектів), що мають на меті сприяти розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць, енергозбереженню та захисту навколишнього природного середовища. Групування регіонів за рівнем фінансової допомоги з ДФРР дозволив прослідкувати чітку тенденцію підтримки таких регіонів: Донецька, Дніпропетровська, м. Київ, Львівська, Харківська області та Автономна Республіка Крим. На думку експертів та практиків використання даного методу забезпечить в майбутньому ефект масштабу та ефект агломерації і з часом ці регіони потягнуть за собою розвиток інших. Слід відмітити, регіон можна вважати «локомотивом», якщо він задовольняє, зокрема, таким умовам: регіон вже здійснює вагомий внесок у приріст ВВП країни. Проте частка Донецької області у ВВП України в 2010 р. становила 12 %, а загальна сума отриманих цим регіоном трансфертів, становила у 2010 р. – 21 %, у 2011 р. – 27 % від загальної суми переданих з державного бюджету трансфертів. При цьому, частка Дніпропетровській області у створенні ВВП становить 11 %, сума одержаних трансфертів за 2010 р. лише 2 % та 3,8 % в 2011 році. Такі ж диспропорції у застосуванні механізму бюджетного вирівнювання мали більшість областей України, за винятком м. Києва, де ці показники приблизно однакові. Загалом, у 2011 р. три регіони – м. Київ, Донецька та Луганська області – одержали 56 % від усього обсягу наданих місцевим бюджетам трансфертів. Таким чином, механізм міжбюджетних відносин практично нівелює принцип бюджетної системи щодо справедливості та неупередженості розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Як наслідок, бюджетна безпека не забезпечує стабільне формування доходів бюджетів місцевих рівнів та ефективне їх використання на поточні соціально-економічні потреби держави та населення. Тому з метою нівелювання загроз фінансової безпеки держави необхідно проводити удосконалення механізму міжбюджетних відносин у напрямках: коригування механізмів надання фінансової допомоги регіонам; створення стимулів з нарощування дохідної бази місцевих бюджетів; вдосконалення системи розмежування видаткових зобов'язань між рівнями бюджетної системи. Саме схвалений Урядом України проект Указу «Про Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади» на сьогоднішній день є концептуальною основою нової моделі співпраці у форматі «центр-регіон», що сприятиме посиленню правової, організаційної та матеріальної спроможності територіальних громад, розвитку ефективної територіальної організації влади та органів місцевого самоврядування, провадженню їх діяльності з дотриманням принципів та положень Європейської хартії місцевого самоврядування, створенню умов для запровадження доступних адміністративних, соціальних та інших суспільних послуг.

Одержано 29.01.2014

УДК 332:330.3

Олена Володимирівна САДИКОВА,

*головний спеціаліст Головного управління праці
та соціального захисту населення
Харківської обласної державної адміністрації*

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО ПТАХІВНИЦТВА ТА ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ

Інвестиційна привабливість галузі м'ясного птахівництва обумовлена динамічним розвитком попиту на дієтичне м'яса як на внутрішньому так і зовнішньому ринках, і як найбільш ефективної інтеграційної структури у підвищенні експортного потенціалу аграрного сектору економіки, рішення загальнодержавних задач щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому, в умовах обмежених інвестиційних ресурсів АПК пошук найбільш інвестиційне привабливих об'єктів, здатних забезпечити зростання виробництва і економічний підйом в країні є не тільки своєчасним завданням, але водночас, відноситься до малодосліджених сфер вітчизняної аграрної економіки.

Інвестиційна привабливість підприємств на українському інвестиційному ринку визначається індексом «ІТТ-інвест» [1; 2]. Цей індекс ґрунтується на таких фінансових показниках: БП – балансовий прибуток; СФ – статутний фонд; ОП – обсяг продажів; КЗ – кредиторська заборгованість; ДЗ – дебіторська заборгованість; Ч – число акцій; ВА – вартість активів, що визначається як сума: СФ + КЗ + БП.

Інвестиційна привабливість підприємств визначається як сума перерахованих вище показників з урахуванням вагових коефіцієнтів і визначається за формулою (1). Після необхідних розрахунків заповнюється зведена табл. 1, на підставі якої формується кінцеве уявлення про інвестиційну привабливість окремо взятого господарюючого суб'єкта:

$$I_0 = \sum_{i=1}^8 b_i \cdot R_i, \quad (1)$$

де I_0 – індекс інвестиційної привабливості підприємства;

R_i – коефіцієнт, що характеризує окремі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства;

b_i – значимість коефіцієнта, що виражається через вагову частку;

i – кількість досліджуваних коефіцієнтів.

Таблиця 1

Методика визначення показників, що входять у базу індексу

№ з/п	Показник	Методика визначення
1	R1 (рентабельність продажів)	БП : ОП ($b_1 = 1$)
2	R2 (рентабельність активів)	БП : ВА, ($ВА = СФ + БП + КЗ$) ($b_2 = 1$)
3	R3 (коефіцієнт покриття)	ВА : КЗ ($b_3 = 0,1$)
4	R4 (коефіцієнт обороту активів)	ОП : ВА ($b_4 = 1$)
5	R5 (коефіцієнт обороту кредиторської заборгованості)	ОП : КЗ ($b_5 = 1$)
6	R6 (коефіцієнт перевищення строку погашення ДЗ над строком погашення КЗ)	(ДЗ – КЗ) : ОП ($b_6 = 1$)
7	R7 (чисті активи на акцію = (УФ + ДЗ – КЗ + БП) : Ч ($b_7 = 1/\text{грн}$))	(СФ + ДЗ – КЗ + БП) : Ч ($b_7 = 1/\text{грн}$)
8	R8 (прибуток на акцію)	БП : Ч ($b_8 = 1/\text{грн}$)

Чим більше значення індексу I_0 , тим вище рівень інвестиційної привабливості розглянутого підприємства.

Іншим прикладом побудови й практичного використання спеціального індексу, що визначає рівень інвестиційної привабливості підприємства, є індекс, розроблений російським багатопрофільним концерном «Гермес». Цей індекс інвестиційної привабливості підприємства обчислюється за формулою (2):

$$I = (S1 / Rs1 + S0 / Rs0 + f1 / Rf1 + f0 / Rf0) / 4, \quad (2)$$

де I – індекс інвестиційної привабливості підприємства;

$Rs1, Rs0, Rf1, Rf0$ – величини ризиків або кількісні міри ймовірності недосягнення очікуваних значень показників-критеріїв $S1, S0, f1$ й $f0$ відповідно;

$S1$ – балансовий прибуток підприємства за рік;

$S0$ – обсяг товарної продукції підприємства в поточних цінах за рік;

$f1$ – рентабельність виробництва, величина якої обчислюється за формулою (3);

$f0$ – ефективність господарської діяльності підприємства, величина якої обчислюється за формулою (4):

$$f1 = S1 / (A + B), \quad (3)$$

$$f0 = S0 / (A + B), \quad (4)$$

де A – середньорічна вартість виробничих основних коштів;

B – середньорічна вартість оборотних коштів.

Показники ризиків $Rs1, Rs0, Rf1, Rf0$ можуть також трактуватися як кількісні міри нестійкості або міри схильності підсумкових показників $S1, S0, f1, f0$ впливу випадкових відхилень факторів, від яких залежать підсумкові показники [3].

Наведені вище індекси, розроблені компанією «ІТТ-інвест» і багатопрофільним концерном «Гермес», а також різні рейтинги з успіхом можуть застосовуватися при визначенні рівня інвестиційної привабливості підприємства АПК.

Список використаних джерел:

1. Мищенко В. А. Методы и модели управления инвестиционной привлекательностью применяемые на фондовых рынках / В. А. Мищенко, Д. В. Коробков // Економіка розвитку. – 2004. – № 1 (29). – С. 17–23.
2. Коробков Д. В. Определение инвестиционной привлекательности предприятия при помощи индекса ІАЕ на примере ОАО «Хмельницьк-облэнерго» / Д. В. Коробков // Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2005. – № 3. – С. 124–130.
3. Садиков М. А. Методика оцінки інвестиційної привабливості / М. А. Садиков, Є. В. Дмитренко // Вісник НТУ «ХПІ». – 2010. – № 8. – С. 98–102.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.3

Мурат Абдикасович САДИКОВ,

професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор,

Наталя Опанасівна КОЛОМІЄЦЬ,

старший викладач кафедри менеджменту і адміністрування Харківської державної зооветеринарної академії, кандидат економічних наук

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Рівень добробуту населення значною мірою визначається інноваційно-інвестиційним розвитком національної економіки. У свою чергу прогрес і ефективність провідних галузей національної економіки. від забезпеченості ресурсами й ефективного їх використання. Надзвичайно важлива роль при цьому відводиться підвищенню інвестиційної привабливості галузі машинобудування, будівництва, АПК [1].

Сьогодні в Україні міцно затвердилася громадська думка про об'єктивну необхідність багатопланового і дієвого втручання держави в процесі розвитку економіки. Надія на ринкові сили, що самореалізуються, вичерпалася. Економіка країни, яка надана самої собі, підійшла до критичної крапки. Мало що робиться для розширення попиту, що є головним двигуном виробництва. Навіть Всесвітній банк постійно закликає

нас переглянути курс на обмеження дій держави, змінити його у бік оптимального і раціонального втручання державних органів в економічні процеси.

В країнах з розвиненою ринковою економікою стратегічне планування виступає найважливішим інструментом державного регулювання господарства. Стратегічне планування потреби у інвестиційних ресурсах допомагає підтримувати необхідні економічні пропорції. З його допомогою забезпечується злагоджена цілеспрямованість функціонування всіх ланок господарської системи суспільства.

Для економіки України на сучасному етапі державне стратегічне планування інноваційно-інвестиційного розвитку галузі є дієвим механізмом. Органам, що управляють економікою, вкрай необхідно передбачення ходу технологічного оновлення виробництва і ін. Стратегічне планування зарекомендувало себе як один з найдієвіших інструментів сучасного менеджменту. Є стара, багато разів перевірена часом істина: «саме на менеджмент всіх рівнів покладається задача зробити все можливе для забезпечення оптимального варіанту майбутнього розвитку і не дозволити втягнути себе у водовіртець невдач». Сучасний світ вельми багатоманітний, залежить від безлічі чинників, але якщо ця теза стане дороговказною зіркою для тих, хто здатний узяти на себе величезний тягар відповідальності за керівництво нашим господарством в умовах, що склалися, і готовий зробити все для того, щоб бути на рівні вимог в рамках цієї відповідальності, то успіх розвитку країни буде забезпечений.

Компанії в усьому світі реорганізують свою роботу, орієнтуючись на команди, перебудовуючи ключові види діяльності, створюючи системи загального менеджменту якості, конкуруючи на базі організаційних можливостей (так само як і диференціації продукції) і будуючи більш «плоскі», з меншим числом рівнів організаційні структури керування.

Процвітаючі компанії вживають стратегічні наступи для забезпечення стійкої конкурентної переваги, а потім використовують свою частку ринку, щоб досягти чудових фінансових результатів. Енергійне виконання творчої, неординарної стратегії може вивести фірму на провідні позиції, забезпечуючи просування її товарів або послуг доти, поки вони не стануть стандартом у даній галузі.

Добре продумане стратегічне бачення готує компанію до майбутнього, встановлює дострокові напрямки розвитку й визначає намір компанії зайняти конкретні ділові позиції. Чим краще продумана стратегія й чим більш вміло вона виконана, тим більше в компанії шансів на сильну позицію.

Підтримування темпу економічного розвитку в Україні на рівні 5–6 % на рік є актуальним завданням. Проте погляд на бажані темпи потрібно модернізувати, змістивши акцент на якість макроекономічної

динаміки. Краще мати темп навіть дещо нижчий від запланованого, але з одночасним подоланням диспропорцій виробництва, ніж вищий, але зі збереженням або поглибленням структурних викривлень. Слід завжди рахуватися з тим, що неочікувано високі темпи економічного зростання у 2008–2010 рр. пояснювалися поверненням економіки на природний рівень 1990 року, на якому вона перебувала до початку економічної кризи. В міру відновлення докризового рівня підтримування високих темпів зростання потребуватиме нових зусиль.

Якщо темпи економічного зростання у певний період знижуються у зв'язку з підвищенням його якості, а саме рішучішим просуванням інноваційним шляхом розвитку економіки, коли переважаючими темпами зростає виробництво у машинобудуванні, сфері послуг, інформаційних та інших продуктів глибокої переробки – це ознака переходу до нового зростання, його більш високої хвилі.

З погляду стратегії наздоганяючого розвитку, зменшення темпів економічного зростання у 2013 році не можна вітати. Але посилення ролі внутрішнього попиту, переважаюче зростання обробних галузей, стабільний курс і низьку інфляцію, двозначні темпи зростання реальних доходів і заробітної плати слід розглядати як ознаки більш якісної макроекономічної динаміки. До цього слід додати прискорений розвиток у 2014 році сфери послуг, сільського господарства та будівництва. Великий резерв економічного зростання закладений у «детінізації». Відповідь на питання, як навіть без короткотермінового гальмування економічного зростання можна зменшити податкове навантаження на виробників і досягти нового масштабу виходу «з тіні», знаходиться у сфері скорочення видатків, у тому числі адміністративних, а також пільг та невиправданих субсидій.

З боку пропозиції ці обмеження виступають через зміну співвідношення у структурі виробничих потужностей на користь незавантажених, але з високим рівнем зношеності основного капіталу. Резерв вільних, незадіяних потужностей у більшості галузей майже вичерпано. Сьогодні перспективи економічного розвитку слід пов'язувати з динамічним та масштабним оновленням їхньої незавантаженої частини, модернізацією діючих і створенням нових робочих місць. Без цього буде важче утримувати темпи зростання у межах 2–4 %, а тим більше за межею 5 %. Зазначене свідчить про необхідність інвестиційної експансії.

Основною метою стратегії макроекономічної політики на сучасному етапі слід вважати забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, яке сприяло б структурно-інноваційній та соціальній переорієнтації економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища. Реалізація цієї мети вимагає вжиття комплексу спеціальних заходів у різних сферах економічної політики, орієнтованих на активізацію діяльності

суб'єктів господарювання, нагромадження інвестиційних ресурсів, спрямування їх на інвестиції в розвиток національної економіки. Завдання створення передумов для європейської інтеграції України висуває нові вимоги до якості економічного розвитку, виключаючи застосування важелів та інструментів, які належать суто до сфери адміністративного регулювання, вимагаючи синхронної лібералізації економічних відносин, демократизації суспільства, запровадження прозорих правових відносин та верховенства права як в політичній, так і в економічній сферах.

Список використаних джерел:

1. Открыты для инноваций и инвестиций : Материалы конференции «Харьков инвестиционный» Харьковской областной государственной администрации // Время. – 2014. – 21 янв.

Одержано 21.01.2014

УДК 330.345.65

Віталій Олексійович САМБОРСЬКИЙ,

старший викладач кафедри економіки та фінансів

факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХІДНИХ МЕТОДИК ОЦІНКИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кризові явища в діяльності суб'єктів підприємництва – типове явище для ринкової економіки. Як засвідчує досвід розвитку ринкових відносин в Україні, значна частина суб'єктів підприємництва опиняються в кризовому стані в результаті прорахунків у фінансовому управлінні, розподілі ресурсів та зусиль з їх використання, прорахунків у планах. Саме нездійснення або втрата контролю над станом кризового середовища призводить до розвитку кризових ситуацій на суб'єкті підприємництва, що може спричинити його банкрутство.

Банкрутство підприємства – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливорює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним.

Станом на 01.10.2013 загальна кількість підприємств, які перебувають в процедурах банкрутства, становить 12304. На початок 2014 року таких підприємств було 13 642 – це на 6 % більше, ніж у 2012 році, та на 11,6 % – ніж у 2010 році.

Банкрутство підприємства призводить до економічних втрат не тільки для менеджменту підприємства, для його співробітників, клієнтів

або акціонерів, але разом з тим призводить до соціальних і економічних витрат в рамках всієї нації.

Достовірна і своєчасна ідентифікація негативних факторів впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства дозволяє сформува-ти відповідну фінансову політику та розробляти заходи, направлені на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, підвищити платоспроможність, забезпечити конкурентоспроможність підприємства у довгостроковому періоді, а головне, попередити ризик банкрутства підприємства. За таких умов, питання визначення ймовірності банкрутства підприємства стоїть особливо гостро а точний прогноз банкрутства підприємства був та залишається одним з найважливіших питань у галузі фінансів.

Питанню визначення ймовірності банкрутства підприємств приділяється значна увага з боку вітчизняних та зарубіжних науковців. Розробкою методик і критеріїв прогнозування банкрутства займалися такі провідні вчені як Е. Альтман, У. Бівер, Р. Ліс, Г. Спрінгейт, Дж. Таффлер, Г. Тішоу, Д. Дюран, Р. Сайфуллін, Г. Кадиков, В. Ковальов та ін. Вагомий внесок у вирішення проблемних питань з банкрутства та антикризового управління зробили вітчизняні вчені: І. Жук, Л. Лігоненко, О. Терещенко, Т. Тесленко та ін.

На сьогоднішній день головною проблемою в методології формування прогнозування банкрутства підприємств є не стільки відсутність теоретичної бази, скільки недостатній ступінь її систематизації, неадаптованість цілого ряду методик до особливостей економіки України.

Всі методики прогнозування банкрутства можна розділити на дві групи: кількісні(моделі Альтмана, Фулмера, Ліса, Бівера) та якісні (модель Арженті, Ковальова). Моделі Альтмана, Чессера, Таффлера, Ліса широко використовують і в міжнародній практиці, це обумовлено такими перевагами:

1. Аналітична інформація для розрахунку показників є доступною, тому що відображена в формах фінансової звітності.
2. Є можливість прогнозування банкрутства, визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство.
3. Ці моделі мають невелику кількість показників, що забезпечують високу точність результатів, за незначних трудовитрат.

Якщо робити аналіз методик, то можна сказати, що всі методики включають в себе три складові: індикатори, по яким проводиться аналіз(кількість індикаторів, якісний склад індикаторів), вагові коефіцієнти(коли певним індикаторам в загальному результаті приділяється більше уваги, ніж іншим), а також межі значень інтегрального показника, які характеризують стан підприємства близького або далекого від банкрутства.

За наявності всіх переваг цих методик, які розроблені для прогнозування банкрутства, тим не менш ці методики побудовані на основі вивчення поведінки компаній в умовах розвинених ринкових економічних систем, що не відповідає умовам розвитку економіки України.

Наприклад, побудова якісного та кількісного складу індикаторів, а також їх вагових коефіцієнтів відбувається на основі дискримінантного методу за статистичними даними підприємств конкретної країни. При цьому важливе значення мають якість фінансово-звітної документації та ступінь інформативності статистичних даних, на які спираються дані методики.

Особливістю методик є те, що основою є виділення певного фактору, який відповідає за фінансовий стан підприємства. Так деякі методики, орієнтовані на фактор фінансової стійкості, що пов'язаний із фінансовою структурою підприємства, ліквідністю, залежністю підприємства від кредиторів, зокрема, сюди належать індикатори, з яких складається методика діагностики Конана і Гольдера та методика Тафлера. У цих методиках під час прогнозування банкрутства автори надають перевагу показникам ліквідності, короткострокової та довгострокової заборгованості, платоспроможності. Деякі методики оцінюють схильність підприємства до банкрутства на основі індикаторів ділової активності та рентабельності. У таких методиках дані індикатори домінують, як за кількісним складом, так і за важливістю впливу на остаточний результат методики, зокрема до таких методик можна зарахувати методику прогнозування ймовірності банкрутства Альтмана, методику Спрінгейта та методику Ліса.

Якщо брати до уваги межі значень, в рамках яких змінюється інтегральний показник, що характеризує ступінь ймовірності банкрутства підприємства, то дані межі теж були розроблені для ринкових економічних систем розвинених країн і можуть не відповідати особливостям роботи українських підприємств. Наприклад, засумнівавшись у пригодності адекватності методики Альтмана для прогнозування банкрутства підприємств, вчені Казанського державного технологічного університету розробили власну методику оцінки банкрутства. Дана методика передбачає поділ всіх підприємств за класами кредитоспроможності Розрахунок класу кредитоспроможності пов'язан з класифікацією оборотних активів за ступенем їх ліквідності. Як наслідок, межі інтегрального показника Альтмана розширюються, і для кожного класу кредитоспроможних підприємств настання банкрутства буде мати свою власну межу.

Проблема неможливості використання зарубіжних методик, у практиці оцінювання фінансового стану українських підприємств, спробував вирішити вітчизняний економіст О. О. Терещенко. Розроблена дискримінантна модель Терещенка має значні переваги над традиційними методиками, а саме модель є зручною в застосуванні; розроблена

на використанні вітчизняних статистичних даних; враховується сучасна міжнародна практика; за рахунок використання різноманітних модифікацій базової моделі до підприємств різних видів діяльності вирішує проблему критичних значень індикаторів; враховує галузеві особливості підприємства. Однак дана методика не є досконалою і має свої недоліки, зокрема це відсутність поглибленої класифікації індикаторів стійкості фінансового стану підприємства (існує лише – задовільний та незадовільний фінансовий стан), а отримання значень інтегрального показника в межах від -0,9 до +0,9 зобов'язує проводити додатковий аналіз для ідентифікації стійкості фінансового стану підприємства.

Одержано 20.01.2014

УДК 332.68

Вадим Іванович САПИЧ,

*доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

Однією із особливостей надходжень від земельного оподаткування є їх майже абсолютна незалежність від циклічності економічного розвитку, що надає надзвичайного значення даним фінансовим ресурсам в умовах сучасної економічної кризи як одному із джерел забезпечення фінансової безпеки держави. Водночас, при розподілі земельної ренти мають також бути враховані інтереси землевласників і землекористувачів.

В економічній теорії відсутнє загальноприйняте визначення каналів розподілу і перерозподілу земельної ренти. Проте дана проблема є важливою для вирішення фінансових проблем суб'єктів земельних відносин. Розподіл земельної ренти необхідно розглядати лише у єдності з її перерозподілом, спираючись при цьому на чітко визначені критерії. У якості таких критеріїв може бути обрані чинники утворення та морально-етичні і соціальні ознаки тієї чи іншої форми земельної ренти. У розподільчому процесі земельної ренти слід також враховувати, що незалежно від форми власності на землю конкретної ділянки, згідно зі Статтями 13–14 Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу і основним національним багатством.

Земельний податок і фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) базою свого нарахування мають грошову оцінку землі, яка теоретично спирається на рентні відносини. Відповідно до ст. 14.1.125 Податкового кодексу України, грошова оцінка землі – це капіталізований

рентний дохід із земельної ділянки [1]. Грошова оцінка землі нині визначається згідно Методики грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. № 213 [2]. Згідно названої Методики за основу грошової оцінки землі взято диференціальний рентний дохід по виробництву зернових культур, який було розраховано по даним за 1980–1988 рр. Теперешні умови формування доходів сільськогосподарських підприємств принципово відрізняються порівняно з тими, що були у 1980-ті рр. Чинне законодавство визначає, що грошова оцінка сільськогосподарських угідь зростає, якщо середньорічний індекс інфляції перевищує 110 %, тобто рівень інфляції визначає зміну ставок стягнення ФСП і земельного податку [1]. Отже, існуючий порядок нарахування ФСП і земельного податку не відповідає одному із базових принципів оподаткування – врахування рівня доходності платника податків.

Вдосконалення сучасної системи земельного оподаткування має спиратися на методологічні положення теорії земельної ренти, а також враховувати наявні реалії практики господарювання в Україні. В теоретичному плані існує два підходи до визначення рентних відносин. Класики політичної економії починаючи з У. Петті і включаючи К. Маркса рентні відносини розглядали на основі теорії трудової вартості з урахуванням співвідношення попиту і пропозиції на ринку земельних ресурсів і ринку сільськогосподарської продукції, а також тенденцій руху позичкового (банківського) проценту. Класична політекономія розробила низку важливих теоретичних положень. По-перше, це визначення земельної ренти як різниці між ринковою ціною сільськогосподарської продукції і ціною її виробництва. По-друге, виділення в орендній платі за користування землею трьох складових частин: земельної ренти, амортизації капіталу, вкладеного в земельний наділ, та доходу на цей капітал у формі банківського проценту. І по-третє, трактовка ціни землі як капіталізованої земельної ренти, тобто визначення прямо пропорційної залежності ціни землі від величини земельної ренти і обернено пропорційної залежності – від банківського проценту. Класики політичної економії в основу своєї теорії земельної ренти заклали об'єктивні критерії - умови і фактори виробництва. Д. Рікардо писав: «Не потому хлеб дорог, что платится рента, а рента платится потому, что хлеб дорог» [3, с. 442].

Інший, суб'єктивний підхід до земельної ренти у неокласиків. Поєднуючи граничну корисність з теорією попиту та пропозиції, неокласики земельну ренту визначали виключно попитом на землю. Пропозиція землі, враховуючи її обмеженість, строго фіксована. Наслідком цього пропозиція землі є абсолютно нееластичною. Відповідно, зміна попиту на землю і визначає величину земельної ренти.

В умовах впровадження машинного виробництва та інформаційних технологій необхідно враховувати дію низки факторів, які модифікують механізм дії рентних відносин. До таких чинників слід віднести:

- поглиблення міжгалузевого поділу праці, наслідком якого є все більша залежність результатів сільськогосподарського виробництва від умов постачання матеріально-технічних ресурсів суміжними галузями;
- перехід на інтенсивні технології вирощування сільськогосподарських культур, впровадження яких суттєво посилює значення фінансового забезпечення господарської діяльності;
- перерозподіл впливу на формування доходів сільськогосподарських товаровиробників від сфери виробництва до сфери реалізації;
- послаблення ролі абсолютної ренти і посилення – диференціальної, особливо її другої форми.

Дія зазначених факторів призводить до того, що створена працею селян додаткова вартість та в тому числі земельна рента, як її складова, в значній мірі перерозподіляється на користь торгово-промислових і фінансових груп. Відбувається вилучення із сільського господарства значної частки як абсолютної, так і диференціальної ренти обох її форм. Наслідком цього є низький рівень орендних виплат і вкрай недостатня рентабельність сільськогосподарського виробництва, що призводить до послаблення мотиваційної складової щодо ефективного використання земельних ресурсів у відносинах власності, а також ускладнює ведення розширеного відтворення сільськогосподарської діяльності на інноваційній основі. Результатом такого положення аграрного сектору економіки є значне недоотримання фінансових коштів як місцевими громадами, так і державним бюджетом.

Перерозподіл земельної ренти здійснюється через оподаткування суб'єктів рентних відносин, антимонопольне регулювання та систему підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників. Податкові надходження від рентних доходів необхідно використовувати виключно за цільовим призначенням, а саме для поліпшення родючості ґрунтів і покращення стану охорони довкілля. Заходи антимонопольного регулювання спрямовуються на усунення перерозподілу земельної ренти за рахунок цін від сільськогосподарських товаровиробників на користь суміжних з ними суб'єктів господарювання. Державна політика підтримки доходів аграріїв має забезпечити рівні умови господарської діяльності виробникам усіх організаційно-правових форм і категорій, сприяти піднесенню низькорентабельних галузей та розвитку сільських територій.

З точки зору процесу створення вартості додаткову вартість можна розглядати як суму середнього прибутку і земельної ренти [4, с. 362]. Дія закону трансформації форм прояву відносин власності на землю [5] у контексті реалізації рентних відносин проявляється в тому, що з

розвитком індустріалізації у створеній додатковій вартості збільшується питома вага прибутку і, відповідно, зменшується земельної ренти. Якщо припустити, що орендна плата дорівнює земельній ренті, то на орендованих сільськогосподарськими підприємствами України землях за 2008–2012 рр. відбулось підвищення прибутку у структурі створеної додаткової вартості з 62,0 до 66,2 % (розраховано за даними з веб-сайту Державної служби статистики України – <http://www.ukrstat.gov.ua>). Це означає, що посилення визначального характеру відносин використання порівняно з відносинами володіння призводить до перерозподілу все більшої частки створеної вартості від тих, хто володіє землею до тих, хто забезпечує на ній виробництво сільськогосподарської продукції. Дану тенденцію необхідно враховувати при оподаткуванні суб'єктів рентних відносин та при формуванні політики доходів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що земельна рента має розподілятися і перерозподілятися таким чином, щоб було забезпечено у достатній мірі реалізацію економічних інтересів усіх суб'єктів земельних відносин. За такого підходу земельна рента буде стабільним джерелом фінансових надходжень для держави, місцевих громад, землекористувачів та землевласників.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Редакція станом на 01.01.2014.

2. Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів : постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 № 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-п>. – Редакція станом на 11.06.2012.

3. Рикардо Д. Начала политической экономии / Д. Рикардо // Классика экономической мысли. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 896 с.

4. Маркс К. Капитал. Т. 3 / Маркс К., Энгельс Ф. Избранные сочинения : в 9 т. Т. 9. Ч. 2. – М. : Политиздат, 1988. – IV, 506 с.

5. Сапич В. І. Теоретичні основи відносин власності на землю у контексті продовольчої безпеки держави / В. І. Сапич // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : зб. наук. праць II-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2013 р. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2013. – С. 359–360.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.131(043.2)

Олександр Олександрович СВЄЖЕНЦЕВ,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем організації навчального процесу заочного та дистанційного навчання навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОБУДОВА СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ

Формування системи ризик-менеджменту є однією з важливих складових системи фінансової безпеки підприємства. Система ризик-менеджменту є необхідним етапом оцінки наслідків будь-якого важливого рішення, особливо під час рішень щодо оцінки ефективності інвестування в той чи інший інвестиційний проект. Від ефективності функціонування системи ризик-менеджменту залежить рівень чистого прибутку підприємства та рівень втрачених можливостей, рівень збитків (відхилення від прогнозованого прибутку). В умовах сучасної економіки, де з подальшим розвитком економічної системи збільшується кількість ризиків, існування великих підприємств без налагодженої системи ризик-менеджменту є неможливим.

В загальному вигляді система ризик-менеджменту складається з наступних складових:

1. Визначення мети ризикових вкладень капіталу.
2. Отримання інформації щодо господарської ситуації, її аналіз.
3. Визначення ступеня ризику та ймовірності втілення кожного зі сценаріїв розвитку ситуації ризику.
4. Розробка та аналіз варіантів співставлення прибутку та ризику по кожному з варіантів розвитку ситуації.
5. Вибір стратегії управління та засобів зниження ступеня ризику, врахування психологічного сприйняття ризикованих рішень.
6. Розробка програми дії по зниженню ризику.
7. Організація виконання обраної програми дій.
8. Контроль за виконанням обраної програми дій.
9. Аналіз та оцінка наслідків обраного варіанту рішення на основі фактичних даних щодо ситуації ризику.

Формування системи ризик менеджменту на підприємствах галузі машинобудування має особливості пов'язані з специфікою галузі. Побудова ефективної системи ризик-менеджменту є необхідною умовою

прибутковості підприємств галузі машинобудування у зв'язку з сучасними умовами ведення господарської діяльності та значними розмірами підприємств галузі. Розглянемо основні специфічні ознаки побудови системи ризик-менеджменту підприємств галузі машинобудування.

По-перше, в системі ризик-менеджменту машинобудівного підприємства при оцінці капіталовкладень в розробку та повинні враховуватися результати маркетингових досліджень ринку збуту, на який орієнтується підприємство. В умовах коли дуже важливу роль грає інноваційність нового виду продукту також повинні враховуватись наукові розробки основних конкурентів та загальний напрямок їх досліджень щодо впровадження інновацій в нові моделі своєї продукції. Розробка кожного виду нової продукції підприємств машинобудування може займати декілька років, тому врахування маркетингових досліджень та аналіз інновацій конкурентів та його напрямку набуває великого значення.

По-друге, повинна враховуватися специфіка ринків збуту: нетарифні обмеження країн ринків збуту, система митних зборів та інші обмеження щодо збуту продукції машинобудівної галузі. Особливу роль має система технічних регламентів країн ринків збуту та технічні вимоги щодо продукції машинобудування. Також необхідно враховувати екологічні вимоги щодо продукції машинобудування країн ринків збуту.

По-третє, ринок збуту машинобудівної продукції у світовому масштабі характеризується обмеженим рівнем вільної конкуренції, що проявляється в політиці протекціонізму багатьох держав та інтеграційних об'єднань. У випадку виготовлення зброї, літаків та іншої важливої продукції машинобудівної галузі кожна держава намагається виробляти дану стратегічну продукцію самостійно або закуповувати її у держав-союзників. Тому необхідно враховувати політичний ризик та аналіз розвитку відносин між Україною та основними країнами, які складають ринок збуту машинобудівних підприємств.

Побудова системи ризик-менеджменту підприємств галузі машинобудування має дуже важливу роль для прибутковості підприємств галузі, особливо під час прийняття рішень про розробку нової продукції, визначення розмірів капіталовкладень та прийняття інших інвестиційних рішень. Тому побудова оптимальної структури системи ризик-менеджменту підприємств машинобудування, визначення та аналіз ризиків, які є характерними для галузі є необхідною умовою прибутковості підприємств машинобудування та актуальним питанням сучасної економічної науки.

Одержано 27.01.2014

УДК 343

Юлия Игоревна СЕЛИВАНОВСКАЯ,

*доцент кафедры налогов и права Института экономики
и финансов Казанского федерального университета,
кандидат юридических наук, доцент*

ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА ГОСУДАРСТВА КАК ОБЪЕКТ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ

Финансовая система государства – это система форм и методов аккумуляирования, распределения и использования фондов денежных средств государства. В настоящее время финансовая система Российской Федерации состоит из следующих звеньев: 1) бюджетная система; 2) внебюджетные государственные фонды; 3) кредит; 4) страхование; 5) финансы организаций. Необходимость функционирования финансовой системы обусловила осуществление специальной финансовой деятельности. В ходе финансовой деятельности производится планомерное и целенаправленное образование (формирование), распределение и использование денежных фондов.

Объект уголовно-правовой охраны (или объект преступления) – это общественные отношения, которым причиняется вред при совершении преступления. Объект является основанием деления Особенной части УК РФ на разделы и главы. Финансовая система государства выступает объектом большого количества преступлений в современном мире.

С 1 января 1997 года в Российской Федерации действует новый Уголовный кодекс, затрагивающий многие области жизни, но наиболее наглядные перемены в характере государственного реагирования на преступность очевидны в появлении в новом УК неизвестных преждему законодательству норм о преступлениях в сфере экономической деятельности (глава 22). Преступления в сфере экономической деятельности включают в себя достаточно широкий круг противоправных деяний, и, соответственно, общественные отношения в сфере экономической деятельности также разнообразны. По нашему мнению, преступления в сфере финансовой деятельности (или преступления в сфере финансовой системы государства) образуют самостоятельную группу среди преступлений в сфере экономической деятельности. Для этой группы преступлений, содержащихся в главе 22 УК РФ, общественные отношения в сфере финансовой деятельности (финансовая система государства) выступают групповым (подвидовым) объектом.

Необходимо заметить, что объекты уголовно-правовой охраны в теории уголовного права делятся по горизонтали на основные и дополнительные. Под основным объектом преступления понимается то общественное отношение, которое при создании соответствующей нормы

уголовного права специально ставилось под охрану этой нормы, под дополнительным же объектом преступления понимается то общественное отношение, которое неизбежно ставится в опасность причинения вреда при посягательстве на основной объект, но охраняемое соответствующей нормой уголовного права попутно, тогда как при других обстоятельствах оно заслуживает самостоятельной уголовно-правовой защиты. Общественные отношения в сфере финансовой деятельности являются основным объектом посягательства для ряда преступлений, содержащихся в гл. 22 УК РФ. Однако и в других главах Особенной части Уголовного кодекса РФ существуют преступления, при совершении которых попутно причиняется вред финансовой системе, то есть существуют преступления, для которых финансовая деятельность выступает дополнительным объектом.

Преступления в сфере финансовой деятельности можно понимать в широком и узком смыслах. Преступления в сфере финансовой деятельности в широком смысле – преступления, финансовая деятельность для которых выступает и основным и дополнительным объектом. Преступления же в сфере финансовой деятельности в узком смысле – преступления, финансовая деятельность для которых выступает только в качестве основного объекта посягательства и которые расположены в главе 22 УК РФ.

К преступным посягательствам, дополнительным объектом которых может выступать финансовая деятельность, относятся: мошенничество (ст. 159), мошенничество в сфере кредитования (ст. 159¹), мошенничество при получении выплат (ст. 159²), мошенничество с использованием платежных карт (ст. 159³), мошенничество в сфере предпринимательской деятельности (ст. 159⁴), мошенничество в сфере страхования (ст. 159⁵), присвоение или растрата (ст. 160); незаконное предпринимательство (ст. 171), нецелевое расходование бюджетных средств (ст. 285¹), нецелевое расходование средств государственных внебюджетных фондов (ст. 285²), незаконное участие в предпринимательской деятельности (ст. 289); незаконные действия в отношении имущества, подвергнутого описи или аресту (ст. 312).

Среди преступлений, основным объектом которых выступают общественные отношения в сфере финансовой деятельности, можно выделить следующие группы посягательств в зависимости от специфики объекта преступного посягательства:

1. Преступления в сфере оборота денег, ценных бумаг и иного имущества: Ст. 174 – легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем; Ст. 174¹ – легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных лицом в результате совершения им преступления; Ст. 185 – злоупотребления при эмиссии ценных бумаг; Ст. 185¹ –

злостное уклонение от раскрытия или предоставления информации, определенной законодательством Российской Федерации о ценных бумагах; Ст. 185² – нарушение порядка учета прав на ценные бумаги; Ст. 185³ – манипулирование рынком; Ст. 185⁴ – воспрепятствование осуществлению или незаконное ограничение прав владельцев ценных бумаг; Ст. 185⁵ – фальсификация решения общего собрания акционеров (участников) хозяйственного общества или решения совета директоров (наблюдательного совета) хозяйственного общества; Ст. 185⁶ – неправомерное использование инсайдерской информации; Ст. 186 – изготовление, хранение, перевозка или сбыт поддельных денег или ценных бумаг; Ст. 187 – изготовление или сбыт поддельных кредитных либо расчетных карт и иных платежных документов; Ст. 200¹ – контрабанда наличных денежных средств и (или) денежных инструментов;

2. Преступления в сфере оборота средств в иностранной валюте, драгоценных металлов и драгоценных камней: Ст. 191 – незаконный оборот драгоценных металлов, природных драгоценных камней или жемчуга; Ст. 192 – нарушение правил сдачи государству драгоценных металлов и драгоценных камней; Ст. 193 – уклонение от исполнения обязанностей по репатриации денежных средств в иностранной валюте или валюте Российской Федерации; Ст. 193¹ – совершение валютных операций по поводу денежных средств в иностранной валюте или валюте Российской Федерации;

3. Преступления в сфере уклонения от уплаты налогов и иных обязательных платежей: Ст. 198 – уклонение от уплаты налогов и (или) сборов с физического лица; Ст. 199 – уклонение от уплаты налогов и (или) сборов с организации; Ст. 199¹ – неисполнение обязанностей налогового агента; Ст. 199² – сокрытие денежных средств либо имущества организации или индивидуального предпринимателя, за счет которого должно производиться взыскание налогов и (или) сборов; Ст. 194 – уклонение от уплаты таможенных платежей, взимаемых с организации или физического лица;

4. Преступления в сфере кредитно-банковских отношений: Ст. 172 – незаконная банковская деятельность; Ст. 176 – незаконное получение кредита; Ст. 177 – злостное уклонение от погашения кредиторской задолженности;

5. Преступления, связанные с несостоятельностью (банкротством): Ст. 195 – неправомерные действия при банкротстве; Ст. 196 – преднамеренное банкротство; Ст. 197 – фиктивное банкротство.

Ответственность за совершение преступлений, причиняющих ущерб человеку в отдельности и всему государству, предусмотрена уголовным законодательством всех современных государств. Сравнительное исследование законодательства различных государств дает возможность выявить и учесть чужие ошибки и достижения при решении

вопросов о преступности и наказуемости конкретных деяний. Анализ зарубежного законодательства, регулирующего преступления в сфере финансовой деятельности, позволяет выявить различного рода нюансы в законодательном регулировании данных уголовно-правовых отношений, специфику тех или иных категорий, своеобразие правовых дефиниций, сравнить содержание, вкладываемое законодателем различных государств в определенные термины.

Уголовный кодекс Украины вступил в силу с 1 сентября 2001 году и содержит ряд положений об уголовно-правовой охране финансовой системы государства, которые могут быть учтены при совершенствовании аналогичного законодательства России. Например, УК РФ долгое время (до принятия Федерального закона от 28 апреля 2009 года № 66-ФЗ «О внесении изменений в статью 186 Уголовного кодекса Российской Федерации») не содержал уголовной ответственности за хранение и перевозку в целях сбыта поддельных денег или ценных бумаг. В то время как УК Украины (ст. 199) изначально помимо изготовления и сбыта включал также хранение, приобретение, перевозку, пересылку, ввоз в Украину поддельных денег и ценных бумаг.

Таким образом, изучение финансовой системы государства как объекта уголовно-правовой охраны, и, как следствие, выделение преступлений в сфере финансовой деятельности в самостоятельную группу имеют теоретическое и практическое значение, так как позволяют выделить особенности этих преступлений, определить их сходства и различия, что, в свою очередь, помогает правильно квалифицировать преступные деяния в сфере финансовой системы государства.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.71

Андрій Юрійович СЕМЕНОГ,

*асистент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»,
кандидат економічних наук*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Постійне зростання ролі і значення фінансової системи стає характерною рисою сучасного розвитку вітчизняної економіки. Представлена динамічною багатоаспектною структурою відокремлених та, водночас, взаємопов'язаних сфер і ланок фінансів, вона забезпечує безперервний процес створення національного продукту та стимулює економічне зростання в країні. І провідна роль в цьому процесі відводиться діяльності

ринку фінансових послуг та функціонуванню фінансових установ на ньому. Саме вони виступають потужною єднальною ланкою між фінансовою системою і реальним сектором економіки. В умовах ринкової перебудови вітчизняної економіки фінансові установи не лише виконують функції грошово-розрахункового забезпечення, а й мобілізують і трансформують вільні заощадження в інвестиційні ресурси для розширеного відтворення економіки, активно спрямовують діяльність на отримання прибутку та задоволення потреб суб'єктів у фінансових послугах і тим самим забезпечують економічне зростання. Враховуючи беззаперечно важливу роль суб'єктів ринку фінансових послуг у процесах функціонування економіки держави, особливої актуальності набувають питання забезпечення фінансової безпеки на ринку фінансових послуг.

Досліджуючи питання безпеки на ринку фінансових послуг, необхідно, насамперед, з'ясувати, що вкладається в зміст даного поняття, які фактори впливають на її дотримання. Варто визначитися зі складовими безпеки та аспектами їх взаємозв'язку та координації. Зазначимо, що за своєю сутністю і змістом фінансова безпека є складним і багаторівневим динамічним процесом, що складається з ряду підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Узагальнюючи існуючі теоретико-методологічні підходи, можемо стверджувати, фінансова безпека держави – це важлива складова економічної безпеки держави, що виражена у певному стані фінансових потоків в межах фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетно-податкової, розрахункової, інвестиційної та фондowych систем країни, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання в цілому. Разом з тим фінансова стійкість та фінансова безпека держави визначаються рівнем дефіциту бюджету, обсягом державної заборгованості (як внутрішньої, так і зовнішньої), наявністю чи відсутністю позитивного сальдо платіжного балансу, стабільністю цін, стабільністю банківської системи і національної валюти, рівнем захисту інвесторів та вкладників, обсягом і динамікою золотовалютних резервів та ін.

Таким чином, фінансова безпека держави стосується всієї фінансової системи країни та її складових. Однією з яких виступає ринок фінансових послуг, що забезпечує функціонування сфер і ланок фінансової системи за рахунок надання фінансових послуг та продуктів. Враховуючи структурну особливість ринку фінансових послуг, його фінансова безпека може розглядатися на рівні, як окремих ринків (кредитного, страхового, інвестиційного) так і окремих фінансових установ, що надають фінансові послуги (банки, страхові компанії, кредитні спілки, інститути

спільного інвестування). Разом з тим усім суб'єктам ринку притаманні спільні загрози, що характеризують їх фінансову безпеку та обумовлені специфікою надання фінансових послуг. Серед них можемо виділити зовнішні загрози (з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, криміналу, держави, громадян) та внутрішні загрози (з боку власників, адміністрації, менеджерів та спеціалістів підрозділів, апаратного та програмного забезпечення інфраструктури фінансової установи). У той же час на стан фінансової безпеки ринку фінансових послуг впливають і загальні макроекономічні показники як в країні, так і за кордоном. Основними наслідками погіршення рівня фінансової безпеки є втрата ліквідності та капіталу фінансової установи, що, враховуючи тісний взаємозв'язок ринку із реальним сектором економіки, несе в собі ризики перенесення фінансових втрат на різні галузі економіки.

Отже, реалізація фінансової безпеки на ринку фінансових послуг вимагає прийняття заходів протидії існуючим загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища стосовно забезпечення можливості фінансовим установам здійснювати ефективну трансформацію фінансових ресурсів в країні за рахунок надання якісних фінансових послуг.

Одержано 29.01.2014

УДК 37.014.12(477)(045)

Олег Васильович СИНЕГУБОВ,

*заступник декана з навчально-методичної роботи
факультету права та масових комунікацій*

*Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗМІСТ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ

Завдяки освіті відбувається всебічний розвиток неповнолітньої особи як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Не дивлячись на те, що питання стосовно особистих немайнових прав дитини були предметом безлічі наукових досліджень, зокрема проблемами правового становища дитини в Україні та перспективами щодо їх подолання займалися Л. С. Волинець [1] та С. А. Саблук [2]. В той час як здійсненню окремих особистих немайнових прав дитини присвячені монографічні дослідження Л. А. Ольховик [3] та О. О. Пунди [4] тощо. Проте, право на освіту як особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття людини, і особливо дитини, так як сприяє все сторонній

соціалізації неповнолітньої особи в суспільстві, або досліджувалось лише в окремих його аспектах, або взагалі залишалося поза увагою вчених.

Поняття «освіта» є полісемантичним терміном, який характеризується своєю багатозначністю. Зокрема Закон України «Про освіту» [6] визначаючи освіту як основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави, тлумачить її як результат для суспільства. Тоді як у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» [7], освіта розуміється як результат для особистості, а саме: вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

І в значенні як процес освіта інтерпретується в Законі України «Про загальну середню освіту» [8], в ст. 3 якого закріплено, що загальна середня освіта – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. Загальна середня освіта є обов'язковою основною складовою безперервної освіти.

Враховуючи, що майже весь період дитинства (в середньому від 3-х до 17 років) неповнолітня особа проводить у процесі здобуття освіти, особливого значення для неї набуває дошкільна та середня загальна освіта, які виступають базовим етапом фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дитини.

Так, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» [9], дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні та представляє собою цілісний процес, спрямований на: забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

В свою чергу, право на освіту неповнолітньої особи можна визначити як передбачену законом вид та міру можливої поведінки (діяльності) дитини, яка спрямована на розвиток її власної індивідуальності та особистості шляхом здобуття, розвитку та закріплення знань, умінь, навичок, здібностей в ході власної цілеспрямованої діяльності дитини-учня.

Право на освіту є неодмінною складовою правового статусу будь-якої дитини та не передбачає обмежень щодо його реалізації. Зокрема ст. 53 Конституції України [10] передбачає, що кожен має право на освіту.

Стаття 19 Закону України «Про охорону дитинства» [11] закріплює зазначене право за дитиною. Як наслідок, право дитини на освіту регламентовано і на міжнародному рівні, так в ст. 28 Конвенції ООН про права дитини [12], держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

Так, кожна третя середньо статистична неповнолітня особа, у віці від трьох до шести років, відвідує дитячий садок. По досягненні шести або семи років кожна дитина вступає до певної шкільної установи для отримання повної загальної середньої освіти, яка відповідно до ст. 53 Конституції України [10], є обов'язковою. Така позиція законодавця з точки зору дорослої людини та суспільства є виправданою, оскільки освіта визначає майбутнє кожної людини, так як постає найважливішим чинником соціалізації її особистості. Але, з позиції дитини – її примушують до здійснення цього права, у зв'язку з чим право перестає бути правом, так як відсутній вибір. В такому контексті потрібно брати до уваги недостатнє усвідомлення дитиною своїх дій та вчинків, а також відсутність у малолітньої особи життєвих установок на майбутнє, через що відповідальність за неї, її вчинки та її розвиток несуть батьки або особи, що їх замінюють. І які, відповідно до ч.3 ст. 150 Сімейного кодексу України [13], зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Тобто, сприяти здійсненню дитиною її права на освіту, шляхом обрання форм навчання, освітньої установи, в якій буде навчатися дитина, захищати її права та інтереси, брати участь в управлінні освітньою установою тощо. Крім того, ст. 26 Загальної Декларації прав людини [14], надає батькам пріоритет у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Таким чином, на підставі викладеного вище, доречно виокремити наступні елементи змісту права дитини на освіту:

1. Право на власні дії – різновид та міра можливої власної поведінки неповнолітньої особи як правомочної сторони, якій кореспондує необхідність зобов'язаної сторони здійснювати активні дії в інтересах уповноваженої та/або не заважати її поведінці. Тобто, право на власні

дії передбачає здійснення права на здобуття освіти (право на освіту як процес), що передбачене Конституцією України. Навчання та розвиткові дитини сприяють як сама дитина, так і особи, які приймають участь у її вихованні та навчанні, тим самим допомагаючи реалізувати надане дитині право (батьки або особи, що їх замінюють, вчителі, вихователі, навчальні заклади різних форм навчання, державні та інші органи тощо).

2. Право-вимога, право на чужі дії – можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони вимагати різновид та міру належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта. Так, право на освіту здійснюється через дії інших осіб в особі уповноважених органів державної і місцевої влади. Які полягають у створенні рівних умов доступу до освіти, стандартизації змісту освіти, моніторингу якості освітньої діяльності тощо. В ст. 53 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства» держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; надання державних стипендій та пільг учням і студентам цих закладів у порядку, встановленому законодавством України.

3. Право на захист – можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони при здійсненні зобов'язаною стороною неналежної поведінки звертатися за захистом до правоохоронних і судових органів.

4. Право користування, можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони користуватись соціальним благом, «яким є результат освіти, а саме здобуті теоретичні знання та практичні навички». Тобто, дитина має право на використання власного набутого освітнього рівня (право на освіту як результат).

Таким чином, неповнолітня особа здійснює право на освіту як на процес – отримання знань, умінь та навичок, і як отримання освітнього результату, що є здобутком дитини протягом навчального процесу, оскільки його здійснення відбувається неповнолітньою особою самостійно, так як діяльність учня чи вихованця має особистісний та невідчужуваний характер. Як наслідок, набуті знання, уміння, якості, що сформувались у процесі навчання дитини постають адаптацією дитини до соціальних відносин, суспільного життя, культурних цінностей відповідного соціуму, передбачає особистісний розвиток на підготовку до життя в якості активних членів суспільства.

Список використаних джерел:

1. Волинець Л. С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л. С. Волинець. – К. : Логос, 2000. – 74 с.

2. Саблук С. А. Правове становище дитини в Україні (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Саблук Сергій Анатолійович. – К., 2009. – 19 с.

3. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : монографія / Л. А. Ольховик. – О. : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 173 с.

4. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : [монографія] / О. О. Пунда. – Хмельницький ; Київ : Вид-во Сергія Пантюка, 2005. – 436 с.

5. Валєєв Р. Г. Освітнє право : навч. посіб. / Р. Г. Валєєв. – Луганськ : [Елтон-2], 2011. – 287 с.

6. Про освіту : закон України від 23.05.1991 № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

7. Про вищу освіту : закон України від 17.01.2002 № 2984-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 1.

8. Про загальну середню освіту : закон України від 13.05.1999 № 651-ХІV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 23. – С. 4.

9. Про дошкільну освіту : закон України від 11.07.2001 № 2628-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – С. 56.

Одержано 29.01.2014

УДК 336.11

Володимир Михайлович СОБОЛЕВ,

професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор економічних наук, професор

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ПІДРИВУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Зазвичай під фінансовою безпекою держави розуміють захищеність її фінансових інтересів, забезпеченість держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стає економічне зростання. В макроекономічному сенсі фінансова безпека держави може розглядатись в контексті її економічних функцій. З цих позицій можна виділити дві складових фінансової безпеки держави: здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування, по-перше, бюджетної сфери; по-друге, механізмів державного регулювання економіки. На цій підстав можуть бути розроблені відповідні індикатори фінансової безпеки, що групуватимуться за зазначеними двома складовими, з подальшою конкретизацією щодо певних сфер фінансової діяльності держави.

Що стосується конкретних індикаторів, то, на жаль, до цього часу цілісна система таких індикаторів не створена. Ті індикатори, що зазвичай пропонуються (бюджетний дефіцит, державний борг, рівень інфляції,

відсоткова ставка, обсяг золотовалютних резервів, рівень монетизації економіки тощо), носять занадто загальний характер та самі по собі не можуть свідчити про будь-який рівень фінансової безпеки держави. При цьому, при визначенні рівня фінансової безпеки, як правило, здійснюється порівняння відповідних абсолютних або відносних показників з певними пороговими (еталонними) значеннями, перевищення яких вважається ознакою наявності відповідної загрози (наприклад, рівень інфляції або відношення зовнішнього боргу до ВВП). Але така система індикаторів об'єктивно здатна лише фіксувати наявність загрози, яка вже діє, або поки що відсутня. Джерела ж виникнення відповідних загроз залишаються при цьому невідомими.

Тому проблема чинників виникнення та посилення загроз фінансовій безпеці є дуже актуальною теоретико-прикладною проблемою, вирішення якої дозволяє надавати адекватну інтерпретацію відповідних кількісних індикаторів. Наступним етапом стає розробка заходів та механізмів попередження виникнення подібних загроз та/або заходів щодо їх нейтралізації. Серед основних загроз фінансовій безпеці держави найчастіше фігурують наступні: неефективна податкова політика; нецільове використання бюджетних коштів; ухилення від сплати податків; розростання державного та гарантованого державою боргу; різкі коливання курсу національної валюти; надмірна соціальна диференціація в суспільстві; падіння рівня соціальної захищеності населення; незначні обсяги довгострокового банківського кредитування та надмірний рівень відсоткових ставок за кредитами; пригнічення інвестиційної діяльності; розростання рейдерських захоплень власності; криміналізація економіки; втеча капіталів тощо.

Усі ці загрози мають головним своїм джерелом кланово-олігархічну модель побудови економічної та політичної систем. Приватизація економіки, що була здійсненна в інтересах кількох сімей в Україні, була доповнена приватизацією держави в інтересах цих самих сімей, а отже, і приватизацією інституційного середовища суспільства, насамперед, правової, правоохоронної та судової систем. Абсолютна заміна формальних норм та правил неформальними механізмами регулювання суспільно-економічного життя призвела до виродження формальних правил у зовнішні декорації, що слугують прикриттям неконтрольованого розкрадання фінансових ресурсів держави наближеними до влади олігархічними колами, пов'язаними між собою, перш за все, родинними або дружніми зв'язками. Ці зв'язки зцементовані спільною участю у перерозподілі фінансових потоків, що проходять через державний бюджет, включаючи протиправне привласнення доходів від використання надр, експорту зброї, стратегічної сировини, розподілу державних закупівель тощо. Макроекономічними результатами цих процесів виступають: занепад національної економіки, розпад державних систем соціального забезпечення та соціального захисту, освіти, науки, охорони здоров'я, загострення соціальних конфліктів та виникнення загрози існування держави як такої.

Отже, головними умовами подолання відповідних загроз є: злам кланово-олігархічної системи, демонополізація та запровадження конкурентних механізмів в економічній та політичній системах, відновлення незалежної судової системи та кадрове очищення державного апарату від корупційного виродження.

Одержано 27.01.2014

УДК 343.346.8:004.056.53

Володимир Михайлович СТРУКОВ,

*завідувач кафедри інформаційних технологій та захисту
інформації факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У КІБЕРПРОСТОРІ

Беззаперечним фактом є те, що все більша частка взаємовідносин між людьми переходить із матеріальної сфери до електронної [1]. Ця тенденція є наслідком технічного прогресу в ІТ-сфері: появою таких пристроїв, як смартфон, iPhone, планшет, нетбук і таке інше, які вже де-факто стали невід'ємною частиною нашого буття. Разом з перевагами, які надають людині технічні можливості сучасного кіберпростору, існує багато загроз як окремій людині, так і національній безпеці держави. І дедалі діапазон таких загроз поширюється від доволі нешкідливих вірусів до бойової інформаційної зброї. Про це свідчить зокрема поява такого типу інформаційної зброї, як, наприклад, бойовий черв'як. Так, бойовий черв'як StuxNet, який був створений спільно спецслужбами США та Ізраїлю, завдав великої шкоди ядерним об'єктам Ірану, відкинувши розвиток цієї галузі промисловості Ірану на два роки. Реальність і масштабність інформаційних загроз національній безпеці розуміють у розвинених країнах і намагаються адекватно на них реагувати: ці країни створюють спеціалізовані підрозділи у правоохоронних органах і збройних силах (так звані кібервійська). Кібервійська створені, зокрема, в США, Росії, Китаї, Великобританії. На початку 2013 року чисельність кібервійськ США збільшена з 500 до 4500.

Серед факторів, що посилюють небезпеку учасників відношень у кіберпросторі, найвпливовішими є правова неврегульованість цих відношень на державному і міждержавному рівнях і правова безграмотність їх учасників. Як і в сфері матеріальних відносин у кіберпросторі не може бути всездозволеності – має бути певний баланс між тим, що можна вчиняти і тим, чого не можна. І цей баланс повинен визначатися ступенем соціальної небезпеки того чи іншого віртуального вчинку.

І для правової оцінки таких вчинків повинна бути законодавча база, яка, з одного боку, регламентує відношення у кіберпросторі, а з другого боку забезпечує можливість правоохоронним органам визначити законність того чи іншого вчинку і ступінь відповідальності за нього. Така законодавча база повинна визначити також правовий статус самих учасників кібервідношень і статус службових осіб, які займаються розслідуванням правопорушень у кіберпросторі, їх права і можливості. На сьогоднішній день в Україні, не зважаючи на те, що ще у 2005 році Законом України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» № 2824-IV від 07.09.2005 ратифікована європейська «Конвенція про кіберзлочинність», не існує системної законодавчої бази, яка б регламентувала відношення у кіберпросторі і забезпечувала правоохоронні органи ефективним інструментом розслідування правопорушень у кіберсфері.

Активно і результативно в цьому напрямку працюють у ФРН, де дуже ретельно і детально відпрацьована низка законів у сфері боротьби з кіберзлочинністю, в США, Росії.

В Україні суттєві напрацювання в цій галузі мають фахівці Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України. Активно проводяться дослідження в Національній академії СБУ, Національній академії внутрішніх справ, Харківському національному університету внутрішніх справ, Донецькому юридичному інституті МВС України. Але ці дослідження нажаль не скоординовані.

Створення такої законодавчої бази має носити скоординований, цілеспрямований і системний характер. Для цього потрібне рішення на рівні уряду про створення робочої групи для розробки проекту законодавчої бази з подальшим його обговоренням фахівцями і внесенням для розгляду на Верховну раду.

Одержано 29.01.2014

УДК 336.74(477)

Богдан Іванович СЮРКАЛО,

*доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»,
кандидат економічних наук, доцент*

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Розвиток фінансового ринку значною мірою відображає гнучкість фінансової системи та швидкість, з якою вона може адаптовуватись до змін в економічному та політичному житті країни. Розвинутий фінансовий ринок стимулює і посилює фінансові потоки в економіці та зменшує суспільні витрати, зокрема і кожного учасника ринку.

Дослідженням цієї теми присвячені праці провідних вітчизняних та закордонних науковців – І. О. Бланк, Т. В. Галенко, В. Гембал, А. П. Ковалев, А. В. Мертенс, Б. Б. Рубцева, І. О. Школьник та ін.

Актуальність цього напрямку дослідження обумовлена рядом причин. На сучасному етапі свого розвитку фінансовий ринок України має об'єктивні передумови для трансформації у високоефективний механізм забезпечення інвестиційних ресурсів для потреб розвитку національної фінансової системи. Водночас ті проблеми, які постійно виникають через відсутність системного підходу в розумінні необхідності спрямовувати зусилля на розвиток цієї узагальнюючої сфери фінансових відносин, несумісність економічних методів управління і закономірностей розвитку ринкових інститутів, значні недоліки в правовому забезпеченні розвитку фінансового ринку України мають негативний вплив на економічні показники розвитку країни. Українська модель функціонування фінансового ринку, як основний механізм трансформації заощаджень в інвестиції, ґрунтується на основі моделі із провідною роллю банків (тобто є банкоцентричною), тим самим зменшуючи провідну роль ринку капіталу. Певною мірою цю тенденцію можна дослідити, здійснивши аналіз основних етапів становлення та розвитку фінансового ринку України.

В Україні вже зроблено перші кроки на шляху розробки стратегії розвитку окремих складових фінансового ринку, зокрема здійснено дослідження банківської системи, ринку цінних паперів, страхового ринку.

Проте, основними напрямками цієї стратегії повинні бути:

- створення ефективної системи регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, зокрема тих їх видів, щодо яких не існує чіткого та повноцінного законодавчого поля та відсутній орган регулювання та нагляду.

- створення узгодженого законодавства та стабільного політичного і економічного середовища.

- застосування концепції створення та діяльності незалежного органу регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ.

- опрацювання та узгодження концепції розвитку законодавчого поля фінансового сектора. Ця концепція має передбачати стратегію розробки та прийняття ряду законопроектів, що регламентують діяльність окремих видів небанківських фінансових установ та доповнюють вже існуючу законодавчу базу з фондовому ринку.

- розробка та прийняття єдиної стратегії розвитку фінансового ринку України та визначення в її рамках довготермінової програми, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку саме небанківського фінансового сектору в цілому та окремих видів небанківських фінансових установ.

Необхідно зазначити, що фінансовий ринок є життєво важливим фундаментом для зростання, розвитку і стабільності національної фінансової системи. Регулювання розвитку фінансового ринку має стати ключовим елементом сильного економічного середовища, який підтримуватиме корпоративні ініціативи, забезпечуватиме фінансування реального сектора економіки через залучення інвестицій, здійснення платежів та перерозподілу капіталів. Як каталізатор економічного зростання – розвинений фінансовий ринок буде істотно впливати на фінансовий потенціал держави та реалізацію її національних інтересів.

На сучасному етапі змін потребує і сама модель регулювання фінансового ринку України. Запровадження нової моделі має забезпечувати розвиток фінансового ринку. Також є цілий ряд проблемних моментів, пов'язаних з узгодженням особливостей практичного аспекту функціонування фінансового ринку, які не вирівняні з погляду моделі, оскільки мають місце ряд неузгодженостей з нормативно-правовим регулюванням. Отже, враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновки, що на сьогодні в Україні, на наш погляд, ми маємо фінансовий ринок перехідного типу з переважаючими ознаками банкоцентричної моделі. Така ситуація в цілому не сприяє основній меті фінансового ринку, як узагальнюючої сфери фінансових відносин, оскільки відбувається виключно консервативне управління ризиками, що не дає підстав для розвитку ризикових і інноваційних проектів.

Одержано 29.01.2014

УДК 347.73

Олена Валеріївна СІДЕЙ,

*слухач магістратури факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постійні коливання фінансового становища України, дають підстави для висновків про незахищеність фінансової системи держави. Стан безпеки фінансової системи залежить як від зовнішньої фінансово – кредитної діяльності держави, так і від внутрішніх чинників. Одним із таких, може виступати недосконале регулювання фінансової діяльності підприємства.

Дослідженням даної теми займалися такі науковці, як: Л. І. Василе-нко, А. В. Василенко, Л. К. Воронова, Т. П. Басюк, Ю. А. Мельник, А. М. Поддєрьогін, В. М. Опарін, О. О. Терещенко, О. В. Абелянцева, В. М. Васильєв, В. К. Колпаков, Р. А. Калюжний, А. Т. Козюк,

В. В. Ковальська, О. В. Кузьменко, А. М. Куліш, С. Ф. Константинов, О. М. Музичук та ін.

Розглядаючи фінансову систему, потрібно сказати, що це сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані і децентралізовані грошові фонди [1].

Фінансову систему України складають такі ланки, як бюджетна система, кредитна система, обов'язкове державне страхування та фінанси юридичних та фізичних осіб. Фінанси підприємств як відособлені грошові фонди пов'язані з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємств. Вони є основою децентралізованих фінансів. Характеризуючи їх як ланку фінансової системи, слід враховувати таке. Фінанси державних підприємств безумовно є складовою фінансової системи, характеризуються публічним змістом і регулюванням, а недержавних підприємств належать до фінансової системи лише тією мірою, якою пов'язані з реалізацією імперативних обов'язків з формування державних грошових фондів (наприклад, кошти підприємств, за рахунок яких сплачуються податки) [2].

Фінансова діяльність підприємства – це особливий напрямок діяльності підприємства, що має на меті залучення коштів для всіх інших сфер його діяльності.

Суспільні відносини, які виникають у процесі фінансової діяльності підприємств регулюються нормами податкового, валютного, банківського, кредитно-фінансового, митного, цивільного, господарського, земельного законодавства, нормативними актами про режим іноземних інвестицій, приватизацію, підприємництво, інноваційну діяльність, цінні папери і фондовий ринок, концесію тощо. При дослідженні правових норм, які регулюють фінансову діяльність підприємств, необхідно виходити з того, що ця діяльність відбувається в умовах певного правового простору, створеного в державі, найконцентрованішим виразом якого виступають положення Конституції України та спеціальне законодавство.

Необхідність втручання держави у фінансову діяльність підприємства обумовлена неможливістю самостійного протистояння підприємства усім зовнішнім та внутрішнім економічним перетворенням, що відбуваються у суспільстві та пов'язані з світовою економічною кризою і умовами глобалізації.

Державне регулювання діяльності підприємства виражається у нормативно-правовій регламентації умов формування їх зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин і здійснення основних видів фінансових операцій.

До основних напрямів регулювання фінансової діяльності підприємства можна віднести: регулювання фінансових аспектів створення

підприємств різних організаційно-правових форм; регулювання порядку формування інформаційної бази управління фінансовою діяльністю підприємств; податкове регулювання; регулювання порядку і форм амортизації основних засобів і нематеріальних активів; регулювання кредитних операцій; регулювання грошового обігу і форм розрахунків; валютне регулювання; регулювання інвестиційних операцій; регулювання ринку цінних паперів; регулювання операцій страхування на фінансовому ринку; регулювання порядку і форм санації підприємств; регулювання процедур банкрутства і ліквідації підприємств [3].

До проблем, що можуть виникати у цій сфері необхідно віднести невідповідність між активами та зобов'язаннями підприємств реального сектору економіки, насамперед базових галузей економіки. Дисбаланси можуть виникнути як внаслідок реалізації невваженої стратегії управління підприємствами в частині взяття ними зобов'язань, так і під впливом дії ряду зовнішніх чинників. За наявності застарілих основних засобів і технологій такий дисбаланс може призвести до фінансової неспроможності більшості вітчизняних підприємств промисловості.

Потенційною загрозою можуть стати нездорова конкуренція, монополізм, корупція, рейдерство, політичні та соціальні конфлікти, здійснення спекулятивних операцій із земельними ділянками, банкрутство сільськогосподарських виробників внаслідок введення в ринковий оборот земель сільськогосподарського призначення.

Для запобігання можливим фінансовим складнощам у реальному секторі економіки державна політика повинна бути спрямована на запровадження системи здійснення постійного моніторингу за збалансованістю активів і пасивів підприємств реального сектору економіки незалежно від їх форми власності та запобігання можливій концентрації сільськогосподарських земель у власності осіб, що не провадять сільськогосподарську діяльність.

Крім того, однією із проблем порушення безпеки фінансової системи держави є приховування суб'єктами господарювання значних сум доходів від оподаткування. Вирішення даного питання можливе через удосконалення державного регулювання сплати податків.

Разом з тим, для запобігання відпливу капіталів за кордон і зменшення суми недоодержаних державою доходів у вигляді податків та зборів державна політика у податковій сфері повинна бути спрямована на: проведення аналізу економічної співпраці українських резидентів із суб'єктами підприємницької діяльності, які зареєстровані в офшорних зонах, та удосконалення нормативно-правової бази у податковій сфері; проведення інвентаризації міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, що не відповідають сучасним стандартам Організації економічного співробітництва та розвитку, і внесення змін до положень таких договорів у частині розширення вимог щодо обміну інформацією [4].

Підводячи підсумок, необхідно сказати що правове регулювання фінансової діяльності підприємства є одним із напрямків забезпечення безпеки фінансової системи держави. Для втілення всіх аспектів державного регулювання фінансової діяльності підприємства, необхідно розробити систему заходів, яка буде включати в себе правовий і фінансовий механізми, механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю та захисту вітчизняного товаровиробника.

Список використаних джерел:

1. Василенко Л. І. Фінанси : навч. посіб. / Л. І. Василенко, А. В. Василенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 199 с.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент, 2006. – 448 с.
3. Басюк Т. П. Фінанси підприємств / Т. П. Басюк. – К. : Наша справа, 2002. – 330 с.
4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p>.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.64:339.18

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

*начальник кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБІГУ

Сфера обігу не обмежується лише зміною форм капіталу, а й відіграє належну роль у зростанні вартості. Тому, аналізуючи витрати обігу, К. Маркс розподіляє їх на чисті та додаткові, що збільшують вартість товару.

Крім зазначених проблем, у другому томі «Капіталу» Карл Маркс досліджує вплив різноманітних чинників на швидкість зміни форм капіталу, його зростання. Він визначає категорію обороту капіталу: кругообіг капіталу, узятий не як окремий акт, а як періодичний процес. Час, за який авансований капітал проходить сферу виробництва та обігу і повертається з додатковою вартістю, він назвав часом обороту капіталу. Тобто, час обороту, за визначенням Маркса, включає час виробництва та час обігу. Швидкість обороту вимірюється кількістю оборотів за певний проміжок часу.

Особливості обороту різних частин капіталу в процесі виробництва Маркс пов'язує з їхніми характеристиками: основним він називає той капітал, що бере участь у виробництві повністю, але свою вартість на вартість товару переносить частками; оборотним – той, вартість якого переноситься за один оборот і повністю повертається до власника після закінчення виробничого циклу. Матеріальними носіями оборотного капіталу є, як правило, предмети праці й робоча сила, а основного – засоби виробництва.

У цей час сфера обігу товарів перебуває в стадії стійкого розвитку, що має позитивну динаміку.

Для доказу цього висновку проаналізуємо основні показники динаміки розвитку суб'єктів сфери обігу (роздрібної, оптової, біржової торгівлі й сфери послуг) за період з 2005 по 2012 роки.

Вибір саме цих суб'єктів сфери обігу обумовлений тим, що вони є основними учасниками каналів розподілу товарних, а відповідно і фінансових потоків, здійснюючи безпосереднє торгівельне обслуговування в процесі свого функціонування, що дає нам право стверджувати, що саме торгівля і сфера послуг мають реальні можливості для майбутнього розширення своєї діяльності.

Як показало проведене нами дослідження, за 2005–2012 р.р. характерним є поступове збільшення обсяг роздрібного товарообороту з 94332 млн грн до 405114 млн грн, що склало 429,46 %. (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка обсягу роздрібного товарообороту
та розвитку торгової інфраструктури за 2005–2012 рр.**

Рык	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб), млн грн	У тому числі питома вага, у %:		Наявність об'єктів роздрібної торгівлі підприємств – юридичних осіб на кінець року, тис. одиниць	У тому числі		Наявність об'єктів ресторанного господарства підприємств – юридичних осіб на кінець року, тис. одиниць
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів		магазини	кіоски та автозаправні станції	
2005	94332	41,6	58,4	75,2	55,8	19,4	27,3
2006	129952	38,2	61,8	73,6	54,6	19,0	26,8
2007	178233	35,3	64,7	71,9	52,3	19,6	26,2
2008	246903	34,4	65,6	69,2	50,5	18,7	24,9
2009	230955	40,0	60,0	65,3	47,6	17,7	24,0
2010	280890	39,5	60,5	64,8	48,0	16,8	23,4
2011	350059	38,9	61,1	64,2	48,4	15,8	22,9
2012	405114	40,2	59,8	64,2	47,2	15,0	21,6

Однак, якщо проаналізувати зміни ланцюгові темпів зростання об'ємних показників у порівнянні зміни торгової інфраструктури, то слід наголосити про врівноважений та взаємопов'язаний характер розвитку торгової складової сфери обігу (рис. 1).

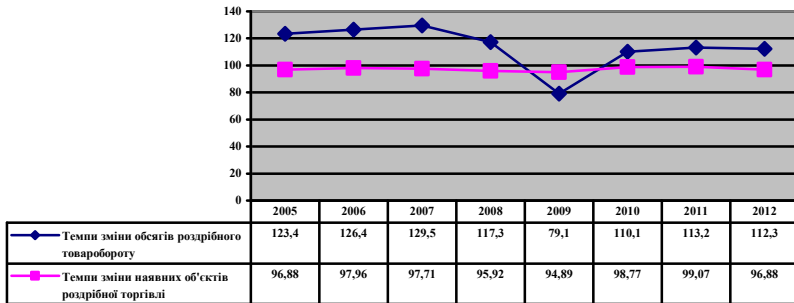

Рис 1. Взаємозв'язок темпів зростання обсягів роздрібного товарообороту та темпів зміни наявних об'єктів роздрібної торгівлі у 2005–2010 роках, % до попереднього року

Таким чином, ми можемо стверджувати, що ланцюгові темпи зміни обсягів роздрібного товарообороту та зміни наявних об'єктів роздрібної торгівлі у 2005–2012 роках, визначені як питома вага до попереднього року є фактично ідентичними за рівнем коливань, за виключенням 2009 року, характеризують їх взаємозалежність, проте поступове збільшення товарообороту у грошовому вираженні та поступове зменшення кількості об'єктів торгівлі характеризує наявні економічні перетворення дають можливість говорити про відсутність дієвих важелів, що забезпечують економічне зростання суб'єктів господарювання сфери обігу, а збільшення рівня товарообігу пов'язано насамперед із зміною покупної спроможності грошової одиниці.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.7

Світлана Сергіївна УРУСОВА,

*аспірант кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОЦІНКА ЗАГРОЗ БАНКІВСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Зовнішня політика України, спрямована на набуття статусу повноправного члена світової економічної спільноти, обумовила відкритість національної економіки та створила додаткові виклики і загрози, що

дестабілізували діяльність вітчизняного банківського сектору. В свою чергу, нездатність банківського сектору належним чином забезпечувати фінансування потреб реального сектору економіки та ефективно реалізувати грошово-кредитну політику держави загострила соціально-економічні проблеми, що у цілому негативно відобразилось на рівні фінансової безпеки України.

Як інтегральне явище фінансова безпека держави відображає стан фінансової системи, здатний забезпечити соціально-економічне зростання країни. Виконуючи функції трансформації заощаджень у інвестиції, грошово-кредитного забезпечення відтворювальних процесів та регулювання економіки через інструменти грошово-кредитної політики у цілому банківський сектор відіграє провідну роль у процесах фінансового забезпечення економічного зростання країни, а його безпека істотним чином визначає рівень фінансової безпеки держави.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1] основними індикаторами банківської безпеки як складової фінансової безпеки є частка іноземного капіталу в загальному обсязі банківського капіталу (%) та обсяг кредитування банками реального сектору економіки (% до ВВП).

Динаміка показника співвідношення обсягів кредитування банками реального сектору економіки та ВВП протягом 2007–2012 рр. наступна: у 2007 році – 35,0 %, 2008 році – 36,7 %, 2009 році – 35,8 %, 2010 році – 40,6 %, 2011 році – 41,9 %, 2012 році – 39,5 % та за 11 місяців 2013 року – 33,7 %. Отже рівень показника істотно перевищує порогове значення – не менше 30 %, що свідчить про відсутність загрози фінансовій безпеці України.

Щодо частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу України, то тут зворотна ситуація: при пороговому значенні не більше 30 % фактичний рівень показника істотно вищий і становить у 2007 році – 38,3 %, 2008 році – 49,8 %, 2009 році – 52,0 %, 2010 році – 47,0 %, 2011 році – 44,1 % та 2012 році – 43,2 %. Але слід відзначити вплив політичної ситуації в Україні на присутність іноземного банківського капіталу. Так, учасники чергового засідання Віденської ініціативи (Антикризовий комітет, створений у 2008 році з метою запровадження дієвого механізму для координування зусиль з кризового менеджменту та регулювання проблем фінансового сектору країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи у сфері регулювання фінансових систем [2]) заявили про посилення впливу банківського європейського капіталу з країн Східної Європи, що розвиваються; стосовно України, така тенденція пов'язана зі зміною політики уряду щодо асоціації з Євросоюзом, що відобразилось на намірах європейський інвесторів, інтереси яких, в першу чергу, обслуговують банківські установи

Єврозони [3]. Отже у майбутньому можливе скорочення частки європейського капіталу в банківському секторі України. Але в даному контексті необхідно відзначити, що низький рівень інвестиційної привабливості України приваблює банки з країн з аналогічним або неістотно вищим інвестиційним рейтингом, діяльність яких зосереджена здебільшого на спекулятивних операціях на фінансових ринках, вивезенні капіталу тощо. Тому незагрозливі, на перший погляд, масштаби присутності іноземного капіталу на практиці можуть мати руйнівні наслідки для вітчизняної економіки.

Отже серед об'єктивних загроз банківської безпеки України основною є істотна присутність іноземного капіталу в статутних капіталах вітчизняних банків, що є причиною загострення нерівноправної конкуренції з боку банків з участю іноземного капіталу, експансії іноземним капіталом найбільш дохідних сегментів національного ринку банківських послуг і, відповідно, спотворення моделі кредитування економіки, зниження керованості банківського сектору з боку держави тощо.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.
2. Про участь України у Віденській ініціативі / Нац. банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=117436.
3. Не тільки банківська проблема [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. Україна. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ne-tilki-bankivska-problema-_html.

Одержано 21.01.2014

УДК 336.02

Диана Григорьевна ФИЛИПОВА,

*старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных и экономических дисциплин Воронежского института
ФСИН России, кандидат экономических наук, доцент*

ПУТИ УКРЕПЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА

Финансовая система России является значимым фактором социально-экономического и политического развития, поэтому укрепление финансовой безопасности страны является крайне важной государственной задачей.

Как отмечено в Государственной стратегии экономической безопасности Российской Федерации, «в международных отношениях России сталкивается со стремлением промышленно развитых стран, крупных иностранных корпораций использовать ситуацию в Российской Федерации и государствах – участниках Содружества Независимых Государств в своих экономических и политических интересах. ... Без обеспечения экономической безопасности практически невозможно решить ни одну из задач, стоящих перед страной, как во внутригосударственном, так и на международном уровне».

В общем и целом, по нашему мнению, финансовая безопасность государства состоит в способности его органов обеспечивать устойчивость экономического развития государства, платежно-расчетной системы и основных финансово-экономических параметров. Для достижения этой цели органы государственной власти и управления должны решать комплекс задач, к числу которых, безусловно, относятся:

- нейтрализация воздействия мировых финансовых кризисов и преднамеренных действий мировых акторов (государств, ТНК, субгосударственных группировок и др.), теневых (кланово-корпоративных, мондиалистских, мафиозных и др.) структур на национальную экономическую и социально-политическую систему;
- предотвращение крупномасштабной утечки капиталов за границу, «бегство капитала» из реального сектора экономики;
- предотвращение конфликтов между властями разных уровней по поводу распределения и использования ресурсов национальной бюджетной системы; наиболее оптимально для экономики страны привлекать и использовать средства иностранных заимствований;
- предотвращение преступлений и административных правонарушений в финансовой сфере.

Проблему финансовой безопасности России трудно переоценить, поскольку внутренние и внешние угрозы постоянно подрывают стабильность функционирования финансовой системы. С одной стороны, элементарные просчеты органов власти и управления, ошибки и злоупотребления, с другой, растущая автономизация субгосударственных субъектов, располагающих значительной финансовой властью, высокая степень мобильности и взаимосвязи финансовых рынков на базе новейших информационных технологий, усиление конкуренции и трений между государствами, чрезмерная зависимость национальных экономик (в частности, бюджетного сектора) от иностранного краткосрочного спекулятивного капитала и глобальное нарастание неустойчивости мировой финансовой системы, неспособность современных финансовых институтов (в том числе международных) эффективно их контролировать.

Таким образом, в современных условиях актуализируются задачи разработки государственной стратегии финансовой безопасности, которая, по нашему мнению, должна включать как минимум не только разработку механизмов и мер идентификации угроз финансовой безопасности России, установление основных субъектов угроз, механизмов их функционирования, критериев их воздействия на национальную экономическую (включая финансовую) и социально-политическую систему, но и организацию адекватной системы органов ГФК, разработку методологии прогнозирования, выявления и предотвращения возникновения факторов, определяющих возникновение угроз финансовой безопасности, проведения исследований по выявлению тенденций и возможностей развития таких угроз. К путям совершенствования системы финансовой безопасности России следует также отнести установление пределов иностранного участия в капитале отечественных организаций; меры в отношении кампаний, осуществляющих ограничительную деловую политику, искажающую условия конкуренции.

Одержано 21.01.2014

УДК 311.108:330.341.1

Виктория Анатольевна ФУРСА,

доцент кафедры социально-экономических дисциплин учебно-научного института подготовки специалистов для подразделений криминальной милиции Харьковского национального университета внутренних дел, кандидат экономических наук, доцент,

Елена Владимировна АБЕЛЕНЦЕВА,

преподаватель кафедры экономики Харьковского национального университета строительства и архитектуры

СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ НА МИРОВОМ УРОВНЕ

Международные долговые отношения остаются одним из основных факторов финансовой нестабильности, поэтому Украине необходимо подготовить заблаговременные ответы на актуальные вызовы международной среды.

В общем, современное состояние долговой нагрузки суверенного сектора демонстрирует тенденции роста, которые ускорились в посткризисный период. Так, по расчетам МВФ, в 2011 году суверенные долги относительно мирового ВВП составляли 76,2 %, в 2012 году их уровень достиг 81,3 %, а в 2013 году повышение до 81,5 %. Высокие темпы накопления долга наблюдаются в развитых странах. Так, в 2014 году ожидается, что соотношение государственного долга к ВВП относительно

аналогичного показателя 2013 года возрастет в Ирландии – на 54,4 %, Греции – на 52,8 %, Испании – на 43,0 %, Португалии – на 40,6 %, Японии – на 34,8 %, Великобритании – на 25,3 %, США – на 22,0 %. Предполагается, что в среднем для развитых экономик скорость накопления долга к ВВП в 2014 году относительно 2013-го составит 18,4 %.

Стоит отметить, что повышение долговой нагрузки происходит на фоне сокращения бюджетных дефицитов. Так, совокупный бюджетный дефицит всех стран мира, который в 2010 году достигал 7,4 % мирового ВВП, в 2012 году был на уровне 4,2 % к ВВП и 3,5 % ВВП в 2013-м. Такая тенденция соответствует провозглашенному курсу на бюджетную консолидацию, которая была активно поддержана на национальных уровнях.

Быстрые темпы бюджетной консолидации наблюдались в странах, увеличивших государственные долги. В частности, в 2013 году бюджетный дефицит Греции составил 4,7 % ВВП (в 2012 году этот показатель составлял 15,6 % ВВП), Ирландии – 6,4 % (13,9 % ВВП в 2012 году), Португалии – 5,7 % ВВП (10,2 % ВВП в 2012 году), Испании – 5,7 % ВВП (11,2 % ВВП в 2012 году), США – 7,3 % ВВП (13,3 % ВВП в 2012 году).

Безусловным положительным достижением выглядит обеспечение государствами финансовой дисциплины и оптимизации текущих расходов, достигнутое в результате бюджетной консолидации. При этом рост долговой нагрузки свидетельствует об отсутствии позитивных сдвигов в решении системных проблем – недостаточности экономического роста для покрытия долговых потоков и отсутствия механизмов, в том числе финансовых, реального сокращения долга (механизмами реструктуризации достигается лишь отсрочка уплаты долга, и, как правило, общие условия заимствования ухудшаются).

Важно отметить синхронизацию темпов снижения экономической динамики в странах с различным уровнем доходов. При этом ключевым фактором глобальной нестабильности является снижение темпов роста ВВП в развитых государствах. Большинство из них, особенно европейские, вовлекаются в нисходящей тренд экономической динамики вследствие растущей безработицы, продолжающегося сокращения кредитования корпоративного сектора и домашних хозяйств, сохранения нестабильности в банковской системе, а также повышения суверенных рисков.

По январским прогнозам МВФ, в 2015 году темпы роста мировой экономики составят 3,5 %, а стран еврозоны – 0,2 %. Эксперты Международного валютного фонда выражают осторожный оптимизм относительно ожиданий экономического роста, основанного на анализе принятых мер, которые позволили снять острые риски кризиса в еврозоне и США

Всемирный банк, как и МВФ, указывает на то, что медленный экономический рост является ключевой предпосылкой возникновения рисков. Как следствие, необходимо ускорение работы по изучению финансовых рисков, совершенствование их оценки и формирование системы превентивных мер. Такую работу сейчас активизировали международные организации, национальные, а также наднациональные органы, которые последовательно обрабатывают антикризисные меры и, что важно, принимают меры по предупреждению кризисных явлений.

В частности, Международный валютный фонд в посткризисный период значительно усилил работу в сфере финансового надзора, который осуществляется в соответствии с международным мандатом и ориентирован на обеспечение эффективного функционирования международной валютно-финансовой системы и поддержки глобальной экономической и финансовой стабильности

Важной и относительно новой инициативой в сфере оценки международных рисков может служить инструмент раннего предупреждения (Early Warning Exercise, EWE) и Совет по финансовой стабильности (Financial Stability Board). Его методологическая основа была представлена в 2010 году. Предупреждение готовится МВФ совместно с СФС дважды в год и позволяет идентифицировать маловероятные, однако наиболее чувствительные риски глобальной экономики, определяет план действий по смягчению рисков и уменьшению уязвимости, а также предоставляет методические рекомендации по совершенствованию последующего анализа. Особенностью раннего предупреждения является конфиденциальная основа его распространения, а также отличие рекомендаций от рекомендаций базовых отчетов МВФ – Всемирного экономического обзора, Бюджетного монитора, Отчета о глобальной финансовой стабильности (World Economic Outlook, Fiscal Monitor, Global Financial Stability Report). В отличие от других отчетов, раннее предупреждение дает возможность идентифицировать точки уязвимости и триггеры, способные вызвать системные кризисы, а также определить наиболее приемлемые политические направления снижения рисков, включая те, которые требуют международного сотрудничества.

В формате обеспечения коллективных действий по укреплению финансовой стабильности и предупреждению негативных явлений в секторе государственных финансов нельзя не отметить межгосударственное соглашение ЕС – Пакт о финансовой стабильности, подписанный 25 из 27 государств-членов ЕС, который вступил в силу 1 января 2013 года. Целевым ориентиром этого соглашения является предупреждение от сползания в долги путем соблюдения финансовой дисциплины государствами-членами. Ключевыми правилами в рамках соглашения является ограничение государственного долга 60 % ВВП, удержание

дефицита бюджета не более 3 % ВВП, а структурного дефицита – менее 1 % ВВП и внедрение автоматических механизмов коррекции, которые находятся в процессе разработки. Важным инструментом поддержания финансовой дисциплины являются финансовые санкции в размере от 0,1 % ВВП страны за превышение определенных нормативов.

Важным инструментом исследования дисбалансов в ЕС является введенная для выполнения Пакта Процедура определения макроэкономического дисбаланса (Macroeconomic Imbalance Procedure, MIP), разработанная на основе так называемого табло, состоящем из десяти показателей, охватывающих основные источники макроэкономических дисбалансов. Цель табло – углубить исследования и определить потенциальные дисбалансы. Механизм оповещения MIP состоит из индикатора на основе табло и презентуется в годовом отчете (Alert Mechanism Report, AMR). Состав показателей может меняться в зависимости от ситуации. Кроме этого, ЕК вместе с ЕЦБ может ввести углубленный осмотр.

Конечно, приведенные примеры не исчерпывают глобальные и национальные антикризисные меры, которые осуществляются с целью оздоровления суверенных финансов. Отметим лишь важную тенденцию – концентрацию усилий на превентивных мерах, предвидение и предотвращение кризисных явлений.

Для Украины в современных условиях повышения нестабильности внешней среды важно обеспечить эффективную систему исследования и предупреждения кризисных явлений, особенно тех, которые касаются сектора государственных финансов. В этом контексте следует положительно оценить принятые в 2010–2012 годах программные документы (речь идет прежде всего о Приказе Минфина «Об утверждении положения об управлении рисками, связанными с государственным долгом» № 461 от 16.06.2010, Постановлении КМУ «Об утверждении Порядка осуществления контроля за рисками, связанными с управлением государственным (местным) долгом» № 815 от 01.09.2012, Приказе Минфина «Об утверждении Программы управления государственным долгом на 2013 год» № 277 от 21.02.2013). Одновременно комплексность и системный характер угроз развития международной финансовой среды обуславливают необходимость совершенствования научного и прикладного аппарата для обоснования решений в сфере обеспечения безопасности сектора государственных финансов.

Для этого важна подготовка мероприятий по диагностике и раннему предупреждению финансовых дисбалансов, исследование наиболее вероятных сфер и механизмов трансфера внешних кризисов, в частности долгового кризиса в еврозоне, в национальную экономическую и финансовую системы; введению компенсационных механизмов финансирования экономики на случай существенного ухудшения конъюнктуры на внешних рынках; оптимизации источников внешнего финансирования и

расширения возможностей доступа к международным рынкам капитала, в том числе за счет развития современных финансовых механизмов.

Очевидно, что в глобальной финансовой системе накоплен отрицательный потенциал рисков, генерируемых неудовлетворительным состоянием суверенных финансов и медленным экономическим ростом. Это актуализирует необходимость концептуального переосмысления системы обеспечения финансовой стабильности Украины, перспектив накопления суверенного долга для экономического роста, а также механизмов предупреждения трансфера финансовых кризисных явлений в национальной экономике.

Одержано 27.01.2014

УДК 330.142.23

Володимир Михайлович ФІЛАТОВ,

доцент кафедри політичної економії Харківського національного економічного університету, кандидат економічних наук, доцент

СТАБІЛІЗАЦІЯ РОБОТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕКИ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Основою функціонування фінансової системи держави є монетарний режим. Фахівці визначають останній як систему інституцій і механізмів, які забезпечують досягнення монетарних цілей і рівноваги шляхом генерування стабільних очікувань суспільства щодо дій суб'єктів монетарної влади й очікувань останніх щодо реакції суспільства на свої дії. Найпоширенішими монетарними режимами є таргетування обмінного курсу, монетарне таргетування, таргетування інфляції. Таргетування обмінного курсу означає підтримання стабільності обмінного курсу гривні. Режим монетарного таргетування базується на кількісній теорії грошей. В основі цього підходу лежить постулат, що в економіці існує стійка залежність між зміною пропозиції грошей та рівнем інфляції. Впровадження режиму монетарного таргетування передбачає, що центральний банк заздалегідь оголошує свої наміри по зміні грошових агрегатів. Необхідність введення монетарної політики таргетування інфляції обумовлюється дією низки факторів. Одним з ключових факторів є негативний вплив інфляції на рівень життя населення. В якості ще одного фактора виступає негативний вплив інфляції на стабільність розвитку економіки. В наш час забезпечення довгострокового стійкого економічного зростання на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку неможливо без забезпечення низького рівня інфляції та її передбачуваності. Таргетування інфляції передбачає оголошення запланованих рівнів інфляції. Саме таргетування інфляції надає суспільству прості і зрозумілі

орієнтири. Як показує світовий досвід, суб'єктами таргетування можуть бути: центральний банк, уряд, уряд спільно з центральним банком]. Мають місце і різні види режимів інфляційного таргетування. Повне інфляційне таргетування застосовується в країнах, які мають високий або середній рівень довіри з боку економічних суб'єктів до дій центрального банку. Центральний банк проводить прозору монетарну політику і відповідає за результати її проведення. Вибіркове інфляційне таргетування застосовується у країнах, де рівень довіри до влади дозволяє підтримувати інфляцію на стабільному і передбачуваному рівні без цілковитої прозорості і відповідальності центрального банку за досягнення інфляційної цілі. Саме стабільність інфляції та її низький рівень дозволяють проводити монетарну політику, спрямовану одночасно і на досягнення інших цілей, як правило, стабілізацію економічного зростання. Спрошене інфляційне таргетування застосовується у країнах, які проголошують широкі інфляційні цілі, як правило, у вигляді певного діапазону коливання цільового показника. Режим спрошеного інфляційного таргетування застосовується на час проведення в країні структурних реформ. Він є базовим для переходу до більш досконалих видів режиму інфляційного таргетування.

В Україні в умовах економічної нестабільності перехідного періоду було впроваджено режим таргетування обмінного курсу. Курсова стабільність ввела в економічну систему дуже необхідну передбачуваність, а курсовий протекціонізм дозволив підтримати орієнтовані на експорт сектори економіки. Але, як показує світовий досвід, проведення монетарної політики за умов застосування режиму інфляційного таргетування надає центральному банку порівняно більше можливостей для досягнення його основних цілей – стабільності національної грошової одиниці та сприяння економічному зростанню. Для ефективного застосування режиму інфляційного таргетування необхідно наступне: інституційна домовленість про цінову стабільність як пріоритетну ціль монетарної стратегії; оголошення середньострокового розміру для показника інфляції. В свою чергу, для забезпечення впровадження в народногосподарську економічну систему цих принципів необхідно: розробити чіткий механізм підзвітності центрального банку; оздоровити стан державних фінансів шляхом розширення податкової бази; зробити зміни у курсовій прив'язці гривні і замість долара ввести кошик валют. Ми вважаємо за можливе ввести у кошик окрім долара і євро ще і китайський юань та російський рубль. Зростання національної економіки неможливе без зростання платоспроможного попиту (виробничого і споживчого), а це потребує збільшення грошової маси. Зростання грошової маси необхідне і для реструктуризації промисловості, ліквідації тіньового сектора. Особливо слід відзначити, що введення в комерційний обіг землі також потребує

розширення грошової маси. Тому держава повинна сформувати довгострокову емісійну політику, яка б задовольняла вирішенню цих проблем і в той же час не розкручувала інфляційну спіраль. Для розширення грошового обігу можливо використовувати збільшення грошової маси через кредити Центрального банку. Як показує світовий досвід, монетарній сфері притаманна консервативна стратегія розвитку, тому неприпустиме застосування різких корекцій динаміки грошових агрегатів. Необхідно підвищити рівень монетизації економіки до рівня монетизації економік розвинутих країн. Незважаючи на тенденцію до зростання рівня монетизації ВВП, яка має місце ще з 1995 року, рівень монетизації є недостатнім для забезпечення стійкого економічного зростання.

Фундаментом перетворень може бути тільки добре розвинута й конкурентоспроможна фінансова система, тому необхідно продовжити політику підвищення рівня капіталізації банківської системи. Залучення коштів у банківську систему повинне стати завданням загальнодержавного значення. Оскільки основним кредитором вітчизняної економіки є населення, потрібно розробити заходи щодо подальшого збільшення фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Існує щільний зворотний зв'язок між часткою грошей поза банками та рівнем реального ВВП. Отже, є необхідність максимально повного залучення грошей у банківський обіг для забезпечення ними економіки і стимулювання економічного зростання. Слід відзначити, що такі економічні показники, як зростання та зайнятість в довгостроковому періоді визначаються, в першу чергу, немонетарними чинниками (продуктивність праці, наукові досягнення в області технологій, накопичення капіталу та інші). І хоча всі вони в основному асоціюються з ефективною діяльністю уряду, центральний банк завдяки впровадженню своєї монетарної політики може сприяти економічному зростанню і зайнятості.

Основа розвитку – низька та стабільна інфляція може бути забезпечена завдяки узгодженим діям банку і уряду при формуванні монетарної та фінансової політики.

Крім того, монетарна політика центрального банку не повинна негайно відповідати на прояв деяких факторів. Серед них можна виділити зовнішні (значні зміни світових цін на нафту та газ), природні (ріст цін внаслідок надзвичайних подій та природних катастроф, ріст цін внаслідок суттєвих змін в умовах сільськогосподарського виробництва), та внутрішні фактори (зміни курсу національної валюти, не пов'язані з проведенням монетарної політики, зміни в регульованих цінах, значні зміни у непрямих податках). Миттєве реагування за допомогою інструментів монетарної політики може привести в подальшому до більшої дестабілізації економіки, ніж втрати від підвищення рівня інфляції внаслідок дії цих факторів.

Аналіз особливостей застосування монетарних інструментів для забезпечення економічного зростання в Україні дав змогу переконатися в існуванні тісного зв'язку між ефективністю монетарного регулювання та зростанням національної економіки, а також довів тезу про те, що економічне зростання неможливе в умовах нестабільності національної грошової одиниці. Останнє є його необхідною умовою, хоча й недостатньою. Умову достатності забезпечує взаємодія низки суб'єктивних та об'єктивних факторів економічного зростання. Ми вважаємо, що для стимулювання економічного зростання в Україні необхідне тимчасове збереження таргетування валютного курсу. Впровадження режиму інфляційного таргетування в Україні є доцільним лише після забезпечення для цього відповідних умов, якими є подолання диспропорцій у структурі вітчизняної економіки, ліквідація доларизації розрахунків, розвиток інституцій фондового, кредитного, валютного та інших секторів фінансового ринку, а також підвищення ефективності застосування механізмів монетарного і валютного інструментарію. Основним каналом механізму монетарної трансмісії в Україні є канал валютного курсу, а валютні інтервенції – основним інструментом і джерелом зростання пропозиції грошей. Процентний канал не відіграє значної ролі в монетарному трансмісійному механізмі. Вплив облікової ставки НБУ, поряд з іншими офіційними процентними ставками, на процентні ставки за міжбанківськими кредитами овернайт є статистично незначущим, що свідчить про недостатню дієвість процентної політики в регулюванні монетарного ринку, а відповідно й обмежені можливості впливу центрального банку на сукупний попит та інфляцію. У дії кредитного каналу механізму монетарної трансмісії виявлено прямий зв'язок між зростанням грошової бази, обсягами залучених депозитів і наданих кредитів.

Сутність впливу на мету монетарної політики полягає в обмеженні кількості цілей, яких можна досягати заходами монетарної політики. Неможливо одночасно проводити незалежну монетарну політику і підтримувати режим фіксованого валютного курсу за повної мобільності капіталу. Для стабілізації національної валюти і банківського сектору, монетарна політика має здійснюватися у двох тісно пов'язано напрямках. Стабілізація національної валюти полягає в зменшенні загроз для вартості грошової одиниці внаслідок наростання інфляційних процесів і ціни національних грошей, вираженням чого є обмінний курс. Стабілізація банківської системи пов'язана з підтриманням фінансової стійкості банківських установ та їх достатньої ліквідності. Реалізація запропонованих заходів дозволить підняти рівень безпеки фінансової системи, що є основою для ефективного функціонування економіки України.

Одержано 29.01.2014

УДК 343.346.8:004.056.53

Віталій Борисович ЧЕРЕДНИЧЕНКО,

*старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету
внутрішніх справ*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА КІБЕРЗБРОЯ

Інформаційно-комп'ютерні технології сьогодні забезпечують функціонування всіх важливих сфер людської діяльності. Одночасно стають все більш розповсюдженими комп'ютерні злочини (або кіберзлочини), вони мають тенденцію загрожувати не тільки окремому підприємству, а цілим галузям людської діяльності. Одною з найбільш вразливих до кіберзлочинів вважається банківська система, її специфіка пов'язана з наявністю інтенсивної інформаційної взаємодії між територіально рознесеними та різнорідними елементами. Вразливими є всі основні елементи розподілених автоматизованих банківських систем: робочі станції, сервери, міжмережеві мости, канали зв'язку тощо [1].

Комп'ютерні злочини визначаються, як «передбачені законодавством про кримінальну відповідальність суспільно небезпечні, винні, скоєні суб'єктом злочину діяння, що спричинили шкоду забезпеченням засобами обчислювальної техніки, відносинам у сфері реалізації інформаційних потреб» [2]. Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи (Будапешт, 2001 р.), ратифікована Україною, містить опис конкретних дій, що повинні визначатись як кримінальні злочини у національних законодавствах.

У 2013 р. розпочав роботу Європейський центр з боротьби з кіберзлочинністю під егідою Європолу. Серед пріоритетів даної організації зазначається розслідування випадків шахрайства через електронні мережі, зокрема, у сфері інтернет-банкінгу. За останні три роки зафіксовано кілька серйозних злочинних посягань щодо інформаційних систем, розглянемо деякі з них.

Stuxnet (2010) – вірус, що на заводі в Натанзе (Іран) розкручував центрифуги для збагачення урану до граничних швидкостей, потім різко зупиняв, що продовжувалось до виходу з ладу більше тисячі таких високотехнологічних механізмів. У цеху начебто вибухнула бомба. Цей завод розташований глибоко під землею та добре захищений військами.

Flame (2010 р.) влада Ірану повідомила про зникнення з бази даних Нафтової компанії важливої інформації. Було виявлено вірус Flame – імовірно найскладніший з усіх відомих. Він фіксував кожне натиснення клавіш ушкодженого ПК, робив знімки екрана, аналізував мережевий трафік,

сканував Bluetooth, записував розмови у приміщенні, використовував криптографію, створював власну базу даних тощо. Розмір Flame – близько 20 Мб, що у десятки разів більше за звичайні віруси, він складається з двох десятків закінчених модулів. Ним були заражені близько тисячі комп'ютерів наукових інститутів, державних організацій, приватних компаній на Близькому Сході, Південній Африці, навіть виявлено кілька випадків у Росії. Після оприлюднення даних про виявлення вірусу Flame – він за зовнішньою командою зник із заражених комп'ютерів [2].

PoisonIvy (2011) – вірус проник у комп'ютери компанії RSA Security, яка сама розробляє системи безпеки, та викрав відомості про роботу програми перевірки користувачів SecureID. Через нетривалий час зловмисники проникли у комп'ютерні мережі компанії Lockheed Martin – найбільшого виробника зброї США, де використовувався захист з використанням SecureID.

Duqu (2011) перехвачує паролі, фіксує скріншоти, виконує пошук файлів та відправку інформації на сервер. Виявлена дія у 8 країнах, у тому числі в Україні.

Wiper (2012) – знищував усі файли на «вінчестері» з максимально можливою швидкістю та без можливості їх відновлення. В результаті нафтові термінали у Ірані зупинили роботу на кілька днів.

Gauss (2012) – комплекс інструментів для кібершпionaжу, подібний Flame. Його модулі на зараженому ПК перехоплюють паролі у браузері, відправляють дані про конфігурацію системи, списки папок та дисків, дані для доступу до банківських систем, до записів у соціальних мережах, та системах обміну повідомленнями. Зафіксовано зараження близько 2500 систем, але реальне число інфікованих ПК оцінюється у кілька десятків тисяч [3].

Це далеко не повний перелік найбільш шкідливих вірусів. Аналіз подібних програм дозволяє стверджувати, що деякі з них діють як зброя, або застосовуються у військових цілях. Тому є підстави називати їх кіберзброєю, яку можна розділити на три групи:

- «руйнівники» – призначені для знищення баз даних, спотворення файлів та програм, вони завчасно вбудовуються у системи та спрацюовують у певний момент (віруси, подібні Wiper);
- «шпигуни» – приховано збирають та передають спеціально відібрану інформацію (Flame, Gauss, Duqu, miniFlame, PoisonIvy);
- «диверсанти» – фізично пошкоджують промислове обладнання, комп'ютерні пристрої (Stuxnet).

Історія людства свідчить, що винайдена зброя негайно використовується у військових цілях. Кібервійна – (cyber-warfare, World Wide War) – це протистояння в інтернет-просторі, направлене на дестабілізацію комп'ютерних систем державних установ, фінансових та промисло-

вих центрів, що створює безлад та хаос в державі. Замість масованої кібервійни можуть застосовуватись «атакуючі кібероперації» (offensive cyber operations).

Військовий конфлікт несе великі людські жертви, руйнування промисловості, інфраструктури, величезні матеріальні витрати атакуючої сторони. Якщо комплекс кіберзброї використати для пошкодження стратегічних промислових об'єктів певної держави, її банківсько-фінансової системи, авіаційного та залізничного транспорту, систем зв'язку та військового управління, тоді армія буде безсилою, а на протязі 15 хвилин війна буде програною, навіть не розпочавшись [4].

Про реальну можливість подібних сценаріїв свідчить «Керівництво про використання міжнародного права до кібервійн», підготовлене Центром передового досвіду спільної кібернетичної оборони НАТО (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) із залученням американських науково-дослідних центрів протягом 2010–2012 рр. Його мета – пристосувати до кіберпростору та кібервійн діючі міжнародні документи про ведення звичайних війн. Заслуговує на увагу введення у «Керівництві» фундаментальне положення: «ніяка держава не може претендувати на володіння над миром у кіберпросторі, його суверенітет розповсюджується на територіальне володіння кіберпростором». З цього випливає розповсюдження суверенітету держави щодо усіх кіберінфраструктур на її території. Тоді будь-яке посягання на території держави на інформаційну інфраструктуру великої державної системи або малого приватного підприємства – може вважатись за порушення національного суверенітету. Автори «Керівництва» вважають законними не тільки кіберзахист, а і негайні бойові операції (brutal force) проти ініціатора кіберзагрози [5].

Можна спостерігати конкретні дії окремих держав по підготовці до кібервійн. Так, у 2009 р. в США було створено Кіберкомандування «United States Cyber Command» (Форт-Мид, штат Мэриленд). Завданнями цього державного органу проголошено планування, координація та проведення широкого спектру операцій у кіберпросторі, тотальний контроль кіберпростору та мобільного зв'язку. При цьому було збережено кіберпідрозділи військово-повітряних сил, морської піхоти та сухопутних військ, які повинні руйнувати системи ворога, оскільки напіввійськова організація «US Cyber Command» не має права вести бойові дії. Було заявлено про створення до 2015 р. близько сотні спеціальних кіберзагонів, для «US Cyber Command» на 2013 рік виділено 4 млрд дол., штат цієї структури – близько 5 тис. осіб [5].

Компанія Symantec представила звіт, згідно якому в 2013 році у світі кожного дня відбувалось приблизно по 74 кібератаки, що більше попереднього періоду. Значна частина посягань направлена на фінансо-

во-банківський сектор. Порівняно з 2012 р. спостерігається майже подвійне зростання зафіксованих Держфінмоніторингом випадків несанкціонованого доступу до рахунків суб'єктів господарювання, відкритих у банківських установах України.

Диверсійні програми класу кіберзброї можуть в будь-який момент проникнути у фінансові структури нашої держави. Не слід недооцінювати реальність подібних загроз, тут краще прийняти надзвичайні заходи захисту, ніж мати руйнівні наслідки від застосування кіберзброї. Роль банківської системи держави подібна до функції кровоносної системи людини, тому наслідки порушення їх роботи аналогічні. Фінансово-банківські установи мають достатньо коштів, щоб організувати ефективні наукові дослідження та високотехнологічні розробки у напрямку підвищення захищеності своїх інформаційних систем.

Список використаних джерел:

1. Жилін Є. В. Протидія загрозам фінансової безпеки банківських установ у сучасних умовах [Електронний ресурс] / Євген Володимирович Жилін, Вячеслав Валерійович Марков // Протидія кіберзлочинності в фінансово-банківській сфері : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квіт. 2013 р. / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Незалеж. асоц. банків України, Харк. банк. Союз. – регіонал. представник НАБУ. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 68–73. – (Препринт / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Незалеж. асоц. банків України, Харк. банк. Союз. – регіонал. представник НАБУ ; 2013). – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/53.rar>.

2. Карчевский Н. В. «Компьютерное преступление», «киберпреступление», «преступление в сфере использования информационных технологий» / Н. В. Карчевский // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 10 груд. 2013 р. / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2013. – С. 25–28.

3. Нынешний год стал переломным в создании кибероружия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/society/4311-nyнешniy-god-stal-perelomnym-v-sozdanii-kiberoruzhiya>.

4. Кларк Р. Третья мировая война: какой она будет? / Ричард Кларк, Роберт Нейк. – СПб. : Питер, 2011. – 336 с.

5. Платов В. Инструменты и средства США для ведения кибервойн / В. Платов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.journal-neo.org/2013/10/25/rus-ssha-i-kibervojny-chast-4>.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.71.078.3

Сергій Олександрович ШАМОВ,

*доцент кафедри інформаційних технологій
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України,
кандидат технічних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КЛІЄНТІВ БАНКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ (ЛЕГАЛІЗАЦІЇ) КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

Проблема запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів отриманих незаконним шляхом та фінансування тероризму (ЛД/ФТ) є однією з актуальних для сучасного світового господарства. В Україні для її розв'язання створена розвинена національна система фінансового моніторингу (ФМ) з дворівневою організаційною структурою, найбільш дієву складову нижчого рівня якої утворюють банки. Така особлива роль банків обумовлена у першу чергу тим, що вони є необхідним інструментом для здійснення процесів відмивання і фінансування терористичної діяльності. Згідно вимог законодавства українські банки зобов'язані здійснювати вивчення клієнтів, зокрема: здійснювати ідентифікацію клієнтів, а також їх контролерів, осіб, від імені або за дорученням чи в інтересах яких проводиться фінансова операція, їх довірених осіб; оцінювати фінансовий стан клієнтів; визначати ризик клієнта та здійснювати його оцінку; з'ясовувати мету і характер майбутніх ділових відносин, визначати суть діяльності клієнта. Керування, нагляд за цією діяльністю та її забезпечення здійснює Національний банк України, що працює у взаємодії з Державною службою фінансового моніторингу та іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу. Попри створення такої розвиненої системи гострота проблеми запобігання та протидії ЛД/ФТ не тільки не зменшується, а й в умовах глобальної економічної кризи навпаки загострюється, оскільки за цих умов тіньова економіка (за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – 34 % ВВП, за оцінками Ф. Шнайдера – 52,8 % ВВП) та кримінальні доходи стають резервним джерелом дефіцитних ресурсів для бізнесу, а тероризм – все більш популярним інструментом політичної боротьби.

Наведені обставини роблять діяльність банків щодо вивчення їх клієнтів вкрай важливою, а якість отримуваної банками інформації про клієнтів – вирішальним чинником її успіху. Оскільки задача забезпечення необхідної якості цієї інформації досі не знайшла свого розв'язання, вона стала предметом цього дослідження.

Як показало дослідження процесу здійснення ФМ в банку і вимог до його організації, одним з найбільш істотних чинників, що впливають на результативність і ефективність цього процесу, є успішність виявлення ознак операцій, що підлягають ФМ при вивченні клієнтів банку. Тому одним з шляхів удосконалення систем запобігання та протидії ЛД/ФТ банків повинно стати посилення дієвості процесу ФМ за рахунок підвищення якості описів діяльності клієнтів, що є основним засобом обґрунтування рішень щодо моніторингу або припинення відповідних фінансових операцій.

Аналіз показує наявність чотирьох проблем на цьому шляху.

По-перше, працівник, що вивчає діяльність, повинен точно знати, що шукати, яку інформацію здобувати. В умовах активного маскування ознак злочинної діяльності стандартний перелік документів, що супроводжують будь-яку діяльність, не розв'язує цієї проблеми.

По-друге, працівник, що вивчає діяльність, повинен точно знати як аналізувати здобуту інформацію, як і чим обґрунтовувати рішення щодо моніторингу операцій клієнта. Ні чисельні типології, ні відомі автору наукові публікації не надають конкретних методик такого аналізу і обґрунтування, а лише пропонують приклади, що не враховують характерних особливостей клієнтської бази конкретного банку, істотно різняться за способами подання інформації, є достатньо об'ємними і не пристосовані для практичного використання в ході обслуговування клієнта.

В третє, працівник, що вивчає діяльність, повинен точно і, бажано, у стандартний спосіб зафіксувати результати вивчення, оскільки вони мають зберігатися в базі даних інформаційної системи банку і бути придатними для подальшого використання. Пошук наукових публікацій або методичних рекомендацій з цього приводу не дав позитивного результату. Єдиним документом, який хоч якось регламентує це питання, є Постанова НБУ №189, у додатку до якої наведені структури анкет клієнтів, які мають заповнюватись підчас їх ідентифікації і вивчення. Однак, ці анкети надають лише часткове рішення проблеми, оскільки частина полів, які заповнюються саме за результатами поглибленого вивчення і відстеження діяльності клієнта, не мають чіткого регламенту заповнення.

В четверте, працівник, що вивчає діяльність, повинен робити це сумлінно, чесно і правильно, має бути виключена будь-яка можливість його дій в інтересах суб'єктів ЛД/ФТ. Ніякої інформації про регламентні заходи для розв'язання цієї проблеми у розглянутій літературі знайти не вдалось.

Відсутність ефективного розв'язання цих проблем обумовлює необхідність застосування для цього принципово нових засобів і методик. На думку автора, такі засоби і методики повинні спиратися на сучасні засоби і методології формального опису процесів, оскільки формаліза-

ція є основою стандартизації і застосування сучасних інформаційних технологій інтелектуального аналізу даних. Найбільш відомими і застосовуваними з них є мова структурно-функціонального моделювання IDEF0 з методологією SADT (Structured Analysis and Design Technique), що підтримуються багатьма програмними системами структурно-функціонального моделювання (СФМ) бізнес-процесів (БП), зокрема AllFusion Process Modeler та мову процесного моделювання eEPC з методологією ARIS і сімейством інструментальних програмних систем ARIS Design Platform. З цих двох варіантів для цілей вивчення діяльності клієнтів більш підходить перший, оскільки мова IDEF0 орієнтована на потокове моделювання БП, а мова eEPC – на ситуаційне, властиве опису виробничих процесів, а не діяльності.

Розгляд можливостей використання мови IDEF0 з методологією SADT для опису діяльності клієнтів банку показав, що така СФМ може бути укладена на основі сприйняття робітником банку БП клієнта, його місця і ролі в системі діяльності клієнта та накопиченої в банку інформації про нього. СФМ буде мати ієрархічну структуру, нижчі компоненти якої є похідними від вищих компонентів, а компоненти одного рівня деталізації поєднані зв'язками як між собою, так і зі зовнішнім оточенням (контекстом). Такі моделі можуть бути пов'язані з моделями нормативних документів, що регламентують БП, та з моделями процесів функціонування інформаційних систем, для яких виступають або в ролі знань про об'єкт аналізу, або в ролі вихідних даних для подальшого використання.

Розроблена і випробувана на прикладах реальних документів методика забезпечення якості описів БП шляхом їх контролю і виправлення, яка складається з таких кроків:

- 1) розмітка тексту документів з метою виявлення і позначення фрагментів, що представляють структурні складові описуваних процесів, їхніх атрибутів, властивостей і характеристик;

- 2) відображення сукупності виділених фрагментів у формально мовну систему;

- 3) контроль відповідності формальної системи визначеним вимогам – критеріям коректності і реєстрація формального змісту виявлених невідповідностей;

- 4) відображення виявлених невідповідностей у сукупності текстових фрагментів, що були отримані на першому кроці;

- 5) змістовна інтерпретація невідповідностей, аналіз причин їх виникнення, можливих наслідків і шляхів усунення.

Застосування цієї методики до інформації про діяльність клієнта дозволить:

- встановити відповідність діяльності клієнта одній з еталонних моделей ЛД/ФТ;

- виявити невідповідності у отриманій інформації і уявленнях працівників банку про БП клієнта;
- виявити невідповідність здійснюваної клієнтом діяльності оголошеним цілям його операцій;
- виявити невідповідність фактичної діяльності клієнта наданим ним до банку документам;
- виявити внутрішні недоліки наданої інформації, що спрямовані на маскування ознак ЛД/ФТ.

Крім того використання формальної мови і відповідної методології для укладання СФМ дозволить отримати стандартизовані електронні описи процесів діяльності клієнтів, придатність яких для подальшого використання буде контролюватися інформаційною системою. Нарешті, формальність СФМ, жорсткі правила їх побудови та формальна контролюваність і «прозорість» таких моделей стане потужним запобіжним заходом проти можливостей залучення робітників банку до участі в процесах ЛД/ФТ.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать, що забезпечення якості інформації про клієнтів банку є необхідним інструментом запобігання та протидії ЛД/ФТ, і що задача забезпечення необхідної якості інформації про діяльність клієнтів банку може бути розв'язана шляхом формалізації цієї інформації засобами мови структурно-функціонального моделювання і застосування наведеної методики забезпечення якості описів бізнес-процесів.

Одержано 27.01.2014

УДК 336.1+346.6

Владимир Владимирович ШЕВЧЕНКО,

*докторант Донецького національного технічного університета,
кандидат економічних наук, доцент*

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ПРИОРИТЕТНОСТИ ПРОГРАММ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЖКХ УКРАИНЫ

Жилищно-коммунальное хозяйство – одна из важнейших отраслей народного хозяйства Украины, которая не только обеспечивает функционирование коммунального сектора хозяйства, но также в значительной степени является гарантом социальной стабильности в государстве и фактором перспективного успешного развития страны. В сфере жилищно-коммунального хозяйства существуют значительные проблемы, на которые неоднократно обращали внимание украинские учёные. Тем не менее, положение дел в отрасли продолжает оставаться критическим.

Одной из особенностей жилищно-коммунального хозяйства Украины является её потребность в значительных инвестициях на обновление основных фондов (в том числе, ветхих и аварийных сетей). Данную задачу невозможно в настоящее время решить только силами коммунальных предприятий ЖКХ и средствами местных бюджетов. Требуются значительные инвестиции со стороны государства, однако вопросы создания единой общегосударственной программы государственного бюджетного финансирования предприятий ЖКХ в Украине до настоящего времени остаются нерешёнными в полном объёме. Поэтому проблема финансирования из государственного бюджета Украины предприятий ЖКХ остаётся крайне актуальной.

Одной из причин того, что реформирование ЖКХ Украины происходит крайне неэффективно, является несовершенство украинского законодательства. Правовая база Украины носит декларативный характер и имеет достаточное количество «чёрных дыр», в которых исчезают самые благие пожелания, намерения и программы. Так, например, ст. 7 Бюджетного кодекса Украины (БКУ) среди принципов бюджетной системы Украины выделяет и такие принципы, как: принцип эффективности (п. 6), принцип справедливости и непредвзятости (п. 9), принцип публичности и прозрачности (п. 10), принцип ответственности участников бюджетного процесса (п. 11).

Принцип эффективности и результативности в формулировке п. 6 ст. 7 БКУ с точки зрения экономической науки носит крайне противоречивый и неясный характер. Законодатель выделяет 2 вида задач, которые в принципе противоречат друг другу:

- 1) необходимо достижение «запланированных целей» при привлечении минимального объёма бюджетных средств;
- 2) необходимо достижение «максимального результата при использовании определённого бюджетом объёма средств».

Конечно, разделение вышеприведенных целей может быть произведено, однако при этом законодатель должен предоставить органам исполнительной власти необходимый методический инструмент, позволяющий проводить подобное разделение на основе понятных и прозрачных формальных процедур.

Следует отметить, что в соответствии с действующим законодательством Министерство финансов на основе поданных бюджетных запросов разрабатывает проект Государственного бюджета. Включению бюджетного запроса в предложения проекта Государственного бюджета Украины предшествует анализ этого бюджетного запроса. При этом ст. 36 БКУ чётко указывает перечень видов и направлений анализа,

которые предшествуют включению тех или иных расходов в проект бюджета. К ним относятся проверка на:

- соответствие цели использования бюджетных средств;
- приоритетность;
- эффективность использования бюджетных средств.

Из вышеизложенного следует, что в бюджетных документах должны различаться эти два вида целей. Было бы логично предположить, что формирование и формулирование целей и задач должно осуществляться уже на стадии составления бюджета. Однако при этом в отношении проблем приоритетности и эффективности появляется ряд вопросов, на которые законодатель не даёт ответа. К таким вопросам относятся:

1) каким образом (какими показателями или на основании каких документов) определяется приоритетность конкретных запросов?

2) существует ли связь между отдельными бюджетными запросами, и как такая связь влияет на уровень приоритетности совместных программ?

3) если альтернативные бюджетные запросы имеют одинаковый уровень приоритетности, то на каких принципах должно производиться предварительное распределение средств в случае возникновения бюджетного дефицита?

4) при помощи каких показателей определяется эффективность использования бюджетных средств?

5) имеются ли альтернативные системы показателей эффективности для предприятий и организаций различных отраслей и различных видов деятельности, и как происходит согласование таких альтернативных показателей?

В настоящее время (по мнению законодателя) приоритетность социального характера государственной политики (в том числе и бюджетной политики) подтверждается наличием в Бюджетном кодексе так называемых «защищённых статей». Поэтому приоритетность и социальную направленность бюджетного процесса в Украине следует анализировать прежде всего по отношению к так называемым защищённым расходам бюджета, которые рассматриваются в ст. 55 БКУ. Формальный перечень защищённых бюджетных статей, на первый взгляд, соответствует социальной направленности государственной политики Украины. Однако анализ отдельных Законов Украины о государственном бюджете за предыдущие годы позволяют получить несколько иные выводы:

– законодательство Украины в отношении распределения бюджетных средств является декларативным;

– принципы обоснованности, эффективности, справедливости и прозрачности в бюджетном процессе Украины постоянно нарушается;

– несмотря на крайнюю остроту проблем в жилищно-коммунальном хозяйстве Украины, необходимость финансирования программ по реформированию предприятий жилищно-коммунального хозяйства игнорируется.

Для решения данной проблемы было бы целесообразно предложить следующее:

1. В рамках программы реформирования жилищно-коммунального хозяйства необходимо выделить отдельные относительно самостоятельные проекты, которые направлены на решение конкретных проблем отрасли по тем или иным направлениям. Между этими проектами и программами должна быть установлена логически-последовательная связь, которая может быть представлена в виде сетевого графика.

2. По каждому отдельному проекту (или программе) должна быть составлена смета затрат с указанием возможных путей и способов её сокращения в случае возможного дефицита финансирования. При этом в результате анализа реальных проектов необходимо заранее обосновать вывод о допустимости сокращения расходов по конкретным проектам. Это приведёт к тому, что все проекты будут разделены на две группы:

- а) проекты, по которым не может быть сокращено финансирование;
- б) проекты, по которым сокращение финансирования допустимо.

3. Существует острая необходимость разработки методики оценки приоритетности тех или иных программ и проектов. Такая оценка должна позволить определять рациональную последовательность реализации проектов как на этапе разработки Проекта государственного бюджета, так и на этапе его принятия и выполнения. Методика оценки приоритетности должна быть утверждена на уровне Кабинета Министров Украины. Министерство финансов Украины на этапе разработки проекта государственного бюджета должно руководствоваться данной методикой при распределении бюджетных средств по различным направлениям.

4. На этапе рассмотрения Проекта государственного бюджета и внесения в него изменений Верховная Рада Украины должна осуществлять контроль за соблюдением Министерством финансов принципа приоритетности финансирования проектов.

5. Разработка любой государственной программы (для любой отрасли или вида деятельности) должна обязательно сопровождаться присвоением тому или иному проекту (или программе) уровня приоритетности.

Вопрос методического обеспечения по созданию и внедрению методики оценки приоритетности государственных проектов и программ должен стать объектом для дальнейших научных исследований.

Одержано 29.01.2014

УДК 336.01:378–049.5

Людмила Степанівна ШЕВЧЕНКО,

завідувач кафедри економічної теорії

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор економічних наук, професор*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Удосконалення державного фінансування освіти свідчить про розуміння вищим керівництвом країни значущості процесів формування та розвитку інтелектуального потенціалу країни. Однак більшість європейських країн уже визнали, що вища освіта стала однією з найдорожчих соціальних послуг, причому темпи зростання загальних витрат на освіту набагато перевищують темпи зростання державних доходів. Держава надалі не може гарантувати всім здобуття професійної освіти, повну зайнятість і добробут середнього класу. До того ж відкрита і безплатна вища освіта призвела до її «масовизації» – значного зростання попиту на освіту та кількості студентів ВНЗ, відповідно зниження якості освіти і безробіття освічених людей. Як наслідок – у 1980-ті рр. у багатьох країнах у сферу вищої освіти було введено ринкові елементи з розподілом сфер відповідальності.

Основними напрямками диверсифікації джерел фінансування освіти є: встановлення плати за навчання або зборів на відшкодування витрат на проживання та харчування (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія; у більшості країн із перехідною економікою); довгострокове залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів з метою створення ендаументів – фондів цільового капіталу, що використовуються ВНЗ на суспільно значущі цілі; випуск облігацій (Кембридж, Гарвардський і Принстонський університети); формування підприємницьких університетів, які не просто взаємодіють із промисловістю, а здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності (інтелектуальну власність), тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси; корпоратизація і приватизація державних університетів; розвиток непрофільної діяльності; запровадження нових інструментів державного управління бюджетами університетів із використанням грантів, позик, що повертаються умовно, гарантій та страхування, механізмів пайової участі.

В Україні фінансування державних ВНЗ здійснюється відповідно до статті 61 Закону України «Про освіту» від 23.05.1991 за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел

фінансування. Утім, є кілька проблем розвитку освітньої галузі, які вказують на загрози її фінансової безпеки.

По-перше, в Україні тривалий час не виконується законодавча вимога спрямовувати на освітню галузь 10 % ВВП. За даними Л. Гриневич, голови парламентського комітету з питань науки і освіти, у 2014 р. планується виділити на освіту 107,2 млрд грн, тобто 6,4 % ВВП. На науку передбачено виділити 0,27 % замість законних 1,7 %. Для того, щоб хоча б просто вижити галузі, необхідно як мінімум 0,9 %. З 2010 р. припинено державне фінансування комунальних витрат ВНЗ, які, так само як і закупівля обладнання і книг, оновлення гуртожитків, фінансуються з доходів від платного навчання. Призупинено бюджетне фінансування пільгових кредитів на будівництво житла для науково-педагогічного персоналу. У 2014 р. припинено фінансування нових фундаментальних досліджень, які мали б виконуватися у ВНЗ за рахунок видатків з державного бюджету. Вкрай обмеженим є зарубіжне стажування у провідних освітніх центрах світу за державний кошт. Оплата праці викладачів ВНЗ є низькою. Не втіленою залишається надана дослідницьким ВНЗ можливість фінансування наукових досліджень і розробок відповідно до програм розвитку університету в розмірі не менш як 25 % бюджетних коштів, що виділяються на його утримання, причому протягом перших п'яти років діяльності ВНЗ – за рахунок коштів державного бюджету. Натомість пріоритети держави змінилися на користь фінансування правоохоронних органів.

По-друге, значні вади має сама модель державного (бюджетного) фінансування ВНЗ, сформована в Україні ще в 1920-ті рр. як кошторисна. Виділення державних коштів здійснюється відповідно до кількісних нормативних показників ВНЗ (один із них – співвідношення чисельності студентів і викладачів у відповідному році) і не пов'язане з якісною стороною навчального процесу. При цьому статус бюджетної установи обмежує можливості ВНЗ і у використанні залучених (позабюджетних) фінансових ресурсів: для цього потрібне затвердження вищим органом державного управління фінансових планів – кошторисів і спеціальний дозвіл. Не випадково фахівці вже давно пропонують перейти від витратного механізму виділення коштів з державного бюджету на цільовий – з урахуванням характеру конкретних програм навчання та наукових досліджень конкретного ВНЗ, актуальність та якість яких визначаються на конкурсній основі або шляхом моніторингу (рейтингування) діяльності ВНЗ [1, с. 78].

По-третє, дедалі більше українських державних ВНЗ починають залучати додаткові кошти з нормативно визначених джерел, насамперед відкривають програми платної професійної освіти, основним замовником яких стають домогосподарства. Проте домогосподарства України

формують попит на вищу освіту, не маючи ні знань, ні досвіду прогнозування ринків праці хоча б на 4–6 років (період навчання у ВНЗ). Крім того, нинішній рівень доходів домогосподарств є недостатнім для значних інвестицій в освіту: у стані гострого соціального відторгнення (дохід домогосподарства в розрахунку на умовного дорослого є нижчим за національну межу бідності) знаходяться 37,7 % домогосподарств. Сам же рівень оплати за навчання у вищій школі зріс настільки, що дешевше, ніж в Україні, вищу освіту можна здобути у Німеччині, Швеції, Франції і Чехії. Зіставним по вартості з Україною є навчання у ВНЗ Польщі і Швейцарії. В Україні відсутні і доступні фінансові компенсатори видатків домогосподарств на освіту: надання грантів, освітніх позик та виплати стипендій. Загрозу доступності вищої освіти становить поширення корупції і хабарництва.

Частину витрат на вищу освіту могли б узяти на себе приватні підприємства, організації та установи. Адже переважна більшість із них використовують кадри, які підготовлені за державні кошти. Однак роботодавці не готові інвестувати ВНЗ без гарантій високої якості підготовки та направлення студентів на роботу після закінчення ВНЗ на їх підприємства, створення прозорих механізмів благодійності. Через нестабільність соціально-економічної ситуації в країні бізнес не планує свою діяльність і тим більше підготовку кадрів на тривалий термін. З метою стимулювання участі роботодавців у підготовці та працевлаштуванні випускників університетів науковці слушно пропонують: звільнення підприємств, організацій та установ від нарахування внесків на обов'язкове державне соціальне страхування на заробітну плату працівників – випускників ВНЗ, які працюють за фахом, протягом перших трьох років їхньої праці; пільгове оподаткування суб'єктів господарювання, які надають бази для проходження практик студентів вищих навчальних закладів; звільнення від оподаткування матеріально-технічних ресурсів, що передаються з балансів суб'єктів господарювання на баланси ВНЗ [2].

По-п'яте, вища освіта в Україні розвивається за інерцією, без довгострокових орієнтирів і наукових прогнозів. Відсутність повноцінного технологічного Форсайту в Україні не дає можливості спрогнозувати час та особливості переходу до п'ятого-шостого технологічних укладів, розвиток окремих галузей і секторів економіки. Відповідно не мають бази для чіткого прогнозу ні ринок праці (структура попиту на працю), ні вища освіта як сфера підготовки фахівців. У той час, як інерційність розвитку системи освіти, повільність змін у педагогічних технологіях та методиках навчання, відкладений характер результатів самого освітнього процесу (використання здобутих компетенцій і знань тими, хто навчається, ще кілька років після закінчення навчання), значний період окупності інвестицій в освіту обумовлюють горизонт прогнозування не

менше 5–10 років. За таких умов спрямування державою навіть значних бюджетних коштів на галузь не гарантує одержання суспільно значущих результатів.

Отже, розвиток вищої освіти в Україні потребує вдосконалення механізмів державного фінансування ВНЗ, рухаючись напрямом зміцнення реальної автономії начальних закладів з можливістю самостійного розпорядження їх бюджетами. Водночас існує об'єктивна необхідність пошуку альтернативних інвесторів, зацікавлених у сучасній вищій освіті. Системному розв'язанню проблеми фінансування вищої освіти має сприяти також розроблення державної концепції доступності освітніх послуг вищої школи, до якого слід долучити державні органи управління освітою, ВНЗ і самих споживачів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти / Т. Боголіб // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – № 3. – С. 76–87.
2. Бенедик Ю. Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Бенедик. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua/?p=213>.

Одержано 21.01.2014

УДК 338.2(477.043.2)

Олена Володимирівна ЯКОВЛЄВА,

*викладач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Можливість соціально-економічного розвитку та темпи зростання національних економік безпосередньо залежать від стану економічної безпеки.

Основними складовими економічної безпеки кожної країни є фінансова, технологічна, інвестиційна, енергетична та продовольча безпека. Забезпечення економічної безпеки держави є важливим завданням для багатьох країн. Це завдання стає пріоритетним перед небезпекою фінансової кризи. Особливо це актуально, коли держава перебуває в зоні дії фінансової кризи, так як така ситуація апіорі означає втрату фінансової безпеки в тій чи іншій мірі.

Економічна безпека держави залежить від інвестиційного клімату, тобто сукупності політичних, правових, економічних та соціальних

умов, що забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів. Тому держава об'єктивно потребує активізації інвестиційного процесу, його спрямування на забезпечення потенціалу позитивних економічних та соціальних змін в умовах загострення соціально-економічних суперечностей, виникнення руйнівних загроз здатності до економічного розвитку та підтримки економічного суверенітету держави.

Держава повинна сприяти формуванню привабливого інвестиційного клімату та гарантувати інвесторам недоторканність їх капіталу і можливість його повернення з відповідним доходом. На сьогодні інвестиційний клімат знаходиться в непривабливому становищі. Це пов'язано з політичною нестабільністю, недосконалістю законодавчої влади.

Інвестиційна безпека держави є важливою складовою системи економічної безпеки на макрорівні. Під економічною безпекою ми розуміємо такий стан економічної системи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій стійкий і ефективний розвиток [1].

Інвестиційна безпека держави – це рівень співвідношення між величиною інвестицій країни за кордон і отриманими інвестиціями, що задовольняє потреби внутрішньої економіки і підтримує позитивний платіжний баланс держави.

Таким чином, мета системи забезпечення інвестиційної безпеки полягає в тому, щоб створювати і підтримувати такі умови, які не дозволяли б інвестиційному комплексу держави виходити зі стану, що гарантує його (інвестиційного комплексу) нормальне функціонування і розвиток.

Оскільки інвестиційна безпека являє собою суспільне благо, а виробництво суспільних благ є однією з невід'ємних функцій держави, то саме держава слід вважати вирішальною силою забезпечення інвестиційної безпеки. При цьому держава як суб'єкт забезпечення інвестиційної безпеки виступає в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших державних органів.

Для забезпечення інвестиційної безпеки держава в особі перерахованих вище органів має своєчасно виявляти існуючі загрози (передбачати виникнення майбутніх загроз). Крім того, держава повинна виявляти джерела цих загроз, тобто явища і процеси, що виводять інвестиційний комплекс з безпечного стану (здатні вивести його з цього стану в майбутньому). У разі виявлення таких джерел держава повинна вживати адекватні заходи, спрямовані на повернення інвестиційного комплексу до безпечного стану (на перешкоджання його відхилення від безпечного стану) [2].

Проблеми забезпечення інвестиційної безпеки можна розділити на три блоки:

– проблеми інвестиційної діяльності, що характеризуються самою можливістю і спрямованістю інвестиційних процесів і пов'язані з такими поняттями, як інвестиційний клімат та інвестиційний потенціал;

– проблеми інвестиційної сфери, що включають питання динаміки інвестиційної діяльності різних рівнів, балансу інтересів різних суб'єктів інвестиційної безпеки, керованість інвестиційних процесів тощо;

– проблеми реалізації інвестицій, тобто захист прав суб'єктів інвестиційної сфери, криміналізація інвестиційної сфери, корупційна складова, недобросовісна конкуренція в інвестиційній сфері і т. д.

Забезпечення інвестиційної безпеки досягається цілеспрямованою діяльністю держави, підприємств, населення.

З боку держави забезпечення інвестиційної безпеки передбачає проведення комплексу заходів політичного, технологічного, фінансового, соціально-економічного характеру.

До основних напрямів діяльності держави, щодо забезпечення економічної безпеки, необхідно включити:

– постійне вдосконалення інвестиційного клімату та потенціалу економічної системи;

– зміцнення і гарантований захист прав власності;

– вдосконалення юридичних процедур закріплення та захисту ліцензійних, патентних і суміжних прав;

– забезпечення стійкої конвертованості та стабільності національної валюти;

– екологічна, соціальна та патріотична мотивація інвестиційної діяльності підприємств (фірм) і населення;

– ефективне податкове та митне регулювання;

– соціальна та інноваційна спрямованість державних інвестицій;

– зниження рівня злочинності ;

– підвищення інформованості всіх суб'єктів інвестиційної сфери (відкритість інвестиційного процесу).

Для підвищення інвестиційної безпеки держави необхідно усунути правові невизначеності; всіляко домагатися: розмежування повноважень державних органів у сфері приватизації, забезпечення прозорості та чіткої процедури приватизації інвестиційно-привабливих об'єктів, підвищення обґрунтованості оцінки майнових комплексів на основі застосування досконалих методичних документів, поліпшення якості ріелторських послуг, введення спрощеного порядку видачі архітектурно-планувальних завдань та технічних умов на проєктування будівництва, нормативного встановлення стислих термінів їх видачі; введення інституту гарантій регіональної влади та органи соціального забезпечення для отримання іпотечних кредитів під будівництво житла для ма-

лозабезпечених громадян, скорочення термінів прийняття рішень про інвестування завдяки спрощенню організаційних процедур, поліпшення інформаційного забезпечення інвестиційних проектів, розробити і реалізувати довгострокову стратегію розвитку інвестиційного потенціалу нашої держави [3].

Отже, в сучасних умовах розвитку ринкової економіки важливим завданням є підтримання економічної безпеки держави, що, в свою чергу, залежить від стійкого і ефективного функціонування інвестиційного сектору.

Список використаних джерел:

1. Хорошева А. С. Условия обеспечения финансовой безопасности государства / А. С. Хорошева // Финансы, учет, банки. – 2008. – № 14. – С. 90–96.
2. Михайлов В. С. Теорія управління / В. С. Михайлов. – К. : Вища шк., 1988. – 312 с.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [Електронний ресурс] / Барановський Олександр Іванович. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/p-2/39006.html>.

Одержано 27.01.2014

- A43 **Актуальні питання фінансової безпеки держави** : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 21 лют. 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2014. – 308 с.

Збірник містить тези доповідей, які присвячені проблемам фінансової безпеки держави та оприлюднені під час проведення Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, державних службовців.

УДК [351.72+336.1](063)(477)
ББК 67.9(4УКР)302.0я431+65.9(4УКР)261я431

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Збірник наукових праць
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Актуальні питання безпеки фінансової системи держави»
(м. Харків, 21 лютого 2014 року)*

Відповідальний за випуск *Носова О. В.*
Комп'ютерне верстання *Зозуля А. О., Кравчук Ю. Б.*

Формат 60х84/16. Ум.-друк. арк. 17,97. Обл.-вид. арк. 18,23.
Тираж 120 пр. Зам. № 2014-2.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.